

Matti Vuorensyrjä (toim.)

Siniset klassikot

Poliisi- ja kriminologian alan moderneja
klassikotutkimuksia 2

Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 47

Siniset klassikot

**Poliisi- ja kriminologian alan
moderneja klassikotutkimuksia 2**

Matti Vuorensyrjä (toim.)

Poliisiammattikorkeakoulu
Tampere, 2023

Matti Vuorensyrjä (toim.)
Siniset klassikot
Poliisi- ja kriminologian alan moderneja klassikotutkimuksia 2

Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 47
ISBN-numero: 978-951-815-415-3
ISSN- numero: 1455-8262

Grano Oy, 2023

Tiivistelmä

[*Siniset klassikot. Poliisi- ja kriminologian alan moderneja klassikkotutkimuksia 2*]

Siniset klassikot on tutkimussarja, jossa analysoidaan poliisi- ja kriminologian alan moderneja klassikkotutkimuksia. Kohteeksi valitut tutkimukset ovat kirjoittajien käsityksen mukaan olleet tutkimusalan tai jonkin sen osa-alueen kehityksen kannalta ratkaisevan tärkeitä. Kuva tutkittavasta ilmiöstä on tarkentunut tai muuttunut perustavalla tavalla. Mutta vaikka kohdetutkimukset ovat alansa klassikoita, ne ovat myös nykytutkimusta. Ne ovat osa tieteenalan nykyistä tietopohjaa.

Sinisistä julkaistaan nyt sen toinen volyyymi. Tässä kirjassa analysoidaan oikeusjärjestelmän legitimitietin perustaa, erityisesti tuomioistuinten ja poliisin legitimitettä; kaupunkien eriytymistä hyvä- ja huono-osaisiin alueisiin ja rikollisuuden ja väkivallan alueellista vaihtelua; todistajien ja asianomistajien uhkailua ja painostamista rikosprosessissa, erityisesti sellaista uhkailua, jonka takana on järjestäytynyt rikollisuus, sekä; valtion synkkää puolta, sen luonnetta organisoidun väkivallan instituutiona.

Matti Vuorensyrjän tutkimuskohteena on Jonathan Jacksonin, Ben Bradfordin, Mike Hough'n ja heidän kollegoidensa Euro-Justis -hanke (2008–2011): *Euro-Justis. Scientific Indicators of Confidence in Justice: Tools for Policy Assessment*. Jacksonin, Bradfordin, Hough'n ja kumppaneiden tutkimusprojektissa oikeusjärjestelmän keskeisten instituutioiden legitimitettä analysoitiin empiirisen tutkimuksen kohteena. Euro-Justis -hankkeen legitimitettä koskeva kysymyssarja valittiin osaprojektina mukaan European Social Survey -kyselytutkimuksen vuoden 2010 toteutukseen, mikä tarkoitti, että Euro-Justis -hankkeen empiirisen tutkimusosuuden kohdejoukkoon saatiin yli 50 000 eurooppalaista vastaajaa 28 eri maasta. Voidaan sanoa, että Euro-Justis -hanke antoi oikeastaan ensimmäistä kertaa valtio- ja oikeusteoreettisen legitimitettitutkimuksen eteen empiirisen tutkimuksen peilin.

Euro-Justis -hanke onnistui herättämään myös kokonaan uusia teoreettisia kysymyksiä, jotka ovat viime vuosina muuttaneet legitimitettitutkimusta monin eri tavoin. Uusia vastauksia on saatu avainkysymyksiä myöten. Mitä

legitimiteetillä tarkoitetaan, tarkalleen ottaen, kun sitä tutkitaan perustuslailisen liberaalin demokratian kontekstissa? Vuorensyrjän artikkelissa tähän kysymykseen annetaan rationaalisanalyttistä nykytutkimusta hyödyntävä vastaus, joka eroaa aiemman tutkimuskirjallisuuden vastauksista (Tyler, 1990/2006; Beetham, 1991; Tyler & Huo, 2002; Bottoms & Tankebe, 2012; 2021; jne.).

Petri Danielsson analysoi Chicagon koulukunnan nyt jo yli satavuotista kriminologista tutkimusperinnettä. Koulukunnan kiinnostuksen kohteena ovat olleet erityisesti ne mekanismit, joiden avulla kaupunkien ja eri kaupunginosien eriytymistä ja vastaavasti rikollisuuden ja väkivallan alueellista vaihtelua voitaisiin selittää ja ymmärtää (Clifford Shaw & Henry McKay, 1969: *Juvenile Delinquency and Urban Areas*; Robert Sampson & Byron Groves, 1989: *Community Structure and Crime: Testing Social Disorganization Theory*; Robert Sampson, Stephen Raudenbush & Felton Earls, 1997: *Neighborhoods and Violent Crime: A Multilevel Study of Collective Efficacy*). Nykytutkimus yhdistää toisiinsa sosiaalisen disorganisaation teorian ja yhteispystyvyyden teorian, ynnä ne tekijät, jotka näissä teorioissa selittävät rikollisuuden alueellista vaihtelua: kaupunkirakenteita mullistavan muuttoliikkeen vaikutukset; kaupunkien ja niiden eri osien syvenevän taloudellisen ja sosiaalisen eriytymisen toisistaan; vähitellen kehittyvän alueellisen köyhyyden ja muun huono-osaisuuden, sekä; yhteisön sisäisen vuorovaikutuksen eri tekijät (naapurustovaikutukset), kuten lähiyhteisön arvorakenteessa tapahtuvat muutokset, sekä sen oman autonomisen kontrollin, joka lähiyhteisöllä on (tai ei ole) alueen nuoriin ja nuorisojengeihin. Kokonaisuus on teoreettisesti monimutkainen ja empiirisen tutkimuksen näkökulmasta vaikea. Chicagon koulukunnan innoittama tutkimus on kuitenkin aivan viime vuosien aikana tuottanut rohkaisevia uusia tuloksia.

Matti Vuorensyrjän, Jenita Raudan ja Terhi Kankaanrannan artikkelissa analysoidaan George Akerlofin ja Janet Yellenin (1994) strategisen päätöksenteon teoriaan eli peliteoriaan perustuvaa tutkimusta *Gang Behavior, Law Enforcement and Community Values*. Akerlof ja Yellen analysoivat päätöksentekoaasetelmaa, jossa alueellinen rikollisryhmä pyrkii ottamaan alueen haltuunsa siten, että yhteisöjäsenet luopuisivat yhteistyöstä lainvalvontaviranomaisten kanssa ja antaisivat rikollisryhmän jatkaa järjestäytyntä rikollista toimintaansa alueella, esimerkiksi huume- tai asekauppaa. Mitkä tekijät yhteisöjäsenten, rikollisryhmän ja lainvalvontaviranomaisten keskinäisessä

päätöksentekoaasetelmassa ovat ratkaisevia? Mikä ratkaisee sen, minkälaiseksi yhteisö kehittyy?

Akerlofin ja Yellenin (1994) tasapainoanalyysin perusteella tärkeimpiä tekijöitä yhteisön kehityksen kannalta ovat yhteisön tulotaso, erityisesti yhteisön köyhimpien osien tulotaso; se konkreettinen uhkailu ja painostus, jota yhteisöjäsenet kohtaavat sekä; lain ja oikeusjärjestelmän eri instituutioiden asema ja merkitys yhteisöjäsenien omassa sisäisessä arvorakenteessa. Akerlofin-Yellenin malli on tärkeä puheenvuoro itsessään, mutta se on tärkeä myös siitä näkökulmasta, että sen avulla voidaan tarkentaa uhkailun ilmiön seuranta- ja arviointi-indikaattoreita. Voidaan tarkemmin luonnehtia sellaista todistajien ja asianomistajien uhkailua ja painostusta, jonka taustalla on järjestäytynyt rikollisuus, erotuksena muusta todistajien ja asianomistajien uhkailusta ja painostuksesta.

Olli Sinivaaran analyysikohteena on Siniša Maleševićin (2017) tutkimus *The Rise of Organised Brutality. A Historical Sociology of Violence*. Anglosaksisessa liberaalia demokratiaa tutkivassa teoriaperinteessä valtio on usein mielletty yhdeksi tärkeimmistä väkivallan hallinnan instituutioista (Thomas Hobbes, John Locke, uusimpana analyttisena puheenvuorona Steven Pinker, 2011). Maleševićin näkemys on toinen. Hänen tutkimuksensa perustuu pitkän aikavälin kehityskulkuja tutkivaan historiatieteeseen (*longue durée* -lähestymistapa, jonka oppihistoriallisena lähtökohtana oli puolestaan Ranskassa 1920-luvulla syntynyt historiantutkimuksen *Annales*-koulukunta) ja sen taustalla on mannermainen käsitys demokratiasta. Malešević ajattelee, että valtiolla on synkkä puolensa. Se on organisoidun väkivallan väline. Hänen mukaansa väkivalta lisääntyy, ei vähene, valtioinstituution synnyn ja kehittymisen seurauksena.

Valtio voi kansalaisista riippumatta määritellä itsensä suvereeniksi toimijaksi. Tämä on sille itse asiassa luonteenomaista, koska sen on joka tapauksessa pystytettävä sotaväenottoon ja poliisitoimintaan kykenevä keskitetty, hierarkkinen, pakkovaltainen koneisto. Samalla se voi määritellä omat oikeutensa yli kansalaisten oikeuksien ja ryhtyä systemaattisesti tukemaan omaa suvereniteettiaan, myös ideologisesti, esimerkiksi kansan ja kansallisvaltion aatteena. Äärimmillään tämä heijastuu uhrivalmiutena (tai pakottamisena uhrivalmiuteen). Kansalaiset ovat valmiit (tai kansalaisten on oltava valmiita) antamaan henkensä puolustaakseen kansallisvaltion suvereniteettia.

Malešević (2017) tunnistaa kansalaisten poliittiset oikeudet ja ihmisoikeudet uuden ajan historiassa; niiden syntymisen ja merkittävän laajenemisen keskiajan jälkeen. Hän kuitenkin ajattelee, että myös tämä piirre heijastaa kansallisvaltion sisäistä logiikkaa ja luonnetta. Kansallisvaltio on väkivaltakoneisto, mutta samalla sen on ainakin jossakin määrin, tavalla tai toisella, suojattava omien kansalaistensa poliittisia oikeuksia ja ihmisoikeuksia. Malešević katsoo, että nämä kaksi kansallisvaltion eri puolta kehittyvät toinen toisensa rinnalla, yhden ja saman modernin kehityspolun kahtena toisiaan täydentävänä piirteenä.

Avainsanat: poliisialan tutkimus, kriminologia, tieteenhistoria, oppihistoria, legitimizeetti, proseduraalisen oikeudenmukaisuuden teoria, vallan legitimaation teoria, aluetutkimus, alueellinen eriytyminen, rikollisuuden alueellinen vaihtelu, sosiaalisen disorganisaation teoria, yhteispystyvyyden teoria, todistajien uhkailu rikosprosessissa, asianomistajien uhkailu rikosprosessissa, strategisen päätöksenteon teoria, peliteoria, organisoitu väkivalta, väkivallan historia, valtio, valtioinstituutio, *Annales*-koulukunta, *longue durée* -lähestymistapa.

Sammandrag

[*Blå klassiker. Moderna vetenskapliga klassiker inom polisstudier och kriminologi 2*]

Blå klassiker är en forskningsserie som analyserar moderna klassiska studier inom polisstudier och kriminologi. De undersökningar som valts ut som mål har enligt författarna varit av avgörande betydelse för utvecklingen inom forskningsområdet eller något delområde av det. Bilden av det undersökta fenomenet har preciserats eller förändrats på ett grundläggande sätt. Men även om målstudierna är klassiker inom sitt område är de också modern forskning. De är en del av vetenskapsområdets nuvarande kunskapsbas.

Den andra volymen av *Blå klassiker* publiceras nu. I denna bok analyseras grunderna för rättssystemets legitimitet, i synnerhet domstolarnas och polisens legitimitet, städernas segregation i välmående och missgynnade regioner och den regionala hotbildningen av brottslighet och våld, hotelser och påtryckningar mot vittnen och målsägande i straffprocessen, i synnerhet hot som härrör från organiserad brottslighet, samt statens mörka sida, dess karaktär som en institution för organiserat våld.

Jonathan Jackson, Ben Bradford, Mike Hough och deras kollegors projekt Euro-Justis (2008–2011: *Euro-Justis. Scientific Indicators of Confidence in Justice: Tools for Policy Assessment*) är Matti Vuorensyrjäs forskningsobjekt. I Jacksons, Bradfords, Houghs och partnernas forskningsprojekt analyserades legitimiteten hos rättssystemets centrala institutioner som föremål för empirisk forskning. Frågeserien om legitimiteten i Euro-Justis valdes som delprojekt med i genomförandet av enkätundersökningen European Social Survey 2010, vilket innebar att över 50 000 europeiska respondenter från 28 olika länder kom med i målgruppen för den empiriska forskningsdelen inom Euro-Justis. Man kan säga att Euro-Justis egentligen för första gången gav en modell för empirisk studie av stats- och rättsteoretisk legitimitet.

Euro-Justis lyckades också väcka helt nya teoretiska frågor som under de senaste åren har förändrat legitimitetsforskningen på många olika sätt. Nya svar har kommit till nyckelfrågorna och därutöver. Vad exakt menas med legitimitet när den undersöks i en konstitutionell liberaldemokratisk

kontext? I Vuorensyrjäs artikel ges ett svar på denna fråga som utnyttjar rationalanalytisk modern forskning och som skiljer sig från svaren i tidigare forskningslitteratur (Tyler, 1990/2006; Beetham, 1991; Tyler & Huo, 2002; Bottoms & Tankebe, 2012; 2021; osv.).

Petri Danielsson analyserar den över hundra år gamla kriminologiska forskningstraditionen i Chicagoskolan. Chicagoskolans intressen har särskilt varit de mekanismer med hjälp av vilka segregationen av städer och olika stadsdelar samt den regionala anhopningen av brottslighet och våld kan förklaras och förstås (Clifford Shaw & Henry McKay, 1969: *Juvenile Delinquency and Urban Areas*; Robert Sampson & Byron Groves, 1989: *Community Structure and Crime: Testing Social Disorganization Theory*; Robert Sampson, Stephen Raudenbush & Felton Earls, 1997: *Neighborhoods and Violent Crime: A Multilevel Study of Collective Efficacy*). Den nuvarande forskningen förenar teorin om social desorganisation med teorin om kollektiv förmåga, och de faktorer som i dessa teorier förklarar den regionala brottsligheten: effekterna av flyttningsrörelsen som revolutionerar stadsstrukturerna, den allt djupare ekonomiska och sociala differentieringen mellan städerna och deras olika delar; den successivt växande regionala fattigdomen och den övriga utsattheten, samt; olika faktorer i gemenskapens interna växelverkan (grannskapseffekter), såsom förändringar som sker i närsamhällets värdestruktur samt dess egna autonomiska kontroll som närsamhället har (eller inte har) över regionens ungdomar och ungdomsgång. Helheten är teoretiskt komplicerad och svår ur empiriska forskningens synvinkel. Forskningen som inspirerats av Chicagoskolan har dock under de senaste åren gett uppmuntrande nya resultat.

I artikeln av Matti Vuorensyrjä, Jenita Rauta och Terhi Kankaanranta analyseras *Gang Behavior, Law Enforcement and Community Values* av George Akerlof och Janet Yellen (1994), som baserar sig på teorin om strategiskt beslutsfattande, i.e., spelteori. Akerlof och Yellen analyserar beslutsstrukturen, där en regional kriminell grupp försöker ta över området så att samhällsmedlemmarna (community members) i regionen avstår från samarbetet med de brottsbekämpande myndigheterna och låter den kriminella gruppen fortsätta med sin organiserade brottsliga verksamhet i området, till exempel narkotika- eller vapenhandel. Vilka faktorer är avgörande i beslutsstrukturen mellan samhällsmedlemmarna, den kriminella gruppen och de brottsbekämpande myndigheterna? Vad avgör hur samhället (local community) utvecklas?

Enligt Akerlof och Yellens (1994) analys är de viktigaste faktorerna för samhällets utveckling samhällets inkomstnivå, särskilt inkomstnivån för de fattigaste delarna av samhället, det konkreta hot och de påtryckningar som samhällsmedlemmarna utsätts för samt lagens och de olika institutionerna inom rättssystemets roll och betydelse för samhällsmedlemmarnas interna värdestruktur. Akerlof-Yellens modell är ett viktigt inlägg i sig själv, men den är också viktig med tanke på att den kan användas för att precisera indikatorerna för uppföljning och bedömning av fenomenet hot. Man kan närmare beskriva sådana hot och påtryckningar på vittnen och målsägande som grundar sig på organiserad brottslighet, till skillnad från andra hot och påtryckningar på vittnen och målsägande.

Olli Sinivaara analyserar undersökningen *The Rise of Organised Brutality. A Historical Sociology of Violence* av Siniša Malešević (2017). I den anglosaxiska teoritraditionen om liberal demokrati har staten ofta uppfattats som en av de viktigaste institutionerna för hantering av våld (Thomas Hobbes, John Locke, som det nyaste analytiska anförandet Steven Pinker, 2011). Malešević har en annan syn. Hens forskning grundar sig på historievetenskap som forskar i långsiktig utveckling (*longue durée* approach, vars lärohistoriska utgångspunkt å sin sida var *Annales* skolan som kommit till i Frankrike på 1920-talet) och den bygger på en kontinental uppfattning om demokrati. Malešević tänker att staten har en mörk sida. Det är ett instrument för organiserat våld. Enligt hen ökar våldet, inte minskar, till följd av uppkomsten och utvecklingen av en statlig institution.

Staten kan oberoende av medborgarna definiera sig själv som en suverän aktör. Det är i själva verket karakteristiskt för den, eftersom den i vilket fall som helst måste sätta upp ett centraliserat, hierarkiskt, tvångsstyrt maskineri med möjlighet för utförande av värnplikt och utföra polisarbete. Samtidigt kan den definiera sina egna rättigheter utöver medborgarnas rättigheter och systematiskt stödja sin egen suveränitet, även ideologiskt, till exempel som ideal för folket och nationalstaten. Som mest återspeglas detta i offervilligheten (eller tvingande till offervillighet). Medborgarna är beredda (eller måste vara beredda) att ge sina liv för att försvara nationalstatens suveränitet.

Malešević (2017) identifierar medborgarnas politiska och mänskliga rättigheter i den nya tidens historia; deras uppkomst och betydande utvidgning efter

medeltiden. Hen anser dock att även detta drag återspeglar nationalstatens interna logik och karaktär. Nationalstaten är en våldsmaskin, men den måste, åtminstone till en viss nivå, skydda sina egna medborgares politiska och mänskliga rättigheter. Malešević anser att dessa två sidor av nationalstaten utvecklas parallellt, som två drag som kompletterar varandra på en och samma moderna utvecklingsväg.

Nyckelord: polisstudier, kriminologi, vetenskapshistoria, lärdomshistoria, legitimitet, teori om procedural rättvisa, teori om maktlegitimitet, regionala studier, regional segregation, teori om social desorganisation, teori om kollektiv förmåga, hot mot vittnen i straffprocessen, hot mot målsägande i straffprocessen, teori om strategiskt beslutsfattande, spelteori, organiserad brottslighet, våldshistoria, staten, statlig institution, *Annales*-skolan, *longue durée* approach.

Abstract

[*The Blue Classics. Modern Scholarly Classics in the Fields of Police Studies and Criminology 2*]

The Blue Classics is a research series in which the authors analyze modern scholarly classics of the disciplines of police studies and criminology. The classics taken under scrutiny are studies that, according to the authors, have had a lasting effect on the accumulated knowledge and understanding of the phenomena of crime and law enforcement. Knowledge of the phenomena has been sharpened or changed in a manner that is profound. The studies under analysis, even though *classics* in their fields, are also *modern* scholarly achievements in the sense that they continue to constitute a part of the contemporary knowledge base in these two disciplines.

This is the second volume of *The Blues*. The book consists of an analysis of the foundations of the legitimacy of the legal system, particularly the legitimacy of courts and of the police; an analysis of gradual segregation between prosperous and poor urban areas and corresponding variation of crime between neighbourhoods; an analysis of witness and victim intimidation, especially where intimidation comes from groups of organized crime; and an analysis of the dark side of the institution of state—its nature as a source of organized violence.

The object of analysis in Matti Vuorensyrjä's article is the Euro-Justis project authored by Jonathan Jackson, Ben Bradford, Mike Hough, and colleagues (2008–2011; *Euro-Justis. Scientific Indicators of Confidence in Justice: Tools for Policy Assessment*). In that project, Jackson, Bradford, Hough and colleagues analyzed the legitimacy of the key legal authorities. The project was essentially empirical in nature. The legitimacy inventory developed in the Euro-Justis project was selected as a sub-project to the European Social Survey 2010. Hence, the researchers of the Euro-Justis project were able to target more than 50,000 European respondents from 28 different countries in the empirical part of their project. In a sense, the Euro-Justis project may be said to have given the first ever *empirical* mirror to the primarily *theoretical* legitimacy research of earlier judicial and political studies.

In addition to this, the Euro-Justis project succeeded in raising several new theoretical questions that have, since then, changed the field in rather profound ways. New answers have been formulated, even to some of the key questions at the very heart of the discipline. What, exactly, does legitimacy mean, in the context of constitutional liberal democracy? The answer to this question given in Vuorensyrjä's article makes use of results from modern rational analytical research, and differs, as such, from practically all earlier research of the field (Tyler, 1990/2006; Beetham, 1991; Tyler & Huo, 2002; Bottoms & Tankebe, 2012; 2021, etc.).

Petri Danielsson analyzes the well over 100-year-old tradition of criminological research of the Chicago school of sociology. One of the focal points of interest of the Chicago school has been in the mechanisms that could help us to explain and understand the profound social and economic segregation of urban areas, and to make sense of the spatial variation of crime between neighbourhoods (Clifford Shaw & Henry McKay, 1969: *Juvenile Delinquency and Urban Areas*; Robert Sampson & Byron Groves, 1989: *Community Structure and Crime: Testing Social Disorganization Theory*; Robert Sampson, Stephen Raudenbush & Felton Earls, 1997: *Neighborhoods and Violent Crime: A Multilevel Study of Collective Efficacy*). Research in the domain nowadays combines factors of crime depicted in the social disorganization theory to factors depicted in the theory of collective efficacy: migration that keeps on changing the structures of urban and suburban areas; deepening social and economic segregation of urban areas; gradual development of local pockets of poverty and of other disadvantages, and; community-specific factors of human interaction (neighborhood effects), specifically changes in the community-specific structures of values, and in the autonomous social control that the community has (or does not have) over the youth and the youth gangs of the area. The totality of these phenomena is theoretically complicated and very difficult from the point of view of empirical research. In recent years, however, studies inspired by the Chicago school of sociology have, anew, been capable of yielding some very encouraging new results.

Matti Vuorensyrjä, Jenita Rauta and Terhi Kankaanranta analyze George Akerlof and Janet Yellen's (1994) game theoretical article on *Gang Behavior, Law Enforcement and Community Values*. The decision-making situation under Akerlof and Yellen's analysis is one where a local organized crime group

strives to take control of the community, so that the community members would give up cooperation with law enforcement authorities and would let the group continue their criminal activity in the area, selling drugs, for example, or selling illegal weapons. Which are the factors that are decisive in such a decision-making situation between the community members, the gang, and the law enforcement authorities? Which are the factors that determine the future of the community?

According to Akerlof and Yellen's (1994) equilibrium analysis, the most important factors from the point of view of the future of the community are: the income level of the community, especially the income level of the poorest community members and neighborhoods of the community; the sense of threat of retaliation from the gang experienced by the community members, should they cooperate with law enforcement authorities, and; the relative importance of the law and of the legal system in general within the structure of values of the community members. The Akerlof-Yellen model addresses critical issues and is of importance in itself, but it is important also in that, with the help of the model, one is capable of further specifying the policy indicators that could be used to follow up and evaluate the development of witness and victim intimidation in a given community. It allows analysts to define features that are characteristic of witness and victim intimidation coming from groups of organized crime, to differentiate between this kind of intimidation and other forms of witness and victim intimidation.

Olli Sinivaara's analysis focuses on Siniša Malešević's (2017) *The Rise of Organised Brutality. A Historical Sociology of Violence*. In the Anglo-Saxon tradition of political theory, the state has usually been depicted as one of the most important institutional means of controlling violence (Thomas Hobbes, John Locke, the latest analytical expression of the idea coming from Steven Pinker, 2011). Malešević has another view on the matter. His book is based on the analysis of very long historical trends and developments (the so-called *longue durée* approach to history, the origin of which can be traced back to the *Annales* school of historical research, which, for its part, was born in France in the 1920s) and it is characterized by a continental, rather than Anglo-Saxon, conception of democracy. According to Malešević, there is a dark side to the state institution. It is a means of organized violence. Violence will be increased, not decreased, Malešević thinks, with the emergence and growth of the state institution.

The state may define itself as a sovereign actor. It is not necessarily dependent on the citizenry in committing such an act. In fact, such an act comes naturally to the state institution, because setting up a centralized, hierarchical machinery of coercion capable of conscription and of law enforcement is one of its core duties anyway. The state may thus proceed to define its rights over and above the rights of the citizens, and to begin to systematically support its own sovereignty, also ideologically, with reference to, e.g., the idea of a nation or the nation state. In the extreme, this will be reflected in the (forced) readiness of the citizens to sacrifice themselves for the benefit of the collective. The citizens are (or they have to be) ready to sacrifice themselves in defending the sovereignty of the nation state.

Malešević (2017) recognizes the emergence and growth of political and human rights in modern history, after the Middle Ages. He thinks, however, that this is yet another feature that follows from the nature and the inner logic of the nation state. The nation state functions as a machinery of organized violence, and yet, at the same time, at least to a certain degree, in one way or another, it needs to protect its own citizens and their political and human rights. According to Malešević, these two features of the nation state emerge and grow side-by-side in modernity, constituting two different but complementary aspects of one and the same path of development.

Keywords: police studies, criminology, history of science, history of scholarly ideas, legitimacy, theory of procedural justice, theory of legitimation of power, urban studies, urban segregation, spatial variation of crime, social disorganization theory, theory of collective efficacy, witness intimidation, victim intimidation, theory of strategic decision-making, game theory, organized violence, history of violence, state, the state institution, the *Annales* school of history, the *longue durée* approach to history.

Sisällys

Tiivistelmä.....	4
Sammandrag.....	8
Abstract	12
1. Ensiluokkaista nykytutkimusta	18
1.1 Sinisten ajatus	18
1.2 Siniset tässä kirjassa	21
1.3 Suvereniteetti kansalaisten keskinäisenä sopimuksena.....	22
1.4 Haastettu suvereniteetti – alueellinen rikollisuus, paikalliset rikollisryhmät.....	23
1.5 Keskitetyn hierarkkisen väkivaltakoneiston suvereniteetti	25
I Suvereniteetti kansalaisten keskinäisenä sopimuksena	30
1. Legitimiteetti.....	31
1.1 Legitimiteetin teoreettinen ja empiirinen analyysi	31
1.2 Luottamus ja legitimiteetti Euro-Justis -hankkeessa.....	38
1.3 Legitimiteetti kontekstissa: testi ja teoreettinen kritiikki.....	53
1.4 Päätelmät ja keskustelu.....	68
II Haastettu suvereniteetti – alueellinen rikollisuus, paikalliset rikollisryhmät.....	77
2. Sosiaalisen disorganisaation teoria.....	78
2.1 Johdanto.....	78
2.2 Juvenile Delinquency and Urban Areas – Shaw’n ja McKayn sosiaalisen disorganisaation teoria.....	81
2.3 Huomio sosiaaliseen rakenteeseen: Robert Sampson ja yhteispystyvyyden teoria.....	93
2.4 Sosiaalisen disorganisaation teoria 2000-luvulla.....	102
2.5 Johtopäätökset: sosiaalisen disorganisaation teorian rajat	107
3. Todistajien uhkailu rikosprosessissa: merkkejä järjestäytyneestä rikollisuudesta?	116
3.1 Rikollisryhmät ja todistaminen	116
3.2 Akerlofin-Yellenin malli	122
3.3 Teoreettisia ja empiirisiä arvioita	134
3.4 Päätelmät ja keskustelu.....	147

III	Keskitetyn hierarkkisen väkivaltakoneiston suvereniteetti	156
4.	Organisoidun väkivallan nousu. Siniša Maleševićin teoria väkivallan ja yhteiskunnan suhteesta	157
4.1	Johdanto	157
4.2	Väkivalta pitkän aikavälin historiallisen tarkastelun kohteena ..	161
4.3	Organisoidun väkivallan nousu ja nousu	174
4.4	Lopuksi	178
	Loppuviitteet	184

1. Ensiluokkaista nykytutkimusta

Matti Vuorensyrjä

1.1 Sinisten ajatus

Sinisissä klassikoissa analysoidaan poliisi- ja kriminologian alan moderneja klassikotutkimuksia. *Klassikotutkimuksilla*¹ tarkoitetaan tieteellisiä kirjoja, artikkeleita, tai kokonaisia tutkimusprojekteja tai tieteellisiä koulukuntia, jotka ovat olleet tutkimusalan tai jonkin sen osa-alueen kehityksen kannalta ratkaisevan tärkeitä. Kuva tutkittavasta ilmiöstä on tarkentunut tai muuttunut perustavalla tavalla.

Analyysin kohteeksi valitut tutkimukset ovat samalla myös *nykytutkimusta*. Niiden katsotaan pitävän paikkansa; ainakin rajatusti, tietyin rajoituksin. Ne ovat esittämisajankohdastaan riippumatta (aina) ajankohtaisia. Tieteenalasta kiinnostuneen tai tieteenalalla jo toimivan opiskelijan tai tutkijan on hyvä tuntea nämä tutkimukset, oppihistoriallisine taustoineen, teoriasisältöineen ja rajoituksineen.

Kysymys minkä tahansa tieteenalan tärkeimmistä tutkimuksista ja teorioista on tieteenalan itsensä kannalta keskeinen, mutta sillä on myös tieteenfilosofinen ulottuvuutensa. Se kuuluu kaikkein vaikeimpien kysymysten joukkoon. Mitä piirteitä hyvällä tutkimuksella tai teorialla on? Edistyykö tiede, ja edistyytkö eri tieteenalat, niin että todellisuus tunnetaan aina vain aiempaa paremmin? Onko olemassa ajasta ja paikasta riippumattomasti tosia teorioita – yleisiä tieteellisiä lakeja? Voiko tieteellinen laki itse, voiko luonnonlaki, muuttua ajan kuluessa, niin että näillä laeilla on oma evoluutionsa? Onko olemassa sellaisia puhtaan ainutkertaisia tapahtumia ja tapahtumaketjuja, joita ei voida oikeastaan selittää eikä ymmärtää lainkaan, eikä ehkä luotettavasti kuvatakaan? Onko olemassa aitoa satunnaisuutta?

Tämän kirjan kirjoittajat eivät tiedä lopullisia vastauksia näihin kysymyksiin, emmekä tiedä, voidaanko niihin kaikkiin ylipäätään vastata. Näyttää kuitenkin siltä, että empiiristä tieteellistä tutkimusta tekevät tutkijat todellisuudessa olettavat, että historiallisesti ainutkertaisia tapahtumaketjuja ja aitoa satunnaisuutta on olemassa. He tekevät kuvailevaa tutkimusta, selittävän

tutkimuksen rinnalla, ja he kertovat historioita. He estimoivat tilastollisia malleja, joiden osana he tekevät oletuksen valkoisesta kohinasta eli aidosta satunnaisuudesta. He myös katsovat, että jokaisella tutkimuksella on oma kontekstinsa; oma tarkkarajainen käsitteistönsä ja aineistonsa, jotka piirtävät tutkimuksen yleisyyden rajoja. Ajatellaan, että yleistäminen yli näiden rajojen ei ole mahdollista.

Samalla on kuitenkin myös niin, että empiirisiä tieteitä luonnehtii pyrkimys kohti mahdollisimman selityskykyisiä malleja ja ajasta ja paikasta riippumattomia teorioita. Teorioita pyritään yleistämään siten, että uusi teoria selittäisi kaikki tunnetut aiemmat havainnot, mutta myös ne uudet havainnot, jotka näyttävät poikkeavan vanhojen teorioiden oletuksista. Suuri osa empiiristen tieteenalojen tutkijoista etsii ja pyrkii määrittämään yleisiä tieteellisiä lakeja – todellisuutta luonnehtivina säännönmukaisuuksina – vaikka myöntävätkin, että niitä ei välttämättä voida koskaan lopullisesti todistaa oikeiksi (*verifioida*). He olettavat, kuten näyttää, että tällaisia lakeja voidaan löytää.

Yksi tiedettä itseään määrittelevistä teorioista syntyi yksittäisten havaintolauseiden ja yleisten tieteellisten lakien loogisessa leikkauksessa. Karl Popperin (1935) esittämä tieteen *falsifikaatioteoria* edellyttää, että teoria on mahdollista osoittaa empiirisen tutkimuksen testissä vääräksi. Teoria on muotoiltava väitelauseena, jota voidaan testata kaikkiin havaintokohteisiinsa soveltuvana yleisenä tieteellisenä väittämänä ja joka voidaan osoittaa vääräksi (*falsifioida*) yhdenkin teoriasta poikkeavan havainnon perusteella. Tällöin ja vain tällöin sitä voidaan pitää tieteellisenä teoriana. Tämä on Popperin niin sanottu demarkaatio- eli erottelukriteeri, joka erottaa tieteen kaikesta muusta inhimillisestä toiminnasta.²

Tässä kirjassa oppihistoriallinen etsintä on jätetty kirjoittajien tehtäväksi. Kohteeksi valittujen tutkimusten syntyajankohtaa, maantieteellistä kohdealuetta tai menetelmällistä lähestymistapaa ei ole haluttu ohjata eikä rajoittaa millään tavoin. Arvokasta uutta tietoa voidaan tuottaa monien erilaisten menetelmien avulla. Voidaan mainita vaikkapa rikostapausten *historiantutkimuksen menetelmiin* perustuva tapaustutkimuksellinen analyysi (Sugden, 1994; Viiltäjä-Jackin tapaus, Lontoon East End, Whitechapel), poliisikulttuurin keskeisten piirteiden *laadulliseen analyysiin* perustuva määrittäminen (Reiner, 2010; Korander, 2019; Iso-Britannia, Suomi), Sisilian mafian – Cosa Nostran – syntymekanismiin *rationaalinen analyysi* ja talousmaantieteellinen

todentaminen (Dimico ym., 2017; Sisilian Palermo), poliisien alkoholinkulutuksen ja sitä ennustavien eri tekijöiden *tilastollinen analyysi ja mallintaminen* esimerkiksi logistisen regressioanalyysin avulla (Ballenger ym., 2010; Australia), tai paikallisen rikollisryhmän, alueen yhteisöjäsenten (community members) ja alueen lainvalvontaviranomaisten keskinäisen päätöksentekoaasetelman *strateginen eli peliteoreettinen analyysi* (Akerlof & Yellen, 1994; malli oli matemaattinen, eikä tutkimuksella ollut empiiristä aineistoa, mutta kirjoittajien ajatuksissa päällimmäisenä oli jengirikollisuuden kehitys amerikkalaisissa suurkaupungeissa kuten Philadelphiassa, Detroitissa ja Chicagossa).

Ajatuksena on, että aihealueella pitkään tutkimusta tehneet kokeneet tutkijat osaavat parhaiten arvioida, mitkä ovat tieteenalan tärkeimpiä tutkimuksia ja teorioita. Mitä kokeneemmasta tutkijasta on kyse, sitä paremmin hän todennäköisesti osaa arvioida kohdetutkimuksia oppihistoriallisessa kontekstissaan – niiden teorianhistoriaa ja vastaavaa empiirisen tutkimuksen historiaa, niiden rajoituksia ja ehkä kriittisiäkin puutteita, ja niiden merkitystä oppialan tulevaisuuden kannalta.

Kirjoittajat *Sinisissä* ovat Poliisiammattikorkeakoulun tutkijoita sekä Poliisiammattikorkeakoulun keskeisten yhteistyökumppaneiden kuten Keskusrikospoliisin, Maanpuolustuskorkeakoulun ja muiden tutkimus- ja koulutuslaitosten tutkijoita. Sarjan tulevissa tutkimuksissa tämän yhteistyön on tarkoitus laajentua yhteistyöksi Poliisiammattikorkeakoulun kansainvälisten yhteistyökumppaneiden kanssa, Viroon, Ruotsiin, Kanadaan, Skotlantiin ja niin edelleen.

Kirjoittajien tieteenalatausta on monipuolinen, mikä kriminologian ja poliisialan tutkimuksen tapauksessa on ymmärrettävää. Kyse on monitieteisistä tutkimusaloista. Kriminologia luetaan tavallisesti omaksi tieteenalakseen, mutta sillä on vahvoja kytköksiä myös esimerkiksi oikeustieteeseen, forensisiin tieteisiin, lääketieteen eri aloihin, kulttuuriantropologiaan, historiatieteeseen, psykologiaan, sosiaalipsykologiaan ja vaikkapa aluemaantieteeseen.

Poliisialan tutkimus on lähtökohtaisesti erittäin monitieteistä. Tutkimusta tekevät niin oikeustieteilijät, hallintotieteilijät, politiikan tutkijat, datatieteilijät, forensisten tieteiden tutkijat, kemistit, psykologit kuin taloustieteilijätkin. Tämän teoksen kirjoittajat tulevat kriminologian, politiikkatieteen, taloustieteen,

historiatieteen, bio- ja geenitieteiden sekä sotatieteiden suunnista. Kaikilla on takanaan verrattain pitkä tutkija- ja kirjoittajahistoria.

Sinisillä, tutkimussarjana, on tästä näkökulmasta katsottuna vielä yksi lisämerkitys. Se piirtää sekä kriminologian että poliisialan tutkimuksen itseymmärryksen piiriä, omalta vaatimattomalta osaltaan.

Sinisten klassikoiden ensimmäisessä volyymissa vuonna 2019 tutkittiin poliisin vaikuttavuutta ja poliisikulttuurin teorioita (oppihistoriallisen analyysin kohteena oli Robert Reiner, 2010: *The Politics of the Police*), väkivallan synkkää, monituhatuotista historiaa ja väkivallan hallinnan instituutioita (Steven Pinker, 2011: *The Better Angels of Our Nature*), terrorismin käsitettä ja sen eri lajeja sekä terrorismin vähittäistä historiallista muutosta (Bruce Hoffman, 1998: *Inside Terrorism*) ja uhka-arvioiden teorioita ja malleja (Reid Meloy & Jens Hoffmann, 2014: *International Handbook of Threat Assessment*).

1.2 Siniset tässä kirjassa

Tässä kirjassa, *Sinisten* toisessa volyymissa (2023), tutkitaan

1. Legitimiteettiteorioita ja legitimiteetin mittaamista empiirisessä tutkimuksessa, erityisesti oikeusjärjestelmän keskeisiin toimijoihin kuten tuomioistuimiin ja poliisiin kohdistuvassa tutkimuksessa.
 - Analyysin kohteena on Jonathan Jacksonin, Ben Bradfordin, Mike Hough'n ja heidän kollegoidensa Euro-Justis -hanke, 2008–2011: *Euro-Justis. Scientific Indicators of Confidence in Justice: Tools for Policy Assessment* (Jackson ym., 2011a; 2011b; 2012; 2013; Hough & Sato, 2011; Hough ym., 2013; Hough, 2021).
2. Sosiaalisen disorganisaation teoriaa, joka selittää kaupunkien eriytymistä hyvä- ja huono-osaisiin alueisiin ja rikollisuuden ja väkivallan alueellista kasautumista.
 - Clifford Shaw & Henry McKay, 1969: *Juvenile Delinquency and Urban Areas*.
 - Robert Sampson & Byron Groves, 1989: *Community Structure and Crime: Testing Social Disorganization Theory*.

- Robert Sampson, Stephen Raudenbush & Felton Earls, 1997: *Neighborhoods and Violent Crime: A Multilevel Study of Collective Efficacy*.
3. Todistajien uhkailua rikosprosessissa, etenkin sellaisissa tapauksissa, joissa uhkailun taustalla on järjestäytynyt rikollisuus.
 - George Akerlof & Janet Yellen, 1994: *Gang Behavior, Law Enforcement and Community Values*.
 4. Kansallisvaltion historiaa ja sen yhteyttä organisoidun väkivallan syntyyn ja yleistymiseen.
 - Siniša Malešević, 2017: *The Rise of Organised Brutality. A Historical Sociology of Violence*.

1.3 Suvereniteetti kansalaisten keskinäisenä sopimuksena

Matti Vuorensyrjän artikkelissa tutkitaan legitimitettä. *Legitimitetillä* tarkoitetaan Vuorensyrjän artikkelissa julkisen vallankäytön oikeutusta. Liberaalissa demokratiassa, jossa valta on määritelmällisesti kansalla – kaikilla yksittäisillä kansalaisilla yhteisesti – kansalaisarviot ja kansalaisten kokemukset siitä, onko julkinen vallankäyttö oikeutettua, ovat legitimitetin kriteereinä ratkaisevia. Tästä näkökulmasta katsottuna on merkittävää, että legitimitetin tutkimus on ollut vuosikymmenten tai jopa vuosisatojen ajan lähes yksinomaan valtioteoreettista ja -filosofista tutkimusta. Kansalaisilta ei ole kysytty kysymystäkään. Jonathan Jacksonin, Ben Bradfordin, Mike Hough'n ja heidän kollegoidensa Euro-Justis -hanke (2008–2011: *Euro-Justis. Scientific Indicators of Confidence in Justice: Tools for Policy Assessment*) oli merkittävä poikkeus tästä säännöstä.

Euro-Justis -hanke tähtäsi alusta alkaen luottamuksen ja legitimitetin käsitteiden empiiriseen analyysiin ja operationalisointiin. Hankkeessa kehitettiin joukko kysymyssarjoja, joiden avulla näitä abstraktikäsitteitä ja niiden eri ulottuvuuksia voitiin faktorianalyyssissa mitata ja arvioida. Nämä empiirisen tutkimuksen kysymykset ovat teoreettisesti tärkeitä. Mitä oikeastaan mitataan, kun mitataan kansalaisten luottamusta oikeusjärjestelmän keskeisten instituutioiden kuten tuomioistuinten ja poliisin toimintaan, tai kun mitataan

kansalaisten arvioita näiden instituutioiden toiminnan oikeutuksesta julkisen vallan käyttäjinä? Mitä legitimizeetti on?

Euro-Justis -hankkeessa oli sekä teoreettisia että empiirisiä puutteita, erityisesti hankkeen käyttämien taustateorioiden vuoksi. Se oli kuitenkin tärkeä askel eteenpäin legitimizeetin tutkimuksessa, erityisesti perustuslaillisia liberaaleja demokratioita koskevassa legitimizeettitutkimuksessa.

1.4 Haastettu suvereniteetti – alueellinen rikollisuus, paikalliset rikollisryhmät

Petri Danielsson tutkii omassa artikkelissaan sosiaalisen disorganisaation teoriaa ja sen kehitystä tutkimusalueen tärkeimpien tutkimusten näkökulmasta. Clifford Shawn ja Henry McKayn (1969, *Juvenile Delinquency and Urban Areas*), Robert Sampsonin ja Byron Growesin (1989, *Community Structure and Crime: Testing Social Disorganization Theory*) sekä Robert Sampsonin, Stephen Raudenbushin ja Felton Earlsin (1997, *Neighborhoods and Violent Crime: A Multilevel Study of Collective Efficacy*) läpimurtotutkimukset ovat keskittyneet niihin Yhdysvaltain sisäisen muuttoliikkeen ja huono-osaisuuden mekanismeihin, jotka selittävät alueellista eriytymistä ja rikollisuuden alueellista vaihtelua. Mainitut tutkimukset ovat koulukunnan kattavan oppihistorian tärkeimpiä aikaansaannoksia, mutta vain pieni osa Chicagon koulukunnan pitkäjänteisestä tutkimustyöstä. Tutkimusta on tehty nyt jo yli sadan (100) vuoden ajan.

Kysymykset, joihin Chicagon koulukunta on hakenut vastauksia, ovat erittäin tärkeitä, mutta samalla erittäin vaikeita. On kaupunkeja ja kaupunginosia, joiden tiedetään kärsivän köyhyydestä ja väkivaltaisesta rikollisuudesta. Ilmiö on universaali. Kaupunkien ja kaupunginosien syvää eriytymistä tapahtuu kaikkialla, Philadelphiasta, Detroitista ja Los Angelesista Brysseliin, Pariisiin ja Göteborgiin. Mahdollisia selittäviä tekijöitä on paljon ja kokonaisuus on erittäin monimutkainen. Chicagon koulukunnan piirissä syntyneet teoriat ovat vähitellen kyenneet tarkentamaan kuvaa ilmiön keskeisistä mekanismeista. Erityisesti Sampsonin ja kollegoiden (1997) yhteispystyvyyden teoriassa on Danielssonin mukaan saavutettu synteesi, joka yhdistää väestö- ja sosioekonomista rakennetta kuvaavat muuttujat yksityiskohtaisiin naapuruston sosiaalisia suhteita ja sosiaalista kontrollia mittaaviin muuttujiin ja edelleen

rikollisuuden ja väkivallan alueelliseen ilmenemiseen. Rakenteellisten tekijöiden sekä naapuruston sosiaalisen rakenteen on tietyissä olosuhteissa osoitettu olevan yhteydessä erityisesti väkivaltarikollisuuden alueelliseen vaihteluun. Yhteispystyvyyden teorian empiirinen todentaminen on Danielssonin mukaan osoittautunut vaikeaksi tehtäväksi, todennäköisesti niin teorian kuin ilmiökentänkin monimutkaisuuden vuoksi. Chicagon koulukunnan satavuotinen tutkimusperinne jatkuu.

Kirjan kolmannessa artikkelissa Matti Vuorensyrjä, Jenita Rauta ja Terhi Kankaanranta analysoivat George Akerlofin ja Janet Yellenin (1994) tutkimusta *Gang Behavior, Law Enforcement and Community Values*. Akerlof ja Yellen kirjoittivat artikkelinsa vastauksena Yhdysvalloissa voimakkaasti lisääntyneeseen rikollisuuteen. Erityisesti vakava rikollisuus (henkirikokset, törkeät pahoinpitelyt, autovarkaudet) moninkertaistui 1960- ja 1990-lukujen välisenä aikana. Samalla yleistyi huumekauppaan perustuva ja alueelliseen kontrolliin pyrkivä jengirikollisuus.

Akerlofin ja Yellenin (1994) artikkeli perustuu rationaaliseen analyysiin ja se on aiempaan vastaavaan tutkimukseen nähden poikkeuksellisen kattava ja systemaattinen. Se käsittelee yhteisöjäsenten (community members), rikollisryhmän ja lainvalvontaviranomaisten keskinäistä päätöksentekoaasetelmaa tilanteessa, jossa rikollisryhmä pyrkii ottamaan alueen haltuunsa, yhtäältä säätelemällä rikollisuuden määrää alueella, mutta toisaalta myös uhkailemalla yhteisöjäseniä, mikäli nämä tekevät yhteistyötä lainvalvontaviranomaisten kanssa. Yhteisöjäsenet ovat vaikean valinnan edessä. Tekevätkö he yhteistyötä lainvalvontaviranomaisten kanssa vai vaikenevatko he rikoksista? Lainvalvontaviranomaisten työ perustuu informaatioon, jonka he saavat yhteisöjäseniltä, mutta lainvalvontaviranomaisilla on myös oma tärkeä tehtävänsä Akerlofin-Yellenin mallin kokonaisuudessa. Jos yhteisöjäsenet tekevät yhteistyötä lainvalvontaviranomaisten kanssa, lainvalvontaviranomaisten on omasta puolestaan varmistettava, että Akerlofin ja Yellenin mallin niin sanottu *rikoskontrollirajoite* on voimassa; että rikos ei tällaisessa tilanteessa kannata. Akerlof ja Yellen osoittavat, että mikäli lainvalvontaviranomaiset eivät tähän kykene (mikäli yhteisöjäsenet tekevät yhteistyötä lainvalvontaviranomaisten kanssa, mutta rikollisuus on silti rikollisryhmän näkökulmasta kannattavaa), yhteisö ajautuu labiiliin, pidäkkeettömästi kasvavan rikollisuuden ja anarkian tilaan.

Akerlofin ja Yellenin (1994) kattavan tasapainoanalyysin perusteella ratkaisevia tekijöitä rikollisryhmän pyrkiessä ottamaan alueen haltuunsa ovat 1. yhteisön tulotaso, 2. lakien ja oikeusjärjestelmän instituutioiden asema ja merkitys yhteisöjäsenien arvorakenteessa sekä 3. se uhkailu, jota rikollisryhmä käyttää asianomistajien ja mahdollisten todistajien painostamiseen. Vuorensyrjä, Rauta ja Kankaanranta keskittyvät omassa analyysissään erityisesti kolmanteen näistä tekijöistä. Heidän mukaansa uhkailu järjestäytyneen rikollisuuden kontekstissa eroaa piirteiltään muusta asianomistajien ja todistajien uhkailusta.

1. Se on alueellista.
2. Se kohdistuu keskimääräistä suuremmalla todennäköisyydellä keskimääräistä köyhempiin yhteisöihin ja yhteisöjäseniin.
3. Sitä on enemmän silloin, kun rikollisuuden kontrolli perustuu kattavaan valvontaan ja ankariin rangaistuksiin, kuin silloin, kun rikollisuuden kontrolli perustuu yhteisöjäsenien omiin arvoihin ja normeihin ja heidän omiin autonomisiin ratkaisuihinsa. Lisäksi siitä tiedetään, että;
4. Se jää valtaosaltaan piilorikollisuudeksi.

Kirjoittajat sivuavat tutkimuksessaan empiiristä kysymystä siitä, onko Suomessa sellaista uhkailua, jonka taustalla on järjestäytynyt rikollisuus. Päätelemät ovat alustavia, mutta havainnot tästä ja aiemmasta tutkimuksesta viittaavat siihen, että vaikka tämänlainen uhkailu ei ole välttämättä yleistä, sitä on olemassa.

1.5 Keskitetyn hierarkkisen väkivaltakoneiston suvereniteetti

Olli Sinivaaran analyysikohteena on Siniša Maleševićin teos *The Rise of Organised Brutality. A Historical Sociology of Violence*. Maleševićin (2017) tutkimus on yksi tärkeimmistä uusista kiintopisteistä pitkän aikavälin kehityskulkuja tutkivassa historiatieteessä (ns. *longue durée* -lähestymistapa, jonka taustalla on Ranskassa 1920-luvulla syntynyt historiantutkimuksen *Annales*-koulukunta). Tutkimus on mielenkiintoinen myös siinä mielessä, että se oman teoriakehittelynsä rinnalla keskustelelee kriittisesti Steven Pinkerin (2011) teoriasta, joka esiteltiin *Sinisten klassikoiden* ensimmäisessä volyymissa.

Pinkerin (2011) ajatus oli, että valtio on yksi tärkeimmistä väkivallan hallinnan instituutioista. Maleševićin (2017) mukaan valtio on organisoidun väkivallan väline. Valtioinstituution sisään kirjoitettu keskitetyn hierarkian logiikka on kansalaisten oikeuksien ja kansalaisvapauksien näkökulmasta potentiaalisesti vaarallinen. Valtioinstituutio voi päättää ottaa haltuunsa suvereniteetin – määritellä itsensä suvereeniksi toimijaksi – ja pystyttää sotaväenottoon ja poliisitoimintaan kykenevän keskitetyn, hierarkkisen, pakkovaltaisen koneiston. Samalla se voi määritellä omat oikeutensa yli kansalaisten oikeuksien ja tukea omaa toimintaansa monin eri keinoin, myös ideologisesti, esimerkiksi kansan ja kansallisvaltion aatteena. Äärimmillään tämä heijastuu uhrivalmiutena (tai pakottamisena uhrivalmiuteen). Kansalaiset ovat valmiit (tai kansalaisten on oltava valmiita) antamaan henkensä puolustukseen kansallisvaltion suvereniteettia.

Malešević (2017) kuitenkin ajattelee, että samalla, koheesiokolikon toisena puolena, kansallisvaltio takaa omien kansalaistensa poliittiset oikeudet ja ihmisoikeudet. Hänen mukaansa nämä kaksi kansallisvaltion eri puolta – sen luonne väkivaltakoneistona, sen funktio kansalaisten poliittisten oikeuksien ja ihmisoikeuksien takaajana – kehittyvät toinen toisensa rinnalla, yhden ja saman kehityspolun kahtena toisiaan täydentävänä piirteenä.

Tutkimuskirjallisuus

Akerlof, G. & Yellen, J.L. (1994). Gang Behavior, Law Enforcement and Community Values. In Aron, H.J., Mann, T.E. & Taylor, T. (eds.), *Values and Public Policy* (pp. 173–209). The Brookings Institution, Washington, D.C.

Ballenger, J.F., Best, S.R., Metzler, T.J., Wasserman, D.A., Mohr, D.C., Liberman, A., Delucchi, K., Weiss, D.S., Fagan, J.A., Waldrop, A.E. & Marmar, C.R. (2010). Patterns and Predictors of Alcohol Use in Male and Female Urban Police Officers. *The American Journal of Addictions*, 20(January-February), 21–29.

Dimico, A., Isopi, A. & Olsson, O. (2017). Origins of the Sicilian Mafia: The Market for Lemons. *The Journal of Economic History*, 77(4), 1083–1115.

Hoffman, B. (1998). *Inside Terrorism*. Columbia University Press, New York.

Hough, M. & Sato, M. (2011). *Trust in Justice: Why It Is Important for Criminal Policy, and How It Can Be Measured?* Final Report of the Euro-Justis Project. European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations (HEUNI), Helsinki. Sijainti: <https://eprints.bbk.ac.uk/id/eprint/4507/1/4507.pdf> (14.12.2021.)

Hough, M. (2021). *Good Policing. Trust, Legitimacy and Authority*. Policy Press, Bristol.

Hough, M., Jackson, J. & Bradford, B. (2013). Trust in Justice and the Legitimacy of Legal Authorities: Topline Findings from a European Comparative Study. In Body-Gendrot, S, Hough, M., Levy, R., Kerezi, K. & Snacken, S. (eds.), *European Handbook of Criminology* (pp. 243–265). Routledge, London.

Jackson, J., Bradford, B., Hough, M., Kuha, J., Stares, S., Widdop, S., Fitzgerald, R., Yordanova, M. & Galev, T. (2011a). Developing European Indicators of Trust in Justice. *European Journal of Criminology*, 8(4), 267–285.

Jackson, J., Bradford, B., Hough, M., Myhill, A., Quinton, P. & Tyler, T.R. (2012). Why Do People Comply with the Law? Legitimacy and the Influence of Legal Institutions. *British Journal of Criminology*, 52(6), 1051–1071.

Jackson, J., Hough, M., Bradford, M., Pooler, T., Hohl, K. & Kuha, J. (2011b). *Trust in Justice: Topline Results from Round 5*. Sijainti: <http://eprints.lse.ac.uk/41680/> (10.12.2021.)

Jackson, J., Kuha, J., Hough, M., Hohl, K. & Gerber, M. (2013). *Trust and Legitimacy Across Europe: A FIDUCIA report on Comparative Public Attitudes towards Legal Authority*. Sijainti: <http://eprints.lse.ac.uk/50650/> (10.12.2021.)

Korander, T. (2019). Poliisikulttuuri. Teoksessa Vuorensyrjä, M. (toim.), *Siniset klassikot. Poliisi- ja kriminologian alan moderneja klassikko-tutkimuksia 1* (ss. 44–69). Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 44. Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere.

Malešević, S. (2017). *The Rise of Organised Brutality. A Historical Sociology of Violence*. Cambridge University Press, Cambridge.

Meloy, J.R. & Hoffmann, J. (eds.) (2014). *International Handbook of Threat Assessment*. Oxford University Press, New York.

Nurmi, T., Rekiaro, I. & Rekiaro, P. (1992). *Suomen kielen sanakirja*. Gummerus, Jyväskylä.

Pinker, S. (2011). *The Better Angels of Our Nature. A History of Violence and Humanity*. First published in 2011. Published in Penguin Books 2012. Penguin, London.

Popper, K.R. (1935). *Logik der Forschung. Zur Erkenntnistheorie der Modernen Naturwissenschaft*. Springer-Verlag, Wien.

Reiner, R. (2010). *The Politics of the Police*. Fourth edition. Oxford University Press, Oxford.

Sampson, R.J. & Groves, W.B. (1989). Community Structure and Crime: Testing Social-Disorganization Theory. *American Journal of Sociology*, 94(4), 774–802.

Sampson, R.J., Raudenbush, S.W. & Earls, F. (1997). Neighborhoods and Violent Crime: A Multilevel Study of Collective Efficacy. *Science*, 277(Aug), 918–924.

Shaw, C.R. & McKay, H.D. (1969). *Juvenile Delinquency and Urban Areas*. University of Chicago Press, Chicago.

Skeat, W.W. (1884/1993). *The Concise Dictionary of English Etymology*. Wordsworth, Herdforthshire.

Streng, A.V. (1933/1975). *Latinalais-suomalainen sanakirja*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 196. OSA. Karisto, Hämeenlinna.

Sugden, P. (1994). *The Complete History of Jack the Ripper*. Robinson, London.

Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language (1989). Gramercy Books, New York.

I Suvereniteetti kansalaisten keskinäisenä sopimuksena

1. Legitimiteetti

Matti Vuorensyrjä

1.1 Legitimiteetin teoreettinen ja empiirinen analyysi

1.1.1 Legitimiteetin käsite ja arviointiperusta

Tässä artikkelissa tutkitaan legitimiteettiä, tarkemmin sanottuna legitimiteetin määrittämistä empiirisen tutkimuksen kohteena. Aihealueen tutkimuksessa otettiin merkittävä edistysaskel Jonathan Jacksonin, Ben Bradfordin, Mike Hough'n ja heidän kollegoidensa Euro-Justis -hankkeessa vuosina 2008–2011 (*Euro-Justis. Scientific Indicators of Confidence in Justice: Tools for Policy Assessment*)³. Hankkeen tutkimuskohteena oli oikeusjärjestelmän keskeisten instituutioiden – tuomioistuinten ja poliisin – toiminta. Luottavatko kansalaiset tuomioistuinten ja poliisin toimintaan? Onko tuomioistuinten ja poliisin toiminta julkisen vallan käyttäjinä oikeutettua, kansalaisten näkemyksen mukaan? Onko toiminta toisin sanoen legitiimiä?

Julkisen vallan oikeutusta koskevan tutkimuksen oppihistoria valtio- ja oikeustieteissä on pitkä, mutta ennen Euro-Justis -hanketta sitä oli tutkittu pääasiassa analyyttisenä kysymyksenä, teoreettiselta kannalta. Empiirisestä legitimiteettianalyysistä ja legitimiteetin systemaattisesta reaalityieteellisestä mittaamisesta oli vain vähän aiempaa kokemusta (ks. kuitenkin Tyler, 1990/2006; Tyler & Huo, 2002; Euro-Justis -hankkeen jälkeen esim. Tankebe, Reisig & Wang, 2016; Oberwittler & Roché (toim.), 2018; Ewanation ym., 2019; valtiotieteellisestä tutkimuksesta erityisesti Locke, 1690/1924/1991; Weber, 1922/1956/1978; Beetham, 1991; ks. myös Bottoms & Tankebe, 2012; 2021; tulkintakirjallisuudesta esim. Held, 1996, 70-120, 195-196, 249).

Euro-Justis -hankkeen painopiste oli empiirisessä tutkimuksessa. Mitä oikeastaan mitataan, kun mitataan kansalaisten luottamusta oikeusjärjestelmän keskeisten instituutioiden toimintaan, tai kun mitataan kansalaisten arvioida näiden instituutioiden toiminnan oikeutuksesta julkisen vallan käyttäjinä? Hanke tähtäsi luottamuksen ja legitimiteetin käsitteiden empiiriseen analyysiin ja operationalisointiin, käytännössä näitä abstraktikäsitteitä mittaavien

kysymyssarjojen kehittämiseen ja vastaavien muuttujasarjojen mahdollisimman hyvään tilastotieteelliseen validiteettiin ja reliabiliteettiin.

Euro-Justis -hankkeen kannalta tärkeätä oli, että hankkeessa kehitetyt indikaattorit hyväksyttiin hankekauden aikana mukaan European Social Survey -tutkimussarjan vuoden 2010 toteutukseen (ESS, 2001–2022, jatkuu). ESS on tieteellisesti korkeatasoinen vertailututkimuksen hanke. Se perustuu satunnaisotantaan ja henkilökohtaisiin kasvokkain haastatteluihin ja sen kohdejoukossa ovat käytännössä kaikki Euroopan maat. Vuoden 2010 tutkimukseen osallistui yli 50 000 vastaajaa 28 eri maasta.

Oikeusjärjestelmän instituutioita ja niiden toiminnan oikeutusta käsiteltiin ESS-tutkimuksen vaihtuvan osan eli niin sanotun rotaatio-osan 45 kysymyksessä (Source Questionnaire, Final, Round 5, 2010/2011, D-osa). Kysymyssarja sisälsi tuomioistuinten ja poliisin legitimizeettiä koskevia kysymyksiä, mutta myös kysymyksiä, jotka koskivat kansalaisten luottamusta oikeusjärjestelmän instituutioihin, sekä kysymyksiä, jotka koskivat kansalaisten omaa lainkuuliaisuutta. Tutkimuksen tuottama havaintoaineisto on annettu sittemmin vapaaseen jatkotutkimuskäyttöön ja sitä käytetään myös tämän artikkelin empiirisessä tutkimusosuudessa. (Jackson ym., 2011a; 2011b; 2012; 2013; Hough & Sato, 2011; Hough ym., 2013; Hough, 2021; Jowell ym., 2010.)

Legitimizeetillä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa julkisen vallankäytön oikeutusta. Liberaalin demokratian tapauksessa, joka perustuu kansansuvereniteettiin, legitimizeetin arvioinnin perusta on kansalaisissa. Julkisen vallankäytön voidaan sanoa olevan sitä legitimiimpää, mitä oikeutetummaksi kansalaiset sen kokevat.⁴

Julkisen vallankäytön oikeutusta koskevilla arvioilla on yhteytensä siihen poliittiseen järjestelmään ja oikeusjärjestelmään, joiden osana niitä tutkitaan. Legitimizeetillä on konteksti. Euro-Justis -hankkeessa tutkimuksen kohteena oli liberaali demokratia ja sitä vastaavien erilaisten oikeusjärjestelmien ja instituutioiden joukko. Legitimizeettiä voidaan tutkia myös muiden valtiomuotojen ja oikeusjärjestelmien tapauksissa (Weber, 1922/1956/1978; Beetham, 1991), mutta tämän artikkelin kohteena on liberaali demokratia, kuten Euro-Justis -hankkeessakin.

Legitimiteetin empiirinen tutkimus on erityisen hyvin perusteltu tavoite juuri liberaalin demokratian tapauksessa. Liberaalissa demokratiassa julkisen päätöksenteon päätöksentekojärjestelmä on demokraattinen, niin että sitä luonnehtii kansansuvereniteetti. Valta on yhteisesti kaikilla yksittäisillä kansalaisilla, joista jokainen on vapaa omasta puolestaan osallistumaan ylintä julkista valtaa käyttävän lainsäädäntöelimen valintaan, arvioimaan julkisia päätöksiä ja päätöksentekojärjestelmää, ja lausumaan niistä mielipiteensä. Kaikki yksittäiset kansalaiset ovat tässä suhteessa keskenään samanarvoisia. Kaikki muu julkinen valta ja vallankäyttö – lainsäädäntövalta, tuomiovalta, toimeenpanovalta – on kansansuvereniteetin perustasta johdettua valtaa.

Päivittäinen vallankäyttö liberaalissa demokratiassa on lähes aina edustuksellista, niin että se irtoaa ja eroaa suvereenista perustastaan. Päätöksentekoteoriassa, tarkemmin sanottuna julkisten valintojen teoriassa, merkittävimmät tutkimustulokset ovat negatiivisia (ne ovat paradokseja): ei ole yksinkertaisia, matemaattisesti ja loogisesti eheitä keinoja päätyä kansalaisten omista preferenssijärjestyksestä julkiseen, yhteiseen preferenssijärjestykseen (Condorcet-paradoksi, Arrow-paradoksi, Gibbard-Satterthwaite-paradoksi, jne.; Arrow, 1951; Riker & Ordeshook, 1973; Riker, 1982). Demokraattisten instituutioiden instituutiosuunnittelu on tästä syystä vaikeata; siinä voidaan onnistua paremmin tai huonommin (Nurmi, 1998).

Tämä ei kuitenkaan muuta liberaalin demokratian ajatuksellista perustaa itseään, ajatusta kansansuvereniteetista ja kansalaisten poliittisista oikeuksista ja vapausoikeuksista. On oikeastaan päinvastoin: toisin kuin muiden valtiomuotojen tapauksissa, liberaalin demokratian tapauksessa ei voida ajatella, että julkisen vallankäytön suvereeni perusta jäisi legitimiteetin kriteerinä tutkimatta. Monarkiassa voidaan tutkia perimysjärjestystä tai esimerkiksi yksittäisen johtajan karismaa legitimiteetin lähteenä; teokratiassa voidaan tutkia pyhiä kirjoituksia, profeettallisia ilmoituksia, perimätietoa, tai muita transsendentaalisiksi miellettyjä lähteitä; kommunistisissa järjestelmissä voidaan tutkia tieteellistä sosialismia, esimerkiksi Marxin, Leninin tai kulloisenkin puolue-eliitin tai muun etujoukon puheita, kirjoituksia ja päätöksiä (Weber, 1922/1956/1978; Beetham, 1991).

Liberaalissa demokratiassa kriteeriperustana ovat julkisen vallankäytön oikeutusta koskevat kansalaisarviot. Liberaalin demokratian oloissa kysymys legitimiteetistä on näin ollen aina paitsi teoreettinen myös empiirinen, reaali-tieteellinen kysymys.

1.1.2 Legitimiteetin mittaaminen

Legitimiteetin empiirinen tutkimus on perusteltua valtiotieteelliseltä kannalta katsottuna, mutta sille on myös menetelmällinen, tekninen perustelunsa. Aiemman tutkimuksen perusteella tiedetään, että vaikean, käsitteellisesti abstraktin ihmistieteellisen tutkimuskohteen operationalisointi empiirisessä tutkimuksessa auttaa usein paremmin ymmärtämään sen merkityssisältöä – siis käsitettä ja ilmiötä itseään. Tärkeäksi tiedetty, mutta käsitteellisesti abstrakti ja moniulotteinen ihmistieteellinen tutkimuskohde, kuten älykkyys ("intelligence"), persoonallisuus ("personality"), loppuun palaminen ("burnout"), syvä omistautuminen omalle työlle ja sen ammatillisille vaatimuksille ("work engagement"), tai juuri legitimiteetti ("legitimacy," "perceived legitimacy"), saa syvemmän merkityssisällön, kun sen monet erilaiset semanttiset yhteydet ja vähitellen sen keskeiset käsitteelliset ulottuvuudet kyetään määrittämään ja kun niitä kyetään mittaamaan jossakin tietyssä kieli- ja käsitevaruudessa. Käsite saa aiempaa erottelukykyisemmän määritelmän, mikä tarkoittaa, että se ymmärretään aiempaa paremmin.

Älykkyuden eri ulottuvuuksien määrittely (Stanford-Binet, WAIS), persoonallisuuden määrittäminen viitenä eri ulottuvuutena (the Big Five) ja loppuun palamisen kolmen eri ulottuvuuden löytäminen (Maslach Burnout Inventory GS) ovat tästä hyviä esimerkkejä. Tutkimus- ja mittausunstrumentin kehittäminen on kaikissa näissä tapauksissa ollut pitkäaikainen, monien eri tutkijoiden ja tutkimusryhmien ponnistuksia vaatinut projekti.

Voidaan ajatella poliisialan tutkimuksenkin näkökulmasta tärkeän *loppuun palamisen* käsitteen määrittelyä. Oppihistoriallisen polun alkupäässä olivat havainnot arkisesta kliinisestä potilastyöstä. Havaittiin, että asiakastyötä tekevät tunnolliset hoitoalan ammattilaiset olivat työlleen ja työnsä asiakkaille ja potilaille niin omistautuneita, että vaikka kokonaisvaltaisen uupumuksen, työn laadun heikkenemisen, ammatillisen itsetunnon romahtamisen ja vähittäisen kyynistymisen merkit alkoivat olla selviä, he jatkoivat työtään – kunnes eivät enää voineet sitä tehdä. (Freudenberger & Richelson, 1980.)

Kyse ei ollut tavanomaisesta stressitilasta, josta henkilö palautuu normaalin lepojaksen aikana. Loppuun palaneelle henkilölle tapahtui jotakin muuta. Tila oli vakava ja toipuminen oli pitkä prosessi. Mitä tunnollisille asiakas- ja potilastyötä tekeville hoitotyön ammattilaisille tapahtui? Mitkä olivat niitä

keskeisiä tekijöitä, joiden avulla ilmiötä voitiin luonnehtia ja ymmärtää? Ilmiön analyysi alkoi kliinisen potilastyön rinnalla, laadullisena tutkimuksena, satojen ilmiöön kytkeytyvien eri sanojen kartoittamisena ja määrittelynä. Vähitellen tämä kartoitustyö kiteytyi aihetta koskeviksi, ehkä muutamien kymmenien keskeisten käsitteiden sanalistoiksi. (Freudenberger & Richelson, 1980.)

Faktorianalyysin avulla voidaan tutkia sellaisia latentteja tekijöitä (latentteja muuttujia, latent variables, factors), joita ei suoraan havaita, mutta jotka ilmiökentän taustalla vaikuttavat sellaisiin yksittäisiin muuttujiin, jotka voidaan havaita ja joita voidaan mitata. Faktorianalyysi on lineaarisen⁵ mallintamisen tilastollinen⁶ menetelmä, jota voidaan käyttää myös kielellisten ilmiöiden analyysiin, esimerkiksi kyselytutkimuksen yksittäisten havaittujen muuttujien (kysymysten) keskinäisten yhteyksien ja faktoriyhteyksien analyysiin.

Tämä on mielenkiintoista ja merkittävää: faktorianalyysin avulla voidaan löytää sellaisia koherentteja käsitteellisiä yhteyksiä, ja latentteja käsitteellisiä tekijöitä, joista käsitteiden käyttäjät eivät välttämättä ole itse tietoisia, mutta jotka silti systemaattisella tavalla luonnehtivat suurta osaa kielen käyttäjistä ja jotka hyvin todennäköisesti luonnehtivat myös niitä ilmiöitä, joita käsitteet ja käsitesuhteet kuvaavat. Faktorianalyysi on toisin sanoen (myös) ihmismielen omien, hermoverkkoon rakentuneiden tulkinta- ja ohjausrakenteiden (synaptisten skeemarakenteiden), kielen ilmiöiden, ja mielessä ja kielessä käsiteltävien reaali maailman kohteiden analyysimenetelmä.

Faktorianalyysia päädyttiin käyttämään myös loppuun palamisen tutkimuksessa. Alun perin kielellisesti hajanainen ja vain osittain ymmärretty loppuun palamisen ilmiö alkoi vähitellen määrittyä eri osatekijöineen, kun siihen kytkeytyviä käsitteitä ja käsitesuhteita tutkittiin faktorianalyysin avulla. Faktoriratkaisun validiteetin ja reliabiliteetin tilastollinen tutkimus eri osatekijöineen on, kuten todettiin, pitkä ja monivaiheinen projekti. Tie kliinisistä tapaustutkimuksista ja sanalistoista käsiteanalyysiin ja edelleen eksploratiivisten ja konfirmatoristen tutkimusvaiheiden kautta valmiisiin, mittateorian näkökulmasta tyydyttäviin kysymyssarjoihin ja faktoreihin, on pitkä.

Loppuun palamisen tutkimuksessa läpimurto saavutettiin Christina Maslachin ja hänen tutkimusryhmänsä työssä, ensin potilas- ja asiakastyötä tekevien hoitotyöntekijöiden loppuun palamista mittaavana kysymyssarjana (Maslach Burnout Inventory) ja myöhemmin yleisenä, kaikille työntekijöille soveltuvana

mittarina (Maslach Burnout Inventory, General Survey). Loppuun palamisen keskeisinä ulottuvuuksina pidetään nykyään uupumisasteista väsymystä (exhaustion), ammatillisen itsetunnon heikentymistä (inefficacy) ja kyynistymistä (cynicism). Loppuun palamisen kokemuksen ajatellaan koostuvan (ja se käytännössä mittateoreettisesti lasketaan) näistä kolmesta eri ulottuvuudesta (näiden ulottuvuuksien avulla). (Maslach & Jackson, 1981; Maslach, Jackson & Leiter, 1996.)

Faktorianalyttinen tutkimus, jossa ihmistieteiden tärkeimpiä abstraktikäsitteitä pyritään operationalisoimaan, on subjektiivisten kokemusten ja mielteiden empiiristä tutkimusta, mutta samalla myös käsiteanalyttistä ja teoreettista työtä. Tämä pätee myös legitimitietin tutkimukseen.

Legitimitietin empiirinen analyysi on tiedeyhteisön näkökulmasta vasta alussa. Alkuvaiheen työ on kuitenkin tärkeätä. On hyvin todennäköistä, että projektista tulee pitkällä aikavälillä vähintään yhtä merkittävä kuin muista edellä mainituista mittateorian projekteista.

1.1.3 Legitimitietin käsite ja rakenne Euro-Justis -hankkeessa: alustava tulkinta

Tässä artikkelissa tutkitaan Euro-Justis -hankkeen tapaa määritellä legitimitietin käsite ja kuvataan niitä ratkaisuja, ja myös niitä virheitä, joita hankkeessa tehtiin legitimitietin ja sen eri ulottuvuuksien mittaamisen suhteen. Alustavana tulkintana voidaan todeta, että Euro-Justis -hankkeessa oikeusjärjestelmän keskeisten instituutioiden (legal authorities) legitimitietti koostui kolmesta eri ulottuvuudesta. Legitimitiettiä tutkittaessa tutkittiin

- kansalaisten arvioita tuomioistuinten ja poliisin toiminnan lainmukaisuudesta (perceived legality);
- kansalaisten arvioita oikeusjärjestelmän instituutioiden ilmentämien arvojen ja heidän omien arvojensa keskinäisestä yhdenmukaisuudesta, tai yhdensuuntaisuudesta (moral alignment), sekä;
- kansalaisten kokemusta siitä, onko heillä velvollisuus noudattaa lakia ja oikeusjärjestelmän instituutioiden antamia ohjeita ja määräyksiä (obligation to obey the law, obligation to obey legal authorities).

Legitimiteettiin läheisesti kytkeytyvänä käsitteenä Euro-Justis -hankkeessa tutkittiin myös luottamusta ja sen kolmea eri ulottuvuutta. Luottamus oikeusjärjestelmän instituutioihin, Euro-Justis -hankkeessa määriteltynä käsitteenä, tarkoitti kansalaisten luottamusta tuomioistuinten ja poliisin

- vaikuttavuuteen (effectiveness);
- proseduraaliseen oikeudenmukaisuuteen (procedural justice) ja;
- distributiiviseen oikeudenmukaisuuteen (distributive justice).
(Luottamuksen ja legitimiteetin käsitteiden ja käsiteulottuvuuksien määrittämisestä Euro-Justis -hankkeessa ks. Hough & Sato, 2011; Jackson ym., 2011a; 2011b; Hough ym., 2013; Hough, 2021.)

Kaikkia näitä käsitteitä tutkitaan ja kuvataan kohta tarkemmin. Tässä riittää todeta, että toisin kuin Euro-Justis -hankkeessa alun perin ajateltiin, Bottoms ja Tankebe (2012; 2021) katsovat omassa kritiikissään, että kansalaisten luottamus tuomioistuinten ja poliisin vaikuttavuuteen, proseduraaliseen oikeudenmukaisuuteen ja distributiiviseen oikeudenmukaisuuteen, ovat legitimiteetin osia, eivät siitä erillisiä ulottuvuuksia. Näin hyvin todennäköisesti on. Siksi luottamuksen ulottuvuuksia tutkitaan tässä artikkelissa legitimiteetin ulottuvuuksien rinnalla.

Oppihistoriallisen tarkastelun lisäksi tässä artikkelissa testataan, toimiiko Euro-Justis -hankkeen kuvaukseen perustuva teoreettinen malli empiirisessä aineistossa. Artikkelin empiirinen tutkimusosuus perustuu Euro-Justis -hankkeen omaan havaintoaineistoon ja niihin muuttujiin, joiden avulla Euro-Justis -hanke operationalisoi legitimiteetin eri ulottuvuudet (ESS, 2010, Suomen osa-aineisto; ks. Jowell ym., 2010). Empiirisessä tutkimusosuudessa kysytään, toimivatko Euro-Justis -hankkeessa kehitetyt mittarisarjat empiirisessä analyysissä niin kuin niiden oletetaan teorian perusteella toimivan? Onko mallirakenne yhteensopiva havaintomatriisin rakenteen kanssa, tavallisimpien yhteensopivisuusindeksien perusteella?

Euro-Justis -hankkeen legitimiteettiteoria ei ole kaikilta osin tyydyttävänä. Ongelmia on useampia, mutta niille yhteistä on, että niiden taustalta löytyy joukko keskeisten teoreettisten lähdetutkimusten eli Tom Tylerin (1990/2006)

proseduraalisen oikeudenmukaisuuden teorian ja David Beethamin (1991) vallan legitimaatiota koskevan teorian omia sisäisiä ongelmia.

Jacksonin, Bradfordin, Hough'n ja kollegoiden empiirisessä lähestymistavassa on niin ikään ongelmia. Toisin kuin muut ulottuvuudet, legitimititeettikäsitteen lainmukaisuuden ulottuvuus (perceived legality) ja luottamuskäsitteen distributiivisen oikeudenmukaisuuden ulottuvuus (distributive justice) eivät toimi oletetulla tavalla empiirisessä analyysissä.

Yksittäisistä ongelmista huolimatta Euro-Justis hanke oli erittäin merkittävä. Se kiinnitti huomion aiemmin epätydyttävästi analysoituun tai kokonaan analysoimatta jääneeseen tutkimusalueeseen, joka on keskeisen tärkeä niin valtiotieteessä, oikeustieteessä kuin poliisialan tutkimuksessakin. Se tuotti hyvin perustellun ja systemaattisesti toimivan mittariston, jota legitimitietin tutkimuksessa voidaan tulevaisuudessa edelleen kehittää ja tarkentaa.

1.2 Luottamus ja legitimitietti Euro-Justis -hankkeessa

1.2.1 Euro-Justis -hankkeen malli

Euro-Justis -hankkeessa legitimitietti on laajemman malliajattelun osa. Kuviossa 1.1. luonnosteltu malli on tämän artikkelin kirjoittajien tulkinta Euro-Justis -hankkeen tutkijoiden ajattelusta. Se kuitenkin vastaa niitä teoreettisia ja empiirisiä malleja, joita Jackson, Bradford, Hough ja kollegat analysoivat ja estimoivat omissa tutkimuksissaan (ks. esim. Jackson ym., 2011a; Hough & Sato, 2011; Jackson ym., 2012; Jackson ym., 2013).

Malliajattelun taustalla oli Tylerin (1990/2006) proseduraalisen oikeudenmukaisuuden teoria. Myös Beethamin (1991) vallan legitimaatiota koskeva tutkimus, ja oppihistoriallisesti etäisempänä lähteenä Max Weberin (1922/1956/1978) legitimitietianalyysi, vaikuttivat siihen tapaan, jolla Euro-Justis -hankkeessa kuvattiin yhtäältä kansalaisten kokemuksia luottamuksesta, legitimitietistä ja velvollisuudesta noudattaa lakeja, ja toisaalta näiden kokemusten keskinäisiä yhteyksiä.

Oppihistoriallisesti Euro-Justis -hankkeen tausta oli sosiaalipsykologisessa tutkimuksessa, erityisesti edellä mainitussa Tylerin tutkimuksessa, sekä mannermaisessa valtioteoriassa, kuten Max Weberin, Joseph Schumpeterin, Jürgen Habermasin ja David Beethamin ajattelussa. Vähemmälle huomiolle siinä jäivät liberaalia demokratiaa analysoiva anglosaksinen valtioteoreettinen perinne, oikeustieteellisen tutkimuksen oikeuspositivistinen perinne sekä menetelmällisesti rationaalinen analyysi. Hankkeen legitimizeettiteorian keskeiset ongelmat, joihin perehdytään luvussa 1.3, kytkeytyvät näihin oppihistoriallisiin lähtökohtiin.

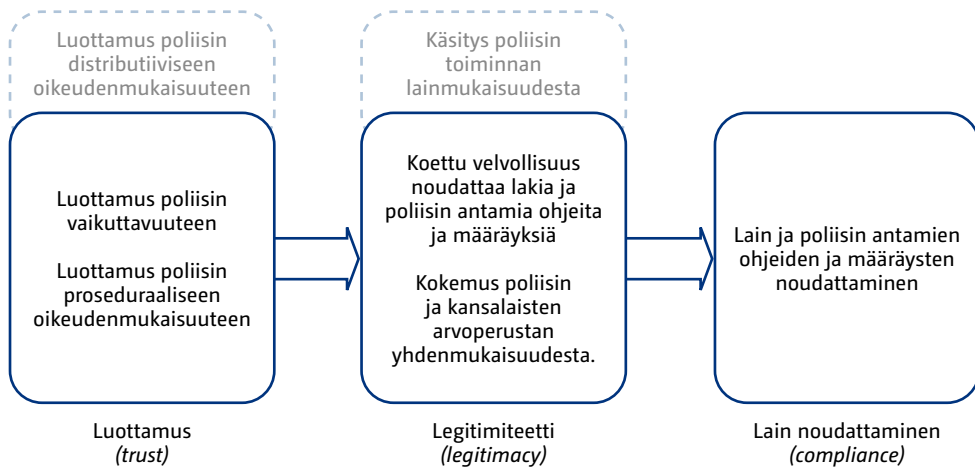
Sekä luottamuksen että legitimizeetin käsitteessä ajateltiin olevan kolme toisistaan erillistä ulottuvuutta, kuten edellä todettiin. Mallin lähtökohtana, sen keskeisenä selittävänä tekijänä, oli *luottamus*. Poliisin tapauksessa, jota kuviossa 1.1. käsitellään, luottamus koostui Jacksonin, Bradfordin, Hough'n ja kollegoiden mukaan kansalaisten luottamuksesta poliisin vaikuttavuuteen, poliisin proseduraaliseen oikeudenmukaisuuteen sekä poliisin distributiiviseen oikeudenmukaisuuteen. Kansalaiset luottavat poliisiin ja poliisin toimintaan,

- jos poliisi heidän arvionsa mukaan kykenee suoriutumaan keskeisistä rikostorjunnan ja valvonta- ja hälytystoiminnan tehtävistään tavoitteidensa mukaisesti (vaikuttavuus);
- jos poliisin ratkaisut ja poliisitoiminnan lopputulokset koetaan oikeudenmukaisiksi, niin että ratkaisut eivät ole riippuvaisia asiakkaan sukupuolesta, iästä, varallisuudesta, etnisestä taustasta tai muista vastaavista kriteereistä, eikä syrjintää esiinny (distributiivinen oikeudenmukaisuus) ja;
- jos myös menettelytavat poliisitoiminnassa koetaan kokonaisvaltaisella tavalla oikeudenmukaisiksi ja reiluiksi. Kansalaisten kokemus asiakkaina on tällöin se, että asiat menevät oikein, niin että ratkaisut ovat kaikkien osapuolten kannalta neutraaleja. Tähän liittyy myös asiakkaiden kokemus siitä, että heitä arvostetaan ihmisinä, ja että heidän asiaansa kuullaan ja että heille perustellaan se lain tulkinta, joka lainvalvontaviranomaisilla on, jos se poikkeaa heidän omasta tulkinnastaan (proseduraalinen oikeudenmukaisuus).

Luottamus tukee kokemusta *legitimiteetistä*. Jos kansalaiset luottavat edellä kuvatulla tavalla poliisin toimintaan, he myös hyvin todennäköisesti kokevat, että toiminnan perusedellytykset täyttyvät, niin että se on lainmukaista, ja että poliisin toiminta yleisemminkin perustuu arvoihin, jotka ovat yhdenmukaisia heidän omien arvojensa kanssa. Tällöin kansalaiset myös hyvin todennäköisesti kokevat, että heillä itsellään on velvollisuus noudattaa lakia ja poliisin antamia ohjeita ja määräyksiä.

Kokemus legitimiteetistä tukee lainkuuliaisuutta kansalaisten omassa toiminnassa, *lakien noudattamista*. Kun kansalaiset luottavat poliisiin ja kokevat poliisin toiminnan edellä kuvatulla tavalla oikeutetuksi, he myös omassa elämässään todennäköisesti noudattavat lakeja ja poliisin antamia ohjeita ja määräyksiä. Euro-Justis -hankkeen malliajattelussa lain noudattaminen oli se keskeinen mallinsisäinen selitettävä muuttuja, joka oli mallinnuspolun loppupäässä.

Kuviossa 1.1. ne ulottuvuudet, jotka eivät Euro-Justis -hankkeen empiirisesä aineistossa toimi oletetulla tavalla – luottamus poliisin distributiiviseen oikeudenmukaisuuteen, käsitys poliisin toiminnan lainmukaisuudesta – on merkitty harmaalla tekstivärillä ja rakennekuviossa katkoviivalla. Jackson, Bradford, Hough ja kollegat jättivät tavallisesti nämä kaksi ulottuvuutta pois niistä tilastollisista malleista, joita he estimoivat. Näin toimitaan myös tämän artikkelin empiirisessä tutkimusosuudessa.

Kuvio 1.1. **Luottamus, legitimiteetti ja lain noudattaminen Euro-Justis -hankkeessa: tulkinta***

* Kuvio on laadittu poliisin näkökulmasta, sama malli soveltuu tuomioistuinten tapaukseen. Malli on kirjoittajien tulkinta Euro-Justis -hankkeen tutkijoiden ajattelusta.

1.2.2 Proseduraalisen oikeudenmukaisuuden teoria

Euro-Justis -hankkeen edellä kuvattu malli perustuu suurelta osin Tom Tylerin (1990/2006) proseduraalisen oikeudenmukaisuuden teoriaan. Erityisesti mallipolun ydin on suoraan Tylerin teoriasta: kansalaisten luottamus proseduraaliseen oikeudenmukaisuuteen tukee kansalaisten kokemusta siitä, että heidän velvollisuutensa on noudattaa lakia ja oikeusjärjestelmän instituutioiden antamia ohjeita ja määräyksiä, mikä puolestaan vaikuttaa lain, ohjeiden ja määräysten aktuaaliseen noudattamiseen. Tylerin avainteos kiertyi tämän tutkimuskysymyksen ympärille, *Why People Obey the Law?* Miksi ihmiset noudattavat lakia?

Tylerin (1990/2006, 5–6) ajattelun lähtökohtana oli konkreettinen ajatus oikeudenkäynnistä, tarkemmin sanottuna se, mikä on oikeudenkäynnin yksittäisen osapuolen näkökulma, kun hän arvioi oikeudenkäynnin hyväksyttävyyttä, tai oikeutusta. Näkökulmia on Tylerin mukaan kolme: instrumentaalinen, distributiivinen ja proseduraalinen.

- Arvioinnin perustana voi olla oikeudenkäynnin lopputulos henkilön oman välittömän edun kannalta: voittiko vai hävisikö hän juttunsa (instrumentaalinen näkökulma)?
- Arvioinnin perustana voi olla oikeudenkäynnin lopputuloksen oikeudenmukaisuus: oliko lopputulos oikeudenmukainen jutun eri osapuolille (distributiivisen oikeudenmukaisuuden näkökulma)?
- Arvioinnin perustana voi olla myös oikeudenkäyntimenettelyn oikeudenmukaisuus, oikeudenkäynnin lopputulosta koskevien kriteerien sijasta. Noudatettiinko oikeudenkäynnissä lakia ja kaikkia niitä menettelytapoja ja sääntöjä, jotka oikeudenkäynnin ehdoiksi ja edellytyksiksi on asetettu? Menivätkö asiat oikein, niin kuin niiden pitää mennä? Kuultiinko oikeudenkäynnissä kaikkia osapuolia ja otettiin kaikki esitetyt argumentit aidosti huomioon, oliko käsittely objektiivinen ja neutraali kaikkien osapuolten kannalta, ja oliko lopullinen tuomio hyvin perusteltu, niin että kuka tahansa päätyisi siihen omasta puolestaan (proseduraalisen oikeudenmukaisuuden näkökulma)?

Tylerin (1990/2006) näkemys on, että oikeudenmukaisuuden näkökulmat, ja niistä erityisesti proseduraalisen oikeudenmukaisuuden näkökulma, ovat oikeudenkäynnin eri osapuolille tärkeämpiä kuin instrumentaalinen näkökulma, heidän arvioidessaan oikeudenkäynnin hyväksyttävyyttä. Ihmiset ovat valmiita hyväksymään oikeuden päätöksen, myös itselleen kielteisen päätöksen, jos päätöksenteossa on noudatettu lakia ja oikeudenkäyntimenettelylle asetettuja ehtoja ja edellytyksiä ja jos menettely koetaan kaikin puolin oikeudenmukaiseksi ja reiluksi.

Tyler (1990/2006) yleistää tämän ajatuksen koskemaan koko oikeusjärjestelmän arviointia ja selittää sen avulla, miksi ihmiset kokevat velvollisuudekseen noudattaa lakia, ohjeita ja määräyksiä. Tyler olettaa, että kun kansalaiset arvioivat tuomioistuinten ja poliisin toiminnan hyväksyttävyyttä, tai oikeutusta, oikeudenmukaisuuden näkökulmat ovat heille instrumentaalista näkökulmaa tärkeämpiä ja että juuri proseduraalista oikeudenmukaisuutta koskevat arviot vaikuttavat kansalaisten käsitykseen oikeutuksesta, ja heidän omaan käyttäytymiseensä, kaikkein eniten. Jos ihmiset kokevat järjestelmän menettelyvoiltaan oikeudenmukaiseksi, he katsovat, että sillä on oikeutuksensa ja

että tällöin on oikein, että myös he itse noudattavat lakia. Sen ajatellaan yksinkertaisesti olevan oikein. Jacksonin ym. (2011a) sanoin,

”Most importantly, people defer to, and cooperate with, legitimate authorities because they feel it is right to do so (...).” (Jackson, 2011a, 271.)

Lakia ei noudateta ulkoisen kontrollin vuoksi, tai rangaistuksen pelossa, lainvalvonnan pelotevaikutuksen vuoksi, vaan siksi, että laki itsessään koetaan oikeaksi ja sen noudattaminen on oikein, ”(...) because it is seen to be the correct standard.” (Jackson, 2011a, 271.)

Kyse ei ole pelkästään lainmukaisuudesta muodollisena laillisuutena. Laillisuuden ja proseduraalisen oikeudenmukaisuuden kokonaisuudessa on kolme toisistaan erillistä tasoa.

1. Muodollinen laillisuus on ihmisille tärkeätä, mutta sen lisäksi tärkeätä on;
2. Kokemus siitä, että asiat menevät oikein, niin että menettelyn ehtoja ja edellytyksiä noudatetaan tavalla, joka voidaan kokea oikeudenmukaiseksi ja reiluksi. Tämän lisäksi proseduraalisen oikeudenmukaisuuden teoriaan kuuluu ajatus siitä, että;
3. Se tapa, jolla tuomioistuimet ja poliisi konkreettisesti kohtelevat yksittäisiä kansalaisia, on asianmukainen. Se, miten kansalaisia kohdellaan käytännön asiakaspalvelutilanteissa, vaikuttaa kokemuksiin ja arvioihin siitä, onko toiminta oikeutettua. Tyler (1990/2006) katsoo, että ihmisille on tärkeätä, kohdellaanko heitä kunnioittavasti, sekä yleisinhimilliseltä kannalta katsottuna – kohteliaisuus, ihmisten asianmukainen kohtaaminen ja arvostaminen yksilöinä – että kulloisenkin asian suhteen, niin että asiakkaan oma näkökulma ja perustelu asiaan otetaan huomioon ja että hänelle selitetään viranomaisen hänen omasta näkökulmastaan mahdollisesti eroava kanta ja sen perustelu.

Nämä kolme eri näkökulmaa sisältyvät siihen tapaan, jolla Euro-Justis -hankkeessa mitataan kansalaisten arvioita tuomioistuinten ja poliisin toiminnan laillisuudesta ja proseduraalisesta oikeudenmukaisuudesta (poliisin toimintaa koskevista kysymyksistä ks. taulukko 1.1., I1, I2, p1, p2, p3). Ne ovat samalla myös sellaisia hyvän tuomioistuinkäytännön ja poliisitoiminnan osatekijöitä, joihin lainvalvontaviranomaiset voivat omin toimin vaikuttaa. Nämä tekijät voidaan ja ne kannattaa ottaa huomioon tuomioistuinten toiminnan ja poliisitoiminnan arjessa (Jackson ym., 2012, 1063-1064; Hough, 2021, 28-30, 87-95).

Tylerin (1990/2006) ajattelussa proseduraalinen oikeudenmukaisuus ei ole legitimitietin osa, tai ulottuvuus. Hänen legitimitietitulkintansa mukaan legitimitietin ytimessä on se, että kansalaiset katsovat velvollisuudekseen noudattaa lakia ja oikeusjärjestelmän institutionaalisten toimijoiden antamia ohjeita ja määräyksiä, omista henkilökohtaisesta intresseistään ja omista moraalinäkemyksistään huolimatta – vaikka siis oma etu tai oma moraalinäkemys jossakin tietyssä asiassa olisi toinen kuin laissa, ohjeissa tai määräyksissä ilmaistu näkemys. Jackson, Bradford, Hough ja kumppanit jakavat tämän oletuksen. Kansalaisten kokemus siitä, että heidän velvollisuutensa on noudattaa lakia, ohjeita ja määräyksiä, sisältyy Euro-Justis -hankkeen legitimitietimittariin yhtenä legitimitietin ulottuvuutena (taulukko 1.1., o1, o2, o3).

Taulukko 1.1. **Poliisin legitimiteetti ja luottamus poliisiin: keskeiset faktorit, indikaattorimuuttujat ja asteikot Euro-Justis -hankkeessa***

Keskeiset faktorit, indikaattorimuuttujat ja asteikot
F1: Poliisin tekemien päätösten tukeminen ja poliisiviranomaisten käskyjen noudattaminen (obligation to obey the police)
o1 – Missä määrin teillä on velvollisuus: Tukea poliisin tekemiä päätöksiä silloinkin, kun olette niistä eri mieltä? [0 = ei lainkaan velvollisuuteni ... 10 = täysin minun velvollisuuteni]
o2 – Missä määrin teillä on velvollisuus: Noudattaa poliisin käskyjä, vaikka ette ymmärtäisi tai hyväksyisi niiden perusteita? [0 = ei lainkaan velvollisuuteni ... 10 = täysin minun velvollisuuteni]
o3 – Missä määrin teillä on velvollisuus: Noudattaa poliisin käskyjä, vaikka ette pitäisi tavasta, jolla poliisi teitä kohtelee? [0 = ei lainkaan velvollisuuteni ... 10 = täysin minun velvollisuuteni]
F2: Poliisin ja kansalaisten arvoperustan yhdensuuntaisuus (moral alignment with the police)
m1 – Yleisesti ottaen poliisilla on sama käsitys oikeasta ja väärästä kuin minulla [1 = täysin samaa mieltä ... 5 = täysin eri mieltä]
m2 – Poliisi puolustaa arvoja, jotka ovat tärkeitä kaltaisilleni ihmisille [1 = täysin samaa mieltä ... 5 = täysin eri mieltä]
m3 – Yleisesti ottaen hyväksyn tavan, jolla poliisi tavallisesti toimii [1 = täysin samaa mieltä ... 5 = täysin eri mieltä]
F3: Poliisin ja poliisitoiminnan proseduraalinen oikeudenmukaisuus (procedural justice of the police)
p1 – Kuinka usein Suomen poliisi yleisesti ottaen kohtelee ihmisiä kunnioittavasti? [1 = ei lainkaan usein ... 4 = erittäin usein]
p2 – Kuinka usein poliisi tekee oikeudenmukaisia ja puolueettomia päätöksiä tilanteissa, joita se hoitaa? [1 = ei lainkaan usein ... 4 = erittäin usein]
p3 – Kuinka usein Suomen poliisi perustelee päätöksiään ja toimenpiteitään tilanteissa, joissa he ovat ihmisten kanssa tekemisissä, jos heiltä sitä pyydetään? [1 = ei lainkaan usein ... 4 = erittäin usein]
F4: Poliisitoiminnan vaikuttavuus (effectiveness of the police)
e1 – Kuinka hyvin poliisi onnistuu ehkäisemään väkivaltarikollisuutta tai väkivallalla uhkailua Suomessa? [0 = erittäin huonosti ... 10 = erittäin hyvin]

Keskeiset faktorit, indikaattorimuuttujat ja asteikot
e2 – Kuinka hyvin poliisi onnistuu saamaan murtovarkaat kiinni Suomessa? [0 = erittäin huonosti ... 10 = erittäin hyvin]
e3 – Jos kotinne lähellä tapahtuisi väkivaltarikos ja joku soittaisi poliisille, kuinka hitaasti tai nopeasti luulisitte heidän saapuvan tapahtumapaikalle? [0 = erittäin hitaasti ... 10 = erittäin nopeasti]
F5: Poliisitoiminnan distributiivinen oikeudenmukaisuus (distributive justice of the police)
d1 – Kun rikoksen uhrin ilmoittavat rikoksista poliisille, kohteleeeko poliisi mielestänne rikkaita huonommin, köyhiä huonommin vai rikkaita ja köyhiä samalla tavalla? [1 ... 3] ⁷
d2 – Entä kun rikoksen uhrin ilmoittavat rikoksista poliisille, kohteleeeko poliisi mielestänne joitakin ihmisiä huonommin heidän etnisen alkuperänsä takia, vai kohdellaanko kaikkia samalla tavalla? [1 ... 3] ⁸
F6: Poliisitoiminnan laillisuus (perceived legality of the police)
I1 – Poliittisten puolueiden ja poliitikkojen painostus vaikuttaa kohtuuttoman paljon poliisin tekemiin päätöksiin ja toimenpiteisiin? [1 = täysin samaa mieltä ... 5 = täysin eri mieltä]
I2 – Kuinka usein sanoisitte poliisien ottavan vastaan lahjuksia Suomessa? [0 = ei koskaan ... 10 = aina]

* Lähde: Source Questionnaire, Final, Round 5, 2010/2011, D-osa. Ks. myös Hough & Sato, 2011, 20; Jackson ym., 2011a, 274; Jackson ym., 2011b, 5; Hough ym., 2013, 249.

1.2.3 Punitiivisen rikoskontrollipolitiikan kritiikki

Instrumentaalinen (t. välineellinen) näkökulma oikeusjärjestelmän instituutioiden arviointiin tarkoittaa Tylerin (1990/2006, 272-273) mukaan näiden instituutioiden vaikuttavuuden arviointia. Vaikuttavuus ei Tylerin ajattelussa ole legitimitetin osa, vaan siitä erillinen, oma ulottuvuutensa. Se kuitenkin omalta osaltaan tukee legitimitetin kokemusta, kuten proseduraalinen oikeudenmukaisuuskin.

Käytännössä vaikuttavuutta arvioitaessa arvioidaan, kuinka hyvin tuomioistuimet ja poliisi ovat onnistuneet niissä tehtävissä, jotka niiden tavoitteeksi on asetettu. Poliisitoiminnan osalta kansalaiset arvioivat valvonta- ja

hälytystoiminnan ja rikostorjunnan vaikuttavuutta, "(...) the police (...) gain legitimacy by being effective in fighting crime (...)." (Ibidem.)

Jackson ym. (2011a, 270) tulkitsevat instrumentaalista näkökulmaa pitkälti samaan tapaan kuin Tyler (1990/2006). Jacksonin ja kollegoiden mukaan kansalaisten luottamus poliisiin ja poliisitoimintaan edellyttää, että poliisi on kykenevä suoriutumaan niistä keskeisistä tehtävistä, jotka sille on osoitettu (ks. taulukko 1.1., e1, e2, e3). Ellei näin ole, kansalaiset eivät voi täysin luottaa poliisiin.

Tyler (1990/2006) kritisoi instrumentaaliseen näkökulmaan rajoittuvaa tulkintaa rikollisuuden kontrollista ja lainvalvonnasta. Pahimmillaan se johtaa kansalaisten kattavaan valvontaan, nollatoleranssin toimintapolitiikkaan ja ankariin rangaistuksiin, joiden avulla tavoitellaan riittävää pelotevaikutusta.

Lain, sääntöjen ja määräysten noudattaminen omaehtoisesti, koska lain noudattamisen koetaan olevan oikein (voluntary compliance, normative compliance), on Tylerin (1990/2006) käsityksen mukaan paitsi inhimillisempi myös kustannustehokkaampi ja vaikuttavampi tapa tukea lakia ja lainkuuliaisuutta kuin ankariin rangaistuksiin ja kattavaan valvontaan perustuva toimintapolitiikka (compliance by deterrence, compliance by coercion). Tylerin omassa alkuperäisessä pitkittäistutkimuksessa proseduraalisen oikeudenmukaisuuden näkökulma osoittautui instrumentaalista näkökulmaa ja distributiivisen oikeudenmukaisuuden näkökulmaa merkittävämmäksi lainkuuliaisuutta selittäväksi tekijäksi.

Jackson, Bradford, Hough ja kollegat seuraavat myös tässä Tylerin (1990/2006) tutkimuksen esimerkkiä. Tylerin tavoin he kritisoivat kattavaan valvontaan, ankariin rangaistuksiin ja pelotevaikutukseen perustuvaa rikoskontrollipolitiikkaa ja katsovat, että proseduraalinen näkökulma on tärkeämpi kuin instrumentaalinen näkökulma, kun ajatellaan luottamuksen muodostumista, legitimitettiin ja lain noudattamista (Hough & Sato, 2011, 6; Jackson ym., 2011a, 268, 282-283; Jackson ym., 2011b, 3; Jackson ym., 2012, 1052, 1063; Hough ym., 2013, 244; Hough, 2021, 3-4). Tylerin tavoin hekin kuitenkin säilyttävät vaikuttavuuden mukana mallissaan, yhtenä luottamuksen ulottuvuuksista.

Hough ym. (2013) kirjoittavat päättelyn kokonaisuudesta (ks. kuvio 1.1.), Tylerin (1990/2006) ajattelua läheisesti seuraten,

”Public trust in justice helps to build public beliefs about the legitimacy of the institutions of justice. This confers authority on them, and cooperation and compliance flows from this legitimate authority.” (Hough ym., 2013, 245.)

1.2.4 Vallan legitimaatio

Tylerin (1990/2006, 19-50, 161) avainteoksen legitimizeettikäsitys oli kapea-alainen. Se tarkoitti hänen tutkimuksessaan kansalaisten kokemusta siitä, että heidän velvollisuutensa on noudattaa lakia ja oikeusjärjestelmän instituutioiden ohjeita ja määräyksiä (obligation to obey the law, the legal authorities). Toissijaisesti, hyvin yleisluontoisesti määriteltynä käsitteellisenä ulottuvuutena, legitimizeetti tarkoitti Tylerin tutkimuksessa sitä yleistä tukea, jonka kansalaiset osoittavat tai kokevat velvollisuutekseen osoittaa oikeusjärjestelmän institutionaalisille toimijoille, koska luottavat niihin (support for the legal authorities).

Hough'n ym. (2013, 248, 255) mukaan Euro-Justis -hankkeen keskeinen kontribuutio legitimizeettitutkimukseen oli siinä, että se täydensi Tylerin (1990/2006) kapea-alaista legitimizeettikäsitystä Beethamin (1991) legitimizeettiteorian avulla. Legitimizeetti edellyttää kansalaisten kokemusta siitä, että oikeusjärjestelmän instituutioiden toiminta on lainmukaista (perceived legality) ja, kuten Tyler ajatteli, että kansalaiset kokevat velvollisuutekseen noudattaa lakia ja oikeusjärjestelmän instituutioiden antamia ohjeita ja määräyksiä. Se kuitenkin edellyttää Hough'n ja kollegoiden mukaan myös sitä, että kansalaiset kokevat, että oikeusjärjestelmän keskeisten institutionaalisten toimijoiden arvoperusta ja heidän oma arvoperustansa ovat keskenään yhdenmukaisia, linjassa keskenään (moral alignment).

Tämä ajatus, ja legitimizeettiä koskeva ajattelu Euro-Justis -hankkeessa yleisemminkin, on lähtöisin vallan legitimaatiota koskeneesta David Beethamin tutkimuksesta (Beetham, 1991, *The Legitimation of Power*). Beethamin (1991, 4-15) tulkinta omasta tutkimuksestaan on, että se on reaalityteellinen, erotuksena teoreettisesta, lähinnä valtio- ja oikeustieteellisestä, legitimizeetin tutkimuksesta. Se ei rajoitu valtio- eikä oikeusteoreettiseen analyysiin, eikä se myöskään rajoitu tutkimaan vain sitä subjektiivista todellisuutta tai niitä arvoja tai kokemuksia, jotka luonnehtivat kansalaisia – virhe, josta Beetham, oikein tai väärin, kritisoi Max Weberiä – vaan tutkii legitimizeettiä kaikkia edellisistä kattavammasta, reaalityteellisestä näkökulmasta. Tällöin Beethamin (1991, 13) mukaan kysytään,

- Onko vallankäyttö lainmukaista?
- Onko laki oikeutettavissa, kun sitä arvioidaan yhteiskunnassa vallitsevien vakiintuneiden arvojen kriteeriperustaa vasten?
- Onko näyttöä siitä, että kansalaiset hyväksyvät vallitsevat valtasuhteet?

Legitimiteetin tutkimus on aina kontekstispesifiä, legitimacy-in-context (Beetham, 1991, 14). Beetham itse tutki vallan legitimaatiota 1. liberaalin demokratian tapauksessa (liberal democracy, kehittyneet liberaalit demokratiat; kehittyvät maat, joissa liberaali demokratia on kohdannut merkittäviä vaikeuksia; Beetham, 1991, 163-178), 2. toisen maailmansodan jälkeisen kommunismin tapauksessa (the communist model, Itä-Euroopan kansandemokratiat, joiden osalta valta oli Beethamin mukaan ytimeltään ulkoisen valloittajan valtaa; neuvostososialismi, jossa legitimaatio perustui Beethamin mukaan kansan ideologiseen mobilisaatioon; Beetham, 1991, 179-190) ja 3. teokratian tapauksessa (Islamic state, Saudi-Arabia, jossa legitimaatio perustuu yhtäältä Saudi-monarkian perimysjärjestykseen ja toisaalta islamilaisen lain ankaraan teologiseen tulkintaan, ja näiden kahden keskinäiseen liittoon; Iran vuoden 1979 vallankumouksen jälkeen, jossa legitimaatio perustuu shaahi Mohammad Reza Pahlavin vastaisen kansannousun kokemuksiin ja siihen teologiseen mobilisaatioon, joka tähän kansannousuun kytkeytyi; Beetham, 1991, 191-204).

Vallan legitimaatio toteutui kussakin edellä mainituista tapauksista omalla, muista järjestelmätapauksista eroavalla tavallaan. Beetham (1991) kuitenkin väittää, että legitimiteetillä on yksi ja sama perusta yli edellä kuvattujen tapausten. Ajatuksena on, että ne legitimiteetin kolme osatekijää, jotka hän määrittelee (b1–b3, alla), pätevät kaikkiin historiallisiin yhteiskuntiin, "(...) constitute basic criteria for legitimacy in all historical societies, past and present" (Beetham, 1991, 21).

Beethamin (1991, 15-16) mukaan valta on legitiimiä siinä määrin kuin

- b1. vallankäyttö on ”vakiintuneiden sääntöjen mukaista”⁹;
- b2. vallankäytön ”säännöt voidaan oikeuttaa viittaamalla sellaisiin uskomuksiin, jotka ovat yhteisiä sekä vallan käyttäjille että vallankäytön kohteille”¹⁰;
- b3. ”on näyttöä siitä, että vallankäytön kohteet hyväksyvät valtasuhteen”¹¹.

Beetham (1991, 20) määrittelee kunkin näistä legitimizeetin kolmesta eri ulottuvuudesta myös negaation eli loogisen kiellon (t. loogisen vastakkaisuuden) kautta. Jos vallankäytössä ei noudateta vakiintuneita sääntöjä, vaan niitä rikotaan, vallankäyttö on illegiimiä (\neg b1). Jos vallankäyttö ei ole oikeutettua – jos se ei perustu vallan käyttäjille ja vallankäytön kohteille yhteisiin uskomuksiin, vaan uskomuksissa on eroa, tai uskomusten perusta on kokonaan eri – vallankäyttöä luonnehtii legitimizeettivaje (\neg b2). Jos valtasuhteelle ei ole vallankäytön kohteiden julkisesti ilmaisemaa tukea, vaan he päinvastoin vetäytyvät tällaisen tuen ilmauksista tai aktiivisesti vastustavat valtasuhdetta, vallankäyttöä luonnehtii delegitimaatio (\neg b3).

Beethamin (1991) ajattelun vaikutus Jacksonin, Bradfordin, Hough'n ja kollegoiden legitimizeettimäärittelyyn oli välitön. He hyväksyivät Tylerin (1990) legitimizeettikomponentin legitimizeetin ydintekijänä, mutta täydensivät sitä tekijöillä, jotka perustuvat vallan legitimaation teoriaan sellaisena kuin Beetham sen esitti. Euro-Justis -hankkeen legitimizeettimääritelmässä on jonkin verran huojuntaa hankkeen eri teksteissä, mutta kokonaisuus on kuitenkin suhteellisen yhtenäinen. Oheiseen taulukkoon (1.2.) on koottu hankkeen määritelmiä legitimizeetin kolmelle eri ulottuvuudelle. Yhteistä kaikille hankkeen kuluessa esitetyille legitimizeetin määritelmille on (kuten myös luottamuksen määritelmille), että käsite määritellään kolmiosaisena.¹²

Euro-Justis -hankkeen legitimizeettimääritelmän ytimessä on jo edellä mainittu Tylerin kapea legitimizeettimääritelmä, jota tässä kutsutaan Tylerin legitimizeettikomponentiksi. Jackson ja kollegat kirjoittavat tästä ytimestä, ”Although definitions of legitimacy vary widely, a key feature of many is that it confers the right to command and promotes the duty to obey (...)” (Jackson ym., 2011a, 271).

Taulukko 1.2. **Legitimiteetin osatekijät: Euro-Justis -hankkeen määritelmiä**

ej1.	ej2.	ej3.	
“expressed consent”	“normative justifiability of power”	“legality of action”	Jackson ym., 2011a, 273.
“consent (the sense amongst the policed of a moral obligation to obey the authority)”	“shared values (values that are shared by those with authority and those subject to that authority)”	“legality (acting according to the law)”	Jackson ym., 2011b, 4.
“people’s felt obligation to obey the police (consent to power)”	“people’s moral alignment with the police (normative justifiability of power via shared values)”	“people’s perceptions of the legality of the police (normative justifiability of power via perceived institutional commitment to the rule of law)”	Jackson ym., 2011b, 7.
“The ‘governed’ offer their willing consent to defer to the authority”	“This consent is grounded on a degree of ‘moral alignment’ between power-holder and the governed, reflected in shared moral values”	“The authority’s action conform to standards of legality (acting according to the law)”	Hough ym., 2013, 246.
“people (...) feel an obligation to defer to state authority”	“this sense of deference derives at least in part from a sense of moral alignment”	“at least in part it derives from a perception that the state acts with legality and ‘sticks to the rules’”	Hough ym., 2013, 246.

Tylerin legitimiteetikkomponentti vastaa Beethamin (1991) legitimiteettimäärittelyn kolmatta osatekijää (b3) ja sitä kuvataan Euro-Justis -hankkeessa taulukon 1.2. osoittamin tavoin (ej1), b3 ~ ej1. Vastaavasti Beethamin käsitteellinen komponentti b2 vastaa Euro-Justis -hankkeen komponenttia ej2, b2 ~ ej2, ja Beethamin komponentti b1 Euro-Justis -hankkeen osatekijää ej3, b1 ~ ej3 (taulukko 1.2.). Nämä tekijät on operationalisoitu empiiristä tutkimusta varten faktorien F1, F2 ja F6 muuttujina o1, o2, o3, m1, m2, m3, l1 ja l2 (taulukko 1.1.).

Euro-Justis -hankkeen legitimiteettimäärittelyssä oli useita merkittäviä puutteita, joihin palataan seuraavassa luvussa 1.3. Tässä viitataan lyhyesti vain yhteen, ja todennäköisesti vakavimpaan, näistä puutteista.

Euro-Justis -hankkeen vastaus kysymykseen, jonka Beethamin (1991) teorian toinen ulottuvuus (b2) herättää, jää avoimeksi ja epämääräiseksi (ej2). Mitkä ovat niitä syitä, tai perusteita, jotka oikeuttavat vallankäytön säännöt? Euro-Justis -hankkeen tulkinnan mukaan kansalaiset kokevat vallankäytön säännöt oikeutetuiksi, jos he katsovat, että oikeusjärjestelmän instituutioiden ilmentämät arvot ja heidän omat arvonsa ovat yhdenmukaisia, linjassa keskenään (moral alignment). Tätä mitataan väittämillä m1, ”Yleisesti ottaen poliisilla on sama käsitys oikeasta ja väärästä kuin minulla”, m2, ”Poliisi puolustaa arvoja, jotka ovat tärkeitä kaltaisilleni ihmisille”, ja m3, ”Yleisesti ottaen hyväksyn tavan, jolla poliisi tavallisesti toimii.”

Mihin ”oikea ja väärä”, yhteiset ”arvot”, ”moraaliset arvot” tai ”toimintatavan hyväksyttävyyys” tässä viittaavat, ei ole selvää, vaan jää käytännössä, mitaustilanteessa, subjektiiviseksi. Ongelmana on, että tätä argumentaation olennaisen tärkeitä perustaa ei kyetty Euro-Justis -hankkeessa missään vaiheessa täsmentämään, ei yleisesti, mutta ei myöskään hankkeen kannalta tärkeässä liberaalin demokratian erityistapauksessa. Siihen ei kyennyt myöskään David Beetham omassa vallan legitimaatiota koskevassa tutkimuksessaan (Beetham, 1991, 163-178; Beetham & Lord, 1998, 116-117). Teoreettiselta kannalta katsottuna tämä perusta jäi hämäräksi.

Mitkä ovat niitä syitä, tai perusteita, jotka oikeuttavat vallankäytön säännöt? Legitimiteetin kontekstispesifissä tutkimuksessa, liberaalin demokratian tapauksessa, tähän kysymykseen voidaan vastata. Kysymykseen palataan teoreettista kritiikkiä käsittelevässä jaksossa (1.3.2), tämän artikkelin empiirisen tutkimusosuuden (1.3.1) jälkeen.

1.3 Legitimiteetti kontekstissa: testi ja teoreettinen kritiikki

1.3.1 Testi

Euro-Justis -hankkeen tapa mitata luottamuksen ja legitimiteetin käsitteitä perustui huolelliseen valmisteluun ja ennakkotestaukseen (Jackson ym., 2011a). Keskeisten ulottuvuuksien osalta se myös onnistui poikkeuksellisen hyvin, kahta ulottuvuutta lukuun ottamatta.

Tässä luvussa estimoidaan Euro-Justis -hankkeen teorian mukainen malli hankkeen omassa aineistossa (ESS, 2010, Suomen osa-aineisto). Estimoitu malli kuvataan sellaisena rakenneyhtälömallina, joka on validi ja reliaabeli ja jota voidaan yhteensopivuusindeksien perusteella pitää havaintomatriisiin riittävänä kuvauksena. Lisäksi arvioidaan, siltä osin kuin teoreettinen malli ei toimi empiirisessä analyysissä, miksi näin on.

European Social Surveyn (2010) Suomen osa-aineistoon estimoitiin neljän faktorin konfirmatorinen faktori- ja polkuregressiomalli, jossa luottamusfaktorit F3 (procedural justice) ja F4 (effectiveness) selittävät legitimiteettifaktoreita F1 (obligation to obey) ja F2 (moral alignment) (ks. yhtälöt 1, 2; kuvio 1.2., faktorit ja indikaattorimuuttujat nimetty kuten taulukossa 1.1.) ($n/N = 1873/1878$). Estimoinnissa käytettiin MPLUS 6.1. -ohjelmiston WLSMV-estimaattoria,¹³ joka soveltuu järjestysasteikollisten muuttujien tapaukseen, ja samalla aineistoon, jossa on puuttuvia tietoja. Faktoreiden F1 ja F4 indikaattorimuuttujia, joiden asteikot ovat 11-portaisia (0–10), käsiteltiin tässä jatkuvina muuttujina, faktoreiden F2 ja F3 indikaattorimuuttujia (Likert 1–4, 1–5) järjestysasteikollisina muuttujina. Estimoinnissa käytettiin ESS 2010 -aineiston analyysipainoja ja tulokset kuviossa 1.2. raportoidaan standardoituina tuloksina ja parametreina (MPLUS, StdYX-standardointi). Mallin tulkinnassa on hyvä huomata, että faktoria F2 mitataan normatiiviselta kannalta katsottuna eri suuntaisesti kuin muita latenteja muuttujia. Faktorin F2 ja sen indikaattorimuuttujien mitattujen arvojen kasvu on normatiivisesti tulkittuna kielteinen asia.

$$e = \Lambda_e F4 + \delta_e \quad (1a)$$

$$p = \Lambda_p F3 + \delta_p \quad (1b)$$

$$o = \Lambda_o F1 + \varepsilon_o \quad (1c)$$

$$m = \Lambda_m F2 + \varepsilon_m \quad (1d)$$

$$F1 = \Gamma_{31} F3 + \Gamma_{41} F4 + \zeta_1 \quad (2a)$$

$$F2 = \Gamma_{32} F3 + \Gamma_{42} F4 + \zeta_2 \quad (2b)$$

χ^2 -testi hylkää mallin sekä modifioituna että modifioimattomana ($p < .001$). Suurten havaintomäärien aineistoissa χ^2 -testin tiedetään olevan testiluonteeltaan konservatiivinen, joten rakenneyhtälömalleille on kehitetty useita χ^2 -testiä täydentäviä yhteensopivuuksindeksejä, kuten RMSEA-¹⁴ ja TLI-¹⁵ yhteensopivuuksindeksit. Myös täydentävät yhteensopivuuksindeksit pääosin hylkäävät modifioimattoman mallin eli sellaisenaan, ilman mitään korjauksia, estimoidun mallin. Täydentävät indeksit ovat kuitenkin modifioimattoman mallin estimoinnissa kaikilta osin lähellä indeksikohtaisia hyväksymisrajoja (indeksikohtaisista hyväksymisrajoista ks. huomautustekstit * kuvion 1.2. yhteydessä).

Kun mallia korjataan niin sanottujen modifikaatioindeksien perusteella siten, että suurimpien faktoriensisäisten jäännösten keskinäinen korrelaatio sallitaan, kaikki täydentävät yhteensopivuuksindeksit hyväksyvät mallin (RMSEA = 0.047, CFI = 0.974, TLI = 0.962, SRMR = 0.025, indeksikohtaisista hyväksymisrajoista ks. huomautustekstit * kuvion 1.2. yhteydessä). Täydentävien indeksien perusteella malli toisin sanoen hyväksytään havaintomatriisin riittäväksi kuvaukseksi, siitä huolimatta, että χ^2 -testi edelleen hylkää mallin.

Yleisen estimointikokemuksen perusteella mallin toimivuutta voidaan pitää erittäin hyvänä. Toisin sanoen, Euro-Justis -hankkeen tapa mitata ja mallintaa näitä neljää ulottuvuutta, taulukossa 1.1. kuvattujen indikaattorimuuttujien avulla, vuoden 2010 Suomen osa-aineistossa, kuvattun kaltaisen estimoinnin malliympäristössä, läpäisee empiirisen testin.

Laillisuuden ja distributiivisen oikeudenmukaisuuden ulottuvuudet eivät mallissa sen sijaan toimi. Syyt operationalisoinnin vaikeuksiin ovat näiden ulottuvuuksien tapauksissa erilaisia. Kun distributiivisen oikeudenmukaisuuden muuttujia ei sisällytetä malliin (tästä kohta enemmän), mutta kaikki muut ulottuvuudet ovat mallissa mukana, laillisuuden indikaattorimuuttujat latautuvat eksploratiivisessa faktorianalysissä (EFA) proseduraalisen oikeudenmukaisuuden ulottuvuudelle, mutta vain hyvin heikosti, niin että niiden lataukset ja kommunaliteetit jäävät pieniksi. Niistä ei muodostu omaa laillisuuden ulottuvuuttaan.

Kolmessa eri tavoin estimoidussa EFA-mallissa laillisuusmuuttujien lataukset vaihtelivat välillä 0.235–0.300 ja kommunaliteetit välillä 0.07–0.15, mikä tarkoittaa, että faktoriratkaisun avulla kyettiin selittämään vain noin 7–15% näiden yksittäisten indikaattorimuuttujien vaihtelusta. Indikaattorimuuttujista I2:n lataukset olivat säännönmukaisesti suurempia ja kommunaliteetit olivat kaikissa testeissä mainitun vaihteluvälin ylärajalla, I1:n lataukset puolestaan pienempiä ja kommunaliteetit mainitun vaihteluvälin alarajalla. Poliisin lahjottavuus (t. korruptio) näyttää toisin sanoen olevan heikossa riippuvuussuhteessa proseduraalisen oikeudenmukaisuuden latenttiin muuttujaan, mutta poliittisten puolueiden ja poliitikkojen poliisiin kohdistaman painostuksen ja proseduraalisen oikeudenmukaisuuden välillä mitään tällaista riippuvuutta ei näyttäisi olevan, ei ainakaan Suomen osa-aineistossa. Laillisuuden mittaaminen ei toisin sanoen näytä Euro-Justis -hankkeessa täysin onnistuneen.

Distributiivisen oikeudenmukaisuuden mittaamisessa ongelmat ovat toisentyyppisiä. Muuttujien asteikot ovat kolmiportaisia ja ne ovat käytännössä luokiteluasteikollisia, eivät millään yksiselitteisellä tavalla järjestysasteikollisia (asteikoista ks. loppuviitteet taulukossa 1.1.). Niiden soveltaminen faktorianalysissä on näistä syistä teknisesti vaikeaa, vaikka ei välttämättä mahdotonta.

Distributiivisen oikeudenmukaisuuden osalta voidaan lisäksi kysyä, onko se itsenäinen ulottuvuus, vai onko se käsitteellisesti ja faktorianalysin rakenneratkaisussa osa proseduraalista oikeudenmukaisuutta, kuten laillisuuskin näyttäisi olevan? Liberaalin demokratian tapauksessa kaikki kansalaiset ovat keskenään samanarvoisia lain edessä. On (proseduraalisesti) oikeudenmukaista, että kaikkia kohdellaan poliittiseen järjestelmään osallistuvina poliittisina toimijoina, oikeudenkäyntimenettelyssä, ja myös yleisemmin inhimillisessä vuorovaikutuksessa, samalla tavalla.

Distributiivisen oikeudenmukaisuuden mittaamisessa on mittateknisiä vaikeuksia, mutta ulottuvuus sinänsä on merkittävä ja sillä on jatkotutkimuksessa sovellusarvoa, joko omana erillisenä ulottuvuutenaan tai proseduraalisen oikeudenmukaisuuden osana. Ulottuvuuteen ja sen muuttujien tutkimukseen ja kehittämiseen kannattaa kiinnittää jatkossa tarkempaa huomiota (ks. Oberwittler & Roché (toim.), 2018). Sama pätee tietysti myös laillisuuden ulottuvuuteen, jonka mittaamista Euro-Justis -hankkeessa ei voida pitää täysin onnistuneena.

1.3.2 Teorettinen kritiikki

Tylerin (1990/2006, 19-50, 161) legitimizeettikäsité oli kapea-alainen, kuten edellä todettiin. Se tarkoitti hänen tutkimuksessaan kansalaisten kokemusta siitä, että heidän velvollisuutensa on noudattaa lakia ja oikeusjärjestelmän instituutioiden ohjeita ja määräyksiä.

Jackson, Bradford, Hough ja kollegat täydensivät Tylerin komponenttiin perustuvaa legitimizeetin käsitettä Beethamin teorian avulla (b1, b2, b3). He tutkivat Tylerin legitimizeettikomponentin rinnalla kansalaisten käsitystä tuomioistuinten ja poliisin toiminnan lainmukaisuudesta ja heidän käsitystään siitä, onko tuomioistuinten ja poliisin arvoperusta yhdenmukainen heidän oman arvoperustansa kanssa.

Bottoms ja Tankebe (2012; 2021) huomauttavat, että velvollisuusulottuvuus ei ehkä kuulu legitimizeettikäsitteen alaan lainkaan. Ongelmana on, että kokemus velvollisuudesta noudattaa lakeja, ohjeita ja määräyksiä voi perustua moneen eri asiaan, kuten tottumukseen, propagandaan tai painostukseen, tai suoranaiseen väkivaltaiseen kontrolliin ja vastaavaan pelon kokemukseen (ibidem; vrt. Held, 1996, 249). Sillä ei ole – loogisen ekvivalenssin merkityksessä – välttämätöntä käsitteellistä yhteyttä oikeutukseen, joka oikeusjärjestelmän instituutioilla julkista valtaa käyttävinä toimijoina kansalaisten kokemusten ja arvioiden perusteella on. Toisin sanoen, sillä ei ole välttämätöntä käsitteellistä yhteyttä legitimizeettiin. Sen sisältövaliditeetti on puutteellinen, tai suorastaan virheellinen.

Erityisen ongelmallista on, että Tylerin (1990/2006) legitimizeettikomponentista saadut mittaustulokset voivat sisältää oikeutuksen kokemukseen nähden

täysin päinvastaisia (180°) – väkivaltaisen kontrollin ja pelon kokemuksiin perustuvia – arvioita. Velvollisuuskokemuksen muuttajat (o1, o2, o3) eivät ole tässä suhteessa loppuun saakka yksiselitteisiä, vaikka niitä on pyritty tästä näkökulmasta testaamaan (Sato, 2018, 113, 115), vaan monitulkintaisia.

Todennäköisesti Tylerin legitimizeettikomponentti kyllä esiintyy legitimizeetin ilmiön yhteydessä, ehkä useinkin, ja indikoi sitä oikeutuksen kokemuksen seurauksena. Mutta, kuten todettua, se voi olla seurausta myös kulttuurisesta tottumuksesta, tai pahimmassa tapauksessa väkivaltaisen kontrollin ja pelon kokemuksesta, eikä se kuulu sisällöllisesti legitimizeetin käsitteen eikä legitimizeettiteorian alaan.

Samassa yhteydessä, edelliseen tiiviisti kytkeytyen, Bottoms ja Tankebe (2012; 2021) toteavat, että Tyler (1990/2006) oli oikeassa korostaessaan proseduraalisen oikeudenmukaisuuden merkitystä. He katsovat, toisin kuin Tyler, että proseduraalinen oikeudenmukaisuus kuuluu legitimizeetin käsitteen alaan. Bottomsin ja Tankeben (2012; 2021) legitimizeettiajattelussa proseduraalinen oikeudenmukaisuus, distributiivinen oikeudenmukaisuus ja vaikuttavuus ovat legitimizeetin ulottuvuuksia, legitimizeetin neljännen ulottuvuuden eli laillisuuden rinnalla (ks. myös Tankebe, Reisig & Wang, 2016; Ewanation ym., 2019).

Tylerin (1990/2006) teoriassa on myös se ongelma, että hän ei tutkimuksessaan vastannut yhteen niistä järjestelmätason peruskysymyksistä, joihin legitimizeettianalyyseissa on Beethamin (1991) mukaan aina vastattava. Mikä oikeuttaa vallankäytön säännöt (b2)?

Tähän kysymykseen on proseduraalisen oikeudenmukaisuuden teoriassa kaksi epätydyttävää vastausta.

1. Tyler (1990/2006) viittaa ajatukseen siitä, että ihmiset noudattavat lakeja, koska he kokevat sen olevan oikein. Proseduraalinen oikeudenmukaisuus on kansalaisille tärkeä arvioinnin ja päätöksenteon kriteeri, tärkeämpi kuin mahdolliset instrumentaaliset kriteerit, heidän arvioissaan tuomioistuinten ja poliisin toiminnan hyväksyttävyyttä. *Mutta miksi näin on?* Oikeusjärjestelmän ja poliittisen järjestelmän korkeamman koonnostason näkökulmista tarkasteltuna ajatus siitä, että proseduraalinen oikeudenmukaisuus on tärkeää, on teorian asettamus,

eikä vastaa itse kysymykseen.¹⁶ Vallankäytön säännöt ovat tärkeitä, lait ovat tärkeitä, mutta miksi? Mikä oikeuttaa vallankäyttöä koskevat säännöt? Mikä, liberaalin demokratian tapauksessa, oikeuttaa lait? Mitkä ovat niitä syitä, tai perusteita, joiden vuoksi lait ja vallankäytön laillisuusperiaate ovat liberaalissa demokratiassa niin tärkeitä? Miksi (proseduraalinen) oikeudenmukaisuus on niin tärkeää?

2. Tyler (1990/2006) viittaa kansalaisten tuomioistuin- ja poliisikontakteihin ja vastaaviin myönteisiin tai kielteisiin kokemuksiin, ja katsoo, että näihin kontakteihin perustuvat luottamuksen kokemukset tukevat kansalaisten omaa kokemusta velvollisuudesta noudattaa lakia. Sosiaalipsykologisen tutkimuksen näkökulmasta väite on mielekäs ja empiirisesti uskottava, mutta se jää henkilökohtaisten kokemusten ja tapauskohtaisen vuorovaikutuksen tasolle, on ”induktiivinen” selitys, kuten Smith (2007, 55-56) toteaa. Kansalaisten kunnioittava, asianmukainen kohtelu asiakkaina, asiakkaiden aito kuunteleminen ja päätösten perusteleminen asiakkaille kulloisissakin tilanteissa, ovat luottamuksen osatekijöitä, ja todennäköisesti tukevat omalta osaltaan kokemusta oikeudenmukaisuudesta ja julkisen vallankäytön oikeutuksesta. Mutta kontakteja on suhteellisen pienellä osalla väestöstä, eikä tämä selitys muutoinkaan riitä järjestelmätason loogiseksi vastaukseksi. Miksi oikeudenmukaisuuden ja reiluuden kokemukset ovat niin tärkeitä? Miksi lainmukaisuuden ja vallankäytön laillisuusperiaatteen vaatimukset ovat kansalaisille tärkeitä asioita, heidän arvioidessaan julkisen vallankäytön oikeutusta, erityisesti oikeusjärjestelmän keskeisten instituutioiden oikeutusta? Mitkä ovat niitä syitä, tai perusteita, jotka liberaalin demokratian tapauksessa oikeuttavat vallankäytön säännöt? Miksi legitimizeetti liberaalissa demokratiassa lähes poikkeuksetta, kaikissa määritelmisään, kiertyy näiden kysymysten ympärille?¹⁷

Beetham (1991, 16-17, 69-90, 163-165, passim) tunnistaa kysymyksen vallankäytön sääntöjen oikeutuksesta (b2). Beetham itse vastaa tähän kysymykseen kuitenkin vain hyvin yleisellä tasolla. Vastaus jää avoimeksi ja epämääräiseksi, etenkin kun sitä tarkastellaan liberaalin demokratian kannalta, jota nämä kysymykset erityisesti koskevat.

Vallankäyttöä koskevat säännöt ovat Beethamin (1991) mukaan oikeutettuja siinä määrin kuin ne voidaan perustella sekä vallankäyttäjille että

vallankäytön kohteille ”yhteisten uskomusten avulla” (“(...) beliefs shared by both dominant and subordinate”). Vallankäytön on lisäksi oltava peräisin sellaisesta validista lähteestä, jonka vallankäytön säännöt selvästi määrittelevät. Oikeutuksen ehtona on myös, Beethamin mukaan, että vallankäytön säännöt palvelevat jotakin ”tunnistettavasti yleistä etua” (“(...) recognisably general interest”). (Beetham, 1991, lainaukset 17, ks. myös 69-90, 163-165.)

Kun vallankäyttöä koskevien sääntöjen oikeutus määritellään näin yleisellä tasolla, on mahdollista väittää, kuten Beetham (1991) tekee, että vaikka vallankäyttöä koskevien sääntöjen merkitys ja niiden funktiot ovat erilaisia eri valtiomuodoissa ja oikeusjärjestelmissä, ja vaikka niiden järjestelmäspesifi tarkempi sisältö ja vastaavat käytännöt, ja lopulta myös niiden oikeutus, riippuvat aina tutkittavan yhteisön uskomuksista, legitimititeetillä on yhteinen perusta yli eri valtiomuotojen ja oikeusjärjestelmien. Näin ehkä on, mutta vain hyvin yleisellä legitimititeettimäärittelyn tasolla.

Lähemmin tarkasteltuna Beethamin (1991) teoria ei ole erottelukykyinen. Hänen teoriansa perusteella lähinnä vain orjuuteen perustuva vallankäyttö, autoritaaristen vallankaappausten (coup d'état) lisäksi, voidaan sulkea kokonaan legitimititeettiin ulkopuoliseksi tavaksi saada ja käyttää julkista valtaa. Näin on siitä yksinkertaisesta syystä, että hänen teoriassaan ”yhteisten uskomusten” merkityssisältö on niin laava ja tulkinnanvarainen ja että vallankäyttö voidaan tulkita ”vakiintuneiden sääntöjen mukaiseksi” lähes kaikissa maailman maissa, ja lähes kaikkina aikoina. Beethamin (1991) omat yksityiskohdaisemmat tutkimustapaukset koskivat Saudi-Arabian monarkkista teokratiaa, Iranin vuoden 1979 vallankumouksen jälkeistä teokratiaa, toisen maailmansodan jälkeistä neuvostososialismia (Neuvostoliiton tapaus) ja vakiintuneita liberaaleja demokratioita (Yhdysvallat, läntinen Eurooppa, Australia, Uusi-Seelanti ja Japani). Beethamin tulkinta on, että vallankäyttö on ollut legitimiä kaikkien näiden eri regiimien piirissä, joko monarkkiseen perimysjärjestykseen, kansalaisten teologiseen tai ideologiseen mobilisaatioon, tai kansansuvereniteettiin, tai näiden johonkin tiettyyn yhdistelmään, perustuen.

Beethamin (1991, 163-178; ks. myös Beetham & Lord, 1998, 16-17) teoria ei ole edellä kuvatussa mielessä erottelukykyinen, mutta se ei ole teoreettisesti vahva myöskään siinä mielessä, että se purisi legitimitietin yksittäisiin tapauksiin ja auttaisi selittämään tai ymmärtämään legitimitiettiä eri oikeusjärjestelmissä ja poliittisissa järjestelmissä. Mikä oikeuttaa vallankäytön

säännöt liberaalissa demokratiassa? Miksi lait, vallankäytön laillisuusperiaatte ja oikeudenmukaisuus ovat legitimitetin ytimessä, kun ajatellaan julkisen vallankäytön oikeutusta liberaalissa demokratiassa?

Näitä kysymyksiä on syytä itsepintaisesti toistaa, koska lakien merkitys on erilainen eri valtiomuodoissa ja oikeusjärjestelmissä. Tässä ei ole mahdollista kerrata liberaalin demokratian koko teorianhistoriaa, mutta viitataan siihen, että lakien merkitys liberaalissa demokratiassa on poikkeuksellisen suuri, verrattuna muihin valtiomuotoihin ja oikeusjärjestelmiin. Niiden merkitys julkisen vallankäytön oikeutuksen kannalta on suorastaan ratkaiseva.

Näin on ollut liberaalin demokratian alkujuurista eli John Locken (1690/1924/1991) valtioteoriasta lähtien. Charles Louis de Secondat, Baron de Montesquieu (vallan kolmijako, erityisesti tuomiovallan erottaminen lainsäädäntövallasta ja toimeenpanovallasta), James Madison, Jeremy Bentham ja Alexis de Tocqueville (valtion toiminnan rajaaminen ja rajojen määrittäminen yksilönvapauksien puolustamiseksi) sekä John Stuart Mill ja Eleanor Roosevelt (kansalaisuuden laaja määrittäminen, erityisesti naisten oikeuksien täysimääräisen tunnustamisen vaatimus, jota John Stuart Mill painotti, ja ihmisoikeuksien kirjaaminen kaikkien oikeuksiksi YK:n ihmisoikeuksien julistuksessa, jota projektia Eleanor Roosevelt johti toisen maailmansodan jälkeen) ovat monin eri tavoin täydentäneet Locken valtioteoriaa.¹⁸ Teoriaperustan ydin, erityisesti lakien merkitys osana liberaalia demokratiaa, oli kuitenkin kirkkaasti määritelty jo Locken ajattelussa – osin tietysti jo paljon aiemmin, kuten Magna Carta 1215 (Fernández-Villaverde, 2016, plēnē; Tamanaha, 2004, 25–27) ja antiikin Kreikan isonomía-käsitteessä, viimeistään 400-luvulla eaa. (Hayek, 1960/1993, 164–166).

Locken (1690/1924/1991) valtioteoria on nykyisten perustuslakien vettä ja leipää. Liberaalia demokratiaa luonnehtii Locken ajattelussa kansansuvereniteetti.¹⁹ Ylin poliittinen valta on lainsäädäntövaltaa ja kansa, kaikki yksittäiset kansalaiset yhteisesti, mielletään lain lähteeksi, niin että jokaisella heistä on oikeus osallistua lakia säätävän valtioon valintaan.²⁰ Laeilla on yksittäisten kansalaisten keskinäisen sopimuksen luonne.²¹ Kyse on yhteisistä säännöistä. Kun näin on, on vaikea ajatella, että kansalaiset eivät olisi keskenään samanarvoisia lain lähteenä, tai että he eivät olisi samanarvoisia lainkäytön kohteina.²² Liberaalille demokratialle tunnusomaista onkin, että kaikkien kansalaisten katsotaan voivan osallistua yhtäläisin oikeuksin yhteisten

sääntöjen laadinnan prosessiin, ja että kun säännöistä on sovittu, ne koskevat yhtäläisellä tavalla kaikkia kansalaisia. Laki on kaikille sama.²³

Näiden perustavien ajatusten lisäksi liberaaliin demokratiaan kytkeytyy kolme institutionaalista piirrettä (A, B, C), jotka on ymmärretty syvällisesti vasta modernissa päätöksentekoteoriassa, mutta jotka Locke (1690/1924/1991) havaitsi ja joita hän kuvasi omassa valtioteoriassaan.

A. Vallankäyttö liberaalissa demokratiassa on lähes kaikissa tapauksissa käytännön syistä edustuksellista, ei suoraa demokratiaa, mikä tarkoittaa, että vallankäyttö irtoaa ja eroaa suvereenista perustastaan, usein merkittävinkin tavoin. Joudutaan tukeutumaan esimerkiksi enemmistöpäätöksiin.²⁴

Julkisten valintojen teoriassa on kyetty osoittamaan, että julkista, yhteistä preferenssijärjestystä ei voida millään loogisesti tai matemaattisesti yksinkertaisella tavalla johtaa kansalaisten omista preferenssijärjestyksistä, vaikka päättelyn ehtoja olisi vain muutamia ja vaikka ne olisivat hyvin yksinkertaisia ja intuitiivisesti hyväksyttäviä, suorastaan välttämättömiä, niin että niiden pitäisi voida olettaa olevan voimassa. Julkisen ja yksityisten preferenssijärjestysten välillä on aina väistämättä etäisyyttä ja eroa. Ilmiö tunnetaan tutkimuskirjallisuudessa Condorcet-paradoksina ja sen yleistykseenä eli Arrow-paradoksina. (Arrow, 1951; Riker & Ordeshook, 1973; Riker, 1982.)

Ylintä poliittista valtaa käyttää kansan valitsema lakia säätävä valtioelin, parlamentti. Locke (1690/1924/1991) ajatteli, että lakia säätävällä valtioelimellä on töitä vain harvakseltaan, eikä sen ole tarvis olla jatkuvasti koolla. Toimeenpanovalta – hallinto, Locken ajattelussa perustuslaillinen kuningas – eroaa tässä suhteessa lainsäädäntövallasta. Sen toiminnan on oltava jatkuvaa. Toimeenpanovallan tehtävänä on reagoida päivittäin muuttuviin tilanteisiin ja vastaaviin päivittäisen päätöksenteon vaatimuksiin.²⁵

Lainsäädäntövalta osoitetaan parlamentin tehtäväksi, ja toimeenpanovalta, edelleen, perustuslaillisen kuninkaan tehtäväksi. Mikä tällaisessa edelleen luovutetun vallan päätöksentekoasetelmassa turvaa kansansuvereniteetin? Locken vastaus oli laki. Hän ajatteli, että kun kansa on osoittanut lainsäädäntöelimen tehtäväksi käyttää ylintä poliittista valtaa, ja kun lait on säädetty, lakien noudattaminen sitoo kaikkia poliittisia toimijoita. Se sitoo tavallisia kansalaisia itseään, mutta se sitoo myös niitä instituutioita, jotka käyttävät

julkista valtaa – lainsäädäntövaltaa, tuomiovaltaa²⁶ ja toimeenpanovaltaa.²⁷ Vallankäytön laillisuusperiaate (the rule of law) on kaikkea julkista vallankäyttöä sitova periaate. Kaiken julkisen vallankäytön on perustuttava lakiin.

Erityisen tärkeätä tämä on toimeenpanovallan tapauksessa, koska rajoittamattomalla toimeenpanovallalla on taipumus vääristyä tyranniaksi. Valta turmelee, ja, kuten Winston Churchill totesi, absoluuttinen valta – jota Locke piti suurena virheenä – turmelee absoluuttisesti. Locke (1690/1924/1991) lainasi pitkän tekstiotteen kuningas Jaakko I:n puheesta parlamentille vuodelta 1609, jossa kuningas totesi, muun muassa, että

“Kuningas sitoutuu kaksinkertaisella valalla noudattamaan kuningaskuntansa tärkeimpiä lakeja – hiljaisesti olemalla kuningas ja siten velvoitettu suojelemaan sekä kansaa että kuningaskuntansa lakeja, ja äänten kruunajaisvalallaan. Jokaisen vakaan kuningaskunnan oikeudenmukainen kuningas on velvollinen noudattamaan liittoa, jonka hän on tehnyt lakiansa kautta kansansa kanssa, ja muotoilemaan hallintonsa sen mukaiseksi. Hänen tulee pitää mallinaan Jumalan Nooan kanssa tulvan jälkeen tekemää liittoa: ‘Niin kauan kuin maa pysyy, ei lakkaa kylvä eikä korjuu, ei vilu eikä helle, ei kesä eikä talvi, ei päivä eikä yö.’ (1. Moos. 8:22) Vakaata kuningaskuntaa hallitseva kuningas lakkaa siis olemasta kuningas ja hänestä tulee heti tyranni, jos hän lakkaa hallitsemasta lakiansa mukaisesti. (...) Siksi kaikki kuninkaat, jotka eivät ole tyranneja tai valapattoja, sitoutuvat ilomielin pysymään lakiansa rajoissa.”²⁸ (Locke, 1690/1924/1991, II.#200, ss. 218-219; suom. Mikko Yrjönsuuri, ks. Locke, 1995, #200; alkup. ks. loppuviite.)

Omana tulkintanaan Locke (1690/1924/1991) kirjoitti, edellisen tekstilainauksen jälkeen,

”Kun laki loppuu, tyrannia alkaa, jos laki ylitetään toisen vahingoksi. Jos vallan haltija ylittää lain hänelle suoman vallan ja käyttää komennossaan olevia voimia alamaisia vastaan tavalla, jota laki ei salli, hän lakkaa olemasta valtiasta ja toimii ilman auktoriteettia. (...) Olisin hyvin kiinnostunut tietämään, miksei tämä pitäisi paikkaansa niin korkeimman kuin alimmankin virkavallan tapauksessa.”²⁹ (Locke, 1690/1924/1991, II.#202, ss. 219-220; suom. Mikko Yrjönsuuri, ks. Locke, 1995, #202; alkup. ks. loppuviite.)

Hieman myöhemmin, käsitellessään niitä harvoja tapauksia, joissa kansalaisten keskinäinen konstitutiivinen (perustava) sopimus voi purkautua, Locke (1690/1924/1991) kirjoitti,

“Ihmiset ovat muodostaneet yhteiskunnan ja poliittisen hallinnon ja siten kieltäneet voimankäytön ja laatineet lait suojelemaan omaisuutta, rauhaa ja keskinäistä ykseyttä. Ne jotka jälleen asettavat voiman laakeja vastaan, ne kapinoivat eli palauttavat sotatilan. He ovat varsinaisia kapinallisia. Todennäköisimmin näin tekevät ne, jotka ovat vallassa (koska heillä on tukea auktoriteetille ja heitä houkuttelee käsissä oleva voima ja ympärillä olevien imartelut). Sopivin tapa välttää paha on osoittaa sen vaarallisuus ja epäoikeudenmukaisuus niille, joilla on suurin houkutus joutua siihen.”³⁰ (Locke, 1690/1924/1991, II.#226, ss. 231-232; suom. Mikko Yrjönsuuri, ks. Locke, 1995, #226; alkup. ks. loppuviite.)

B. Edelliseen kytkeytyvä, mutta siitä erillinen institutionaalinen piirre, jonka Locke (1690/1924/1991) havaitsi ja jota hän kuvasi, on julkisen vallan oikeutusta koskevan keskustelun kannalta olennaisen tärkeä. Kansalaisten keskinäisten sopimusten sopimusjärjestelmä on liberaalissa demokratiassa kaksitasoinen. Siinä on

1. Konstitutiivinen taso, yhteiseen poliittiseen järjestelmään ja oikeusjärjestelmään sitoutumisen taso, ja;
2. Substanssitaso, yksittäisten poliittisten ja oikeudellisten päätösten taso, konstitutiivisen sopimusjärjestelmän sisällä.

Locke (1690/1924/1991) totesi, että vaikka jälkimmäisistä vallitsisi erimielisyyttä, edellisestä yleensä ei. Myös ne, jotka ovat yksittäisistä päätöksistä eri mieltä kuin muut, ja jäävät esimerkiksi enemmistö päätöksen asetelmasa oppositioon, sitoutuvat silti tavallisesti substanssitason päätöksiin, konstitutiivisen sopimuksen mukaisesti, koska se on järkevää. He tekevät tämän vapaina, päättelyyn kykenevinä järjellisinä olentoina (rational creatures), järjellisistä syistä.³¹

Nykytutkimuksen näkökulmasta konstitutiivinen sopimus on ensimmäinen julkishyödyke (public good).³² Se on sopimus suvereniteetista liberaalissa

demokratiassa – lainsäädäntönä, lain valvontana ja lain kaikille yhtäläisenä oikeudenmukaisena tulkintana. Kansalaisille nämä sopimukseen perustuvat palvelut ovat julkisia palveluhyödykkeitä, jotka ovat tyhjentyttömiä (nonrival) ja poissulkemattomia (nonexcludable) eli teoreettiselta ja tekniseltä kannalta katsottuna puhtaita julkisia hyödykkeitä. Ne eivät tyhjenny toisten kansalaisten kulutuksesta, kaikki kansalaiset ovat niiden piirissä, ja ne pitää tuottaa yhteisesti tai niitä ei ole. Konstitutiivinen sopimus suvereniteetista on koko poliittisen järjestelmän ja oikeusjärjestelmän ydin, sine qua non, eikä siitä ole järkevää luopua kevyin perustein. Siitä ei lähtökohtaisesti ole tarkoitus luopua koskaan.³³

Locken (1690/1924/1991) ajatukselle voidaan esittää myös toinen, tarkempi moderni tulkinta strategisen päätöksentekoteorian eli peliteorian käsittein. Strategisen päätöksenteon teoriaan ei edetä tässä artikkelissa syvemmin, mutta tämä yhteys, ja vastaava tulkinta, ansaitsevat tulla mainituiksi. Voidaan viitata niin sanotun *Folk-teoreeman* mukaiseen *Nash-tasapainoratkaisuun*. Ratkaisu on määritelty iteroidulle (toistuvalla, määräämättömän ajan jatkuvalla; iterated) *vangin dilemma* -pelille (prisoner's dilemma game) (Aumann, 1959).

Folk-teoreema kuvaa iteroidun vangin dilemma -pelin peliasetelmassa sel-laista *konstitutiivisen tason yhteistyötasapainoa*, joka eroaa käsitteellisesti *substanssitason allokaatiojakaumasta* eli jakaumasta, joka kuvaa hyötyjen kohdentumisen eri päätöksentekijöille. Folk-teoreemassa ei kuvata sitä mekanismia, jonka avulla yhteistyötasapaino voidaan saavuttaa, mutta teoreema todistaa, että yhteistyötasapaino on vakaa (Nash-tasapaino, Aumannin (1959) käsittein strong supergame equilibrium), kun se on saavutettu. Se perustuu iteroidun vangin dilemman yhteistyöstrategioihin (supergame cooperation strategies). Yhteistyötasapaino on vakaa tasapainopisteen perustana olevasta spesifistä allokaatiojakaumasta riippumatta. Jos kuitenkin yhteistyötasapaino syystä tai toisesta purkautuu, ei voida olettaa, että sitä saavutetaan entisenlaisena enää uudestaan. Se on menetetty, ja päätöksentekijät ottavat yhteistyöratkaisun sijasta käyttöönsä konfliktiratkaisut peliasetelman niin sanotuissa uhkapisteissä. Uusi konfliktitasapaino perustuu iteroidun vangin dilemman pettämisstrategioihin (supergame defection strategies). Konfliktitasapaino ei voi olla yhdellekään yksittäiselle päätöksentekijälle parempi kuin yhteistyötasapaino, mutta se voi olla yhdelle, useammalle, tai kaikille päätöksentekijöille huonompi kuin

yhteistyötasapaino. (Aumann, 1959; Folk-teoreeman yleistajuisena graafisena esityksenä ks. Binmore, 2004; vangin dilemmasta ja sen historiasta ks. Poundstone, 1992; ks. myös Axelrod, 1984; Nash-tasapainon käsitteestä³⁴ ks. esim. Dixit, Skeath & Reiley, 2015, 94–98.)

Folk-teoreemassa esitetyle tasapainoratkaisulle voidaan esittää politiikan-teoreettinen tulkinta. Konstitutiivinen sopimus, joka on perustuslaillisen liberaalin demokratian ydin, voidaan mieltää kansalaisten keskinäisen yhteistyön Folk-teoreeman mukaisena pitkän aikavälin Nash-tasapainoratkaisuna. (Vuorensyrjä, 2019a; ks. myös Vuorensyrjä, 2019b; ja Vuorensyrjä, 2022, alaviite 2.)

Se, että ihmiset sitoutuvat noudattamaan yhteisiä sääntöjä, vaikka kaikki yksittäiset päätökset ja säännöt eivät aina juuri ja täsmälleen vastaisikaan heidän omia intressejään, voidaan selittää ja ymmärtää, ja selitys on luonteeltaan rationaalinen. Vain näin toimien konstitutiivinen sopimus yhteisistä säännöistä itsestään – laeista, lakien valvonnasta, lakeja noudattavista oikeuden ratkaisuksista, oikeudenmukaisuudesta – pysyy voimassa, mikä on jokaiselle yksittäisille päätöksentekijöille ensisijaisen tärkeätä hänen oman etunsa näkökulmasta, (tavallisesti) paljon tärkeämpää kuin voitolle tai tappiolle jääminen siinä tai tässä yksittäisessä julkisessa allokaatoratkaisussa.³⁵ Päätöksentekoteorian näkökulmasta voidaan sanoa, että yhteisten julkisten päätösten päätöksentekojärjestelmä ja sen tuottama lainsäädäntö ovat puhkaita julkisia hyödykkeitä, joista ei kannata luopua, kun ne on saavutettu ja kun ne ovat vakiintuneet.

Locke (1690/1924/1991) ymmärsi tämän konstitutiivisen hyötytekijän merkityksen osana yksittäisen kansalaisen poliittista päätöksentekoasetelmaa. Hän erotti päätöksenteon kaksi eri tasoa toisistaan, ymmärsi tarkasti niiden suhteellisen merkityksen yksittäisen päätöksentekijän näkökulmasta, ja kirjoitti lain syvimmästä olemuksesta,

”Tosi olemuksessaan laki ei ole niinkään rajoittava kuin vapaata ja älykäästä toimijaa hänen varsinaisiin tarpeisiinsa ohjaava (...) Oli laki miten epäonnistunut hyvänsä, sen tarkoitus ei ole poistaa ja rajoittaa vapautta vaan säilyttää ja laajentaa sitä.”

”For law, in its true notion, is not so much the limitation as the direction of a free and intelligent agent to his proper interest (...) So that however it may be mistaken, the end of law is not to abolish or restrain, but to preserve and enlarge freedom.” (Locke 1690/1924/1991, II.#57, ss. 143-144; suom. Mikko Yrjönsuuri, ks. Locke, 1995, #57.)³⁶

C. Liberaalissa demokratiassa julkisella vallankäytöllä on selvät, tarkasti määritellyt rajansa. Julkisen vallan ei katsota voivan laajeta sen piirin ulkopuolelle, jota varten se on olemassa. Julkinen vallankäyttö ei toisin sanoen ole totaalista, niin että se ulottuisi kaikille elämänalueille.³⁷

Lait ovat myös tässä suhteessa tärkeitä. Lakiin on erikseen kirjattu ne asiat, joihin julkinen vallankäyttö ei ulotu ja jotka jäävät kansalaisten omalle vapausalueelle. Näitä ovat modernissa liberaalissa demokratiassa ainakin elinkeinovapaus, liikkumisvapaus, järjestäytymisvapaus sekä mielipiteen- ja sananvapaus, ynnä vapaus yksityiseen elämään, yksityiselämän suoja.

Taustalla on ajatus kansansuvereniteetista yksittäisten kansalaisten, yksilöiden suvereniteettina. Kansa ei ole vastuussa poliittiselle tai hallinnolliselle johdolle, poliittinen johto ja hallinto ovat päinvastoin vastuussa, ja tilivelvollisia, kansalaisille. Suvereniteetin ja poliittisten oikeuksien lisäksi kansalaisten hallussa on vapausalue, johon julkinen vallankäyttö ei ulotu lainkaan. Tämä ajatus, ajatus valtasuhteen luonteesta, sen perimmäisestä suunnasta, on todennäköisesti se tekijä, joka selvimmin erottaa liberaalin demokratian kaikista muista valtiomuodoista ja oikeusjärjestelmistä, kuten teokraattisista valtioregiimeistä tai toisen maailmansodan jälkeisestä neuvostososialismista. Se näyttää olevan myös se tekijä, joka erottaa anglosaksisen valtioteorian hengeltään sen mannermaisista vastineista (ks. Held, 1996, 70-120, 157-198).

Lakien merkitys ei ole sama yli eri valtiomuotojen ja oikeusjärjestelmien. Liberaalissa demokratiassa lakien, vallankäytön laillisuusperiaatteen ja kaikille saman oikeudenmukaisuuden ja reiluuden merkitys on keskeinen.

Kun lakien merkitys on sisäistetty sellaisina yhteisinä sääntöinä, joiden laadintaan kaikki ovat saaneet osallistua, jotka sitovat kaikkia yksittäisiä kansalaisia yhtäläisellä tavalla ja jotka mielletään poliittisen järjestelmän ja oikeusjärjestelmän ytimeksi, jokaisen on järkevää omasta puolestaan noudattaa lakeja ja edellyttää niiden noudattamista myös muilta kansalaisilta. Erityisen

tarkkaan tätä pitää edellyttää toimeenpanovallalta, ja aivan erityisen tarkasti niiltä oikeusjärjestelmän instituutioilta, joiden tehtävänä on valvoa lain noudattamista ja tuottaa kansalaisille oikeuden ratkaisuja.

Bottoms ja Tankebe (2012; 2021) ajattelivat, että proseduraalinen oikeudenmukaisuus on yksi legitimitietin ulottuvuuksista. He olivat tässä hyvin todennäköisesti oikeassa, ainakin liberaalin demokratian osalta. Julkisen vallankäytön oikeutus kytkeytyy tiiviisti paitsi lakien ja vallankäytön laillisuusperiaatteen noudattamiseen myös kokemukseen siitä, että lain henkeä noudatetaan julkisessa vallankäytössä, niin että vallankäyttö on kaikille yksittäisille kansalaisille oikeudenmukaista ja reilua.

1.4 Päätelmät ja keskustelu

Tässä artikkelissa tutkittiin Euro-Justis -hankkeen (2008–2011) tapaa määrittellä legitimitietin käsite ja mitata sitä empiirisen tutkimuksen kohteena. Oppihistoriallisesti legitimitietin empiirinen tutkimus on jäänyt teoreettisen tutkimuksen varjoon, mutta Euro-Justis- hankkeessa empiirisen tutkimuksen tavoite oli keskeinen. Tavoitteena oli luottamuksen ja legitimitietin käsitteiden systemaattinen empiirinen analyysi ja operationalisointi, niin että niiden tutkimusta varten kyettäisiin kehittämään mahdollisimman validi ja reliaabeli kysymys- ja muuttujasarja.

Euro-Justis -hankkeessa kehitetty legitimitietin ja luottamuksen kysymyssarja hyväksyttiin mukaan vuoden 2010 ESS-hankkeen toteutukseen. Voidaan sanoa, että Jackson, Bradford, Hough ja kumppanit antoivat julkisen vallankäytön oikeutusta koskeviin kysymyksiin Euroopan laajuisen vastauksen. Aineisto saatiin kerättyä 28 Euroopan maasta yli 50 000 henkilöltä. Vastaus oli empiirinen ja aiempaan tutkimukseen nähden kokonaan uusi, ja vaikka se jäi joiltakin osin puutteelliseksi, voidaan sanoa, että projekti oli merkittävä edistysaskel legitimitietin tutkimuksessa. Legitimitietin teoreettinen tutkimus sai oikeastaan ensimmäistä kertaa eteensä empiirisen peilin.

Tämän artikkelin oman empiirisen analyysin perusteella, mutta myös Euro-Justis -hankkeen tutkimusten perusteella, ja muun myöhemmän tutkimuskirjallisuuden perusteella, legitimitietin ja luottamuksen kysymys- ja muuttujasarjat (taulukko 1.1.) toimivat empiirisessä analyysissä hyvin, kahda poikkeusta lukuun ottamatta. Legitimitietin mittaamisessa laillisuuden

ulottuvuus, ja luottamuksen mittaamisessa distributiivisen oikeudenmukaisuuden ulottuvuus, eivät ole toimineet oletetulla tavalla empiirisessä tutkimuksessa. Laillisuuden ulottuvuuden osalta puutteita on sekä mittavälineen itsenäisessä eheydessä että sen muissa rakennevaliditeetin ominaisuuksissa. Distributiivisen oikeudenmukaisuuden osalta ongelmat ovat mittaamisen teknisiä ongelmia. Distributiivisen oikeudenmukaisuuden luokitteluasteikolliset kysymykset ja vastaavat muuttujat soveltuvat huonosti, tai eivät sovellu lainkaan, faktorianalyysiin.

Euro-Justis -hankkeen teoreettiset ongelmat ovat syvempiä kuin hankkeen mittatekniset ongelmat. Ne ovat seurausta hankkeen keskeisistä teoreettisista lähtökohdista. Bottomsin ja Tankeben (2012; 2021) kritiikkiä seuraten voidaan todeta, että Tylerin (1990/2006) legitimizeetikomponentti – kansalaisten kokemus siitä, että heillä on velvollisuus noudattaa lakia ja oikeusjärjestelmän instituutioiden antamia ohjeita ja määräyksiä – ei ole vain kapea-alainen kuvaus legitimizeetin käsitteestä; se antaa suorastaan virheellisen kuvan legitimizeetin merkitysisällöstä. Se ei todennäköisesti kuulu legitimizeettiteorian alaan lainkaan. Tylerin ja Huon (2002, 78-79, ks. myös xiv, 108-111) myöhemmän tutkimuksen legitimizeettimuuttujissa oikeutuksen näkökulma esiintyy kapean, pelkkään velvollisuuskäsitteeseen rajoittuvan käsitteellisen kuvauksen rinnalla, mutta epämääräisesti, niin että näitä kahta eri näkökulmaa ei heidänkään kuvauksessaan eroteta selvästi toisistaan. Oikeutuksen näkökulma on mukana, mutta sivuosassa. Euro-Justis -hankkeen vastaavissa muuttujissa oikeutuksen näkökulmaa ei kuvata käytännössä lainkaan (o1, o2, o3, taulukko 1.1.).

Tätä merkittävämpi ongelma on, että Tylerin (1990/2006) proseduraalisen oikeudenmukaisuuden teoria ei anna tyydyttävää vastausta Beethamin (1991) legitimizeettiteorian toisen ulottuvuuden (b2) herättämään kysymykseen siitä, mitkä ovat niitä syitä, tai perusteita, jotka liberaalin demokratian tapauksessa oikeuttavat vallankäytön säännöt. Beetham (1991) tunnistaa tämän kysymyksen, mutta hänen oma vastauksensa siihen jää yleiselle tasolle. Se on avoin ja epämääräinen. Sillä ei ole negatiivista (poissulkemisen) eikä positiivista (selittämisen, ymmärtämisen) erottelukykystä suhteessa eri valtiomuotojen ja oikeusjärjestelmien legitimizeettitapauksiin.

Beethamin (1991) vallan legitimaatiota koskevasta teoriasta ei löydy pätevää, yksityiskohtaista vastausta kysymykseen siitä, mikä oikeuttaa vallankäytön

keskeiset säännöt – lait, vallankäytön laillisuusperiaatteen ja kattavan, kaikille yhtäläisen oikeudenmukaisuuden vaatimuksen – liberaalissa demokratiassa. Miksi lainmukaisuuden ja vallankäytön laillisuusperiaatteen vaatimukset ovat kansalaisille tärkeitä asioita, heidän arvioidessaan julkisen vallankäytön oikeutusta, erityisesti oikeusjärjestelmän keskeisten instituutioiden oikeutusta? Miksi oikeudenmukaisuuden ja reiluuden kokemukset ovat tärkeitä? Miksi legitimizeetti liberaalissa demokratiassa kiertyy näiden kysymysten ympärille?

Nämä vaikeudet ovat heijastuneet Euro-Justis -hankkeen legitimizeettikysymyksiin ja vastaavaan muuttujasarjaan. Tylerin legitimizeettikomponentti oli kysymys- ja muuttujasarjan ytimessä (o1, o2, o3). Muilta osin legitimizeetin muuttujasarjoja luonnehtivat Euro-Justis -hankkeessa määrittämättömyys (m1, m2, m3) sekä sisältö- ja rakennevaliditeetin vaikeudet (I1, I2). Proseduraalista oikeudenmukaisuutta (p1, p2, p3) käsiteltiin Euro-Justis -hankkeessa legitimizeetistä erillisenä ulottuvuutena, mitä se ei todennäköisesti ole.

Edellä esitettyyn kysymyssarjaan voidaan vastata, mutta ei ilman sitä valtioteorian perinnettä, jossa on tutkittu liberaalia demokratiaa, eikä ilman niitä perustuslaillisia käytäntöjä, joihin Locken, Montesquieun, Madisonin, Benthamin, Tocquevillen, Millin, Rooseveltin ja muiden valtio- ja oikeustieteilijöiden kehittämä teoria on oppihistoriansa kuluessa uponnut. Oikeudenmukaisuuden ja reiluuden vaatimuksilla ja vastaavilla tuntemuksilla on todennäköisesti evoluutiohistoriallinen ja geneettinen perustansa, ja kyöksensä ihmisyyhteisöissä kehittyneeseen vastavuoroiseen altruismiin, ynnä niihin emotioihin, jotka pitkän aikavälin kuluessa ovat kehittyneet osaksi vastavuoroisen altruismin käytäntöjä (Vuorensyrjä, 2022). Niillä on myös kulttuurinen olemuksensa ja historiansa. Länsimaissa merkittävä osa tästä historiasta on ajan kuluessa kirjoitettu lakeihin. Olemme eläneet ja hengittäneet näitä ajatuksia nyt 332 vuotta ja niistä on tullut osa valtiollista todellisuutta ja osa oikeusjärjestelmää, oikeusjärjestystä ja oikeudenmukaisuuden kokemusta.

On kuitenkin tärkeitä huomata, että pelkkää kulttuurista tottumusta ei voida pitää tieteellisesti tyydyttävänä vastauksena kysymykseen siitä, miksi lait, vallankäytön laillisuusperiaate, tai oikeudenmukaisuuden kokemus, ovat tärkeitä. Näihin kysymyksiin voidaan vastata, ja vastaus on spesifi ja

rationaalinen, ei yleinen eikä deskriptiivinen. Modernin strategisen päätöksentekoteorian käsittein kyse on Nash-tasapainoratkaisusta.

Liberaalissa demokratiassa lait mielletään kansalaisten yhteisiksi, kaikkien yhdessä laatimiksi ja kaikille samoiksi säännöiksi, niin että niillä on keskinäisten sopimusten luonne. Siinä määrin kuin kansalaiset ovat sisäistäneet nämä ajatukset, ymmärrys on, että kyse on heidän omista laeistaan. Tuomioistuimet ovat heidän omia oikeusistuimiaan. Poliisi on heidän oma poliisinsa. Kaikille yhtäläisen oikeudenmukaisuuden vaatimus on kattava.

Locken ajattelua seuraavan päättelyn ja perustuslaillisen liberaalin demokration ytimessä on ajatus siitä, että yhteisesti sovittujen sääntöjen noudattaminen – lainmukaisuutena, vallankäytön laillisuusperiaatteena ja lakien hengen mukaisena oikeudenmukaisuutena – on jokaiselle yksittäiselle kansalaiselle hänen oman etunsa mukaista. Lakien mukaan on järkevää toimia, ja sitä on järkevää edellyttää muilta, silloinkin, kun yksittäiset päätökset tai lait eivät ole omien substantiaalisten intressien mukaisia. Vain näin toimien konstitutiivinen sopimus, joka on puhdas julkinen hyödyke ja joka on voimassa – sopimus suvereniteetista liberaalissa demokratiassa; sopimus laeista, lainvalvonnasta ja lakien kaikille yhtäläisestä, oikeudenmukaisesta tulkinnasta – pysyy voimassa, mikä on ensiarvoisen tärkeätä jokaiselle yksittäiselle kansalaiselle hänen omien konstitutiivisten intressiensä näkökulmasta.

Lähteet

Jowell, R., ESS Central Coordinating Team & Ervasti, H. (2010). *European Social Survey 2010: Suomen aineisto*. Sähköinen tietoaaineisto. Versio 1.0 (2011-11-22). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto (jakaja), Tampere. Sijainti: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2682> (8.12.2021.)

Source Questionnaire, Final, Round 5 (2010/2011). Sijainti: https://www.europeansocialsurvey.org/docs/round5/fieldwork/source/ESS5_source_main_questionnaire.pdf. (18.2.2022.) Suomenkielinen lomake, sijainti: <https://services.fsd.tuni.fi/catalogue/FSD2682> (24.2.2022.)

Tutkimuskirjallisuus

Arrow, K. (1951). *Social Choice and Individual Values*. John Wiley & Sons Inc., New York.

Aumann, R.J. (1959). Acceptable Points in General Cooperative N-Person Games. In . Luce, R.D. & Tucker, A.W. (eds.), *Contributions to The Theory of Games IV, Annals of Mathematics Studies*, 40 (pp. 287–324). Princeton University Press, Princeton.

Axelrod, R. (1984). *The Evolution of Cooperation*. Basic Books, New York.

Beetham, D. (1991). *The Legitimation of Power*. MacMillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire.

Beetham, D. & Lord, C. (1998). Legitimacy and the European Union. In Weale, A. & Nentwich, M. (eds.), *Political Theory and the European Union: Legitimacy, Constitutional Choice and Citizenship* (pp. 15–33). Routledge, London.

Beetham, D. (2011). Legitimacy. In Badie, B., Berg-Schlosser, D., Morlino, L. (eds.), *International Encyclopedia of Political Science*. (ss.1414–1425). Sage Publications, Thousand Oaks, Ca.

Binmore, K. (2004). Reciprocity and the social contract. *Politics, Philosophy & Economics*, 3(1), 5–35.

Bottoms, A. & Tankebe, J. (2012). Beyond Procedural Justice: A Dialogic Approach to Legitimacy in Criminal Justice. *The Journal of Criminal Law & Criminology*, 102(1), 119–170.

Bottoms, A. & Tankebe, J. (2021). Procedural Justice, Legitimacy, and Social Contexts. In Meyerson, D., MacKenzie, C. & MacDermott, T. (eds.), *Procedural Justice and Relational Theory. Empirical, Philosophical, and Legal Perspectives* (pp. 85–110). Routledge, London.

Cornes, R. & Sandler, T. (1986). *The Theory of Externalities, Public Goods and Club Goods*. Cambridge University Press, Cambridge.

Dixit, A., Skeath, S. & Reiley, D. (2015). *Games of Strategy*. 4th Edition. W.W. Norton & Company, New York.

Ewanation, L., Bennell, C., Blaskovits, B. & Baldwin, S. (2019). Validating the Police Legitimacy Scale with a Canadian Sample. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 61(4), 1–21.

Fernández-Villaverde, J. (2016). Magna Carta, the Rule of Law, and the Limits of Government. *International Review of Law and Economics*, 47(2016), 22–28.

Freudenberger, H.J. & Richelson, G. (1980). *Burn-Out. The High Cost of High Achievement*. Arrow Books, London.

Hayek, F.A. (1960/1993). *The Constitution of Liberty*. Routledge, London.

Held, D. (1996). *Models of Democracy*. Second Edition. Polity Press, Cambridge, in association with Blackwell Publishers, Oxford.

Hough, M. & Sato, M. (2011). *Trust in Justice: Why It Is Important for Criminal Policy, and How It Can Be Measured?* Final Report of the Euro-Justis Project. European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations (HEUNI), Helsinki. Sijainti: <https://eprints.bbk.ac.uk/id/eprint/4507/1/4507.pdf> (14.12.2021.)

Hough, M. (2021). *Good Policing. Trust, Legitimacy and Authority*. Policy Press, Bristol.

Hough, M., Jackson, J. & Bradford, B. (2013). Trust in Justice and the Legitimacy of Legal Authorities: Topline Findings from a European Comparative Study. In Body-Gendrot, S, Hough, M., Levy, R., Kerezsi, K. & Snacken, S. (eds.), *European Handbook of Criminology* (pp. 243–265). Routledge, London.

Jackson, J., Bradford, B., Hough, M., Kuha, J., Stares, S., Widdop, S., Fitzgerald, R., Yordanova, M. & Galev, T. (2011a). Developing European Indicators of Trust in Justice. *European Journal of Criminology*, 8(4), 267–285.

Jackson, J., Bradford, B., Hough, M., Myhill, A., Quinton, P. & Tyler, T.R. (2012). Why Do People Comply with the Law? Legitimacy and the Influence of Legal Institutions. *British Journal of Criminology*, 52(6), 1051–1071.

Jackson, J., Hough, M., Bradford, M., Pooler, T., Hohl, K. & Kuha, J. (2011b). *Trust in Justice: Topline Results from Round 5*. Sijainti: <http://eprints.lse.ac.uk/41680/> (10.12.2021.)

Jackson, J., Kuha, J., Hough, M., Hohl, K. & Gerber, M. (2013). *Trust and Legitimacy Across Europe: A FIDUCIA report on Comparative Public Attitudes towards Legal Authority*. Sijainti: <http://eprints.lse.ac.uk/50650/> (10.12.2021.)

Kääriäinen, J. (2018). Trust in the Finnish Police and Crime Reporting—Findings in the Context of Nordic Countries. In Oberwittler, D. & Roché, S. (eds.), *Police-Citizen Relations Across the World. Comparing Sources and Contexts of Trust and Legitimacy* (pp. 284–301). Routledge, London.

- Locke, J. (1690/1924/1991). *Two Treatises of Government*. J.M. Dent & Sons Ltd., London, and Charles E Tuttle Co., Inc., Rutland, Vermont.
- Locke, J. (1995). *Tutkielma hallitusvallasta*. Suom. Mikko Yrjönsuuri. Gaudeamus, Helsinki.
- Maslach, C. & Jackson, S.E. (1981). The Measurement of Experienced Burnout. *Journal of Occupational Behaviour*, 2(2), 99–113.
- Maslach, C., Jackson, S.E. & Leiter, M.P. (1996). *Maslach Burnout Inventory Manual*. Consulting Psychologists Press, Palo Alto, CA.
- Nurmi, H. (1998). *Rational Behaviour and the Design of Institutions*. Edward Elgar, Cheltenham.
- Oberwittler, D. & Roché, S. (eds.) (2018). *Police-Citizen Relations Across the World. Comparing Sources and Contexts of Trust and Legitimacy*. Routledge, London.
- Poundstone, W. (1992). *Prisoner's Dilemma. John von Neumann, Game Theory, and the Puzzle of the Bomb*. Anchor Books, A Division of Random House Inc., New York.
- Riker, W.H. (1982). *Liberalism Against Populism. A Confrontation Between the Theory of Democracy and the Theory of Social Choice*. W.H. Freeman & Company, San Francisco.
- Riker, W.H. & Ordeshook, P. (1973). *An Introduction to Positive Political Theory*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs N.J.
- Samuelson, P.A. (1954). The Pure Theory of Public Expenditure. *The Review of Economics and Statistics*, 36(4), 387–389.
- Sato, M. (2018). Police Legitimacy and Public Cooperation: Is Japan an Outlier in the Procedural Justice Model? In Oberwittler, D. & Roché, S. (eds.), *Police-Citizen Relations Across the World. Comparing Sources and Contexts of Trust and Legitimacy* (pp. 108–126). Routledge, London.

Smith, D.J. (2007). The Foundations of Legitimacy. In Tyler, T.R. (ed.), *Legitimacy and Criminal Justice. International Perspectives* (pp. 30–58). Russell Sage Foundation, New York.

Tamanaha, B. Z. (2004). *On the Rule of Law. History, Politics, Theory*. Cambridge University Press, Cambridge.

Tankebe, J., Reisig, M. & Wang, X. (2016). A Multidimensional Model of Police Legitimacy: A Cross-Cultural Assessment. *Law and Human Behavior*, 40(1), 11–22.

Tyler, T.R. & Huo, Y.J. (2002). *Trust in the Law. Encouraging Public Cooperation with the Police and Courts*. Russell Sage Foundation, New York.

Tyler, T.R. (1990/2006). *Why People Obey the Law*. Princeton University Press, Princeton.

Vuorensyrjä, M. (2019a). A Decentralized Cooperative Solution to the Iterated Pacifist's Dilemma Game: Notes in the Margin of Pinker's Theory of Leviathan. *Constitutional Political Economy*, 30(2), 235–260.

Vuorensyrjä, M. (2019b). Mustan enkelin siivillä: 10 000 vuotta väkivallan historiaa. Teoksessa Vuorensyrjä, M. (toim.), *Siniset klassikot. Poliisi- ja kriminologian alan moderneja klassikkotutkimuksia 1* (ss. 70–101). Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 44. Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere.

Vuorensyrjä, M. (2022). The Rise of Reciprocal Altruism – A Theory Based on the Centipede Game with Trivers-Payoffs. *Evolutionary Psychological Science*, <https://doi.org/10.1007/s40806-022-00326-z>.

Weber, M. (1922/1956/1978).³⁸ *Economy and Society*. Edited by Guenther Roth and Claus Wittich (1978). Based on the 4th German edition (1956). University of California Press, Berkeley.

II Haastettu suvereniteetti – alueellinen rikollisuus, paikalliset rikollisryhmät

2. Sosiaalisen disorganisaation teoria

Petri Danielsson

2.1 Johdanto

Michigan-järven rannalla sijaitseva Chicagon kaupunki kasvoi 1800-luvun puolenvälin jälkeen nopeasti yhdeksi Yhdysvaltojen suurimmista urbaaneista alueista. Kaupungin väestönkasvusta huomattava osa johtui Euroopasta tulevasta maahanmuutosta. 1900-luvun alussa kaupungissa asui 1.7 miljoonaa asukasta, joista yli puolet oli syntynyt Yhdysvaltojen ulkopuolella. 1900-luvun alkupuolella kaupungin väestö kasvoi ja etninen rakenne moninaistui edelleen etelävaltioiden afroamerikkalaisen siirtolaisväestön myötä. Chicagon nopeaan kasvuun – ja kuten myöhemmin tullaan esittämään – väestön monimuotoisuuteen kytkeytyi monia kaupungistumiseen liittyviä lieveilmiöitä, joista rikollisuus muodosti yhden osa-alueen. (Shaw & McKay, 1969, 17–42; Niskanen & Pietikäinen, 2021.)

Chicagon erityislaatuinen ja nopea kasvu sekä nopeaan urbanisaatioon liittyvät sosiaaliset ongelmat herättivät kiinnostusta myös akateemisessa tutkimusyhteisössä. Vuonna 1892 vastaperustetun Chicagon yliopiston yhteyteen perustettiin maailman ensimmäinen sosiologian laitos, josta tuli nopeasti yksi vaikutusvaltaisimmista sosiaalitutkimuksen keskittymistä Yhdysvalloissa (Cortese, 1995). Niin kutsutun Chicagon koulukunnan vaikutuspiirissä toimivat tutkijat yhdistivät tutkimuksissaan monipuolisesti sekä tilastollisia että laadullisia menetelmiä tutkiessaan urbaanin ympäristön marginaali-ilmiöitä ränsistyvistä kaupunginosista vähemmistöihin ja rikollisuuteen. Yliopisto ja sen tutkijat sekä Chicagon kaupunki harjoittivat tiivistä yhteistyötä kaupungin kehittämisessä ja havaittujen ongelmien ratkaisemisessa, mikä resonoi tutkimusyhteisön pragmaattisen ja jopa reformistisen eetoksen kanssa. (Niskanen & Pietikäinen, 2021.)

Chicagon laitoksella kaupunkiympäristöä ja sen muutosta koskeva tutkimus oli kiinteä osa tutkimusohjelmaa heti alkua ajoista lähtien. Kaupunkitutkimuksellinen ote voimistui entisestään sosiologi Robert E. Parkin siirryttyä

laitokselle vuonna 1913. Muutamaa vuotta myöhemmin Ernest Burgessin ja Parkin teoksesta *The City* (1925; Park, Burgess & McKenzie, 1967) tuli 1900-luvun kaupunkitutkimuksen tärkeimpiä teoksia, ja sillä oli merkittävä vaikutus Chicagon koulukunnan tutkijoiden ajatteluun. Burgessin (1967) artikkelissa esitettiin tunnetuksi tullut vyöhyke- tai kehämalli, joka oli empiriaan perustuva ideaalityyppi kaupungin eriytymisestä toiminnallisiin osa-alueisiin (*zones*). Keskustassa oli kaupallinen ja teollinen vyöhyke, sen ulkopuolella muutosvyöhyke, työväestön asuinalueet, keskiluokan asuinalueet ja kauimpana satelliittikaupungit, jotka muodostivat jatkuvassa muutoksessa olevan ekologisen systeemin. Keskustan kasvun vuoksi erityisesti muutosvyöhykkeellä sijaitsevat alueet rapautuivat, mistä seurasi jatkuvaa muuttoliikettä sekä sosiaalista huono-osaisuutta muutosvyöhykkeiden asuinalueilla.

Clifford Shaw ja Henry McKay suorittivat sosiologian opintojaan Chicagon koulukunnan vaikutuspiirissä ja keskittyivät myöhemmässä tutkimustyössään erityisesti muutosvyöhykkeellä havaittavan nuorisorikollisuuden sosiaalisten syiden selvittämiseen. Chicagon yliopiston sosiologian laitos ja sen sosiaaliekologinen lähestymistapa tarjosivat Shaw'lle ja McKaylle akateemisen orientaation, mutta varsinaisen tutkimustyönsä he suorittivat nuorisorikollisuuteen keskittyneessä *Institute for Juvenile Research* -tutkimuslaitoksessa. Shaw ja McKay julkaisivat vuosikymmeniä kestäneen yhteistyönsä aikana yhdessä ja erikseen lukuisia tutkimuksia, joista useita pidetään kriminologian alan kiistattomina klassikkoina. Merkittävä käytännön toimenpide oli 1930-luvun alussa perustettu *Chicago Area Project*, alun perin pääasiassa rikosentorjunnallisesti suuntautunut projekti, jonka avulla pyrittiin ehkäisemään ongelmanuorten rikollisuutta ja jengiytymistä sekä edistämään paikallisyhteisöjen kollektiivisia resursseja. Projekti oli erityisesti Clifford Shaw'n käsialaa ja pohjautui hänen tutkimustyöhönsä. (Short, 1962, xlvii–liv.)

Shaw'n ja McKayn tieteellisessä tuotannossa on merkille pantavaa, että heidän tärkeimmät tutkimuksensa eivät lähestyneet nuorisorikollisuutta vain sosiaaliekologisesta näkökulmasta, vaan sisältävät myös etnografiseksi tai elämäkerralliseksi lähestymistavaksi luettavia tutkimuksia. Niistä tunnetuimpia ovat Shaw'n *The Jack-Roller: Delinquent Boy's Own Story* (1930), joka perustui Stanley-nimellä esitellyn nuorisorikollisen kertomukseen elämänvaiheistaan, rikosurastaan ja siihen vaikuttaneista tekijöistä, sekä Shaw'n ja McKayn yhdessä muiden Chicagon sosiologien kanssa julkaisema *Brothers in Crime* (1938), joka lähestyi rikollisuutta viiden

chicagolaisen maahanmuuttajaveljeksien elämäntarinoiden kautta. Teoksia pidetään kvalitatiivisen kriminologian merkkiteoksina (Snodgrass, 1976; Kivivuori ym., 2018, 51.)

Alueellisia mekanismeja tarkasteleva sosiaaliekologinen näkökulma sai muotonsa vuonna 1929 julkaistussa teoksessa *Delinquency Areas*. Tutkimuksessa Shaw ja McKay yhdessä muiden tutkijoiden kanssa osoittivat, että Chicagon alueella voitiin havaita selvää alueellista systematiikkaa koulusta poissa olevien nuorten, poliisin rikoksesta epäilemien nuorten sekä rikostuomion saaneiden aikuisten määrissä. Kuten vyöhykemallin perusteella voitiin ennustaa, rikosaktiivisten henkilöiden määrä oli suurin asuinyhteisöissä, jotka sijaitsivat kaupungin kaupallisen keskustan ja teollisuusalueiden viereisillä huono-osaisilla asuinalueilla, kun taas ulommillä vyöhykkeillä rikosaktiivisten henkilöiden määrä oli selvästi vähäisempi. Edelleen Shaw ja kumppanit osoittivat, että rikosaktiivisten henkilöiden määrä oli yhteydessä asuinalueen ja asuinyhteisön piirteisiin. (Shaw, Zorbaugh, McKay & Cottrell, 1929.) Tiedeyhteisössä teoksen lähestymistapa ja erityisesti kaupungin eri osa-alueiden piirteitä koskevaa tarkastelua pidettiin kiinnostavana. Itsekin Chicagon koulukunnan vaikutuspiirissä toiminut Edwin Sutherland tosin totesi arvostelussaan, että tutkimus jätti avoimeksi kysymyksen siitä, johtuivatko havainnot ympäristön vaikutuksista yksilöihin (kuten Shaw ja kumppanit olettivat) vai rikoksiin taipuvaisten henkilöiden valikoitumisesta näille asuinalueille. (Bossard, 1930; Sutherland, 1930; Steiner, 1929; Wiley, 1930.) Valikoitumista koskevasta kysymyksestä onkin myöhemmin tullut yksi keskeisiä ongelmia aluevaikutuksia tarkastelevassa tutkimuksessa.

Vuonna 1942 julkaistussa *Juvenile Delinquency and Urban Areas* -teoksessa aiempaa tarkastelua täydennettiin lukuisilla erilaisilla väestöä ja kaupunkirakennetta koskevilla tilastoilla. Samalla tutkimuskohdetta laajennettiin Chicagosta muihin suuriin kaupunkeihin, mikä oli tärkeää tulosten yleistettävyyden näkökulmasta. Merkittävää oli kuitenkin tutkimuksen teoreettinen ote, joka formalisoi *Delinquency Areas* -tutkimuksessa esitetyt tulkinnat yhteisöllisten mekanismien vaikutuksesta rikoskäyttäytymiseen. Shaw ja McKay olivat aineistonsa perusteella vakuuttuneita, että rikoskäyttäytymisen takana olevat syyt olivat sosiaalisia, eivät yksilötasolle paikantuvia, ja havaitut alueelliset erot selittyivät puolestaan rakenteellisilla tekijöillä. Kyse oli monimutkaisesta selitysketjusta, joka yhdisti fyysiset olosuhteet, väestölliset tekijät ja alueen

sosiaalisen rakenteen (organisaation) rikoskäyttäytymiseen. Olosuhteissa, joissa sosiaalinen rakenne oli rapautunut – disorganisoitunut – esiintyi rikollisuutta suosivia instituutioita ja arvorakenteita. (Shaw & McKay, 1969.)

2.2 Juvenile Delinquency and Urban Areas – Shaw'n ja McKayn sosiaalisen disorganisaation teoria

Juvenile Delinquency and Urban Areas -teoksen alkuperäinen, vuoden 1942 painos keskittyy pääasiassa rikollisuuden ja sosiaalisten olosuhteiden tilastollis-empiiriseen tarkasteluun Chicagossa sekä eräissä muissa Yhdysvaltojen kaupungeissa. Havaintojen teoreettinen osuus on tiivistetty yhteen lukuun sekä yhteenvetoon. Vuoden 1969 uusintapainoksessa alkuperäisen teoksen muut kuin Chicagoa koskevat luvut on poistettu, ja niiden tilalla ovat Philadelphiaa, Bostonia, Cincinnatiä, Clevelandia sekä Richmondia koskevat analyysit. Uudistetussa laitoksessa on myös kokonaan uusi Chicagoa koskeva tilastoanalyysi. Teoksen johdannossa Shaw ja McKay asettavat kahdeksan tutkimuskysymystä, joiden ydin on säilynyt sosiaalisen disorganisaation teoriaan pohjautuvassa tutkimusperinteessä suorastaan hämmästyttävän yhdenmukaisena.

1. Missä määrin rikollisten määrä vaihtelee yhdenmukaisesti erityylisten yhdysvaltalaisien kaupunkien paikallisyhteisöissä?
2. Vaihteleeko uusintarikollisuuden määrä eri yhteisöjen välillä yhdenmukaisesti rikollisten määrän kanssa?
3. Missä määrin rikollisten määrä vaihtelee yhdenmukaisesti yhteisöjen taloudellisten, sosiaalisten ja kulttuuristen piirteiden kanssa erityyillisissä kaupungeissa?
4. Miten rikollisten määrään yli ajan vaikuttavat muutokset väestön syntyperää ja kansalaisuutta koskevassa väestörakenteessa?
5. Missä määrin havaitut erot ulkomaalaistaustaisten ja ”natiivien” lasten rikollisuudessa johtuvat näiden ryhmien erilaisesta sijoittumisesta kaupungissa?

6. Millaisissa taloudellisissa ja sosiaalisissa olosuhteissa rikollisuudesta kehittyi sosiaalinen traditio ja siitä kiinteä osa rikollisten arvojen systeemiä?
7. Mitä rikollisten määrä, kun se lasketaan alueittain peräkkäisinä ajanjaksoina, paljastaa perinteisten hoitomuotojen ja prevention vaikuttavuudesta?
8. Mitä seurauksia rikollisten määrän vaihtelulla erityyppisissä yhteisöissä on hoidolle ja ennaltaehkäisylle?

Erityisesti Shaw'n myöhempiin tavoitteisiin (*Chicago Area Project*) vaikuttivat kysymykset rikollisuuden ennaltaehkäisystä ja hoidosta, mutta teoksen ja koko teorian kannalta keskeisiä olivat kysymykset rikollisten määrän ja asuinalueiden piirteiden välisestä korrelaatiosta sekä näiden piirteiden pysyvyydestä. Teorian esittämien mekanismien kannalta tärkeintä oli kuitenkin kysymys siitä, johtuivatko mahdollisesti havaittavat erot ihmisistä yksilöinä vai oliko kyse paikan tai alueen vaikutuksesta rikoskäyttäytymiseen. Teoksen empiirisessä osassa näitä kysymyksiä tarkastellaan naapuruston fyysisen ja taloudellisen tilanteen sekä väestöllisten piirteiden näkökulmasta. (Andresen, 2014, 16.)

Shaw ja McKay tunsivat 1800-luvun tilastollisen kriminologian tai kriminologistatistiikan eurooppalaiset klassikot erinomaisesti. Taustoittaessaan kysymystä rikollisuuden alueellisesta vaihtelusta he kävivät läpi André-Michel Guerryn, Henry Mayhew'n, Cesare Lombroson sekä eräiden muiden tieteilijöiden Ranskaa, Englantia ja Walesia, Italiaa sekä Saksaa koskevia tutkimuksia. Uudempien, jopa kaupunginosien tasolle keskittyvien tutkimusten osalta Shaw ja McKay huomauttavat, että niissä havaittu systematiikka liittyi kiinteästi näiden alueiden sosiaaliseen huono-osaisuuteen ja jopa tietynlaisiin kulttuurisiin käytäntöihin. 1900-luvun alun sosiaaliekologiset rikollisuustutkimukset he tunsivat luonnollisesti erinomaisesti, olihan Chicagossa professorina toiminut Ernest Burgess tarkastellut kysymystä rikollisuuden alueellisesta vaihtelusta jo vuosia aiemmin. Varhaisemmat tilastollisesti orientoituneet tarkastelut, mukaan lukien heidän oma teoksensa, vuoden 1929 *Delinquency Areas*, olivat kuitenkin kuvailevia eivätkä vastanneet kaikista olennaisimpaan kysymykseen: miksi rikollisten määrä joillakin asuinalueilla oli suurempi kuin toisilla?

Teoreettisesta merkityksestään huolimatta *Juvenile Delinquency and Urban Areas* on ennen kaikkea empiirinen tutkimus, jonka mittavat ja moniulotteiset tilastolliset sekä teemakarttojen avulla esitetyt tarkastelut rikollisuuden ja siihen liittyvien muuttajien vaihtelusta ovat vaikuttavia jopa 2000-luvun näkökulmasta. Shaw ja McKay kuvaavat Chicagon historiaa, sen asuinalueiden luonnetta, kaupunkirakennetta, rikollisuutta sekä väestöllisiä tekijöitä ja osoittavat, että monissa muuttujissa voidaan havaita johdonmukaista yhteisvaihtelua. Tarkastelun lähtökohta on Burgessin (1925) esittämä havainto, jonka mukaan rikollisuuden kaltaiset ongelmat yhdistyvät ennen kaikkea kaupunkikeskusten ulkopuolisiin muutosvyöhykkeisiin ja muutokseen liittyviin mittaviin väestöliikkeisiin. Shaw ja McKay osoittavat, että Chicagon huomattavasta väestönkasvusta huolimatta väestön määrä muutosvyöhykkeellä itse asiassa väheni merkittävästi 1920- ja 1930-lukujen välillä. Tämä on todiste alueiden ”invaasiosta”, kaupunkiympäristön dynaamisesta prosessista, jossa sisemmät vyöhykkeet valtaavat alueita kauempana sijaitsevilta alueilta, mikä puolestaan näkyy väestön työntymisenä keskustasta aina kauemmas uusiin lähiöihin. Keskustan ulkopuolisella muutosvyöhykkeellä vuokrat olivat selvästi matalampia, ja sinne kasautuivat kaikista huono-osaisimmat perheet, työväestö ja ulkomaalaistaustainen sekä afroamerikkalainen väestö. (Shaw & McKay, 1969, 32.)

Sosiaalisen disorganisaation teorian usein ylenkatsottu piirre on se, kuinka kiinteästi koko *Juvenile Delinquency and Urban Areas* -teos käsittelee nimenomaan nuorisorikollisuutta, nuoriin kohdistuvaa kontrollia ja nuorten sosiaalistumista rikolliseen elämäntapaan. Shaw ja McKay tarkastelevat teoksessaan ensisijaisesti alle 17-vuotiaita rikoksesta epäiltyjä nuoria ja ”koulupinnareita” sekä heidän asuinpaikkojensa – ei siis rikollisen toiminnan – sijoittumista Chicagon kaupunkirakenteessa. On ilmeistä, että kirjoittajat tunnistavat rikollisuuden mittaamisen haasteet ja keskustelevat tilastollisten tietolähteiden rajoitteista, vaikka teosta myöhemmin kritisoitiinkin tämän ohittamisesta (Sanders, 1943). Huomionarvoista on, että sosiaalisen disorganisaation teoria koski Shaw’n ja McKayn tuotannossa nimenomaan alueiden vaikutusta siellä asuviin ihmisiin, siis naapurustovaikutusta, ei niinkään rikostapahatumien sijoittumista kaupunkiympäristöön, kuten myöhempi tutkimusperinne tulisi asiaa käsittelemään.

Usein esitetty väite on, että 1900-luvun alkupuolella Chicago oli yksi maailman tutkituimmista kaupungeista, ja Chicagon koulukunnan tutkijoilla

olikin käytössään tuohon maailmanaikaan erinomaiset resurssit erilaisten teemakarttojen tuottamiseen (The University of Chicago Library, 2022). Kriminologian näkökulmasta tunnetuimpia karttaesityksiä ovat *Juvenile Delinquency and Urban Areas* -teoksen kartat, jotka kuvaavat nuorisorikollisten asuinpaikkoja sekä väestöön suhteutettua rikollisten määrää Chicagon kaupunkirakenteessa 1900-luvun alkupuolella. Shaw'n ja McKayn visuaalisen tarkastelun perusteella on ilmeistä, että nämä paikat – ja kuten myöhemmässä tarkastelussa osoitetaan, koulupinnareiden, aikuisten rikollisten sekä lapsikuolleisuuden, sairastavuuden ja mielenterveysongelmien tasot – sijoittuvat välittömästi kaupungin keskustan ulkopuolisille alueille. Shaw ja McKay huomauttavat, että ne ovat keskustan, erityisesti teollisuusalueiden viereisiä asuinalueita, joissa väestön määrä laskee, vuokrat ovat matalia ja toimeentulotukea saavien perheiden osuus on suuri. Alueilla oli myös poikkeuksellisen paljon maahanmuuttajia, tässä tapauksessa esimerkiksi italialaisia, puolalaisia, tšekkejä, ruotsalaisia, liettualaisia sekä Venäjän juutalaisia, ja lisäksi Yhdysvaltojen etelävaltioista muuttaneita afroamerikkalaisia. Edelleen he osoittavat, että havainto on yhdenmukainen vyöhykkeisiin perustuvan tarkastelun kanssa, joskin huomauttavat myös, että vyöhykkeet eivät ole ”todellisia” vaan karkeita ideaalityyppejä. (Shaw & McKay, 1969, 67.)

Luvussa *Delinquency Rates and Community Characteristics* Shaw ja McKay esittävät sosiaalisen disorganisaation teorian keskeisen empiirisen havainnon, jonka mukaan eräät rakennetun ympäristön piirteet, taloudelliset olosuhteet ja väestörakenne osoittivat selvää yhteisvaihtelua nuorisorikollisuuden alueellisen tason kanssa. Rakennetun ympäristön osalta he kiinnittivät huomiota väestön suhteellisen muutoksen ja nuorisorikollisuuden kurvilineaariseen suhteeseen: vähäiset väestömuutokset – oli kyse sitten väestön kasvusta tai vähentymisestä, tärkeintä oli muutos – vaikuttivat keskeisesti rikollisuuden tasoon, mutta väestömuutoksen määrän kasvaessa yhteys rikollisuuteen heikentyi (emt, 143). Tämän ilmiön taustasyitä ei teoksessa tarkemmin eritellä tai pyritä selittämään. Martin Andresenin esittämän tulkinnan mukaan havainto voi selittyä dynaamisella vaikutuksella, jossa väestön muutos heijastuu ensin nopeasti rikollisuuden tasoon. Asukkaiden kiinnittäessä huomiota kasvavaan rikollisuuteen muuttoliike alueelta pois, ulommille vyöhykkeille, lisääntyy reaktiona kasvavaan rikollisuuteen. Lopulta vaikutus katoaa, sillä rikollisten määrä ei kaikesta huolimatta voi kasvaa loputtomasti. (Andresen, 2014, 17–18.)

Toinen Shaw'n ja McKayn empiirinen havainto koskee nuorisorikollisten määrän ja alueiden taloudellisen huono-osaisuuden yhteisvaihtelua. He osoittivat, että aluetasolla korrelaatiot rikollisten määrän, toimeentulotukea saavien perheiden osuuden, mediaanivuokrien sekä omistusasumisen osuuden kanssa olivat merkittäviä. Huomionarvoista on, että Shaw ja McKay eivät esittäneet, että kyse olisi suoraviivaisesti kausaalisesta suhteesta. He huomauttivat, että taloudelliset olosuhteet muuttuvat esimerkiksi suhdanteiden mukaan ilman, että rikollisuudessa itsessään tapahtuisi merkittäviä muutoksia. Sen sijaan he esittivät, että havainnossa yleisesti oli kyse alueiden taloudellisten olosuhteiden suhteellisista eroista, eli muita huono-osaisemmilla alueilla myös rikollisuus oli suhteellisesti yleisempää. Tätä he selittivät sillä, että huono-osaisemmille alueille *valikoituivat* myös huono-osaisemmat väestöryhmät. (Shaw & McKay, 1969, 147–152.)

Kolmas Shaw'n ja McKayn korostama havainto koski rikollisuuden ja etnisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden osuuden välistä yhteyttä. Yhteys rikollisten määrän alueellisen vaihtelun sekä maahanmuuttajien (jotka tässä tapauksessa olivat uudempia eurooppalaisia maahanmuuttajapopulaatioita) ja afroamerikkalaisen väestön suhteellisen osuuden vaihtelun välillä oli merkittävä. Täältäkin osin Shaw ja McKay korostivat, että yhteyden takana olevat mekanismit eivät olleet yksiselitteisiä, ja asiaa koskevien kausaalisten väittämien suhteen oli oltava varovainen. (Emt., 152–164.)

Ensinnäkin maahanmuuttajat ja afroamerikkalaiset joutuivat usein muuttamaan tarpeiden, eivät asumispreferenssiensä vuoksi alueille, jotka olivat jo valmiiksi kaupunkien huono-osaisimpia. Toiseksi Shaw ja McKay havaitsivat, että asuinalueiden etnisen rakenteen vaihtumisesta huolimatta näillä alueilla asui säännönmukaisesti enemmän rikoksia tehneitä nuoria. Havainto oli kirjoittajille keskeinen: riippumatta siitä, mitkä etniset ryhmät joutuivat – olosuhteiden pakosta – elämään huono-osaisimmilla asuinalueilla, juuri näillä alueilla asuvat nuoret olivat rikosaktiivisia. Edelleen he havaitsivat, että saman etnisen ryhmän sisälläkin juuri huono-osaisimmilla alueilla asuvien keskuudessa nuorisorikollisuutta esiintyi eniten ja että jonkin etnisen ryhmän painopisteen siirtyessä toiselle alueelle myös ryhmän rikosaktiivisuus muuttui (vähenyi). Eri etnisiin ryhmiin kuuluvat nuoret eivät siis olleet rikollisia etnisen taustansa vaan asumiseen liittyvän tilanteensa vuoksi. (Emt., 152–164.)

Juvenile Delinquency and Urban Areas -teoksessa esitetyt empiiriset havainnot eivät edes Shaw'lle ja McKaylle implikoineet suoraa kausaalista suhdetta rakenteellisten tekijöiden ja rikollisuuden välillä. Sen sijaan he pohtivat kysymystä siitä, mitkä mekanismit ja prosessit selittivät näiden rakenteellisten tekijöiden muuttumista käyttäytymiseksi. Heidän antamansa vastaus ei ollut yksinkertainen ja, toisin kuin teoksen muissa osissa, tältä osin he nojasivat haastatteluaineistoihin. Shaw'n ja McKayn mukaan yksi tekijä oli alueen asukkaiden arvojen yhdenmukaisuus, jotka vähäisen rikollisuuden alueilla olivat suuntautuneet yhteiskunnan lakien ja normien mukaisesti. Paremmin toimeentulevien alueilla asuvat nuoret eivät altistuneet rikollisille vaikuttimille, vaan sosiaalista rakennetta dominoivat lakien ja konventionaalisten normien mukaisia arvoja edistävät instituutiot, esimerkiksi vanhempainyhdistykset, kerhot, kirkot sekä kaupunginosakeskukset. Alueen asukkailla oli merkittävä konsensus näistä arvoista. Korkean rikollisuuden alueilla puolestaan voitiin havaita ristiriitaisia ja kilpailevia preferenssejä, joista osa oli rikollisuudelle suotuisia. Näissä yhteisöissä poikkeavia arvoja symboloivat rikollisryhmät ja muut laitonta tai osin laitonta toimintaa harjoittavat organisaatiot, kuten harmaalla alueella toimivat yritykset. Shaw ja McKay huomauttavat, että toisin kuin lainmukaisia normeja noudattavat konventionaaliset instituutiot, tällaisissa olosuhteissa rikolliset nuorisoryhmät tai rikollisryhmät voivat tarjota taloudellista varmuutta, arvostusta sekä muunlaista inhimillisten tarpeiden tyydytystä, ja niistä tulee osa alueen sosiaalista rakennetta. Risteävistä arvoista seurasi loogisesti myös ristiriitaisia tilanteita, joissa nuoret voivat saada tuomion lainvastaisesta toiminnasta, joka kuitenkin heidän omassa yhteisössään oli hiljaisesti hyväksyttyä ja joka oli paikallisten normien mukaista. (Emt., 170–173.)

Shaw ja McKay esittävät, että heidän dokumentoimansa rikollisen toiminnan ajallinen ja alueellinen pysyvyys ilmensi *rikollisuudelle suotuisien sosiaalisten rakenteiden pysyvyyttä* ja tämän rakenteen, tai kirjoittajien termein tradition, sosiaalista siirtymistä uusille nuorten sukupolville. Alueilla, joissa rikollinen toiminta oli osa sosiaalista rakennetta, nuoret altistuivat paitsi vertaisensa myös heitä vanhempien nuorten tai aikuisten rikollisille vaikuttimille. Shaw'n ja McKayn mukaan tällainen kontakti aiheutti sen, että kielen ja muiden sosiaalisten muotojen tavoin myös rikollinen toiminta siirtyi aina uusille nuorten (usein poikien) sukupolville. Ensinnäkin Shaw ja McKay havaitsivat, että tietynlaiset rikostyyppit olivat yleisimpiä kaupungin tietyillä osa-alueilla. Tiettyyn rikostyyppiin, esimerkiksi autovarkauksiin erikoistumiseen, liittyi

usein omanlaisiaan menettelytapoja ja tekniikoita, joiden hallitseminen edellytti oppimisprosessia. Toiseksi he havaitsivat, että rikoksia tehtiin usein ryhmissä, joissa oli eri-ikäisiä poikia, ja vanhemmat pojat esiintyivät rikostuomioaineistossa jo aiempina vuosina. Tämän he katsoivat viittaavan siihen, että rikollisen toiminnan käytännöt siirtyivät sosiaalisesti vanhemmilta lapsilta nuoremmille. (Emt, 174–183.)

Toinen rakenteellisia olosuhteita ja rikoskäyttäytymistä selittävä instituutio-naalinen mekanismi liittyi Shaw'n ja McKayn mukaan *sosiaaliseen kontrolliin*. Alueilla, joilla tavanomaisten lakia noudattavien arvojen ja paikallisten rikollisuutta suosivien arvojen välillä esiintyi ristiriitaisuuksia, samoja ristiriitaisuuksia ilmeni todennäköisesti myös keskeisen kontrollia harjoittavan sosiaalisen instituution, perheen, toiminnassa. Shaw ja McKay olettivat, että perheet suuntautuvat yleisesti konventionaalisten, lakia noudattavien arvojen mukaisesti, mutta rikollisuuden riivaamilla alueilla rikollisuudelle suotuisia arvoja voidaan oppia myös perheenjäseniltä. Toisaalta perheen harjoittaman sosiaalisen kontrollin vaikutus voi tällaisilla alueilla myös heikentyä ja korvautua nuorten rikollisten vertaisryhmien vaikutuksella. Kolmanneksi Shaw ja McKay esittivät, että muuttaessaan uuteen ympäristöön, usein maaseudulta kaupunkiin, varsinkaan maahanmuuttajaperheillä ei välttämättä ollut selviä ratkaisumalleja nuorten rikollisen toiminnan kontrollointiin. (Emt., 183–184.)

Edellä esitettyjen sosiaalista oppimista ja sosiaalista kontrollia koskevien mekanismien lisäksi Shaw ja McKay esittävät myös kolmannen rikollisuuteen kytkeytyvän mekanismin: *ristiriita tavoiteltavien päämäärien ja tosiasiallisten mahdollisuuksien välillä*. Heidän mukaansa segregaatoin käytännön seurauksena oli, että kaikista huono-osaisimpien alueiden asukkailla ei ollut yhtäläisiä mahdollisuuksia saavuttaa yhteiskunnan idealisoimia päämääriä. Kun tavoiteltavien materiaalistien päämäärien ja tosiasiallisten mahdollisuuksien välillä oli räikeä ristiriita, oli ymmärrettävää, että näiden alueiden asukkaiden kokemana ristiriita johti epätavanomaisiin, esimerkiksi rikollisiin keinoihin saavuttaa nuo päämäärät. Shaw'n ja McKayn mukaan tämä näkyi erityisesti omaisuusrikollisuudessa, joka heille oli juuri tavoitteiden ja keinojen välisen ristiriidan ilmentymä tai pikemminkin ratkaisukeino. Afroamerikkalaisten korkea rikostaso johtuikin heidän näkemyksensä mukaan osin niistä monista syrjivistä rakenteista, jotka kohdistuivat tämän väestönosan asumiseen, työllistymiseen, koulutukseen sekä sosiaalisiin ja kulttuurisiin tavoitteisiin. (Emt., 186–187.)

Toisaalta Shaw ja McKay huomauttivat, että mekanismi ei rajoittunut vain huono-osaisiin henkilöihin, vaan sama mekanismi koski kaikkia yhteiskuntaluokkia, minkä vuoksi tavoitteiden ja keinojen välinen ristiriita saattoi olla keskeinen tekijä myös niin kutsutun valkokaulusrikollisuuden taustalla. Tältä osin he viittasivat Edwin Sutherlandin vuonna 1940 julkaisemaan klassikko-artikkeliin *White Collar Criminality*, mikä jälleen kerran osoittaa, kuinka monipuolisesti Shaw ja McKay tunnistivat tarkastelunsa rajoitteet kriminologisen teorian ja empirian näkökulmasta. (Emt., 186–187.)

Teoksen teoreettiset tulkinnat perustuivat siis havaintoon kahdesta empiriisestä ulottuvuudesta. Ensinnäkin Shaw ja McKay osoittivat, että rikollisuuden keskittyminen keskusta- ja teollisuusalueiden ulkopuolisille alueille oli ajallisesti pysyvä ilmiö, johon eivät vaikuttaneet edes väestön (etnisessä) rakenteessa tapahtuneet muutokset. Toiseksi he osoittivat, että näitä alueita vaivasi jatkuva muuttoliike alueelle ja alueelta pois, samalla kun tulijat olivat usein etnisiin vähemmistöihin ja poikkeuksetta huono-osaisimpaan väestöosaan kuuluvia henkilöitä. Näiden havaintojen he tulkitsivat osoittavan, että rikollisuuden syytekijöiden oli paikannuttava itse yhteisöön, ei siellä asuviin yksilöihin. Tosin myös yksilöllisillä tekijöillä, kuten persoonallisuuspiirteillä, oli heidän mukaansa todennäköisesti vaikutusta siihen, mitkä yksilöt olivat erityisen alttiita rikollisille vaikuttimille. Näkemys alueen ja yhteisön roolista rikollisuuden taustatekijänä oli ristiriidassa niiden 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun kriminaaliantropologisten degeneraatioteesien kanssa, joiden mukaan rikollisuutta aiheuttavat piirteet olivat periytyviä (Niskanen & Pietikäinen, 2021).

Shaw ja McKay osoittivat, että korkean rikollisuuden alueiden ongelmat heijastelivat alueen sosiaalisia arvoja, normeja ja asenteita, joille lapset ja nuoret altistuivat ja joista ajan myötä tuli alueella hallitsevia arvokenteita. Altistuessaan rikollisryhmien vaikutukselle nuoret *sosiaalistuivat* rikolliseen elämäntapaan, samalla kun rikollisuudesta tuli tavanomainen keino hankkia toimeentuloa ja arvostusta. Huono-osaisilla alueilla konventionaaliset, yhteiskunnan lainmukaisia arvoja noudattelevat instituutiot ja keinot *kontrolloida* siellä asuvien nuorten rikoskäyttäytymistä menettivät merkitystään, jopa siinä määrin, että alueella asuvien nuorten näkökulmasta rikollinen toiminta ei ollut seurausta sosiaalisesta disorganisaatiosta, vaan pikemminkin rikolliselle toiminnalle suotuisasta sosiaalisesta organisaatiosta. Näiden alueiden asukkaat altistuivat myös poikkeuksellisen suurille *taloudellisista olosuhteista aiheutuville ristiriidoille*, jotka olivat seurausta menestymistä korostavan

sosiaalisen arvomaailman ja tosiasiallisten mahdollisuuksien yhteensopimattomuudesta.

Shaw'n ja McKayn sosiaalisen disorganisaation teoria oli monellakin tapaa myös poikkeuksellisen kunnianhimoinen pyrkiessään yhdistämään sekä sosiaalista rakennetta että sosiaalista kontrollia koskevia elementtejä osaksi teoriaa. Rikollisuuden sosiaalisia syitä tarkastelleessa synteessissään *Social Sources of Delinquency* vuodelta 1978 Ruth Kornhauser esitti, että rikollisuuden sosiaaliset mekanismit voitiin eritellä kahteen eri lähestymistapaan: sosiaaliseen organisaatioon – tai sen puutteeseen eli disorganisaatioon – ja kulttuuriseen poikkeavuuteen. Näistä ensimmäinen viittasi epäyhtenäisyyteen sosiaalisissa rakenteissa tai kulttuureissa ja jälkimmäinen sellaisiin alakulttuureihin sosiaalistumiseen, jotka olivat konfliktissa lakien ja normien kanssa. Kulttuurisen poikkeavuuden malli puolestaan jakautui Kornhauserin mukaan edelleen painemalliin (strain model) sekä kontrollimalliin (control model). Painemallin ensimmäinen formulaatio oli Kornhauserin mukaan Robert Mertonin paineteoria, jonka hän oli esittänyt vuoden 1938 artikkelissaan *Social Structure and Anomie*. (Kornhauser, 1978, 21.) Teorian esitys päämäärien ja keinojen epäsuhdan aiheuttamasta ristiriidasta, joka oli rikollisuuden keskeisiä syy mekanismeja, oli vaikuttanut selvästi myös Shaw'n ja McKayn ajatteluun.

Kornhauser yhdisti sosiaalisen disorganisaation teorian kontrollivariantin sekä Shaw'n ja McKayn kehittämään teoriaan että jengirikollisuutta tutkineen ja myös Chicagon koulukunnan vaikutuspiirissä toimineen Frederic Trasherin teoriaan. Kornhauserin mukaan Trasherin malli oli esimerkki ”puhtaasta” kontrolliteoriasta, jonka mukaan jengejä, ei ainoastaan rikollisia jengejä, syntyi olosuhteissa, joissa instituutiot ja niiden harjoittama kontrolli olivat rapautuneet. Trasher esitti, että jengit syntyivät täyttämään instituutioiden jättämää tyhjiötä, mikä oli ilmeisintä huono-osaisilla asuinalueilla. Shaw'n ja McKayn malli sen sijaan oli ainutlaatuinen – joskin Kornhauserin mukaan paikoitellen epälooginen – yhdistelmä sosiaalisen disorganisaation teorian kontrollivarianttia ja kulttuurisen poikkeavuuden teoriaa. Kornhauserin mukaan Shaw'n ja McKayn teoriassa alueellinen huono-osaisuus, muuttoliike sekä etninen heterogeenisuus heikensivät yhteisöjen kykyä harjoittaa sosiaalista kontrollia, minkä vuoksi alueiden sosiaalinen rakenne oli kyvytön kontrolloimaan rikollista toimintaa. Kausaalinen malli oli siis seuraava: sosiaalinen disorganisaatio → kontrollin puute → rikoskäyttäytyminen. Siihen yhdistyi

rikollisuudelle suotuisan alakulttuurin merkitys rikoskäyttäytymisen syytekijänä, siis nuorten altistuminen rikollisille vaikutteille huono-osaisilla asuinalueilla. Tämä kausaalinen malli esitti siis seuraavan mekanismin: rikollinen alakulttuuri → sosialisatio → rikoskäyttäytyminen. (Emt., 51–56; 66–68.)

Kornhauser kutsuu Shaw'n ja McKayn sosiaalista kontrollia ja kulttuurista poikkeavuutta yhdistävää mallia "sekamalliksi" (mixed model), mutta toteaa samalla teorian esittämän kausaalisen mekanismin ristiriitaiseksi. Hän tulkitsee Shaw'n ja McKayn tarkoittavan, että rikoskäyttäytyminen on vahvasti yhteydessä rikolliseen alakulttuuriin, jonka edellytyksenä on puolestaan sosiaalinen disorganisaatio ja yhteisön kyvyttömyys harjoittaa tehokasta sosiaalista kontrollia. Mutta entä jos yhteisö on sosiaalisesti disorganisoitunut, mutta alueella ei vaikuta rikollista alakulttuuria? Kornhauserin mukaan myös tällaisissa olosuhteissa tulisi syntyä rikollista toimintaa, tai muuten sosiaalisen disorganisaation teorian oli oltava virheellinen. Hän muotoileekin Shaw'n ja McKayn teoriasta mallin, jossa sosiaalinen disorganisaatio vaikuttaa rikoskäyttäytymiseen suoraan puutteellisen kontrollin kautta, riippumatta rikolliseen elämäntapaan ohjaavasta sosiaalistumisesta. Kulttuurisen poikkeavuuden malli oli puolestaan kontrollia täydentävä elementti, joka osaltaan selitti sitä vaihtelua, jota sosiaalisen disorganisaation ja kontrollin malli ei pystynyt täysin selittämään. (Emt., 68–70.)

Teoksen mittavasta intellektuaalisesta vaikutuksesta huolimatta *Juvenile Delinquency and Urban Areas* -teoksen vastaanotto olikin vuoden 1929 *Delinquency Areas* -tutkimusta varautuneempi. Edwin Sutherland totesi *American Journal of Sociology* -lehden arvostelussaan, että teoksen sosiaalista rakennetta ja instituutioita koskevat selitysmallit olivat suppeita, sisällöllisesti epämääräisiä ja jättivät useita keskeisiä rikollisuuteen ja eri rikollisuuden muotoihin liittyviä kysymyksiä avoimiksi (Sutherland, 1943). Aikalaiskritiikki kohdistui myös kirjoittajien tapaan käsitellä vyöhykkeitä todellisuutta vastaavina alueyksikköinä sekä toisaalta rikollisuutta kuvaavien rekisteritietojen rajoitteisiin (Davie, 1943; Sanders, 1943). Vaikka *Juvenile Delinquency and Urban Areas* -teoksen mittava empiirinen tarkastelu osoitti kiistattomasti tietynlaisia empiirisiä säännönmukaisuuksia nuorisoriikollisuuden esiintyvyydessä, olivat varsinaiset selittävät mekanismit luonteeltaan paljon spekulatiivisempia ja perustuivat pikemminkin laadulliseen arvioon ja tarkemmin erittelemättömiin oletuksiin näiden empiiristen säännönmukaisuuksien yhteydestä rikoskäyttäytymiseen. Teoriaa myöhemmin kehittäneen

Kornhauserin osoittamat puutteet olivat eittämättä osoitus siitä, että teorian esittämät kausaaliset mekanismit olivat epäselviä ja monitulkintaisia.

Shaw'n ja McKayn sosiaalisen disorganisaation teoria eli jonkinlaista kulta-aikaansa 1930- ja 1960-lukujen välisenä aikana, jolloin teoria tai vähintäänkin teoriaan liittyvät empiiriset tarkastelut olivat kaupunkitutkimuksen sekä sosiologian ja sosiologisen kriminologian valtavirtaa. Esimerkiksi Edwin Sutherlandin *The Principles of Criminology* -teoksen vuoden 1939 painoksessa sosiaalisen disorganisaation teoria esitetään yhtenä keskeisimmistä rikollisuuden alueellista vaihtelua selittävistä malleista. Teoriaa on sovellettu myös käytännössä vuonna 1931 aloitetussa ja edelleen jatkuvassa *Chicago Area Project* -ohjelmassa, jonka nuorisorikollisuuden ehkäisyä koskevat toimintamuodot olivat juuri Shaw'n käsialaa. Teorian vaikutus kuitenkin heikentyi nopeasti ainakin kahdesta syystä: Ensinnäkin sosiologit alkoivat jo 1940-luvulla kritisoida sosiaalisen disorganisaation käsitettä ja siihen liittyvää "sosiaalipatologista" ilmaisua, ja toiseksi kriminologisessa tutkimuksessa alkoi siirtymä kohti yksilökeskeisiä selitysmalleja, samalla kun koko Chicagon koulukunnan vaikutus alkoi heikentyä yhdysvaltalaisessa sosiologiassa. (Niskanen & Pietikäinen, 2021.) 1960-luvulta aina 1980-luvulle asti sosiaalisen disorganisaation teoria ei esiintynyt käytännössä lainkaan tieteellisissä artikkeleissa, kun taas muut makrotason teoriat, kuten sosiaalisen kontrollin teoria, differentiaalisen assosiaation teoria eli oppimisteoria sekä paineteorian eri variaatiot, yleistyivät selvästi (Zaukowski & Parker, 2010).

Tarkastellessaan sosiaalisen disorganisaation teorian suosion romahdusta 1960-luvun jälkeen Robert Bursik (1988) identifioi viisi tekijää, jotka vaikuttivat teorian epäsuosioon sosiologiassa ja kriminologiassa. Ensinnäkin Bursik esitti, että sosiaalitieteissä ylipäätään tapahtui muutos sosiaalisten syytekijöiden, kuten ryhmän tai yhteisön, merkityksestä kohti yksilötason päätöksentekoa sekä psykologisia taustatekijöitä. Aluetekijöitä tarkastelleessa kriminologiassa yleistyi näkemys, jonka mukaan ekologiset ja aggregaattitason mallit olivat epätarkkoja ja kykenemättömiä selittämään yksilöiden rikoskäyttäytymistä ja valintoja tyydyttävästi. Toiseksi Bursik esitti, että Shaw'n ja McKayn oletus ajallisesti pysyvistä alueellisista eroista osoittautui ongelmalliseksi toisen maailmansodan jälkeisissä urbaanin kasvun olosuhteissa. Kolmanneksi teoria oli muotoiltu epäselvästi, mikä johti lukuisiin erilaisiin ja jopa virheellisiin tulkintoihin teorian esittämistä mekanismeista, peräti siinä määrin, että jotkut tutkijat päätyivät pitämään rikollisuutta itsessään sosiaalisen disorganisaation

indikaattorina. Teorian empiirinen operationalisointi varsinkin myöhemmissä tutkimuksissa kärsi myös siitä, että tutkijat käyttivät Shaw'n ja McKayn empiirisiä indikaattoreita (muuttoliike, huono-osaisuus ja etninen heterogeenisuus) liian suoraviivaisesti olettaen niiden osoittavan suoraan, että alueen yhteisö oli disorganisoitunut. Neljänneksi teoriaa tai sen empiiristä lähestymistapaa oli kritisoitu siitä, että tarkasteluissa luotettiin viranomaisaineistoihin, mikä saattoi johtaa erilaisesta viranomaiskontrollista johtuvaan harhaan. Viidenneksi teoriaa kritisoitiin siitä, että se ei huomionnut yhteiskunnallisia valtarakenteita, rikollisuuden kontrollin kohdistumista sekä esimerkiksi valkokaulus- ja organisaatorikollisuuden kaltaisia ilmiöitä.

1980-luvun loppupuolella kiinnostus sosiaalisen disorganisaation teoriaan alkoi kuitenkin lisääntyä olennaisesti. James Byrnen ja Robert Sampsonin toimittama teos *The Social Ecology of Crime* vuodelta 1986, Bursikin edellisessä kappaleessa mainittu artikkeli (joka perustui hänen vuonna 1984 pitämäänsä luento *American Society of Criminology* konferenssissa) sekä ennen kaikkea Sampsonin ja Byron Grovesin vuonna 1989 julkaistu artikkeli *Community Structure and Crime* toivat sosiaalisen disorganisaation teorian taas kerran kriminologisen tutkimuksen keskiöön. Juuri Bursikin artikkelissa esitetystä sosiaalisen disorganisaation teorian muotoilusta tuli nopeasti vakiintunut tapa ymmärtää koko teorian keskeinen viitekehys. Bursikin mukaan sosiaalinen disorganisaatio viittasi ”paikallisyhteisöjen kyvyttömyyteen toteuttaa (realize) asukkaiden arvoja tai ratkaista yhteisesti koettuja ongelmia” (Bursik 1988, 521). Oppihistoriallisesti näyttäisi siltä, että juuri tämä muotoilu vakiintui keskeiseksi tavaksi ymmärtää sosiaalinen disorganisaatio, mikä osaltaan jäseni myöhempiä empiirisiä tarkasteluja, joissa huomio kiinnittyi yhä kiinteämmin nimenomaan asukasyhteisöjen sosiaaliseen rakenteeseen, kuten sosiaalisiin suhteisiin, sosiaaliseen koheesioon, asukkaiden väliseen luottamukseen, sosiaaliseen pääomaan sekä niin kutsuttuun yhteispystyvyyteen (collective efficacy). (Zaykowski & Parker, 2010.) Juuri yhteispystyvyyden teoriasta ja sen kehittäjästä Robert Sampsonista tuli sosiaalisen disorganisaation teorian uuden nousun keskeisiä hahmoja.

2.3 Huomio sosiaaliseen rakenteeseen: Robert Sampson ja yhteispystyvyyden teoria

Robert J. Sampson suoritti sosiologian opintonsa New Yorkin osavaltion-yliopistossa 1970-luvun lopulla, jolloin hän tutustui joukkoon sosiologeja, jotka olivat kiinnostuneita Chicagon sosiologisen koulukunnan kaupunkitutkimuksellisesta lähestymistavasta. Lyhyen Carnegie Mellon-yliopistossa vietetyn vaiheen jälkeen Sampson siirtyi ensin Illinoisin yliopistoon ja vuonna 1991 Chicagon yliopistoon, jossa hän osallistui massiiviseen Chicagon naapurustoja ja niiden elinolosuhteita kartoittavaan tutkimusprojektiin, *Project on Human Development in Chicago Neighborhoods*, jonka tieteellisenä johtajana hän toimi vuodesta 1994 alkaen. (Marino, 2008.)

Robert Sampsonin tieteellisen tuotannon osalta on tunnistettava hänen keskeinen vaikutuksensa sekä elämänkaaritutkimukseen että sosiaalisen disorganisaation teorian moderneihin muotoiluihin. Sampsonin yhdessä John Laubin kanssa julkaisemat teokset *Crime in the Making: Pathways and Turning Points Through Life* (Sampson & Laub, 1993) sekä *Shared Beginnings, Divergent Lives: Delinquent Boys to Age 70* (Laub & Sampson, 2003) ovat elämänkaarikriminologian kiistattomia klassikkoja, jotka itsessään olisivat kokonaan erillisen tarkastelun aiheita. Sosiaalisen disorganisaation teorian viitekehyksessä olennaisempia ovat kuitenkin Sampsonin ja kollegoiden tarkastelut, jotka loivat kokonaan uuden teoreettisen haaran Shaw'n ja McKayn alkuperäiselle sosiaalisen disorganisaation teorialle.

Sosiaalisen disorganisaation teorian uuden tulemisen merkittävimpanä tutkimuksena pidetään usein Sampsonin yhdessä Byron Grovesin kanssa kirjoittamaa artikkelia *Community Structure and Crime: Testing Social-Disorganization Theory* (1989), jota pidetään myös yhtenä teorian keskeisimpänä empiirisenä testinä. Tutkimuksessaan Sampson ja Groves ottivat lähtökohdakseen Shaw'n ja McKayn empiirisen havainnon, jonka mukaan huono-osaisuus, etninen heterogeenisuus sekä muuttoliike heikensivät yhteisön sosiaalista rakennetta (social organization), mikä puolestaan johti alueellisiin eroihin rikollisuudessa. He kuitenkin huomauttivat, että kyseistä mekanismia ei ollut koskaan aiemmin suoraan testattu empiirisesti, sillä Shaw'n ja McKayn tavoin aiemmat tutkimukset olivat testanneet sitä vain edellä mainittujen rakenteellisten muuttujien ja rikollisuuden välisen yhteyden osalta. Kornhauserin teoreettista synteesiä lainaten he kuitenkin esittävät, että

sosiaalisen disorganisaation teorian kuvaaman mekanismin tarkastelussa tämä taso ei ollut riittävä, vaan tarvittiin tietoa myös niistä tekijöistä, jotka välittävät rakenteellisten tekijöiden vaikutusta rikoskäyttäytymiseen. Tätä varten taas tarvittiin tietoa muuttujista, joita ei tavanomaisista väestötilastoista ollut saatavilla, sekä tietoa rikollisuuden tosiasiallisesta yleisyydestä, ei vain viranomaisten tietoon tulleesta rikollisuudesta.

Sampson ja Groves esittivät Kornhauserin ja Bursikin tulkintoja mukailen, että sosiaalinen disorganisaatio viittaa yhteisön rakenteen kyvyttömyyteen toteuttaa yhteisön arvoja ja ylläpitää tehokasta sosiaalista kontrollia. Empiirisesti näitä rakenteellisia tekijöitä voitiin Sampsonin ja Grovesin mukaan mitata erilaisten sosiaalisten rakenteiden, kuten sosiaalisten suhteiden ja paikallisyhteisöjen toimintaan osallistumisen, avulla, sekä mittaamalla asukkaiden harjoittamaa sosiaalista kontrollia. Teoreettisesti tärkeä on eron teko rakenteellisten olosuhteiden sekä olosuhteiden aiheuttaman sosiaalisen rakenteen rapautumisen välillä. Näin määriteltynä esimerkiksi huono-osaisuus ja muuttoliike siis nimenomaan vaikuttivat sosiaaliseen rakenteeseen eli organisaatioon ja sen toiseen ääripäähän eli disorganisaatioon, ja ne puolestaan vaikuttivat rikollisuuteen. Tältä osin Sampson ja Groves erottelivat kolme tekijää: yhteisön kyvyn kontrolloida ja valvoa teini-ikäisten ja nuorten aikuisten ryhmiä eli jengejä, asukkaiden väliset sosiaaliset suhteet eli ystävyysverkot sekä yhteisön jäsenten osallistumisen virallisiin ja epävirallisiin paikallisyhteisöihin, kuten asukasyhteisöihin ja kerhoihin. Kaikkiaan näiden tekijöiden ennustettiin indikoivan yhteisön sosiaalista rakennetta ja valmiutta puuttua rikollisuuteen ja siten vähentävän rikollisuutta. Aineistona he hyödynsivät Shaw'n ja McKayn tavoin aluetason väestötietoja, mutta myös kyselytutkimuksella kerättyjä tietoja sosiaalisesta rakenteesta sekä uhrikokemuksista ja itse ilmoitetusta rikollisuudesta. (Sampson & Groves, 1989.)

Sampson ja Groves osoittivat ensinnäkin, että alueen sosioekonominen huono-osaisuus, etninen heterogeenisuus, muuttoliike, eronneiden ja yksinhuoltajien osuus sekä kaupungistumisen aste korreloivat sosiaalisen rakenteen, erityisesti nuorisoryhmiin kohdistuvan kontrollin kanssa. Sosiaalisen disorganisaation teorian kannalta keskeistä oli havainto, että juuri sosioekonomisesti huono-osaisilla alueilla nuorisoryhmien kontrolli ja osallistuminen erilaisien yhteisöjen toimintaan olivat kaikista vähäisintä, kun taas muuttoliike näytti heikentävän paikallisia verkostoja. Nämä olivat sosiaalisen disorganisaation teorian esittämiä kausaalisia mekanismeja. Ja mikä tärkeintä, Sampson ja

Groves osoittivat, että rakenteelliset tekijät yhdessä sosiaalista organisaatiota mittaavien muuttujien kanssa selittivät lukuisia erilaisia rikollisuuteen liittyviä vastemuuttujia, joiden mittarit olivat peräisin kyselylähteistä. Teorian esittämien mekanismien osalta oli merkittävää, että rakenteellisten tekijöiden yhteys näytti tilastollisen analyysin mukaan välittyvän sosiaalisen rakenteen kautta ja, kuten Sampson ja Groves esittivät, merkityksellistä näytti olevan juuri sosiaalinen kontrolli, toinen Kornhauserin tunnistamista Shaw'n ja McKayn sosiaalisen disorganisaation teorian keskeisistä mekanismeista. (Emt.)

Sampsonin ja Grovesin innovatiivinen tapa mitata sosiaalisia suhteita ratkaisi joitakin sosiaalisen disorganisaation teorian empiiriseen mittaamiseen liittyviä ongelmia, mutta edelleen avoimeksi jäi kysymys sosiaalisten suhteiden ja kontrollin normatiivisesta orientaatiosta. Kuten William Foote Whyte oli vuoden 1943 *Street Corner Society* -teoksessaan esittänyt, huono-osaiset rikollisuuden riivaamat asuinalueet eivät välttämättä olleet disorganisoituja, pikemminkin päinvastoin: mikä näytti ulkopuolisesta katsojasta järjestyksen puuttumiselta, saattoi todellisuudessa olla sisäisesti hyvinkin organisoitunut (Whyte, 1993). Monet etnografiset tutkimukset osoittivatkin, että huono-osaisilla urbaaneilla asuinalueilla oli kiinteitä sosiaalisia verkostoja ja asukkaat identifioituivat vahvasti omaan yhteisöönsä. Rikollisuuden yleisyyden taustalla ei siis ollutkaan sosiaalinen disorganisaatio vaan sosiaalinen organisaatio, jonka normatiivinen orientaatio oli suotuisa rikollisuudelle. (Sampson, 2012, 38.) Vaikka Shaw ja McKay olivat käsitelleet tätä ilmiötä sosiaalistumisen näkökulmasta, he eivät olleet huomioineet, että tosiasiallisesti myös sosiaalinen kontrolli saattoi olla rikollisuudelle suotuista. Näin ollen tarvittiin teoreettinen lähestymistapa, joka yhdistäisi sekä sosiaalisen rakenteen että sosiaalisen kontrollin ja sen normatiivisen orientaation yhteen teoreettiseen rakenteeseen.

Community Structure and Crime -artikkelin jälkeen Sampson kollegoineen – tunnistaen teoriaan liittyvät ongelmat – irtaantui sosiaalisen disorganisaation teorian klassisista muotoiluista, jotka olivat olleet teorian keskeisiä kivijalkoja. Myöhemmin teoksessaan *The Great American City* Sampson kirjoitti, että teorian ongelmista huolimatta yksi sen keskeisistä teeseistä vaikutti kuitenkin edelleen perustellulta: yhteisön harjoittaman sosiaalisen kontrollin vaihtelu oli yhteydessä myös rikollisuuden alueelliseen vaihteluun. Sampsonin mukaan Shaw'n ja McKayn jälkeiset teoreettiset ja empiiriset tarkastelut olivat osoittaneet, että teorian ymmärrys sosiaalisista suhteista oli virheellinen ainakin

neljästä syystä. Ensinnäkään vahvat henkilökohtaiset suhteet eivät välttämättä muuntuneet sosiaalisiksi kontrolliksi tavalla, jolla Shaw ja McKay olivat oletaneet. Toiseksi kiinteät sosiaaliset suhteet saattoivat toimia sekä positiivisina, rikollisuuden vastaisina tekijöinä, että rikollisuudelle suotuisina rakenteina. Kolmanneksi Sampson esitti, että teoria oli kiinnittynyt liiaksi oletukseen vahvoista sosiaalisista suhteista, ja tosiasiallisesti merkityksellisempiä saattoivat olla paikalliset, löyhät sosiaaliset suhteet (*weak ties*), jotka saattoivat fasilitoida huomattavasti laajempia yhteisöllisiä toimenpiteitä kuin kiinteät henkilökohtaiset suhteet. Neljänneksi Sampson näki, että modernissa urbaanissa yhteisössä kiinteät sosiaaliset suhteet olivat korkeintaan myytti, eivätkä ne voineet tosiasiallisesti luoda perustaa kollektiiviselle yhteistyölle. (Emt., 150–151.)

1980-luvun alusta alkaen joukko yhdysvaltalaisia eturivin yhteiskunta- ja käyttäytymistieteilijöitä oli suunnitellut mittavaa monitieteistä tutkimusprojektia, joka keskittyisi rikollisuuden taustatekijöiden selvittämiseen. Projektissa oli eri vaiheissa mukana tunnettuja kriminologeja, kuten Lloyd Ohlin, David Farrington, Michael Tonry ja Albert Reiss Jr. sekä vuodesta 1988 alkaen – naapurustotason tekijöitä tutkineen Albert Reissin myötävaikutuksesta – myös Robert Sampson. Tutkimus päätettiin toteuttaa seurantatutkimuksena, jossa huomioitaisiin myös yhteisölliset tai kontekstuaaliset tekijät. Tutkijoiden ”laboratorioksi” valikoitui jälleen kerran Chicago, jossa väkivaltarikollisuus oli, monien muiden Yhdysvaltojen suurkaupunkien tavoin, lisääntynyt merkittävästi 1980–90-luvuilla. Chicagon pitkät perinteet erityisesti naapurustotutkimuksessa olivat Sampsonin mukaan ”kirsikka kakun päällä”. (Emt., 71–77.)

Project on Human Development in Chicago Neighborhoods (PHDCN) sai virallisesti alkunsa 1990-luvun alussa. Tutkimuksen naapurusto- tai kontekstitekijöitä tarkastelevassa osassa tuli ensin päättää sopivat alueyksiköt, mikä on keskeinen tekijä missä tahansa aluemekanismen tarkastelevassa tutkimuksessa. Projektiryhmä päätyi ratkaisuun, jossa väestönlaskentapiirejä (*census tracts*) yhdistettiin keskimäärin 8 000 asukkaan ”naapurustoklustereiksi” (neighborhood clusters) huomioiden alueita erottavat fyysiset rakenteet, kuten suuret tiet ja junaradat, sekä väestörakenne. Tällaisia alueita identifioitiin kaikkiaan 343. Toisin kuin tutkimuksen kohorttiosiossa naapurustokysely tehtiin kaikissa naapurustoissa. Vuonna 1995 toteutetussa haastattelututkimuksessa haastateltiin kaikkiaan 8 782:ta yli 18-vuotiasta henkilöä, keskimäärin noin 25 henkilöä jokaista alueyksikköä kohden. Albert Reissin ja Robert Sampsonin suunnittelemassa kyselyssä asukkailta tiedusteltiin naapurustoa

kuvaavia seikkoja, jotka koskivat muun muassa sosiaalista koheesiota, epävirallista sosiaalista kontrollia, ystävyy- ja sukulaisuussuhteita, ”moraalista kyynisyyttä” sekä osallistumista yhteisöjen toimintaan. Tutkimuksen toteutamisessa oli haasteitakin: haastatteluja tehnyt yritys ei suoriutunut velvoitteistaan sopimuksen mukaisesti, haastattelijat joutuivat rikosten kohteeksi, kaksi tutkimusavustajaa todisti kuolemaan johtaneen ammuskelutapauksen ja hyväosaisten alueiden vartiointi oli niin tehokasta, että haastattelijoiden oli vaikeaa päästä tekemään työtään. Sampsonin mukaan tämä toisaalta kuvasi Chicagoa 1990-luvun puolivälissä. (Emt., 83–86.)

Tutkimusprojektissa Sampson kollegoineen kehitti kyselypatterin, jonka tarkoituksena oli mitata alueen asukkaiden käsitystä naapuruston sosiaalisesta koheesiosta sekä jaettuja odotuksia (shared expectations) sosiaalisesta kontrollista. Sosiaalista kontrollia mitattiin viisiportaisella patterilla, jossa oli viisi kysymystä. Asukkaita pyydettiin arvioimaan, kuinka todennäköisesti alueella puututtaisiin seuraaviin ongelmiin: (1) Nuoret olisivat luvatta pois koulusta ja maleksisivat kaduilla. (2) Nuoret maalaisivat graffiteja paikallisen talon seinään. (3) Nuoret käyttäytyisivät tönkeästi aikuista kohtaan. (4) Asuintalon edustalla syntyisi tappelu. (5) Naapurustossa sijaitseva paloasema oltaisiin sulkemassa. Esimerkit olivat hypoteettisia, sillä Sampsonin mukaan olisi ongelmallista mitata tosiasiallista puuttumista kyseisiin ilmiöihin olosuhteissa, joissa yhteisö asukkaineen ehkäisi hyvin tehokkaasti niiden esiintymistä. Toisin sanoen: Jos asukkaiden kyvykkyys harjoittaa sosiaalista kontrollia ehkäisi rikoksia, ei alueella ilmenevästä rikollisuudesta olisi mielekästä kysyä eikä tosiasiallisia toimenpiteitä edes tarvittaisi. (Emt., 156; Kivivuori ym., 2018, 213.)

Sampsonin ja kollegoiden mukaan sosiaalisen kontrollin aktualisoituminen riippui kuitenkin asukkaiden välisestä luottamuksesta, joka ilmeni asukkaiden tai tarkemmin alueen sosiaalisena pääomana. Vain olosuhteissa, joissa yhteisön säännöt olivat selvät ja asukkaiden välillä vallitsi luottamus, olivat asukkaat valmiita puuttumaan kollektiivisiin ongelmiin. (Sampson, Raudenbush & Earls, 1997.) Sosiaalista koheesiota mitattiin niin ikään viisiportaisella kysymyksellä, jolla haluttiin tietää, missä määrin samaa mieltä vastaajat olivat seuraavien viiden väittämän kanssa: (1) Naapurustoni asukkaat ovat valmiita auttamaan toisiaan. (2) Naapurustossani asuviin ihmisiin voi luottaa. (3) Naapurustoni on hyvin yhteisöllinen. (4) Naapurustossani

asuvat ihmiset tulevat toimeen keskenään. (5) Naapurustoni asukkaat jakavat saman arvomaailman.

Koska sosiaalinen koheesio oli edellytys kollektiiviselle sosiaaliselle kontrollille, voitiin nämä kaksi ulottuvuutta yhdistää yhdeksi mittariksi, jota Sampson ja kumppanit kutsuivat yhteispystyvyydeksi (collective efficacy; suomeksi mittaria voitaisiin kutsua myös yhteisölliseksi vaikuttavuudeksi tai pystyvyydeksi). Kuten Sampson kumppaneineen oletti, asuinalueiden tasolla nämä kaksi ulottuvuutta korreloivatkin vahvasti. Asuinalueiden tasolle aggregoituina tämä mittari osoitti myös merkittävää alueellista vaihtelua Chicagon eri asuinalueiden välillä. (Sampson, 2012; 156; Kivivuori ym., 2018, 213.)

Vuonna 1997 Sampson julkaisi yhdessä Steven Raudenbushin ja Felton Earlsin kanssa vaikutusvaltaisessa *Science*-tiedelehdessä sittemmin kiistattomaksi klassikoksi nousseen artikkelin *Neighbourhoods and Violent Crime: A Multilevel Study of Collective Efficacy*, jossa he raportoivat yhteispystyvyyttä ja rikollisuuden alueellista vaihtelua koskevat havaintonsa. Tutkimuksessa hyödynnettiin kolmea erilaista rikollisuuden mittaria, joista ensimmäinen koski käsitystä naapuruston väkivaltaisuudesta, toinen vastaajan tai hänen kotitalouteensa kuuluvan henkilön joutumista väkivaltarikoksen uhriksi ja kolmas poliisin tietoon tulleita henkirikoksia vastaajan asuinalueella. Kaksi ensimmäistä perustuivat kyselyaineistoon ja kolmas siis viranomaislähteisiin, joista henkirikollisuus oli Sampsonin ja kumppaneiden mukaan luotettava rikollisuuden mittari, johon eivät vaikuttaneet ilmoitusalttiudessa havaitut seikat. Yhteispystyvyyden lisäksi Sampson kollegoineen hyödynsi laajaa väestölaskentaan perustuvaa tilastoaineistoa, joka heijasteli Shaw'n ja McKayn käyttämää empiiristä strategiaa. Muuttujia olivat asuinalueen köyhyys, rotu ja etnisyys, maahanmuutto, asukkaiden työmarkkina-asema, ikärakenne, perherakenne, asuntojen hallintasuhde sekä muuttoliike. Näistä muodostettiin faktorianalyysiä hyödyntäen keskittynyttä huono-osaisuutta, maahanmuuttajien osuutta sekä väestön pysyvyyttä mittaavat ulottuvuudet.

Analyysinsä ensimmäisessä vaiheessa Sampson ja kollegat osoittivat, että yksilö- ja aluetekijät huomioivassa monitasomallisissa korkea sosioekonominen asema, omistusasuminen ja ikä olivat positiivisessa yhteydessä yksilötasolla mitattuun yhteispystyvyyteen. Naapurustotason muuttujista alueellisesti keskittynyt huono-osaisuus ja maahanmuuttajaväestön alueellinen keskittyminen olivat puolestaan käänteisessä yhteydessä yhteispystyvyyteen ja

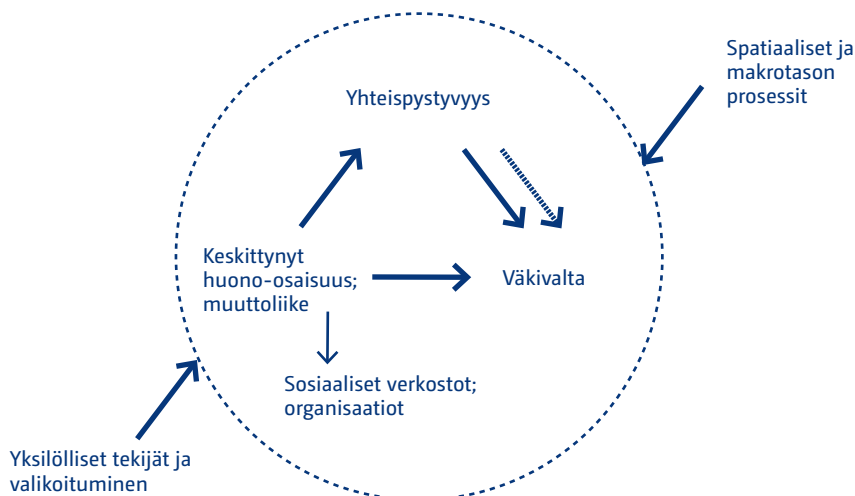
väestön pysyvyys positiivisessa yhteydessä vastemuuttujaan. Nämä aluetason muuttajat ennustivat siis – teorian esittämän mekanismin mukaisesti – yhteispystyvyyttä yksilötasolla. (Sampson, Raudenbush & Earls, 1997).

Rikosvasteiden osalta Sampson kollegoineen tarkasteli sitä, missä määrin yhteispystyvyyys *välitti* sosiaalisen rakenteen yhteyttä rikollisuuteen. Hyödyntäen jälleen monitasomallia kirjoittajat osoittivat, että kun yksilötason tekijät oli vakioitu, keskittynyt huono-osaisuus ja maahanmuuttajien alueellinen keskittyminen ennustivat asuinalueen koettua väkivaltaisuutta, kun taas väestön pysyvyys oli käänteisessä yhteydessä koettuun väkivaltaan. Tältä osin malli selitti 70.5 prosenttia asuinalueiden välisestä vaihtelusta koetussa väkivallassa. Kun yhteispystyvyyys lisättiin malliin selittäväksi muuttujaksi, yhteispystyvyyys itsessään oli käänteisessä yhteydessä koettuun väkivallan määrään ja heikensi selvästi rakenteellisten muuttujien ja väkivallan välistä yhteyttä. Täysi malli selitti puolestaan yli 75 prosenttia asuinalueiden välisestä vaihtelusta rikollisuudessa. Havainnot toisen kyselytutkimuksen rikosvasteen, asuinalueella tapahtuneiden uhrikokemusten osalta, olivat tuloksiltaan yhdenmukaisia. Yhteydet henkirikosten määrään olivat kuitenkin edellä mainittuja epäselvempiä, sillä vain alueellisella huono-osaisuudella ja yhteispystyvyydellä oli selvä yhteys henkirikollisuuteen. Edelleen mallit testattiin myös siten, että ystävyys- ja sukulaisuusverkostoja, yhteisöjen toimintaan osallistumista sekä asuinalueen palveluita koskevat muuttajat lisättiin malliin. Nämä yhteispystyvyyden mittarin kanssa kilpailevat sosiaalisen rakenteen indikaattorit eivät kuitenkaan olennaisesti heikentäneet yhteispystyvyyden ja rikollisuuden välistä yhteyttä. (Emt.)

Samaa kyselyaineistoa hyödyntäen Morenoff, Sampson ja Raudenbush osoittivat vuonna 2001 julkaistussa artikkelissaan, että aluetason huono-osaisuus ja asukkaiden yhteispystyvyyys ennustivat myöhempää henkirikollisuuden tasoa, mutta ystävyys- tai sukulaisuussuhteet tai osallistuminen asuinalueiden yhteisöjen toimintaan eivät olleet yhteydessä rikollisuutta mittaaviin vastemuuttujiin eivätkä juuri vaikuttaneet huono-osaisuuden ja yhteispystyvyyden estimaatteihin. Aiempiin tarkasteluihin nähden analyysissä osoitettiin, että henkirikollisuuden esiintyvyys noudatteli maantieteellistä systematiikkaa, joka ilmeni spatiaalisenä riippuvuutena eli toisiaan lähellä olevien naapurustojen samankaltaisuutena. Vastaava havainto tehtiin myös ajallisen riippuvuuden suhteen, sillä aiempi henkirikollisuuden taso oli yhteydessä myöhempään rikollisuuden tasoon. Shaw'n ja McKayn löydösten tavoin Morenoff

kollegoineen siis osoitti, että rikollisuuden alueellinen vaihtelu yli ajan ei ollut satunnaista, vaan päinvastoin ilmensi voimakasta pysyvyyttä alueiden välillä. Tarkastellessaan sosiaalisen rakenteen sekä yhteispystyvyyden ja rikollisuuden suhdetta kirjoittajat havaitsivat edelleen, että huono-osaisuuden lisäksi naapuruston sosiaalinen rakenne tai sosiaaliset suhteet ennustivat yhteispystyvyyttä, mutta eivät suoraan selittäneet yhteyttä rikollisuuteen. Päätelmänä oli siis teorian mukaisesti, että sosiaalisen rakenteen vaikutus rikollisuuteen ilmeni juuri yhteispystyvyyden välityksellä. (Morenoff, Sampson & Raudenbush, 2001).

On huomionarvoista, että empiirisestä testaamisesta huolimatta yhteispystyvyyden teoriaa ei varsinkaan teorian alkuvaiheessa formalisoitu kovin yksityiskohtaisesti. Esimerkiksi Sampsonin ja kumppaneiden artikkeli *Neighbourhoods and Violent Crime* on moniltakin osin poikkeuksellisen tiivis ja empiirisesti orientoitunut esitys teorian keskeisistä teeseistä. Myöhemmin teorian perusteita on kuvattu tarkemmin muun muassa kokoomateoksessa *Taking Stock: The Status of Criminological Theory* (Cullen, Wright & Blevins, 2006), joka sisältää Sampsonin kirjoittaman, aiempaa laajemman esityksen yhteispystyvyyden teorian esittämistä mekanismeista, sekä Sampsonin vuonna 2012 julkaisemassa teoksessa *Great American City*. Niiden perusteella teorian esittämät mekanismit voidaan kuvata oheisen kuvion avulla (kuvio 2.1).

Kuvio 2.1. Yhteispystyvyyden teorian käsitteellinen viitekehys ja teorian esittämät yhteydet. (Mukailtu teoksesta Sampson, 2012, 161.)

Sampsonin mukaan yhteisön väestöllisellä ja sosioekonomisella rakenteella oli yhteys väkivallan tasoon sekä suoraan että välillisesti yhteispystyvyyden kautta. Kokonaisuutena merkityksellistä oli yhteisön sosiaalisten voimavarojen rooli asuinalueen sosiaalisia suhteita ja sosiaalista kontrollia kehystävänä rakenteena, joka ei pelkistynyt yksilöihin tai yksilöiden välisiin suhteisiin. Väestöllisellä rakenteella voi teorian mukaan olla (vähäinen) vaikutus myös paikallisiin sosiaalisiin suhteisiin ja naapurustossa toimiviin yhteisöihin. Edelleen malli huomioi, että väkivalta (tai muut hyvinvointia kuvaavat vasteet) voi vaikuttaa yhteispystyvyyteen takaisinkytkentänä, jolloin esimerkiksi korkea väkivallan esiintyvyys voi itsessään heikentää asukkaiden kokemaa yhteispystyvyyttä. Kokonaisuutena on huomionarvoista, että Sampsonin mukaan yksilöllisillä tekijöillä, asukkaiden valikoitumisella sekä makrotason yhteiskunnallisilla prosesseilla oli rooli, joka vaikutti niin väestölliseen ja sosiaaliseen rakenteeseen, yhteispystyvyyteen kuin rikollisuuteenkin lukuisten erilaisten prosessien välityksellä. (Sampson, 2006, 155–156; Sampson, 2012, 160–161.) Nämä yksilö- ja makrotason tekijät eivät kuitenkaan ole perinteisesti olleet yhteispystyvyyden teorian keskiössä, vaikka Shaw'n ja McKayn sosiaalisen disorganisaation teoriassa rakenteellisilla ja erityisesti kaupunkiympäristöä koskevilla tekijöillä oli merkittävä rooli väestöllistä ja sosiaalista rakennetta selittävänä tekijänä.

Yhteispystyvyyden teoria on ollut sekä teoreettisesti että empiirisesti tärkeä kehityskulku, joka korjasi keskeisiä sosiaalisen disorganisaation teorian ja sen empiirisen testaamisen ongelmakohtia. Sosiaalisen disorganisaation teoria oletti yhteyden naapuruston väestöllisen rakenteen ja muutoksen, sosiaalisen rakenteen sekä rikollisuuden välillä, mutta ei kyennyt osoittamaan tätä mekanismia empiirisesti. Yhteispystyvyyden teoria ja siihen liittyvä empiirinen strategia korjasivat tämän puutteen. Samalla teoria kuitenkin irtaantui joistakin sosiaalisen disorganisaation teorian esittämistä mekanismeista ja mittareista. Keskeisimpiä näistä oli kysymys rikolliseen elämäntapaan soziaalistumisesta, mikä ei ole missään vaiheessa ollut keskeinen osa yhteispystyvyyden teorian empiiristä orientaatiota. Tähän liittyvä toinen olennainen ero on, että yhteispystyvyyden teoriassa vastemuuttujana on usein rikollisuuden ilmeneminen alueellisesti, ei rikokseen syyllistyneiden alueellinen esiintyvyys. Ero on merkityksellinen paitsi teoreettisesti, myös mitä suurimmassa määrin empiirisesti: Ensin mainitun osalta on tiedettävä, missä paikassa rikokset tapahtuvat (riippumatta henkilön asuinpaikasta tai edes tiedosta, kuka

rikoksen on tehnyt), kun taas jäljempänä mainittu edellyttää tietoa rikoksesta epäilyistä ja hänen asuinpaikastaan.

Sekä sosiaalisen disorganisaation teoria että yhteispystyvyyden teoria selittävät ennen kaikkea rikollisuuden ja eräiden muiden sosiaalisten ilmiöiden alueellista vaihtelua. Yhteispystyvyyden teoriassa empiirisen tarkastelun kohteena ovat kuitenkin rikosten tapahtumapaikat, eivät rikoksiin syyllistyneiden asuinpaikat, kuten Shaw'n ja McKayn sosiaalisen disorganisaation teoriassa. Yhteispystyvyyden kaltaisten sosiaalisten prosessien vaikutus alueella asuvien yksilöiden käyttäytymiseen yli elämänkaaren (ts. naapurustovaiikutus) on Sampsonin mukaan yhteensopiva teorian esittämien mekanismien kanssa, mutta loogisesti (ja empiirisesti) eri kysymys. Erityisesti alaikäisillä kyse olisi viiveellä vaikuttavasta mekanismista, jossa kasvuympäristö vaikuttaa varhaisessa ikävaiheessa ja ilmenee myös myöhemmässä elämänvaiheessa riippumatta siitä, millä alueella yksilö tuolloin asuu. Käytännön ongelmana onkin juuri ihmisten liikkuminen oman asuinalueensa ulkopuolella. Sampson huomauttaa, että esimerkiksi nuoret voivat liikkua päivän aikana laajalla alueella ja erilaisen sosiaalisen kanssakäymisen piireissä, kuten kotona, koulussa sekä harrastuksissa. Näin ollen ei ole selvää, missä ja miten yhteispystyvyyden kaltaisen, paikallisesti vaikuttavan sosiaalisen rakenteen voidaan olettaa vaikuttavan yksilön käyttäytymiseen silloin, kun hän viettää aikaa naapuruston maantieteellisen tai primaarisen sosiaalisen rakenteen ulkopuolella. (Sampson, 2012, 159.)

2.4 Sosiaalisen disorganisaation teoria 2000-luvulla

Sosiaalisen disorganisaation teoria ja sen keskeinen sosiaalista pääomaa ja kontrollia korostava variantti, yhteispystyvyyden teoria, ovat edelleen keskeisiä kriminologisia teorioita selitettäessä rikollisuuden alueellista tai naapurustotason vaihtelua. Kuten edellä on esitetty, sosiaalisen disorganisaation teoria ajautui 1900-luvun toisella puoliskolla pitkälti tieteenalan marginaaliin samalla kun yksilötasolle sijoittuvista teorioista tuli yhä suosittumia. Tilanne on muuttunut olennaisesti 1990-luvulta alkaen, kun kysymys rikollisuuden alueellisesta vaihtelusta on noussut uudestaan tieteenalan keskiöön. Samalla sosiaalisen disorganisaation teoria eri varianteineen on pikemminkin jakautunut erilaisiksi tutkimussuuntauksiksi. Kuvaavaa on, että rikollisuuden alueellisia mekanismeja tutkinut kanadalainen Martin Andresen käsitteli teoksessaan *Environmental Criminology* (2014) laajasti sosiaalisen

disorganisaation teoriaa, mutta mainitsi yhteispystyvyyden teorian vain ohimennen. Toisaalta Andresen huomauttaa, että sosiaalisen disorganisaation teoriasta on tullut niin kiinteä osa alueellisia mekanismeja tarkastelevaa kriminologista kirjallisuutta ja teoriaa, että sen esittämistä mekanismeista ja empiirisestä lähestymistavasta on tullut implisiittinen osa alueellisia eroja tarkastelevaa tutkimusta. (Andresen, 2014, 11).

Sosiaalisen disorganisaation teorian modernina klassikkona pidetään nimenomaan Sampsonin ja Grovesin vuoden 1989 artikkelia *Community Structure and Crime: Testing Social-Disorganization Theory*, jossa yhdistettiin innovatiivisesti sosiaalisen disorganisaation esittämiä väestöllisiä ja sosiaalista rakennetta kuvaavia muuttujia. Toisin kuin Shaw'n ja McKayn alkuperäisissä ja niitä seuranneissa myöhemmissä tutkimuksissa Sampson ja Groves pystyivät osoittamaan väestöllisen ja sosioekonomisen rakenteen yhteyden naapuruston sosiaaliseen rakenteeseen ja sitä kautta rikollisuuden yleisyyteen. Lisäksi Sampson ja Groves esittivät, että tällaisia rikollisuuteen kytkeytyviä sosiaalisia prosesseja mittaavat kaupunkimaisuus sekä hajanainen perherakenne. Tätä empiiristä strategiaa on myöhemmin kutsuttu jopa Sampsonin ja Grovesin sosiaalisen disorganisaation malliksi, erotuksena teorian alkuperäisistä muotoiluista (Sun, Triplett & Gainey, 2004).

Vuonna 2003 Lowenkamp, Cullen ja Pratt julkaisivat tutkimuksen, jossa he pyrkivät toistamaan Sampsonin ja Grovesin tutkimuksen havainnot hyödyntäen lähes yhdenmukaisesti kerättyä aineistoa. Kuten alkuperäisessä tutkimuksessa, myös tässä tutkimuksessa havaittiin, että sosiaalista rakennetta ja kontrollia kuvaavat muuttujat – paikalliset ystävyysverkostot, valvomattomat nuorten ryhmät sekä yhteisön jäsenten osallistuminen paikallisten asukasyhteisöjen toimintaan – välittivät väestöllisen ja sosioekonomisen rakenteen ja rikollisuuden välistä yhteyttä. Lowenkamp ja kollegat huomauttivat, että alkuperäistutkimuksen ja sen replikaation havainnot rajautuivat kuitenkin Englantiin ja Walesiin, ja siten oli epäselvää, toistuivatko havainnot muissa yhteiskunnallisissa konteksteissa. (Lowenkamp, Cullen & Pratt, 2003.) Sosiaalisten ja yhteisöllisten mekanismien yhteydestä paikallisiin tai erilaisissa yhteiskunnallisissa järjestelmissä havaittaviin rakenteisiin onkin tullut keskeisimpiä teoriaan liittyviä kysymyksiä. Ei ole täysin ilmeistä, että sosiaalisen disorganisaation teorian esittämät rakenteelliset ja sosiaaliset mekanismit olisivat riippumattomia niitä ympäröivästä yhteiskunnallisesta järjestyksestä

tai että teorian esittämät mekanismit olisivat yleistettävissä eri kaupunkeihin ja valtioihin eri aikakausina. (Pauwels ym., 2018.)

Shaw'n ja McKayn empiirinen strategia, jossa korostuvat kolme sosiaaliseen rakenteeseen yhteydessä olevaa tekijää – sosioekonominen huono-osaisuus, etninen heterogeisuus ja muuttoliike – ovat siis edelleen tärkeä osa modernia rikollisuuden alueellista vaihtelua tarkastelevaa tutkimusta. Uudemmassa tutkimuksessa sosiaalisen disorganisaation teoria yhdistyy kuitenkin yhä useammin muihin rikollisuuden alueellista vaihtelua selittäviin teorioihin, kuten rutiinotoimintojen teoriaan, rikollisuuden geometriseen teoriaan sekä rationaalisen valinnan teoriaan. Yhdessä ne sosiaalisen disorganisaation teorian kanssa selittävät rikollisuuden alueellista vaihtelua väestörakenteen sekä ympäristön luomien rikostilanteiden kautta (ks. Andresen, 2014, 33–85). Näistä erityisesti sosiaalisen disorganisaation ja rutiinotoimintojen teorioita ja niihin liitettyjä muuttujia yhdistävät lähestymistavat ovat olleet suosittuja rikollisuuden alueellisia eroja tarkastelevissa tutkimuksissa. Lähestymistapa kytkee sosiaalisia verkostoja ja kontrollia koskevat prosessit rikosten tapahtumaolosuhteita koskeviin mekanismeihin, jotka liittyvät potentiaalisten rikoksentehtävien, otollisten kohteiden sekä valvonnan sijoittumiseen kaupunkiympäristössä. (Shen & Andresen, 2021.) Näiden lähestymistapojen yhdistäminen voidaan nähdä myös vastauksena teorian makrotason orientaatiolle, jolle on ominaista yksilön valintojen ja konkreettisten rikosten-tekotilanteiden sivuuttaminen.

Sosiaalisen disorganisaation teorian implisiittisestä vaikutuksesta huolimatta teorian tosiasiallisesti vaikutusvaltaisimpana varianttina voidaan pitää yhteispystyvyyden teoriaa, jota on viime vuosina hyödynnetty hyvin erilaisissa ympäristöissä ja eri kaupungeissa ja valtioissa, myös Suomessa. Yhteispystyvyyden teoria ratkaisi sosiaalisen disorganisaation teoriaan liittyvän empiirisen ongelman, joka kytkeytyi rakenteellisten tekijöiden, sosiaalisen rakenteen ja rikollisuuden väliseen yhteyteen, mutta teorian empiirinen testaaminen on eri syistä osoittautunut haasteelliseksi. Käytännön ongelmana niin yhteispystyvyyden teoriassa kuin sosiaalisen disorganisaation teorian uudemmissa muotoiluissa on, että sosiaalista rakennetta koskevien mittareiden luominen edellyttää usein laajoja alueellisesti edustavia kyselytutkimuksia, joiden toteuttaminen on työlästä ja kallista (Markowitz ym., 2001). Koska tutkimuksen empiirisen osan toteuttaminen on vaativaa, ei tutkimusta voida helposti toisintaa toisissa kaupungeissa ja valtioissa. Toiseksi toteuttamisen

haasteellisuus heikentää myös tutkimuksen toistettavuutta pitkittäisasetelman luomiseksi. Tästä syystä merkittävä osa sosiaalisen disorganisaation teorian empiirisistä tarkasteluista, joissa on mitattu myös sosiaalisia suhteita, on toteutettu poikkileikkausasetelmissä. Nämä seikat ovat herättäneet kysymyksiä teorian esittämien mekanismien soveltamisalasta, dynamiikasta ja viime kädessä mekanismien kausaalisesta luonteesta (ks. Sampson 2006, 162).

2000-luvulla sosiaalisen disorganisaation teoriaa eri variantteineen on testattu lisääntyvässä määrin Yhdysvaltojen ja Euroopan kaupungeissa, myös Pohjoismaissa. Tämä on vastannut kritiikkiin tai tarpeeseen tarkastella teoriaan liittyviä mekanismeja erilaisissa yhteiskunnallisissa järjestelmissä. Britanniassa sosiaalisen disorganisaation esittämiä mekanismeja on tarkasteltu lukuisissa tutkimuksissa käyttäen eri rikosvasteita, mukaan lukien itse ilmoitetut uhrikokemukset sekä poliisin tietoon tullut rikollisuus. Erityisen merkittävänä voidaan pitää Sutherlandin, Brunton-Smithin ja Jacksonin (2013) tutkimusta, jossa tarkasteltiin sosioekonomisen ja väestöllisen rakenteen yhteyttä aluetasolla mitattuun yhteispystyvyyteen sekä rekisteriperustaisiin mittareihin väkivaltarikollisuuden alueellisesta esiintyvyydestä. Tutkimuksessa havaittiin teorian mukaisesti, että esimerkiksi keskittynyt sosioekonominen huono-osaisuus ennusti yhteispystyvyyttä ja yhteispystvyys oli käänteisessä yhteydessä väkivaltarikosten esiintyvyyteen naapurustossa. Teorian oletusten vastaisesti yhteispystvyys ei kuitenkaan välittänyt väestöllisten muutujien ja rikosvasteiden välistä yhteyttä. Sutherland ja kumppanit huomauttivat edelleen, että merkittävä osa yhteispystyvyyden vaihtelusta havaittiin tosiasiaassa naapuruston sisällä eikä naapurustojen välillä. Suurten alueyksikköjen tapauksessa havainto viittaa siihen, että alueen sisällä voi olla merkittävää vaihtelua ihmisten sosiaalisia suhteita ja sosiaalista kontrollia koskevissa käsityksissä.

Manner-Euroopassa sosiaalisen disorganisaation teoriaa on testattu laajasti erilaisin asetelmin niin Hollannissa, Belgiassa kuin Saksassa. Tälle tutkimusperinteelle on ollut ominaista, että sosiaalisen disorganisaation teorian käsitteet on lainattu suoraan yhdysvaltalaisesta tutkimuksesta. Tutkimuksissa ei ole tehty systemaattisia havaintoja naapurustokontekstin vaikutuksesta rikoskäyttäytymiseen, ja toisaalta myös vain naapurustotasolle rajoituvissa tarkasteluissa on yleensä havaittu, että sosiaalisen disorganisaation teorian esittämät muuttujat ovat yhteydessä rikollisuuteen vain joissakin

tutkimuksissa. (Pauwels ym., 2018.) Eräs mielenkiintoisimmista on Haagissa tehty tutkimus, jossa tarkasteltiin kuutta erilaista naapurustomekanismeja käsittelevää mallia. Testattavia malleja olivat muun muassa ”klassinen” sosiaalisen disorganisaation malli, Shaw’n ja McKayn sosiaalisen disorganisaation malli, Sampsonin ja Grovesin sosiaalisen disorganisaation malli sekä yhteispystyvyyden teoriaa noudatteleva malli. Bruinsma ja kollegat havaitsivat, että kaikissa tapauksissa havainnot poikkesivat osin teorioiden esittämistä empiirisistä yhteyksistä. Alueen sosioekonominen rakenne ja muuttoliike olivat odotusten mukaisesti yhteydessä rikoksesta epäiltyjen keskittymiseen alueellisesti, kun taas etnisellä heterogeenisuudella ei ollut tilastollisesti merkittävää yhteyttä vastemuuttujaan. Sampsonin ja Grovesin mallin sosiaalista rakennetta kuvaavat muuttujat samaten kuin yhteispystyvyyden mittari eivät kumpikaan kytkeytyneet rikoksesta epäiltyjen esiintyvyyteen. Rikollisuuden alueellisen esiintyvyyden suhteen etninen heterogeenisuus ennusti rikollisuuden tasoa, mutta muiden muuttujien suhteen havainnot olivat ristiriitaisia. (Bruinsma ym., 2013.)

Suomen näkökulmasta kiinnostavia ovat eräät Pohjoismaissa tehdyt tutkimukset, joissa on tarkasteltu sosiaalisen disorganisaation esittämiä mekanismeja pohjoismaisen hyvinvointivaltion viitekehyksessä. Sampson ja Wikström (2008) tarkastelivat Tukholmaa ja Chicagoa vertailevassa tutkimuksessaan yhteispystyvyyden esittämiä mekanismeja kahdessa selvästi toisistaan poikkeavassa urbaanissa ympäristössä ja havaitsivat, että eroista huolimatta molemmissa kaupungeissa voitiin havaita väestörakenteen ja sosiaalisen rakenteen yhteys rikollisuuteen. Tuoreessa Malmössä tehdyssä tutkimuksessa puolestaan havaittiin selvä yhteys yhteispystyvyyden ja julkisissa tiloissa tapahtuneiden väkivaltarikosten ja edelleen rakenteellisten muuttujien ja yhteispystyvyyden välillä (Gerell & Kronkvist, 2017). Niin ikään hiljattain julkaistussa suomalaistutkimuksessa (Danielsson, 2021) tarkastelun kohteena olivat 1960- ja 70-luvuilla rakennetut lähiöt, joiden osalta tarkasteltiin rakenteellisia tekijöitä, yhteispystyvyyttä, poliisin tietoon tulleita väkivaltarikoksia yksityisissä ja julkisissa tiloissa sekä tappeluiden havaitsemista omalla asuinalueella. Tutkimuksessa havaittiin, että yhteispystyvyys oli yhteydessä yksityisissä tiloissa tapahtuvaan väkivaltaan sekä havaittuihin tappeluihin, mutta ei julkisissa tiloissa tapahtuvaan väkivaltaan. Vastaavasti keskittynyt huono-osaisuus kytkeytyi vain yksityisissä tiloissa tapahtuvaan väkivaltaan. Tutkimuksessa kyseenalaistettiin sosiaalisen disorganisaation ja erityisesti yhteispystyvyyden vaikutus kaikkeen rikollisuuteen, sillä vaikutus voi ilmetä

vain tietyissä rikoslajeissa ja vain tietyssä ympäristössä tehdyissä rikoksissa. Suomessa yhteispystyvyyden teoriaa on sovellettu rikollisuuden ohella myös koetun sosiaalisen epäjärjestyksen tutkimuksessa (Kempainen, 2017).

2.5 Johtopäätökset: sosiaalisen disorganisaation teorian rajat

Sosiaalisen disorganisaation teoria ja yhteispystyvyyden teoria ovat saaneet osittaista tukea viimeaikaisesta kansainvälisestä tutkimuskirjallisuudesta. Samalla on kuitenkin kiinnitetty yhä laajemmassa määrin huomiota teorian ja siihen liittyvien tutkimusten empiiristen strategioiden puutteisiin. Näistä keskeisimpiä on pitkittäisaineistojen puute, joka on osaltaan vaikeuttanut kausaalisten mekanismien identifiointia, viime kädessä siis sosiaalisen rakenteen, kuten sosiaalisen pääoman ja sosiaalisen kontrollin, vaikutusta rikollisuuteen (Pauwels ym., 2018). Eräät tutkijat ovat jopa esittäneet, että koska aiemmassa aikapisteessä tapahtuva rikollisuus vaikuttaa sosiaaliseen rakenteeseen ja yhteispystyvyyteen, on yhteispystyvyyden mittaamisessa merkittäviä endogeenisuusongelmia (Sutherland, Brunton-Smith & Jackson, 2013). Pitkittäisaineistojen puuttuessa naapuruston rakenteen, sosiaalisten suhteiden ja rikollisuuden dynaaminen suhde on näin ollen jäänyt epäselväksi. Tätä dynamiikkaa on tarkasteltu Australian Brisbanessa tehdyssä tutkimuksessa (Hipp & Wickes, 2017), jossa hyödynnettiin kolmessa eri aikapisteessä tehtyä väestökyselyä. Tutkimuksessa ei havaittu, että korkealla yhteispystyvyydellä olisi ollut yhteyttä matalampaan rikostasoon myöhemmissä aikapisteissä, mutta yhteys keskittyneen huono-osaisuuden ja rikollisuuden samaten kuin myöhemmissä aikapisteissä havaitun huono-osaisuuden välillä oli vahva. Tämä viittaa huono-osaisuuden kierteseen korkean rikollisuuden asuinalueilla.

Toinen sosiaalisen disorganisaation teoriaan ja sen variantteihin liittyvä empiirinen haaste on koskenut tutkimusten alueyksiköiden kokoa. Kysymys on keskeinen, sillä sosiaalisten ”naapurustomekanismien” vaikutus on hyvin todennäköisesti riippuvainen alueyksiköiden maantieteellisestä laajuudesta ja väestön koosta. Sosiaalisen disorganisaation perinteeseen kytkeytyvissä tutkimuksissa naapurustot ovat usein olleet erittäin laajoja, useiden tuhansien asukkaiden yksiköitä. Viimeaikaisessa aluetutkimuksessa on kuitenkin vahvistunut käsitys, jonka mukaan keskeiset naapurustomekanismit – kuten

myös rikollisuus – paikantuvat tosiasiaissa hyvin rajatuille maantieteellisille alueille. Ruotsin Malmössä tehdyssä tutkimuksessa havaittiin, että yhteis-pystyvyyteen liittyvät mekanismit olivat vahvimmillaan pienemmissä naapurustoissa (Gerell, 2015). Varsinkin kyselytutkimusten viitekehyksessä pienet alueyksiköt eivät kuitenkaan välttämättä ole tarkoituksenmukaisia, ja toisaalta esimerkiksi rikostapahtumien määrä on pienissä alueyksiköissä väistämättä pieni. Empiirisesti esimerkiksi huono-osaisuus ja etninen heterogeenisuus voivat myös vaikuttaa sosiaalisiin mekanismeihin eri tavoin eri aggregaatio-tasoilla (Hipp, 2007). Voidaankin todeta, että kysymys sosiaalisen disorganisaation teorian testaamiseen liittyvistä alueyksiköistä on edelleen pitkälti ratkaisematta.

Ehkä keskeisin teoreettinen ja empiirinen haaste on koskenut sitä, mikä on valikoitumisen rooli sosiaalisen disorganisaation teoriassa. Sosiaalisen disorganisaation teoria esitti, että sosiaaliset mekanismit olivat luonteeltaan kausaalisia, mutta näiden mekanismien havainnoinnin ongelmana oli ja on edelleen, että tietyillä ominaisuuksilla varustetut ihmiset valikoituvat tietyille asuinalueille (ks. Eerola & Saarimaa, 2019). Eräissä Suomessa (Airaksinen ym., 2021) ja Ruotsissa (Sariaslan ym., 2013; Sariaslan ym., 2017) tehdyissä tutkimuksissa on laajoihin väestöaineistoihin perustuvilla analyyseillä esitetty, että naapurustotekijöiden kausaalinen rooli vaikuttaisi olevan varsin vähäinen, kun yksilötason tekijöiden rooli sekä yksilöiden valikoituminen asuinalueille on huomioitu tyydyttävästi. Nämä havainnot ovat osaltaan kyseenalaistaneet väitteen naapurustovaikutusten kausaalisesta roolista. Samalla on kuitenkin jätetty huomiotta Chicagon koulukunnan piirissä esitetty ja myös Shaw'n ja McKayn esittämä tulkinta, jonka mukaan asuinalueen rakenteelliset tekijät itse asiassa aiheuttavat valikoitumista (Shaw & McKay, 1969, 147–152). Sampson (2013) onkin esittänyt, että naapurustoon valikoituminen ilmentää nimenomaan aluevaikutusta, ja siten valikoitumista koskeva kritiikki ei ole kaikilta osin perusteltua. Lisäksi kritiikki ohittaa sen tosiasian, että rikoksentehtävien ja rikoskäyttäytymisen alueellista ryvästymistä pidetään yleisesti epätoivottavana niin sosiaalipoliittisesta kuin rikostorjunnan näkökulmasta, riippumatta siitä, onko naapurustovaikutuksissa kyse rikollisuutta aiheuttavasta kausaalisesta mekanismista.

Yhdysvalloissa tehdyissä tutkimuksissa on kuitenkin saatu viitteitä myös naapuruston kausaalisesta vaikutuksesta rikollisuuteen. Eräissä Yhdysvaltojen suurissa kaupungeissa toteutettua *Moving to Opportunity* -kokeilua

arvioineissa tutkimuksissa havaittiin, että huono-osaisemmilta alueilta pois muuttaneiden perheiden lapset, erityisesti pojat, tekivät vähemmän väkivaltarikoksia mutta enemmän omaisuusrikoksia kuin verrokkit (Kling ym., 2005; Sciarra ym., 2013). Hieman vastaavaa asetelmaa hyödyntäneessä tutkimuksessa tarkasteltiin huono-osaisen asuinalueen asuintalon purkamisen tieltä muuttaneiden perheiden ja heidän lastensa tilannetta, ja havaittiin, että parempiosaisille alueille muuttaneilla lapsilla oli vähemmän väkivaltarikoksia koskevia rikosepäilyjä (Chyn, 2018). Käytännössä näidenkin tutkimusten ongelmana on kuitenkin ollut, että on vaikea identifioida niitä sosiaalisia mekanismeja, jotka voisivat olla kyseisten vaikutusten taustalla, sillä muuton yhteydessä muuttuvat paitsi yksilöiden sosiaalinen ympäristö myös esimerkiksi palvelut ja rakennettu ympäristö. Ongelma on perusteiltaan sama kuin varhaisissa sosiaalisen disorganisaation teorian empiirisissä sovellutuksissa.

Yhteenvetona voidaan todeta, että sosiaalisen disorganisaation teoria on viimeisten vuosikymmenien aikana noussut uudestaan rikollisuuden alueellisia eroja tarkastelevan tutkimuksen keskiöön, mutta samalla teoria on monilla tavoin irtaantunut Shaw'n ja McKayn empiirisestä strategiasta. Tämä on erityisesti yhteispystyvyyden teorian viitekehyksessä johtanut aiempaa tarkempaan käsitykseen sosiaalisten suhteiden ja sosiaalisen kontrollin yhteydestä rikollisuuden alueelliseen vaihteluun. Teoriaa tukevia tuloksia on viime vuosien aikana saatu hyvin erilaisissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa ja maantieteellisillä alueilla, mutta toisaalta havainnot eivät ole olleet täysin yksiselitteisiä ja teoriaa tukevia. Ilmeisimpänä puutteena on kuitenkin ollut teorian esittämien mekanismien kausaalisuuden identifiointi, mikä on otollisten tutkimusasetelmien puuttuessa osoittautunut vaikeaksi. Voidaankin todeta, että teorian pitkän aikavälin relevanssi modernissa yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa tulee olemaan pitkälti riippuvainen siitä, onnistutaanko tulevaisuudessa tutkimuksissa identifioimaan teorian esittämiä kausaalisia mekanismeja uskottavasti. Tämä kysymys tulee olemaan keskeinen myös teorian pohjalta esitettyjen mahdollisten toimenpidesuosittelujen ja rikoksentorjuntatoimenpiteiden osalta.

Tutkimuskirjallisuus

Airaksinen, J., Aaltonen, M., Tarkiainen, L., Martikainen, P., Latvala, A. (2021). Associations of neighborhood disadvantage and offender concentration with criminal behavior: Between-within analysis in Finnish registry data. *Journal of Criminal Justice*, 74(2021), 101813.

Andresen, M. (2014). *Environmental Criminology: Evolution, Theory, and Practice*. Routledge, London.

Bossard, J.H.S. (1930). Delinquency Areas: A Study of the Geographic Distribution of School Truants, Juvenile Delinquents, and Adult Offenders in Chicago. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 149(1930), 209–210.

Bruinsma, G.J.N., Pauwels, L.J.R., Weerman, F.M. & Bernasco, W. (2013). Social Disorganization, Social Capital, Collective Efficacy and The Spatial Distribution of Crime and Offenders. An Empirical Test of Six Neighbourhood Models for a Dutch City. *British Journal of Criminology*, 53(5), 942–963.

Burgess, E.E. (1967). The Growth of the City: An Introduction to a Research Project. In Park, R.E., Burgess, E.W. & McKenzie, R.D. (eds.), *The City* (pp. 49–62). University of Chicago Press, Chicago, IL.

Bursik, R.J. (1988). Social Disorganization and Theories of Crime and Delinquency: Problems and Prospects. *Criminology*, 26(4), 519–552.

Byrne, J.M. & Sampson, R.J. (eds.) (1986). *The Social Ecology of Crime*. Springer, New York, NY.

Chyn, E. (2018). Moved to Opportunity: The Long-Run Effects of Public Housing Demolition on Children. *American Economic Review*, 108(10), 3028–3056.

Cortese, A.J. (1995). The rise, hegemony, and decline of the Chicago School of Sociology, 1892–1945. *The Social Science Journal*, 32(3), 235–254.

Cullen, F.T., Wright, J.P. & Blevins, K.R. (eds.) (2006). *Taking Stock: The Status of Criminological Theory*. Routledge, London.

Davie, M.R. (1943). Juvenile Delinquency and Urban Areas. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 226(1943), 155–208.

Danielsson, P. (2021). Collective efficacy and violent crime in suburban housing estates. *European Journal of Criminology*, 18(3), 345–365.

Eerola, E. & Saarimaa, T. (2019). Asuinalueiden segregaatio ja naapurusto-vaikutukset. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 115(2), 238–253.

Gerell, M. (2015). Collective efficacy, neighborhood and geographical units of analysis: Findings from a case study of Swedish residential neighborhoods. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 21(3), 385–406.

Gerell, M. & Kronkvist, K. (2017). Violent Crime, Collective Efficacy and City-Centre Effects in Malmö. *British Journal of Criminology*, 57(5), 1185–1207.

Hipp, J.R. & Wickes, R. (2017). Violence in Urban Neighborhoods: A Longitudinal Study of Collective Efficacy and Violent Crime. *Journal of Quantitative Criminology*, 33(4), 783–808.

Hipp, J.R. (2007). Block, tract, and levels of aggregation: Neighborhood structure and crime and disorder as a case in point. *American Sociological Review*, 72(5), 659–680.

Kemppainen, T. (2017). Disorder and insecurity in a residential context. A study focusing on Finnish suburban housing estates built in the 1960s and 1970s. Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitutkimus ja -tilastot, Helsinki.

Kivivuori, J., Aaltonen, M., Näsi, M., Suonpää, K. & Danielsson, P. (2018). *Kriminologia. Rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa*. Gaudeamus, Helsinki.

Kornhauser, R. (1978). *Social Sources of Delinquency. An Appraisal of Analytical Models*. The University of Chicago Press, Chicago.

Laub J.H. & Sampson R.J. (2003). *Shared Beginnings, Divergent Lives: Delinquent Boys to Age 70*. Harvard University Press, Cambridge, MA.

Lowenkamp, C.T., Cullen F. & Pratt, T. (2003). Replicating Sampson and Groves's Test of Social Disorganization Theory: Revisiting a Criminological Classic. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 40(4), 351–373.

Marino, M. (2008). Profile of Robert J. Sampson. *PNAS*, 105(3), 842–844.

Markowitz, F.E., Bellair, P.E., Liska, A.E. & Liu, J. (2001). Extending Social Disorganization Theory: Modeling the Relationships Between Cohesion, Disorder, and Fear. *Criminology*, 39(2), 293–320.

Niskanen, V. & Pietikäinen, P. (2021). Rikollisuus ja sosiaalisen disorganisaation teoria Chicagon sosiologisen koulukunnan tutkimuksissa 1918–1948. *Kriminologia*, 2021(1), 60–84.

Park, R.E., Burgess, E.W. & McKenzie, R.D. (eds.) (1967). *The City*. University of Chicago Press, Chicago, IL.

Pauwels, L., Bruinsma, G., Weerman, F. & Hardyns, W. (2018). Research on neighbourhoods in European cities. In Bruinsma, G. & Johnson, S. (eds.), *The Oxford Handbook of Environmental Criminology* (pp. 345–377). Oxford University Press, Oxford.

Sampson, R.J. (2006). Collective Efficacy Theory: Lessons Learned and Directions for Future Inquiry. In Cullen, F.T., Wright, J.P. & Blevins, K.R. (eds.), *Taking Stock: The Status of Criminological Theory* (pp. 149–167). Routledge, London.

Sampson, R.J. (2013). The Place of Context: A Theory and Strategy for Criminology's Hard Problems. *Criminology*, 51(1), 1–31.

Sampson, R.J. & Groves, W.B. (1989). Community Structure and Crime: Testing Social-Disorganization Theory. *American Journal of Sociology*, 94(4), 774–802.

Sampson, R.J. & Laub J.H. (1993). *Crime in the Making: Pathways and Turning Points Through Life*. Harvard University Press, Cambridge, MA.

Sampson, R.J. & Wikström, P.E. (2008). The Social Order of Violence in Chicago and Stockholm Neighborhoods: A Comparative Inquiry. In Kalyvas, S.N., Shapiro, I. & Masoud, T. (eds.), *Order, Conflict and Violence* (pp. 97–119). Cambridge University Press, Cambridge, MA.

Sampson, R.J., Raudenbush, S.W. & Earls, F. (1997). Neighbourhoods and Violent Crime: A Multilevel Study of Collective Efficacy. *Science*, 277(5328), 918–924.

Sanders, W.B. (1943). Juvenile Delinquency and Urban Areas. *Social Forces*, 21(4), 469–494.

Sariaslan, A., Långström, N., D’Onofrio, B, Hallqvist, J., Franck, J. & Lichtenstein, P. (2013). The impact of neighbourhood deprivation on adolescent violent criminality and substance misuse: A longitudinal, quasi-experimental study of the total Swedish population. *International Journal of Epidemiology*, 42(4), 1057–1066.

Sariaslan, A., Larsson, H., Lichtenstein, P. & Fazel, S. (2017). Neighborhood Influences on Violent Reoffending Risk in Released Prisoners Diagnosed With Psychotic Disorders. *Schizophrenia Bulletin*, 43(5). 1011–1020.

Shaw, C.R. (1930). *The Jack-Roller: A Delinquent Boy’s Own Story*. University of Chicago Press, Chicago, IL.

Shaw, C.R. & McKay, H.D. (1969). *Juvenile Delinquency and Urban Areas*. University of Chicago Press, Chicago.

Shaw, C.R., McKay, H.D., McDonald, J.F. (1938). *Brothers in Crime*. University of Chicago Press, Chicago, IL.

Shaw, C.R., Zorbaugh, F.E., McKay, H.E. & Cottrell, L.S. (1929). *Delinquency Areas: A Study of the Geographic Distribution of School Truants, Juvenile Delinquents, and Adult Offenders in Chicago*. University of Chicago Press, Chicago, IL.

Shen, J.-L. & Andresen, M. (2021). A Tale of Two Theories: Whither Social Disorganization Theory and the Routine Activities Approach? *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 63(2), 1–22. doi:10.3138/cjc-cj.2021-0013.

Short, J.F. (1969). Introduction to the Revised Edition. In Shaw, C. & McKay, H., *Juvenile Delinquency and Urban Areas* (pp. xxv–liv). The University of Chicago Press, Chicago.

Snodgrass, J. (1976). Clifford R. Shaw and Henry D. McKay: Chicago Criminologists. *British Journal of Criminology*, 16(1), 1–19.

Steiner, J.F. (1929). Delinquency Areas. A Study of the Geographic Distribution of School Truants, Juvenile Delinquents, and Adult Offenders in Chicago (Book Review). *Social Forces*, 8(1), 608–609.

Sutherland, A., Brunton-Smith, I. & Jackson J. (2013). Collective Efficacy, Deprivation and Violence in London. *British Journal of Criminology*, 53(6), 1050–1074.

Sutherland, E.H. (1930). Delinquency Areas: A Study of the Geographic Distribution of School Truants, Juvenile Delinquents, and Adult Offenders in Chicago, by Clifford R. Shaw, Frederick M. Zorbaugh, Henry D. McKay, Leonard S. Cottrell. *American Journal of Sociology*, 36(1), 139–140.

The University of Chicago Library (2022). *Social Science Research Committee Maps*. Sijainti: <https://www.lib.uchicago.edu/e/collections/maps/ssrc/> (9.3.2022).

Whyte, W.F. (1993). *Street Corner Society. The social structure of an Italian slum*. University of Chicago Press, Chicago, IL.

Wiley, M.M. (1930). Review of: Delinquency Areas: A Study of the Geographic Distribution of School Truants, Juvenile Delinquents, and Adult Offenders in Chicago. *Journal of abnormal and social psychology*, 25(3), 357–358.

Zaukowski, H. & Parker, K.F. (2010). Problems & Prospects Revisited: Bursik's Mark on Chicago–Style Criminology. *Journal of Criminal Justice Education*, 21(3), 311–331.

3. Todistajien uhkailu rikosprosessissa: merkkejä järjestäytyneestä rikollisuudesta?

Matti Vuorensyrjä, Jenita Rauta & Terhi Kankaanranta

Järjestäytynyt rikollisuus, erityisesti jengirikollisuus ja jengirikollisuuteen kytkeytyvä todistajien uhkailu rikosprosessissa, on ollut jo pitkään merkittävä ongelma Yhdysvalloissa. Se on nouseva uhka myös Pohjoismaissa, eikä Suomi ole tässä suhteessa poikkeus, vaikka jengirikollisuus ilmiönä ei ole Suomessa vielä samalla tasolla kuin esimerkiksi Ruotsissa.

Lainvalvontaviranomaisten on kyettävä systemaattisesti seuraamaan ja arvioimaan tämän ilmiön yleisyyttä. George Akerlofin ja Janet Yellenin peliteoreettinen artikkeli *Gang Behavior, Law Enforcement and Community Values* vuodelta 1994 antaa empiirisen tutkimuksen avaimia jengirikollisuuteen kytkeytyvän uhkailun tutkimukseen, erityisesti tätä ilmiötä koskevan seuranta- ja arviointityön täsmentämiseen ja suuntaamiseen. Tutkimus on tärkeä myös monella muulla tavalla – kuten taloustieteen ja kriminologian teemoja yhdistävässä kokonaisvaltaisessa tarkastelutavassaan – mutta erityisen merkittävä ja ajankohtainen se on juuri edellä kuvatusta näkökulmasta katsottuna.

3.1 Rikollisryhmät ja todistaminen

Rikollisuus lisääntyi Yhdysvalloissa vuosien 1960-1990 välisenä aikana dramaattisesti, kuten George Akerlof ja Janet Yellen kirjoittavat. Erityisesti vakava rikollisuus näytti olevan kasvussa, usein siten, että rikosten taustalta paljastui järjestäytyneitä rikollisryhmiä. Murhia tehtiin 1990-luvun alussa 9.4 saatauhatta amerikkalaista kohden, kun suhdeluku vielä 1960-luvun alussa oli ollut 5.4, eli suhteellisesti tarkasteltuna murhia tehtiin lähes kaksinkertainen määrä (x2) aiempaan verrattuna. Autovarkauksien suhdeluku kasvoi saman ajanjakson kuluessa 3.6-kertaiseksi (x3.6). Törkeiden pahoinpitelyjen suhdeluku kasvoi viisinkertaiseksi (x5). (Akerlof & Yellen, 1994, 173.)

Kehitys herätti Yhdysvalloissa kriisitietoisuuden. Tavalla tai toisella siihen oli vastattava. Aviopari Akerlofin ja Yellenin vuonna 1994 kirjoittama artikkeli

Gang Behavior, Law Enforcement and Community Values oli kokeneiden tutkijoiden tapa vastata näihin ongelmiin.

George Akerlof (1940–) on taloustieteen nobelisti (Nobel 2001), jonka tutkimus on kohdistunut monilla kekseliäillä tavoilla erilaisten strategisten päätöksentekotilanteiden analyysiin. Ehkä kuuluisin hänen tutkimuksistaan on käytettyjen autojen autokauppaa käsittelevä artikkeli *The Market for Lemons* vuodelta 1970. ”Lemon” on päämerkityksensä (sitruuna) lisäksi amerikkalainen slangisana, joka tarkoittaa jotakin epämiellyttävää, arvotonta, tai sellaista, joka aiheuttaa pettymyksen (Webster’s, 2004, 729). Amerikkalaisille sillä on aivan erityinen merkitys autokaupassa. Se tarkoittaa myynnissä olevaa käytettyä autoa, jossa on sellaisia piileviä vikoja, jotka ovat myyjän mutta eivät ostajan tiedossa. Akerlofin (1970) artikkeli oli omintakeinen, eikä sen merkitystä heti ymmärretty.³⁹ Tultuaan hyväksytyksi se avasi kokonaan uuden, sellaisia päätöksentekotilanteita koskeneen tutkimusalan, joissa informaatio on jakautunut asymmetrisesti eri päätöksentekijöiden välillä.

Janet Yellen (1946–) on taloustieteen tohtori (Yale), jonka työuraan sisältyvät muun muassa tutkimus- ja opetustehtävät Harvardin yliopistossa, Berkeleyyn yliopistossa ja LSE:ssä (London School of Economics), Yhdysvaltain keskuspankki Fed:n (Federal Reserve System) pääjohtajuus (2014–2018) ja nykyisin, vuoden 2020 nimityksestä lähtien, valtionvarainministerin tehtävä Joe Bidenin kabinetissa. Yellen on tutkinut urallaan makrotalouden dynamiikkaa ja vähäosaisuutta Yhdysvalloissa, etenkin työttömyyttä ja työttömyyden syitä ja seurauksia.

Akerlof ja Yellen (1994) kysyivät 1990-luvun alkupuolen artikkelissaan, miksi rikollisuus oli lisääntynyt Yhdysvalloissa niin merkittävästi, vaikka valvonta oli lisääntynyt ja vankiluvut olivat itse asiassa yli kaksinkertaistuneet 1960-luvulta 1990-luvulle? Miksi perinteinen kontrollipolitiikka, ”bricks-and-sticks approach” kuten he sitä kutsuivat (voitaisiin kai suomentaa, ”putkaa ja pampppua,” tai ”kiven sisään ja keppiä”), ei toiminut? Heidän vastauksensa oli olennaisella tavalla erilainen kuin toisen taloustieteen nobelistin (Nobel 1992) Gary Beckerin vastaus. Siinä oli elementtejä samaan aikaan kehittyneestä proseduraalisen oikeudenmukaisuuden teoriasta (Tyler, 1990/2006; Tyler & Huo, 2002).

Becker (1968) oli viitisentoista vuotta aiemmin tuonut rationaalisanalyttisen lähestymistavan rikollisuuden tutkimuksen kenttään artikkelissaan

Crime and Punishment: An Economic Approach. Becker ajatteli, että rikollisuutta ja rikollisuuden kontrollia voidaan analysoida samalla tavalla kuin mitä tahansa muitakin inhimillisiä valintoja ja päätöksentekoa. Lainvalvontaviranomaisten on mahdollista analysoida rikollisuudesta aiheutuvia yhteiskunnallisia hyvinvointitappioita, määrittellä eri rikoksia koskevat rangaistustasot ja säädellä kiinnijäämisriskiä joko lisäämällä tai vähentämällä lainvalvonnan määrää. Rikoksia tehdään joskus ajattelematta, ja irrationaalisista syistä, esimerkiksi voimakkaan tunnekuohun vallassa, mutta niitä tehdään myös – rikoslajista ja -tapauksesta riippuen – järkeä käyttäen, niin että rangaistustasot ja kiinnijäämisen riski vaikuttavat päätöksentekoon. Lainvalvontaviranomaisten näkökulmasta tämä tarkoittaa, että rangaistustasoilla ja kiinnijäämisen riskillä on omavaikutuksensa rikollisuuteen, ja siten myös jokin koko yhteiskunnan hyvinvoinnin näkökulmasta optimaalinen taso.

Akerlof ja Yellen (1994) katsoivat, että Beckerin (1968) näkökulma rikollisuuteen ja lainvalvonnan toimintapolitiikkaan oli liian suppea. Heidän oma mallinsa perustui Beckerin tutkimuksen tapaan menetelmällisesti rationaaliseen analyysiin, mutta se oli sisällöllisesti kattavampi kuin Beckerin malli. Se sisälsi

- rikollisuudesta aiheutuvat yhteiskunnalliset hyvinvointitappiot (the social cost of crime),
- lainvalvonnan kustannukset, mukaan lukien rangaistustasojen määrittelyn ja kiinnijäämisen riskin säätelyn (the cost of monitoring) sekä
- yhteisön tulotason, joka vaihtoehtokustannusten⁴⁰ kautta selittää suhteellisia rikoshyötyjä ja siten rikosten määrää tutkittavassa yhteisössä (neighborhood income).

Se sisälsi myös kaksi muuta, aiempaan tutkimuskirjallisuuteen nähden uutta tekijää,

- kokemuksen oikeudenmukaisesta rangaistustasosta tutkittavassa yhteisössä (the fair punishment norm) ja
- ilmoitusalttiuden tutkittavassa yhteisössä (the community's reporting propensity).

Viimeksi mainittua tekijää, ilmoitusalttiutta, selitti Akerlofin ja Yellenin (1994) mallissa kolme eri tekijää,

- ne arvot ja normit, jotka tutkittavassa yhteisössä säätelevät kansalaisten yhteistyötä lainvalvontaviranomaisten kanssa (community norms concerning cooperation with law enforcement efforts),
- ilmoittajiin kohdistuvien mahdollisten kostotoimien vakavuus ja todennäköisyys (the severity and probability of retaliation against informants) sekä
- rikollisuuden taso laajemmin muussa yhteiskunnassa, tutkittavan yhteisön ulkopuolella (the level of crime outside the neighborhood). (Koko edellä mainitusta kahdeksan eri tekijän listasta ks. Akerlof & Yellen, 1994, 188, ja koko artikkeli.)

Yksittäisinä selittävinä tekijöinä kaikki edellä mainitut muuttajat ovat rikollisuuden taloustieteelliselle ja kriminologiselle tutkimukselle tuttuja asioita. Akerlofin ja Yellenin (1994) tutkimuksen merkitys oli siinä, että he sijoittivat kaikki nämä tekijät loogisesti eheällä tavalla yhteen matemaattiseen malliin ja ratkaisivat tämän mallin lyhyen ja pitkän aikavälin tasapainopisteet. Samanlaista tutkimusta ei ole tehnyt kukaan muu, ei ennen eikä jälkeen Akerlofin-Yellenin mallin.⁴¹

Akerlofin ja Yellenin (1994) tutkimus on saanut suhteellisen vähän huomiota myöhemmässä poliisi- ja kriminologian alan tutkimuksessa, poikkeuksena todistajien uhkailun tutkimus strategisena päätöksentekoaasetelmana, jossa yhteydessä Akerlofin-Yellenin mallia on käytetty. Se on kuitenkin monella tavalla tärkeä alan perustutkimuksen kannalta.

Akerlofin ja Yellenin (1994) mallin perusoletukset koskevat aihealueen keskeisiä toimijoita – paikallisia rikollisryhmiä, yhteisöjäseniä (community members) ja lainvalvontaviranomaisia – ja mallikokonaisuuden tuottamien ennusteiden sarja on sisällöllisesti mielekäs ja uskottava. Mallia kokonaisuutena on vaikeata empiirisesti testata, mutta tähänastisen empiirisen tutkimuksen perusteella näyttää siltä, että mallin yksittäiset ennusteet ovat totuudenmukaisia.

Akerlofin ja Yellenin (1994) malli on ajankohtainen, kun ajatellaan viimeaikaisia kielteisiä kehityskulkuja pohjoisen Euroopan suurimmissa kaupungeissa ja niiden lähiöissä, kuten Pariisissa, Brysselissä, Malmössä, Göteborgissa ja Tukholmassa, ehkä Helsingissäkin. Se käsittelee rikollisryhmiä (kuten järjestäytyneen rikollisuuden ryhmiä, huumausainekaupan logistisia ketjuja ja organisaatioita, nuorten muodostamia rikollisia jengejä jne.), jotka kasvavat yhteisön sisään sillä tavoin, että niistä muodostuu valtioita valtioissa. Nämä rikollisryhmät ovat territoriaalisia, niin että niillä on omat spesifit alueensa, joita ne hallitsevat, jotka ”kuuluvat niille.” Niillä on myös oma hierarkiansa, oma taloutensa ja oma poliisinsa (Akerlof & Yellen, 1994, 177). Ne eivät tunnusta, eivätkä halua yhteisöjäsenten tunnustavan, muita suvereenia toimijoita, muita suvereniteetteja.

Todistajien uhkailu yleisesti, mutta aivan erityisesti sellaisissa tapauksissa, joissa sen taustalla on mainitun kaltainen rikollisryhmä, on suora uhka liberaalille demokratialle ja oikeusvaltiolle. Todistajien ja asianomistajien uhkailu ja painostaminen on poliisibarometritutkimusten mukaan lisääntynyt Suomessa 2010-luvun loppupuolella (Vuorensyrjä & Rauta, 2020). Kehitystä seurataan pitkän aikavälin seuranta- ja arviointitutkimuksissa, kuten juuri poliisibarometritutkimuksessa, mutta tutkimusta olisi tarpeen tarkentaa siten, että tiedettäisiin minkä laatusesta ilmiöstä on kyse. Onko kyse järjestäytyneen rikollisuuden vähittäisestä noususta myös Suomessa, vai onko kyse tavanomaisemmasta, esimerkiksi pahoinpitelyihin liittyvästä rikollisuudesta, kuten aiemmin (Jansson, 2005; Hadley, 2006)?

Akerlofin ja Yellenin (1994) mallissa todistajien uhkailua käsitellään järjestäytyneen rikollisuuden kontekstissa. Sillä on omat, erityiset piirteensä, jotka eroavat sellaisen uhkailun piirteistä, jota tapahtuu massarikollisuuden, tavanomaisimmin pahoinpitelyjen, kontekstissa.

Rikollisryhmän näkökulmasta katsottuna todistajien uhkaaminen kostotoimilla on se keskeinen instrumentti, jonka avulla ryhmä yrittää vaikuttaa todistajien, ja laajemmin yhteisöjäsenten, päätöksentekoon. Yhteisöjäsenten on omasta puolestaan tehtävä vaikea ja samalla ratkaiseva valinta. Kannattaako rikoksista raportoida poliisille? Kannattaako yhteistyö lainvalvontaviranomaisten kanssa vai ei?

Lainvalvontaviranomaiset tarvitsevat yhteisöjäsenien yhteistyötä. He saavat tarvitsemansa informaation lopulta vain yhteisöjäseniltä. Lainvalvonta on työvoimaintensiivistä ja sellaisena väistämättä, työn luonteen vuoksi, suhteellisen kustannustehotonta. Lainvalvonnan määrä ja intensiteetti yksistään eivät voi koskaan riittää tuottamaan tarvittavaa informaatiota, jos yhteisöjäsenet eivät tee yhteistyötä lainvalvontaviranomaisten kanssa. Lainvalvontaviranomaisilla on olennainen rooli yhteisöllisen luottamuksen ja yhteistyön luomisen kannalta, ja kun yhteisöjäsenet tekevät yhteistyötä, sen varmistamisessa, että he ovat yhteisöjäsenien luottamuksen arvoisia; että lainvalvontaviranomaisten oma toiminta on lainmukaista, oikeudenmukaista ja asiakkaita ja kansalaisia arvostavaa kunnioittavaa ja että se on vaikuttavaa.

Akerlofin ja Yellenin (1994) mallissa kaikki nämä eri osatekijät loksahavat paikalleen. On edelleen olemassa se sininen puolustuslinja, josta lainvalvontaviranomaisten täytyy huolehtia. Mutta tässä tehtävässä he tarvitsevat tukea, jota vain yhteisöjäsenien on heille mahdollista antaa.

Akerlofin ja Yellenin (1994) mallin sisäisen tulkinnan ja kuvauksen jälkeen (luku 3.2.) tässä artikkelissa edetään tutkimaan, mikä on Akerlofin-Yellenin mallin suhde muuhun tutkimuskirjallisuuteen, yhtäältä teoreettisesti ja toisaalta empiirisesti, erityisesti todistajien uhkailun näkökulmasta. Onko malli linjassa aiemman ja myöhemmän teoreettisen tutkimuskirjallisuuden kanssa? Ovatko todistajien uhkailua koskevat empiiriset havainnot yhdenmukaisia Akerlofin-Yellenin mallin malliennusteiden kanssa?

Uhkailun ja painostamisen ilmiötä on vaikea tutkia empiirisesti, koska kummallakin osapuolella – painostamiseen syyllytyvällä epäillyllä ja painostukseen taipuvalla todistajalla tai asianomistajalla – on kaikki syy pitää valintojaan koskeva totuus salassa. Akerlofin ja Yellenin (1994) mallia voidaan kuitenkin arvioida yksittäisten havaintojen ja tutkimustietojen perusteella, erityisesti kokonaisrikollisuuteen kohdistuneiden kansalaiskyselyjen avulla. Ilmiön yleisen analyysin rinnalla tässä artikkelissa tarkastellaan myös Suomen tapusta. Jotakin tästä ilmiöstä tiedetään myös Suomen osalta (luku 3.3.). Artikkelin päättävässä luvussa keskustellaan laajemmin sekä niistä päätelmistä, joihin Akerlofin ja Yellenin tutkimuksen ja muun tutkimuksen perusteella voidaan edetä, että niistä rajoituksista, jotka luonnehtivat aihealueen tutkimusta (luku 3.4.).

Tutkimuksen käsitteistä voidaan tämän johdantoluvun lopuksi huomauttaa, että *todistajien uhkailun* käsitettä käytetään tämän artikkelin tekstissä kattavana käsitteenä, Hadleyn (2006) ratkaisun tapaan, niin että tämä käsite sisältää todistajien uhkailun lisäksi myös asianomistajien uhkailun, ja myös niin, että se sisältää kaiken uhkailun ja painostamisen, ei vain nimenomaisia suoria henkilökohtaisia uhkauksia. Jokaisessa käsitteen käyttötapauksessa ei siis toisteta ilmausta ”todistajien ja asianomistajien uhkailu ja painostaminen,” vaan puhutaan yksinkertaisuuden vuoksi todistajien uhkailusta.

Uhkailun käsite ei tutkimuksessa välttämättä vastaa ilmiön juridista määritelmää (Rikoslaki 1998/563, 15 luku, 9 §, oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen), vaikka myöskään mitään varsinaista ristiriitaa käsitteiden käytön välillä ei ole (akateeminen tutkimus, rikoslaki). Elsa Y. Chenin (1990, 837) yleinen tietosanakirjamääritelmä (*Encyclopedia of Race and Crime*), yhtenä esimerkkinä, antaa hyvän lähtökohdan ilmiön analyysiin: ”Victim or witness intimidation is the practice of threatening, harming, or otherwise instilling fear in a victim of, or a witness to, a crime, in an effort to prevent him or her from reporting a crime or testifying in court.”

3.2 Akerlofin-Yellenin malli

Akerlofin ja Yellenin (1994, 196-205) malli on matemaattisesti suhteellisen raskas, eikä sitä kuvata tässä kokonaisuudessaan.⁴² Tässä kuvataan yksi heidän mallinsa tavallisista tasapainoratkaisuista luonnollisen kielen ja graafisen esityksen avulla. Tämän jälkeen tutkitaan mallin sisäisiä vaikutusyhteyksiä yhteisöjäsenten päätöksentekoaasetelman näkökulmasta. Lopuksi tutkitaan mallin tasapainoratkaisujen ja -alueiden keskeisiä ominaisuuksia ja niiden määräytymiseen vaikuttavia keskeisiä malliparametreja.

3.2.1 Yleinen mallikuvaus

Akerlofin ja Yellenin (1994) mallikohtaiset oletukset eroavat Beckerin (1968) tutkimuksen oletuksista. Beckerin ajatuksena oli, että lainvalvonnan määrä vaikuttaa rikollisuuteen, koska se vaikuttaa kiinnijäämisen riskiin. Akerlofin-Yellenin mallissa oletetaan, että merkittävimpiä niistä tekijöistä, jotka tukevat lakia ja lainvalvontaa ja ehkäisevät rikoksia ja rikollisuutta, ovat yhteisöjäsenten rikoksia koskevat havainnot ja heidän valmiutensa kertoa

havainnoistaan lainvalvontaviranomaisille. Yhteisöjäsenien – ja laajemmin kansalaisten – merkitys on ratkaiseva.

Akerlof ja Yellen (1994) olettavat, että paikallinen rikollisryhmä on tietoinen siitä merkityksestä, joka tavallisilla yhteisöjäsenillä tässä suhteessa on ja että se pyrkii toimimaan sillä tavoin, että yhteisöjäsenet eivät raportoi tapahtumista lainvalvontaviranomaisille. Yhtäältä se pyrkii rajaamaan tekemiensä rikosten määrän sellaiseksi, että raportointi ei kannata, minkä lisäksi se samalla pyrkii vaikuttamaan yhteisöjäseniin siten, että nämä eivät uskaltaisi kertoa tietojaan lainvalvontaviranomaisille: uhkailemaan ja painostamaan yhteisöjäseniä monilla erilaisilla kostotoimilla. (Akerlof & Yellen, 1994, 174-175.)

Akerlofin ja Yellenin (1994) mallissa rikollisryhmän kannattaa lisätä tekemiensä rikosten määrää niin saanottuun yhteistyön rajapisteeseen saakka (cooperation/noncooperation boundary), mutta ei sen yli. Kun tämä rajapiste ylittyy, yhteisöjäsenet saavat rikoksista tarpeekseen ja uhkailusta huolimatta alkavat raportoida havainnoistaan lainvalvontaviranomaisille. Lainvalvontaviranomaiset saavat tarvitsemansa informaation vain yhteisöjäseniltä, ja vain kun heillä tämä informaatio on, rikollisryhmälle voidaan määrätä

Akerlofin-Yellenin mallin muuttujat

- U^c Yhteisöjäsenien hyötyfunktio
- U^s rikollisryhmän hyötyfunktio
- s rikosten määrä yhteisössä
- \bar{s} rikosten määrä koko yhteiskunnassa keskimäärin
- r odotettavissa olevat rangaistukset rikollisryhmälle
- m valvonnan määrä
- f rangaistustaso
- \bar{f} oikeudenmukaiseksi koettu rangaistustaso
- c yhteistyö lainvalvontaviranomaisien kanssa ($c = 0$ tai $c = 1$)
- \bar{R} kostosta aiheutuva tappio yhteisöjäsenelle, kun hän tekee yhteistyötä lainvalvontaviranomaisten kanssa
- p koston todennäköisyys
- d_c yhteisöjäsenien arvot ja normit, jotka vaikuttavat yhteistyöhön lainvalvontaviranomaisten kanssa
- θ yhteisön tulotaso
- ε tasapainopiste

rangaistuksia. Yhteisöjäsenien merkitys mallissa on näin ollen aivan keskeinen. Mikäli yhteisössä ei ole ylitetty yhteistyön rajapistettä, yhteisöjäsenet eivät raportoi havainnoistaan poliisille, eikä rikollisryhmälle voida määrätä rangaistuksia lainkaan.

Tarkastellaan tätä graafisen esityksen avulla. Kuvioon 3.1. on piirretty yksi Akerlofin-Yellenin mallin tavallisista tasapainoratkaisuista. Siinä $U^c\{*\}$ kuvaa yhteisöjäsenien hyötyfunktiota (hyöty yhteistyöstä lainvalvontaviranomaisten kanssa, ks. yhtälö 1), U^s on rikollisryhmän hyötyfunktio (hyöty ryhmän tekemistä rikoksista, ja tappiot mahdollisista rikollisryhmälle määrättävistä rangaistuksista, ks. yhtälö 3), s on rikosten määrä yhteisössä ja ε on tasapainopiste tässä tietyssä päätöksentekoaikavälissä. Yhteisöjäsenet tekevät lainvalvontaviranomaisten kanssa yhteistyötä, ja raportoivat rikoksista, kun $U^c\{*\} > 0$. Kun näin on, rikollisryhmälle kyetään langettamaan rangaistuksia ja rikollisryhmän hyötyfunktion U^s arvo romahtaa.

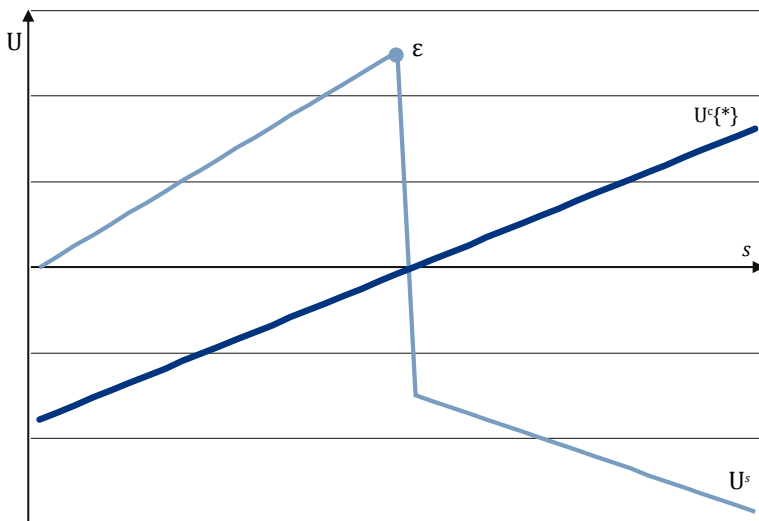
Rikoskontrollirajoite on tämän kuvion tapauksessa voimassa: U^s :n arvo laskee yhteistyöpisteen yläpuolisella alueella rikosten määrän s funktiona. Jos näin ei olisi, vaan U^s kasvaisi myös tällä alueella eli alueella, jolla yhteisöjäsenet tekevät yhteistyötä lainvalvontaviranomaisten kanssa ja raportoivat rikoksista, rikoshyödyn ja rikollisuuden määrän kasvulle ei olisi ylärajaa. Ne kasvaisivat rajatta. Yhteisö ajautuisi labiiliin, anarkistiseen tilaan, niin että rikosten määrä lähestyisi ääretöntä ($s \rightarrow \infty$).

Poliisin keskeisenä tehtävänä on huolehtia siitä, että rikos ei kannata, kun siitä raportoidaan. Poliisin tehtävänä on toisin sanoen huolehtia siitä, että rikoskontrollirajoite on voimassa (rikoskontrollirajoitteen matemaattisesta määrittelystä ks. yhtälö 4, ks. myös Akerlof & Yellen, 1994, 199). Rikoskontrollirajoitteesta voidaan sanoa, että se on Akerlofin-Yellenin mallissa se ohut sininen puolustuslinja, joka suojaa yhteisöä ja yhteisöjäseniä rikollisuuden hallitsemattomalta kasvulta, viime kädessä anarkialta.

Jos yhteisöjäsenet eivät tee yhteistyötä lainvalvontaviranomaisten kanssa, eivätkä raportoi rikoksista, lainvalvontaviranomaisten on omin toimin vaikeata kontrolloida rikollisuutta. Lainvalvontaviranomaiset, yhdessä lainsäätäjän kanssa, määrittävät Akerlofin-Yellenin mallissa valvonnan määrän (m) ja rangaistustason (f): $f \times m$. Valvonnan määrän ja intensiteetin m lisääminen on kustannustehotonta ja valvonnasta aiheutuvat kustannukset sisältyvät

lainvalvontaviranomaisen omaan hyötyfunktioon. Rangaistustason f nostamista puolestaan rajoittaa se rangaistustaso \bar{f} , jonka yhteisöjäsenet kokevat oikeudenmukaiseksi. Yhteisöjäsenten hyötyfunktioon sisältyy itseisarvolauseke $|f - \bar{f}|$. Rangaistustason f optimi saavutetaan, kun se vastaa yhteisöjäsenten oikeudenmukaiseksi kokemaa rangaistustasoa \bar{f} . Mitä suurempi todellisen rangaistustason f ero suhteessa oikeudenmukaiseksi koettuun rangaistustasoon \bar{f} on, sitä suurempi on epäoikeudenmukaisuuden kokemus, ja sitä vähäisempi on yhteisöjäsenten valmius tehdä yhteistyötä lainvalvontaviranomaisten kanssa ja sitä enemmän rikoksia yhteisössä tehdään.

Nähdään, kuten edellä jo todettiin, että Akerlofin-Yellenin mallissa yhteisöjäsenten asema on rikosten määrän ja rikollisuuden kontrollin kannalta olennaisen tärkeä. Yhteisöjäsenten päätökset määrittävät, yhdessä muutamien muiden parametrien kanssa, yhteisön turvallisuus- ja rikollisuustilanteen. Seuraavassa tutkitaan yksityiskohtaisesti yhteisöjäsenten hyötyfunktiota ja sen mallinsisäisiä vaikutuksia. Mitkä tekijät vaikuttavat yhteisöjäsenten yhteistyöratkaisuihin? Mikä ratkaisee sen, missä koordinaattipisteessä rikollisuutta rajoittava yhteistyön rajapiste sijaitsee?

Kuvio 3.1. Yhteisöjäsenten $U^{c\{*\}}$ ja rikollisryhmän U^s hyötyfunktiot ja tasapainopiste ε , kun rikollisuuden määrä s kasvaa ja rikoskontrollirajoite on voimassa*

* Akerlofin ja Yellenin (1994, 59) vastaavankaltaista kuviota soveltaen

3.2.2 Yhteisöjäsenen hyötyfunktio: mallinsisäiset vaikutukset

Akerlofin ja Yellenin (1994) mallissa yhteisöjäsenen hyötyfunktio U^c määrittelee sen hyödyn, jonka tavallinen (edustava) yhteisöjäsen saa yhteistyöstä lainvalvontaviranomaisten kanssa. Muuttujana c viittaa yhteistyöhön lainvalvontaviranomaisten kanssa, mutta ylä- tai alaindeksinä se viittaa Akerlofin-Yellenin mallissa aina yhteisöjäseniin tai tavalliseen (edustavaan) yhteisöjäseneseen ([c]ommunity members, a representative [c]ommunity member).

$$U^c = \{-a_c p\bar{R} + B_c (s - \bar{s}) - C_c |f - \bar{f}| + d_c\}c. \quad (1)$$

\bar{R} tarkoittaa rikollisryhmän kostosta yhteisöjäsenelle aiheutuvaa tappiota, kun hän tekee yhteistyötä lainvalvontaviranomaisten kanssa, p on koston toteuttamisen todennäköisyys, s on rikollisryhmän tekemien rikosten määrä yhteisössä, \bar{s} on rikosten määrä silloin, kun rikollisryhmää ei ole (rikollisuus yhteiskunnassa keskimäärin, naapuriyhteisöissä, muissa vastaavissa yhteisöissä; taso voi olla matalampi mutta myös korkeampi kuin s , jolloin yhteisöjäsenen näkökulmasta on olemassa vaara, että toinen, kovempi rikollisryhmä ottaa nykyisen rikollisryhmän paikan yhteisössä), f on rangaistusten taso, \bar{f} on oikeudenmukaiseksi yhteisössä koettu rangaistusten taso ja c kuvaa yhteistyötä lainvalvontaviranomaisten kanssa. Sen voi ajatella vaihtelevan nollan (0) ja yhden (1) välillä, mutta Akerlofin-Yellenin -mallissa se on dikotominen muuttuja ja saa joko arvon $c = 0$ tai $c = 1$. Mallin vakiotermit a_c , B_c ja C_c ovat positiivisia kertoimia. Myös d_c on vakio, mutta se voi saada sekä positiivisia että negatiivisia arvoja. Se kuvaa kaikkia niitä yhteisön perusarvoja ja normeja, jotka määrittelevät yhteisön suhtautumista lakiin ja lainvalvontaviranomaisiin. Jos $U^c\{*\} > 0$, yhteisö tekee yhteistyötä lainvalvontaviranomaisten kanssa eli esimerkiksi ilmoittaa rikoksista, jolloin $c = 1$. Jos $U^c\{*\} \leq 0$, $c = 0$.

Nähdään, että yhteisöjäsenen hyötyyn yhteistyöstä lainvalvontaviranomaisten kanssa vaikuttaa kiinteiden tasoparametrien ja kerrointen lisäksi kuusi erillistä muuttujaa. Seuraavassa tarkastellaan näiden muuttujien suoria mallivaikutuksia yhteisöjäsenen päätöksentekoon, muuttuja kerrallaan.

Yhteistyöhön vaikuttavista muuttujista s ja \bar{s} vaikuttavat mallissa keskenään eri suuntiin, siis laadulliselta kannalta katsottuna vastakkaisin tavoin. Yhtälöstä (1) ja kuviosta 3.1. nähdään, että kun s kasvaa, yhteisöjäsenen hyöty yhteistyöstä lainvalvontaviranomaisten kanssa kasvaa (ceteris paribus).⁴³

Yhteistyön todennäköisyys kasvaa ja yhteistyön rajapiste on aiempaa lähempänä (kun $U^{c\{*\}} \leq 0$) tai kauempana takanapäin (kun $U^{c\{*\}} > 0$).

Kun rikollisuus muissa yhteisöissä (yhteiskunnassa keskimäärin) \bar{s} kasvaa, yhteisöjäsenten hyöty yhteistyöstä lainvalvontaviranomaisten kanssa vähenee (ceteris paribus). Kun tällainen tasosiirtymä tapahtuu, kuviossa 3.1. $U^{c\{*\}}$ siirtyy alemmas, yhteistyön rajapiste siirtyy oikealle eli rikoksia tehdään enemmän kuin ennen tätä siirtymää ja optimipisteessä U^s :n arvo kasvaa. Yhteistyön ja ilmoittamisen todennäköisyys vähenee.

Vaikutusyhteydet ovat loogisia ja intuitiivisesti uskottavia. Yhteisöjäsenten hyvinvointitappiot kasvavat, kun rikosten määrä yhteisössä s kasvaa, ja he ovat valmiimpia raportoimaan havainnoistaan lainvalvontaviranomaisille. Mutta kun rikollisuus muissa yhteisöissä, kuten naapuriyhteisössä, tai yhteiskunnassa laajemmin \bar{s} kasvaa, ja kun oman yhteisön suhteellinen tilanne muuttuu tästä näkökulmasta tarkasteltuna paremmaksi muuhun yhteiskuntaan verrattuna, valmius raportoida lainvalvontaviranomaisille vähenee. Pohjoismaiselle kontekstille ainakin vielä toistaiseksi vieras ajatus tämän oletuksen taustalla on, että on olemassa riski, että toinen, kovempi rikollisryhmä ottaa nykyisen rikollisryhmän paikan yhteisössä.

Kostotoimien todennäköisyys (p) ja niiden vakavuus (\bar{R}) ovat keskeisiä yhteisöjäsenten päätöksentekoaasetelmaa määrittäviä tekijöitä. Kasvaessaan sekä kostotoimien todennäköisyys että vakavuus vähentävät yhteisöjäsenten hyötyä yhteistyöstä lainvalvontaviranomaisten kanssa (ceteris paribus). Kun tällainen tasosiirtymä tapahtuu, kuviossa 3.1. $U^{c\{*\}}$ siirtyy alemmas, yhteistyön rajapiste siirtyy oikealle eli rikoksia tehdään enemmän ja optimipisteessä U^s :n arvo kasvaa. Yhteistyön ja ilmoittamisen todennäköisyys vähenee.

Myös tässä vaikutusyhteydet ovat loogisia ja sisällöllisesti uskottavia: mitä todennäköisempiä ja vakavampia kostotoimet ovat, sitä vaikeammaksi raportointi lainvalvontaviranomaisille käy, ja sitä etäämmälle kasvaneen rikollisuuden suuntaan yhteistyön rajapiste siirtyy. Akerlofin ja Yellenin (1994, 184) mallissa kostotoimien todennäköisyys on analyysin yksinkertaistamisen vuoksi vakio, mutta kuten kirjoittajat toteavat, realistisempi oletus on, että se kasvaa yhdessä rikosten määrän ja rikollisuuden kokonaisarvon kanssa.

Akerlofin ja Yellenin (1994) tapa käsitellä rangaistustason f vaikutuksia yhteisöjäsenten päätöksentekoon poikkeaa muusta tutkimuskirjallisuudesta. Heidän analyysissään sitä käsitellään yhdessä oikeudenmukaiseksi koetun rangaistustason \bar{f} kanssa, niin että varsinaisena operatiivisena muuttujana mallissa on näiden itseisarvo $|f-\bar{f}|$. Kun itseisarvolausekkeen arvo kasvaa, yhteisöjäsenten hyöty yhteistyöstä lainvalvontaviranomaisten kanssa vähenee (ceteris paribus). Kun tällainen tasosiirtymä tapahtuu, kuviossa 3.1. $U^c\{*\}$ siirtyy alemmas, yhteistyön rajapiste siirtyy oikealle eli rikoksia tehdään enemmän ja optimipisteessä U^s :n arvo kasvaa. Yhteistyön ja ilmoittamisen todennäköisyys vähenee. Näin tapahtuu riippumatta siitä, kumman yksittäisen tekijän muutoksesta kasvu aiheutuu.

Myös tässä vaikutusyhteys on looginen ja uskottava. Mitä suurempi todellisen rangaistustason f ero suhteessa oikeudenmukaiseksi koettuun rangaistustasoon on, sitä suurempi on epäoikeudenmukaisuuden kokemus ja sitä vähäisempi on valmius tehdä yhteistyötä lainvalvontaviranomaisten ja yleisemmin koko oikeusjärjestelmän kanssa. Kun itseisarvolausekkeen arvo vähenee, vaikutukset ovat päinvastaisia. Kuviossa 3.1. yhteistyöpiste siirtyy vasemmalle, aina siihen saakka, kunnes $f = \bar{f}$; $|f-\bar{f}| = 0$.

Kun lainkuuliaisuus ja lainvalvontaviranomaisten arvostus (ja yleisemmin koko oikeusjärjestelmän arvostus) yhteisössä d_c kasvavat, yhteisöjäsenten hyöty yhteistyöstä lainvalvontaviranomaisten kanssa kasvaa (ceteris paribus). Kun tällainen tasosiirtymä tapahtuu, kuviossa 3.1. $U^c\{*\}$ siirtyy ylemmäs, yhteistyön rajapiste siirtyy vasemmalle eli rikoksia tehdään vähemmän ja optimipisteessä U^s :n arvo vähenee. Yhteistyön ja ilmoittamisen todennäköisyys kasvaa. Kun d_c sen sijaan vähenee, vaikutukset ovat päinvastaisia, eli kaikilta osin laadullisesti vastakkaisen suuntaisia.

Mallinsisäiset vaikutusyhteydet esitetään kootusti taulukossa 3.1. Vaikutusyhteyksien kuvauksessa on tähän saakka käytetty systemaattisesti niin sanottua ceteris paribus -ehtoa (mallin muut tekijät pidetään vakioina, vain tutkittava muuttuja kasvaa), kun on tarkasteltu Akerlofin ja Yellenin (1994) mallin ydintä yhteisöjäsenen päätöksentekoasetelman kannalta. Ceteris paribus -ehto on strategisen päätöksenteon teorian eli peliteorian näkökulmasta epärealistinen oletus. Peliteoriassa, kun yksi strateginen toimija kiinnittää oman valintansa, tai kun ne parametrit, jotka määrittelevät päätöksentekoasetelman, muuttuvat, kaikki asetelman yksittäiset strategiset toimijat reagoivat muutoksiin.

Mallitasapaino on ratkaistava kokonaisuutena. Seuraavaksi ceteris paribus -ehdosta luovutaan ja siirrytään tarkastelemaan koko mallin tasapainoratkaisuja, sekä niitä malliparametreja, joiden perusteella mallin erilaiset tasapainoalueet määräytyvät.

Taulukko 3.1. Yhteisöjäsenten hyötyfunktio: mallinsisäiset vaikutukset ceteris paribus

	Yhteisöjäsenten hyöty yhteistyöstä lainvalvontaviranomaisten kanssa $U^c\{^*\}$	Yhteistyön ja ilmoittamisen todennäköisyys ($U^c\{^*\} > 0$; $c = 1$)
Rikosten määrä yhteisössä kasvaa Δs	(+) kasvaa	(+) kasvaa
Rikosten määrä yhteiskunnassa keskimäärin kasvaa $\Delta \bar{s}$	(-) vähenee	(-) vähenee, yhteistyön rajapiste korkeammalla rikosten määrän tasolla, optimipisteessä U^s :n arvo kasvaa
Rikollisryhmän koston aiheutuva tappio yhteisöjäsenelle, kun hän tekee yhteistyötä lainvalvontaviranomaisten kanssa, kasvaa $\Delta \bar{R}$	(-) vähenee	(-) vähenee, yhteistyön rajapiste korkeammalla rikosten määrän tasolla, optimipisteessä U^s :n arvo kasvaa
Koston todennäköisyys kasvaa Δp	(-) vähenee	(-) vähenee, yhteistyön rajapiste korkeammalla rikosten määrän tasolla, optimipisteessä U^s :n arvo kasvaa

	Yhteisöjäsenten hyöty yhteistyöstä lainvalvontaviranomaisien kanssa $U^c\{^*\}$	Yhteistyön ja ilmoittamisen todennäköisyys ($U^c\{^*\} > 0$; $c = 1$)
Ero rangaistustason ja oikeudenmukaiseksi koetun rangaistustason välillä kasvaa $\Delta f - \bar{f} $	(-) vähenee	(-) vähenee, yhteistyön rajapiste korkeammalla rikosten määrän tasolla, optimipisteessä U^s :n arvo kasvaa
Yhteisöjäsenten arvot ja normit vahvistuvat Δd_c	(+) kasvaa	(+) kasvaa, yhteistyön rajapiste alemmalla rikosten määrän tasolla, optimipisteessä U^s :n arvo vähenee

3.2.3 Tasapainoanalyysi

Akerlof ja Yellen (1994) ratkaisevat mallin kolmena erilaisena lyhyen aikavälin tasapainopisteinä, minkä lisäksi he pohtivat pitkän aikavälin tasapainopisteisiin vaikuttavia tekijöitä. Lyhyen aikavälin tasapainoanalyysin perusteella koko yhteisön keskenään erilaiset tasapainoalueet (t. tasapainoregiimit) määrittyvät kolmen eri muuttujan perusteella. Nämä ovat yhteisön tulotaso (θ), yhteisöjäsenten valmius ilmoittaa rikoksista (A_c , ks. yhtälö 2) sekä oikeudenmukaiseksi yhteisössä koettu rangaistustaso (\bar{f}). Näiden mukaan määrittyvät ne tasapainoalueet, joita malliavaruudessa on ja joissa yhteisö kulloisessakin tilanteessa sijaitsee (ks. Akerlof & Yellen, 1994, 201).

$$A_c = d_c - a_c p \bar{R} - B_c \bar{s} \quad (2)$$

Nähdään, että ratkaisevat malliparametrit eroavat merkittävin tavoin aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa tärkeimmiksi mielletyistä tekijöistä. Perinteinen kontrollipolitiikka ($f \times m$), erityisesti, on yksistään tehotonta kuten edellä jo todettiin, yhtäältä siksi, että lainvalvonta (m) on kustannustehotonta – lainvalvontaa lisäämällä on käytännössä mahdotonta korvata sitä informaatiota, joka yhteisöjäseniltä voidaan saada – ja koska rangaistustasolla f on

rajoite. Sitä rajoittaa se rangaistustaso, jonka yhteisöjäsenet kokevat oikeudenmukaiseksi \bar{f} .

Lainvalvonnan vaikutusta ei voida kuitenkaan sivuuttaa. Myös Akerlofin ja Yellenin (1994) malliin on kirjoitettu sisään se puolustuslinja, joka erottaa tavanomaiset tasapainopisteet hallitsemattoman rikollisuuden ja anarkian labiilista tilasta. Lainvalvontaviranomaisten tehtävänä on vastata siitä, että rikoskontrollirajoite on voimassa ja näin suojata yhteisöä tilanteelta, jossa rikosten määrä kasvaa rajatta ($s \rightarrow \infty$).

Lainvalvonnan vaikutukset ovat kuitenkin epäsuoria. Kun yhteisöjäsenet tekevät yhteistyötä lainvalvontaviranomaisten kanssa, lainvalvonnan oletetaan Akerlofin-Yellenin mallissa olevan tavallisesti riittävän tehokasta, niin että rikoskontrollirajoitteesta kyetään pitämään huolta. Mutta jos yhteisöjäsenet eivät tee yhteistyötä lainvalvontaviranomaisten kanssa, lainvalvontaviranomaisten mahdollisuudet vaikuttaa turvallisuus- ja rikollisuustilanteeseen ovat rajalliset.

Yhteisön tulotason, yhteisöjäsenten yhteistyö- ja ilmoitusalttiuden sekä oikeudenmukaiseksi koetun rangaistustason vaikutukset ovat sen sijaan suoria ja mallissa kattavia sillä tavoin, että mallin tasapainoalueet määräytyvät näiden kolmen muuttujan perusteella. Nämä keskeiset muuttujat vaikuttavat Akerlofin-Yellenin mallissa keskenään samalla tavalla rikollisuuteen. Kun θ , A_c tai \bar{f} kasvaa, rikosten määrä s vähenee tai tasapainoalueesta riippuen pysyy ennallaan. Kun θ , A_c tai \bar{f} kasvaa, lainvalvonnan määrä m vähenee tai tasapainoalueesta riippuen pysyy ennallaan. Vaikutukset rangaistustasoon f vaihtelevat. Yhteisön tulotason θ kasvun tapauksessa malliennuste on kuitenkin tältäkin osin selvä: rangaistustaso f vähenee kaikilla tasapainoalueilla, kun yhteisön tulotaso kasvaa. (Ks. Akerlof & Yellen, 1994, 189 ja passim.)

Jos voidaan ajatella, että Euroopan ja erityisesti Suomen kontekstissa \bar{s} ja \bar{f} -tekijöillä on hieman erilainen merkitys kuin Yhdysvaltain kontekstissa, niin että ne eivät ole täällä malliparametreina ja toimintapoliittisesti aivan niin tärkeitä tekijöitä kuin Yhdysvalloissa, jäljelle jää neljä yksittäistä tekijää, joiden perusteella yhteisön turvallisuus- ja rikollisuustilanne ja -asema määräytyvät. Nämä ovat yhteisön tulotaso θ , yhteisön arvo- ja normirakenne d_c sekä niiden kostotoimenpiteiden vakavuus \bar{R} ja todennäköisyys p , joiden avulla rikollisryhmä pyrkii vaikuttamaan yhteisöjäsenten päätöksentekoon.

Muiden tekijöiden osalta mallin sisäistä logiikkaa on kuvattu edellä, mutta yhteisön tulotaso θ on tässä uusi tekijä. Se sisältyy malliin rikollisryhmän hyötyfunktiossa U^s , joka tästä syystä kuvataan tässä lyhyesti. Samalla kuvataan rikoskontrollirajoite, johon on viitattu edellä useampaan kertaan.

Rikollisryhmä on rationaalinen ja punnitsee paitsi niitä odotettavissa olevia tuottoja (esimerkiksi huumekaupassa myynnin määrä), jotka kytkeytyvät rikosten määrään s , myös odotettavissa olevia rangaistuksia r ($r = s f m c$). Muuttujana s viittaa rikosten määrään yhteisössä, mutta ylä- tai alaindeksinä se viittaa Akerlofin-Yellenin mallissa aina rikollisryhmään tai sen toimintaan ([s]ellers of drugs). Eksogeeninen eli mallin ulkopuolella määräytyvä tasoparametri, joka vaikuttaa näihin molempiin, on yhteisön tulotaso (θ). Mitä korkeampi yhteisön tulotaso on, sitä korkeammat ovat rikollisuuden vaihtoehtoiskustannukset, sitä pienempi on rikoksista saatava suhteellinen hyöty, sitä pienempi on $B_s(\theta)/A_s(\theta)$, ja sitä vähemmän yhteisössä tehdään rikoksia.

$$U^s = -A_s(\theta)r + B_s(\theta)s \quad (3)$$

jossa A_s ja B_s ovat vakiotermejä.

Rikoskontrollirajoite voidaan nyt määritellä rangaistustason f , lainvalvonnan määrän m , ja U^s :n vakioparametrien avulla. Rikoskontrollirajoite on

$$f m \geq B_s(\theta)/A_s(\theta) \quad (4)$$

Sen on Akerlofin-Yellenin mallissa oltava voimassa. Ellei näin ole, yhteisö ajautuu hallitsemattoman rikollisuuden ja anarkian tilaan.

Taulukko 3.2. Akerlofin-Yellenin mallin tärkeimpien malliparametrien vaikutukset*

	Rikosten määrä yhteisössä (s)	Rikollisuuden kontrolli
Yhteisön tulotaso kasvaa $\Delta\theta$	(-) vähenee, tai pysyy ennallaan	(+) painottuu yhteisöjäsenten omiin autonomisiin ratkaisuihin, lainvalvonnan määrä ja kustannukset vähenevät
Yhteisöjäsenten arvot ja normit vahvistuvat $\Delta A_c, d_c$	(-) vähenee, tai pysyy ennallaan	(+) painottuu yhteisöjäsenten omiin autonomisiin ratkaisuihin, lainvalvonnan määrä ja kustannukset vähenevät tai pysyvät ennallaan
Rikollisryhmän koston aiheutuva tappio yhteisöjäsenelle, kun hän tekee yhteistyötä lainvalvontaviranomaisten kanssa, kasvaa $\Delta A_c, \bar{R}$	(+) kasvaa, tai pysyy ennallaan	(-) painottuu ankaraan julkiseen kontrollipolitiikkaan, lainvalvonnan määrä ja kustannukset kasvavat tai pysyvät ennallaan
Koston todennäköisyys kasvaa $\Delta A_c, p$	(+) kasvaa, tai pysyy ennallaan	(-) painottuu ankaraan julkiseen kontrollipolitiikkaan, lainvalvonnan määrä ja kustannukset kasvavat tai pysyvät ennallaan

* Ks. Akerlof & Yellen, 1994, 189.

Yhteisön tulotaso on Akerlofin ja Yellenin (1994) mallissa olennaisen tärkeä tekijä. Se on kuitenkin ulkoinen, niin sanottu eksogeeninen tekijä, johon vaikuttavat monet sellaiset yksittäiset taloudelliset ja poliittiset valinnat ja olosuhteet, joihin yhteisöjäsenet, rikollisryhmä tai lainvalvontaviranomaiset voivat vaikuttaa vain vähän tai eivät lainkaan. Lyhyellä aikavälillä yhteisön tulotaso on käytännössä vakio.

Jäljelle jäävät d_c ja $p\bar{R}$. Siinä määrin kuin Akerlofin-Yellenin malli osuu oikeaan, nämä kaksi tekijää ovat suureita, joita on hyvä jatkuvasti erikseen seurata ja arvioida niin pitkän aikavälin seuranta- ja arviointitutkimuksessa kuin toimintapolitiikassakin. Mikä on lakien ja yhteisöllisten normien asema ja tila yhteisjäsenten arvorakenteessa? Mikä on lainvalvontaviranomaisten legitimitetti – oikeutus julkisen vallan käyttäjinä – yhteisöjäsenten ja laajemmin kansalaisten silmissä, ja miten legitimitetti on kehittynyt ja miten se kehittyy ajassa? Mikä on todistajien uhkailun taso yhteisössä, ja miten se on kehittynyt ja kehittyy ajassa? Todistajien uhkailu sisältyy yhteisöjäsenten hyötyfunktioon ja on rikollisryhmän tärkein instrumentti, kun se pyrkii vaikuttamaan yhteisöjäsenten päätöksentekoon, omaksi hyödykseen. Se on myös olennainen, koko yhteisön turvallisuus- ja rikollisuustilanteeseen vaikuttava tekijä. Se on yksi niistä tekijöistä, joiden mukaan koko yhteisön luonne – se tasapainoalue, jolla yhteisö on – määräytyy.

3.3 Teoreettisia ja empiirisiä arvioita

Akerlofin ja Yellenin (1994) mallia ei ole kokonaisuutena testattu. Mallikokonaisuuden testaaminen ei ole ehkä ollut Akerlofin ja Yellenin ajatuksissakaan. Malli on ensisijaisesti teoreettinen kokonaisuus, joka jäsentää aihealuetta koskevaa ymmärrystä ja rikollisuuden ja rikoskontrollin tärkeimpiä tekijöitä. Se kuitenkin perustuu yksittäisiltä osiltaan mahdollisimman todennukaisiin oletuksiin ja sitä voidaan arvioida niin teoreettiselta kuin empiiriseltäkin kannalta.

3.3.1 Teoreettisia kysymyksiä

Teoreettisesti malli on vieras amerikkalaiselle keskustelulle, erityisesti Beckeriä (1968) seuraavalle tutkimukselle ja toimintapolitiikalle, mutta lähempänä eurooppalaista poliisialan tutkimusta, kriminologiaa ja taloustieteellistä

tutkimusta ja eurooppalaista toimintapolitiikkaa. Oikeusjärjestelmän instituutioiden legitimitetti on Euroopassa jo pitkään mielletty olennaiseksi osaksi poliisitoiminnan ja rikollisuuden hallinnan toimintapolitiikkaa.

Legitimiteetin ajatellaan tavallisesti koostuvan oikeusjärjestelmän instituutioiden oman toiminnan laillisuudesta (legality) ja kokonaisvaltaisesta oikeudenmukaisuudesta lainvalvonnassa (the rule of law, procedural justice), toiminnan vaikuttavuudesta (effectiveness) sekä kansalaisten ja oikeusjärjestelmän arvovakenteiden keskinäisestä yhdenmukaisuudesta (moral alignment) (Jackson ym., 2011; 2013; Hough ym., 2013; ks. myös tämän kirjan luku 1). Nämä legitimitetin tekijät ovat terminologisia eroja lukuun ottamatta samoja tai lähes samoja kuin ne tekijät, joita Akerlof ja Yellen (1994) kuvaavat mallinsa tärkeimpinä tekijöinä (d_c , $|f-\bar{f}|$). Yhteisön tulotason (θ) merkitys on niin ikään havaittu aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa, myös todistajien ja asianomistajien uhkailun ja painostamisen yhteydessä (Hadley, 2006, 45).

Akerlofin ja Yellenin (1994) mallin erottaa suuresta osasta aiempaa tutkimuskirjallisuutta se, että sen lähestymistapa on rationaalisanalyttinen, sekä se, että malli on erittäin kattava ja systemaattinen. Rationaalisanalyttinen selitysmalli sopii rikollisryhmän, yhteisöjäsenten ja lainvalvontaviranomaisen keskinäisen päätöksentekoaikojen analyysiin. Erityisen hyvin se sopii todistajien uhkailun analyysiin, koska siinä on kyse niin sanotusta hitaan päätöksenteon päätöksentekotilanteesta, erotuksena nopeasta, emotionaalisesti latautuneesta ja usein irrationaalisesta päätöksentekotilanteesta (Kahneman ym. (toim.), 1982; Gilovich ym. (toim.), 2002; Kahneman, 2011).

Alkuperäinen rikos on saatettu tehdä ajattelematta, tai tunnekuohun vallassa, mutta uhkaamista ja todistamista koskevat valinnat ovat lähes aina rationaalisisella tavalla tavoitteellisia, etenkin silloin, kun kyse on uhkailusta järjestäytyneen rikollisuuden kontekstissa. Kummallakin osapuolella on aikaa harkita tilannetta ja sen monia eri vaihtoehtoja ja tehdä omat vaikeat valintansa. Kummankin osapuolen voi olettaa harkitsevan tilannetta tarkkaan, koska valinta on kummallekin osapuolelle erittäin merkittävä. Lisäksi on hyvin todennäköisesti niin, että kumpikin osapuoli mieltää toisen osapuolen aktiivisena toimijana, joka tarkastelee vaihtoehtojen kokonaisuutta ja tavalla tai toisella vastaa päätöksentekijän omiin valintoihin. Tilanne on toisin sanoen strateginen peliteorian tarkoittamassa merkityksessä (Dixit, Skeath & Reiley, 2015, 27-28). Voidaan myös olettaa, että kumpikin osapuoli optimoi: sekä uhkaaja

että todistaja tekevät valinnan, jonka näkevät omalta kannaltaan parhaaksi, tilannetta koskevan ymmärryksensä mukaan.

Akerlofin ja Yellenin (1994) mallin erottaa muusta tutkimuskirjallisuudesta myös se, että malli on poikkeuksellisen kattava ja että se käsittelee aihekokonaisuutta systemaattisesti. Siihen sisältyy useita sellaisia tekijöitä, joita aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa ei ole samassa merkityksessä analysoitu lainkaan, kuten rangaistustason oikeudenmukaisuuden monien eri vaikutusyhteyksien käsittely itseisarvolausekkeena, ajatus rikoskontrollirajoitteesta, oletus siitä, että yhteisöjäsenen päätös tehdä tai olla tekemättä yhteistyötä lainvalvontaviranomaisten kanssa on rajoite, joka dikotomisena erotte-lukriteerinä rajaa rikollisryhmän toimintamahdollisuuksia ja -alaa, ja että niin kostotoimien vakavuus ja todennäköisyys kuin yhteisön suhde oikeusjärjestelmäänkin ovat tämän ratkaisun yksittäisiä vaikuttavia tekijöitä, sekä lopulta oletus siitä, että kaikki nämä tekijät yhdessä määrittävät sen tasapaino-alueen, jossa yhteisö on.

Mallin sovellettavuutta rajoittaa käsityksemme mukaan jossakin määrin se, että se on kontekstispesifi. Se on laadittu amerikkalaisen todellisuuden ehdoihin. Siihen sisältyy tekijöitä, joiden merkitys eurooppalaisessa ja suomalaisessa kontekstissa on toinen kuin amerikkalaisessa kontekstissa. Voidaan esimerkiksi kysyä, onko \bar{f} -tekijä suomalaisessa tai eurooppalaisessa todellisuudessa mitenkään merkittävä. Yhdysvalloissa rikollisryhmien reviiirikiistat, esimerkiksi nuorisojengien korttelireviirikiistat tai huumekauppaa käyvien organisaatioiden reviiirikiistat, ovat monissa kaupungeissa todellisuutta, ja yhteisöjäsenet ovat tästä usein tietoisia, mutta onko tämä samassa merkityksessä totta eurooppalaisissa kaupungeissa, edes vaikeimmin rikollisuudesta kärsivissä kaupungeissa tai lähiöissä? Lisäksi voidaan kysyä, joutaako f aina ylöspäin, kun \bar{f} kasvaa, niin kuin Akerlof ja Yellen (1994, 200) tosiasiassa olettavat. On mahdollista, että juuri Suomen tapaus eroaa tästä malli-ehdosta, niin että $f < \bar{f}$, ehkä siksi, että muut keskeiset tekijät (θ , d_c) ovat Suomessa niin vahvoja.

3.3.2 Malliennusteet: havainnot ja poikkeamat

Akerlofin ja Yellenin (1994) mallissa malliennusteiden sarja on laaja. Tässä artikkelissa keskitytään todistajien uhkailua koskeviin malliennusteisiin ja

vastaaviin havaintoihin, erityisesti sellaisiin todistajien uhkailun piirteisiin, jotka viittaavat järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Legitimiteettiä tutkitaan yksityiskohtaisemmin tämän kirjan luvussa 1.

Sekä uhkailuun syyllistyvän henkilön että uhkailuun taipuvan todistajan kannattaa mahdollisimman tarkoin salata asioiden todellinen tila lainvalvontaviranomaisilta. Voidaan olettaa, että onnistuneen uhkailun tapauksia ei pääsääntöisesti ilmoiteta poliisille. Mallin yksittäisten osien empiirinen tutkimus on tästä syystä vaikeata, erityisesti todistajien onnistuneen uhkailun osalta, ei kuitenkaan mahdotonta.

Rikollisuutta koskevista kansalaiskyselyistä, joissa tutkimukseen osallistuva henkilö on saanut etäisyyttä mahdollisiin uhkailutapauksiin ja voi kertoa asioista anonyymisti, saadaan tietoa uhkailun tapauksista. Myös lainvalvontaviranomaisten haastatteluja on käytetty tiedonhankintamenetelmänä todistajiin ja asianomistajiin kohdistuvaa uhkailua tutkittaessa. Aihealueelta kerätään myös rekisteriseurannan aineistoja (Suomessa rikosilmoitukset ”oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamisen” nimikkeellä), mutta on todennäköistä, että niihin tallentuu edellä mainitun insentiivirakenteen vuoksi vain ilmiökonaisuuden ohut pintakerros: todistajien onnistuneista uhkailutapauksista ei ilmoiteta. Ilmiötä koskevan rekisteritiedon ja siihen kohdistuvan kysely- ja haastattelutiedon välillä näyttää vallitsevan merkittävän suuri ero, myös Suomessa (Jansson, 2005, 14).

Tässä artikkelissa aiemman tutkimuksen empiirisiä tuloksia tarkastellaan kahdesta eri näkökulmasta käsin, yhtäältä yleisesti, uhkailun ilmiötä itseään koskien, ja toisaalta Suomea koskevien havaintojen osalta. Vastaavatko aiemman tutkimuskirjallisuuden havainnot Akerlofin ja Yellenin (1994) mallin malliennusteita? Mitä Suomen tapauksesta tiedetään; onko Suomessa sellaista todistajien uhkailua, johon Akerlofin ja Yellenin mallin malliennusteet viittaavat?

Akerlofin ja Yellenin (1994) analyysin perusteella voidaan olettaa, että todistajien uhkailu, sellaisena kuin he sitä tutkivat, kytkeytyy tavalla tai toisella järjestäytyneeseen rikollisuuteen tai jengirikollisuuteen ja on luonteeltaan territoriaalinen ilmiö. Tarling ym. (2000, 1) erottavat toisistaan 1. henkilökohtaisen uhkailun, jossa epäilty uhkaa tapauskohtaisesti uhria tai todistajaa, 2. yhteisötason uhkailun, jossa epäilty tai epäillyt pyrkivät luomaan uhan

ilmapiirin koko yhteisöön, ja 3. kulttuurisen uhkailun, jossa epäilty tai epäillyn perhe tai sukuyhteisö uhkaavat uhria tai todistajaa syistä, jotka kytkeytyvät perheen tai sukuyhteisön yhteiseen kulttuuristaan tai etniseen taustaan (kunnia, häpeä, muut kulttuuriset syyt). Rajat ovat häilyviä, mutta Akerlofin ja Yellenin analyysi kohdistuu näistä pääasiassa yhteisötason ja kulttuuriseen uhkailuun, niin että sen taustalla on järjestäytyneen rikollisuuden rikollisryhmä, rikollinen nuorisojengi tai jokin muu sellainen alueellinen, tai paikkaan tai paikkoihin kytkeytynyt, ryhmä. Esimerkiksi uhrin tai todistajan tapauskohtainen uhkailu, jonka taustalla on puolison pahoinpitely, rajautuu määrittelyn ulkopuolelle, ellei siihen liity yhteisöllistä tai kulttuurista aspektia.

Akerlofin ja Yellenin (1994) analyysin perusteella voidaan lisäksi olettaa, että todistajien uhkailusta kärsivät erityisesti keskimääräistä köyhemmät yhteisöt ja yhteisöjäsenet, ja että se on kytköksissä siihen, minkälainen rikollisuuden kontrollin yleinen painopiste yhteisössä on – perustuuko se yhteisöjäsenten omaan, sisäistettyyn lainkuuliaisuuteen ja ymmärrykseen lain ja lainvalvonnan merkityksestä, vai perustuuko se ulkoiseen kontrolliin, ankaraan julkiseen kontrollipolitiikkaan.

Lisäksi malliin varsinaisesti kuulumattomana säännönmukaisuutena voidaan olettaa, että rikoksista saatava hyöty vaikuttaa uhkailun määrään. Akerlofin ja Yellenin (1994) mallissa uhkailun määrä oletettiin vakioksi laskennallisen yksinkertaisuuden vuoksi, mutta kuten tekijät totesivat, realistisempi oletus on, että uhkailun määrä lisääntyy rikoshyödyn kasvaessa.

Ainakin seuraavat hypoteesit voidaan esittää mallikokonaisuutta vastaavina säännönmukaisuuksina.

- **H1 Territoriaalisuus ja yhteisöspesifisyys.** Akerlofin-Yellenin mallissa järjestäytynyt rikollisuus ja siten myös todistajiin kohdistuva uhkailu ovat territoriaalisia ja yhteisöspesifejä ilmiöitä. Alue- ja yhteisömuuttujien voidaan olettaa olevan ilmiön tilastollisesti merkitseviä selittäjiä.
- **H2 Tulotaso.** Järjestäytynyt rikollisuus ja siten myös todistajien uhkailu ovat kytköksissä yhteisön ja yhteisöjäsenten tulotasoon. Uhkailua on keskimääräistä enemmän keskimääräistä köyhemmissä yhteisöissä ja se kohdistuu keskimääräistä suuremmalla todennäköi-

sydellä keskimääräistä köyhempiin yhteisöjäseniin. Tulo- ja varallisuusmuuttujien voidaan olettaa olevan ilmiön tilastollisesti merkitseviä selittäjiä.

- **H3 Yhteisöjäsenten arvot**, erityisesti laillisuuden ja oikeusjärjestelmän vakiintuneiden instituutioiden asema yhteisöjäsenten arvorakenteessa. Kun rikollisuuden kontrolli yhteisössä perustuu yhteisöjäsenten omaan sisäistettyyn ymmärrykseen lain ja lainvalvonnan merkityksestä ja heidän omiin autonomisiin ratkaisuihinsa, järjestäytyntä rikollisuutta ja todistajien uhkailua on vähemmän kuin tapauksessa, jossa rikollisuuden kontrolli perustuu ankaraan julkiseen rikoskontrollipolitiikkaan. Lainkuuliaisuuden, vallankäytön laillisuusperiaatteen toteutumisen ja koetun legitimitetin (perceived legitimacy) voidaan olettaa olevan ilmiön tilastollisesti merkitseviä selittäjiä.

Territoriaalisuus ja yhteisöspesifisyys

Empiirinen tutkimus tukee ajatusta siitä, että niin järjestäytynyt rikollisuus kuin sen aiheuttama todistajien uhkailukin ovat territoriaalisia ilmiöitä, niin että ne koskevat joitakin tiettyjä alueita ja yhteisöjä enemmän kuin muita alueita ja yhteisöjä. Korkeimmalla mahdollisella koonnostasolla voidaan sanoa, että Yhdysvaltain tilanne eroaa Euroopan tilanteesta, ehkä erityisen paljon Suomen tilanteesta. Suomessa θ ja d_c ovat vahvoja, sekä f että \bar{f} matalalla tasolla, ja järjestäytyntä rikollisuutta todennäköisesti vielä suhteellisen vähän, niin Yhdysvaltoihin kuin muihin eurooppalaisiin maihin verrattuna. Yhdysvalloissa järjestäytynyt rikollisuus ja jengirikollisuus sekä näihin kytkeytyvä todistajiin kohdistuva uhkailu ja suoranainen väkivalta ovat todellisia – ja hyvin todennäköisesti kasvavia – ongelmia (Akerlof & Yellen, 1994; Finn & Healey, 1996; O'Malley, 2014a; 2015a). Esimerkiksi Philadelphiassa lähiöiden ongelmat ovat pitkään olleet järjestäytyneen ja jengirikollisuuden ja todistajien uhkailun vuoksi niin suuria, että koko paikallinen oikeusjärjestelmä on ollut vaarassa romahtaa (O'Malley, 2015a, 17), mutta myös monet muut kaupungit, kuten Baltimore, Chicago, Newark ja Los Angeles ovat kärsineet samoista ongelmista (O'Malley, 2014a, 15).

Papp ym. (2019) analysoivat omassa tutkimuksessaan tekijöitä, jotka vaikuttavat ihmisten halukkuuteen tehdä yhteistyötä poliisin kanssa. Yhteistyö oli

yhdellä heidän tutkimistaan Detroitin kolmesta alueesta merkittävästi epäto-
dennäköisempää kuin muilla alueilla, mikäli henkilö arvioi, että yhteistyös-
tä seuraa kostotoimia. Yli 95 % tämän asuinalueen väestöstä oli afrikkalai-
samerikkalaisia.

Detroit, yhdessä Chicagon, Clevelandin ja muutamien muiden teollisuuskau-
punkien kanssa, oli yksi niistä autoteollisuuden keskuksista, joihin koneellis-
tuneesta puuvillantuotannosta vapautunutta työvoimaa siirtyi 1940-1970 -lu-
kujen välisenä aikana. Yli viisi miljoonaa afrikkalaisamerikkalaista muutti poh-
joisen kaupunkeihin. Kun teollisuus alkoi taantua Aasian teollisuusjättien no-
pean kasvun myötä, afrikkalaisamerikkalainen väestö putosi Jeremy Rifkinin
(1996) mukaan kahden teknologisen kehityskulun väliseen kuluiun. Naiset
työllistyivät uusille ja kasvaville palvelutoimialoille, mutta suuri osa miehistä
jäi työttömiksi. Suurkaupunkien vähäosaisimpien lähiöiden monet eri ongel-
mat ovat Rifkinin mukaan tätä juurta. (Rifkin, 1996, 72, laajemmin 69-80.)

Edellä mainitun Detroitia koskevan tutkimuksen (Papp ym., 2019) tutkimus-
asetelma oli kuitenkin sillä tavalla harmillisesti kerrostunut, että aluemuuttu-
jan omavaikutuksesta ei voida heidän tutkimuksensa perusteella tehdä suo-
ria päätelmiä. Se sekoittuu heidän tutkimusasetelmassaan muihin vaikutuk-
siin.⁴⁴

Järjestäytyneeseen ja jengirikollisuuteen liittyviä ongelmia on myös
Euroopassa. Italian mafia ei ole Euroopan ainoa ongelma, vaikka on niistä
todennäköisesti edelleen merkittävin. Euroopan sisällä nämä ongelmat ovat
alueellisia, samoin kuin Yhdysvalloissa. Euroopasta voidaan itse asiassa pe-
rustellulla tavalla piirtää järjestäytyneen rikollisuuden karttakuva, jossa rikol-
lisryhmät sijoitetaan omille alueilleen: Ndrangheta, Cosa Nostra, Camorra,
sekä nigerialaiset, albanialaiset ja kiinalaiset rikollisryhmät Italiassa, ja vie-
lä lähemmin esimerkiksi Sisilian Palermo, ja Palermossa maakunnan erilli-
set Cosa Nostran nimikkoalueet, saavat kukin omat koordinaattinsa (il Fatto
Quotidiano, 2021; ks. myös Dickie, 2004/2010, 20 ja passim; Sisilian mafias-
ta ks. Dimicon ym., 2017, 1097, ja passim, erittäin innovatiivista tutkimus-
ta, jonka mukaan ei ollut sattumaa, että Cosa Nostra syntyi juuri Sisiliassa,
juuri tietyissä kylissä, juuri 1800-luvun lopun vuosikymmeninä). Paikkansa
Euroopan kartalla saavat myös esimerkiksi moottoripyöräjengit sekä vietna-
milaiset ja syyrialaiset rikollisryhmät Ruotsissa (il Fatto Quotidiano, 2021).

Maynardin (1994) toimintapoliittisessa tutkimuksessa analysoitiin todistajien uhkailua sekä keskimääräistä korkeamman rikollisuuden asuinalueilla että koko Isoa-Britanniaa koskevissa rikollisuuskyselyissä (vuoden 1992 British Crime Survey). Tutkimuksen eri osat eivät olleet keskenään vertailukelpoisia, mutta yleisesti ottaen arvio oli, että alueet todennäköisesti eroavat toisistaan, ehkä merkittävästikin. Maynard suositteli toimintapoliittisissa päätelmissään ennakoivaa strategista tukea korkeasta rikollisuudesta kärsiville asuinalueille.

Anglosaksisessa kirjallisuudessa puhutaan yleisesti niin sanotusta ”no grassing” (tai ”stop snitching”) -kulttuurista eli yhteisöspesifistä ääneen lausumattomasta vaikenemisen säännöstä, jota vastaan esimerkiksi Newcastlella on taisteltu (Fyfe, 2005; Browning, 2014). Fyfen ja McKayn (2000) mukaan Isossa-Britanniassa on todistajia, jotka ovat joutuneet pakenemaan kodeistaan, koska ovat rikkoneet paikallisen yhteisön ”no grassing” -normia vastaan. Osa tästä kulttuurista, ja vastaavankaltaisesta painostamisesta, on siirtynyt tietoverkkoon ja näin ainakin osittain irronnut alueellisista sidoksistaan (Browning, 2014, 208–213; ks. myös O’Malley, 2014a; 2014b; 2015a; 2015b).

Uusimpien poliisibarometritutkimusten aineistot näyttävät Suomen osalta tukevan oletusta todistajien uhkailun alueellisuudesta. Kirjoittajat ovat omassa tutkimuksessaan analysoineet todistajien uhkailua vuosien 2016–2020 poliisibarometritutkimusten yhdistetyssä aineistossa. Hierarkkisen logistisen regressioanalyysin perusteella korkean koonnostason NUTS2-alue oli yksi todistajien ja asianomistajien uhkailua selittävästä tilastollisesti merkittävistä taustamuuttujista, muut selittävät tekijät vakioiden. Uhkailua oli muita NUTS2-alueita selvästi enemmän Helsingin ja Uudenmaan metropolialueella, muita selvästi vähemmän puolestaan Länsi-Suomen NUTS2-alueella. (Taulukko 3.3.)

Taulukko 3.3. Todistajien ja asianomistajien uhkailu ja painostaminen rikosprosessissa: uhkailluksi joutumiseen vaikuttavat tilastollisesti merkitsevät taustamuuttujat poliisibarometritutkimusten 2016–2020 yhdistetyssä aineistossa^(a)

	OR (lopullinen malli ^(a))
Vakio	0.199
Sukupuoli	
Nainen	1.637**
Mies	1.000
NUTS2(b)	
Etelä-Suomi	0.840
Länsi-Suomi	0.398***
Pohjois- ja Itä-Suomi	0.514**
Helsinki-Uusimaa	1.000
Bruttovuositulot	
< 10,000 €	2.506***
10,000–25,000 €	1.917**
> 25,000 €	1.000
$\chi^2(df)$, p	43.070(6), p < .001
–2 log likelihoud	772.065
Hosmer-Lemeshow, p	.310
Nagelkerke R ²	.082
n/N	796/914

*** p < .001, ** p < .01, * p < .05 (Wald)

(a) Hierarkkinen logistinen regressioanalyysi, josta tässä julkaistaan vain lopullinen kolmen muuttujalohkon malli. Malliestimoinnissa ovat mukana ne poliisibarometritutkimuksiin osallistuneet henkilöt, jotka ovat osallistuneet rikosprosessiin joko todistajina tai asianomistajina. Aineistolähteenä poliisibarometritutkimusten 2016–2020 yhdistetty aineisto.⁴⁵ Selitettävänä tapahtumana (= 1) uhkailun tai painostuksen kohteeksi joutuminen.

(b) Nomenclature of Territorial Units for Statistics

Helsingin tapausta on tarkastellut omassa case-tutkimuksessaan myös Hadley (2006). Hadley haastatteli kesän 2004 aikana Helsingissä yhteensä 14 poliisia, vanhemmista konstaapeleista ylikomisarioihin. Todistajien uhkailu oli haastateltujen henkilöiden arvioiden perusteella ongelma Helsingissä, erityisesti väkivaltarikollisuuden yhteydessä, mutta myös yleisemmin osana massarikollisuutta. Hadley (2006) korostaa oman tutkimuksensa tuloksena, että todistajien ja asianomistajien uhkailulla on arkisen rikollisuuden aspekti, järjestäytyneen rikollisuuden aspektin rinnalla. Haastatellun etulinjan poliisin arvio oli, että noin 10–20% mahdollisista massarikollisuuden todistajista on huolissaan uhkailusta ja tästä syystä haluttomia kertomaan tapahtumista poliisille (Hadley, 2006, 14, 19).

Janssonin (2005) havainnot todistajien uhkailusta Suomessa ovat tässä suhteessa mielenkiintoisia. Hänen tutkimassaan todistajien uhkailua koskevassa rekisteriaineistossa ei ole havaintoja järjestäytyneestä rikollisuudesta. Tämä kuitenkin aiheutuu hyvin todennäköisesti siitä, että järjestäytynyt rikollisuus ei jätä todistajien uhkailusta jälkiä.

Jansson (2005) analysoi kaikki ”oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamista” koskevat rikosilmoitukset poliisin tietojärjestelmästä vuosilta 2001–2003. Janssonin analyysin perusteella aineiston yhteensä 222 rikosilmoituksesta noin puolet oli tapauksia, joissa kohteena oli ollut ulkopuolinen todistaja, ja noin puolet vastaavasti sellaisia, joissa kohteena oli ollut asianomistaja. Analyysin ja seulonnan jälkeen Jansson päätyi laskelmaan, jonka mukaan vuosien 2001–2003 aineistossa oli 100 sellaista ilmoitusta, joissa kohteena oli ollut todistaja. Yhteensä 107 eri todistajaa näissä sadassa ilmoituksessa oli kokenut uhkailua tai suoranaista väkivaltaa. Janssonin oma syvempi analyysi kohdistui näihin 100 rikosilmoitukseen, joissa kohteena oli ollut todistaja tai todistajia. (Jansson, 2005, 24-25.)

Jansson (2005) kiinnittää huomiota siihen, että merkittävä osa todistajien uhkailusta jää piilorikollisuudeksi eli ilmoittamatta. Hän huomauttaa, että vuoden 2003 poliisibarometritutkimuksessa 45 henkilöä yhteensä 1004 tutkimukseen osallistuneesta henkilöstä eli noin 4.5% vastaajista oli rikosprosessin todistajana tai asianomistajana kokenut uhkailua tai painostusta. Samana vuonna rikosilmoituksia oikeudenkäytössä kuultavan uhkailun nimikkeellä oli tehty valtakunnallisesti – siis koko Suomessa – vain 93 kappaletta. (Jansson, 2005, 14; ks. myös Vuorensyrjä, 2022/2023.)

Janssonin (2005, 27-30) analyysin perusteella alkuperäisistä rikoksista (alkurikokset, perusrikokset) väkivaltarikoksia oli eniten, 48/100, joista suurin osa pahoinpitelyjä tai törkeitä pahoinpitelyjä, sen jälkeen omaisuusrikoksia (14/100), rattijuopumusrikoksia (10/100), siviilioikeudellisia riita-asioita (8/100), alkoholirikoksia (6/100), huumerikoksia (4/100) ja talousrikoksia (3/100), loput muita rikoksia. Uhkailu oli Janssonin (2005, 31-33) analyysin perusteella luonteeltaan pääasiassa henkilökohtaista sanallista uhkailua (50/100), mutta oli myös väkivaltaista uhkailua (analyysin perusteella 29/100 tapauksessa oli käytetty väkivaltaa; jos tapaus sisälsi sekä sanallisen uhkauksen että väkivaltaa, Jansson luokitteli sen väkivaltaiseksi uhkaukseksi) ja puhelimitse tapahtunutta uhkailua (19/100) sekä uhkailua kirjeitse (2/100).

Alkurikosten perusteella todistajien uhkailua koskevat rikosilmoitukset liittyvät suurelta osin väkivaltarikoksiin, erityisesti pahoinpitelyrikoksiin ja muuhun tavanomaiseen suuren volyymin rikollisuuteen. Janssonin tutkimuksessa ehkä yllättävintä oli, että hänen mukaansa

”Yhtymäkohtia ammattimaiseen rikollisuuteen ei juuri ollut havaittavissa. Tähän löytyy ”luonnollinen” selitys: organisoituun ja ammattimaiseen rikollisuuteen liittyviä tapauksia ei useinkaan selvitetä poliisin avustuksella. Asianomistajat ja myös todistajat ovat vaiti, koska pelkäävät vaarantavansa oman tai läheisensä hengen ja terveyden kertomalla viranomaisille rikokseen liittyvistä asioista.” (Jansson, 2005, 64.)

Selitys on rationaalinen.

Huumerikoksista Jansson (2005) kirjoittaa erikseen, että oli mielenkiintoista, että niissä ei ollut käytetty väkivaltaa lainkaan. Tapausmäärä oli pieni, mutta myös tämä havainto on yllättävä. Jansson toteaa tästä, että

”Huumerikollisuudessa on tavanomaista, ettei jutuille monesti löydy lainkaan todistajia. Kun todistajia ei ole, ei heitä voi myöskään uhkaila. Huumerikoksissa näyttö perustuu usein epäiltyjen tunnustuksiin tai kanssasyytettyjen kertomuksiin ja mahdolliseen tekniseen näyttöön. Kokemukseni mukaan kanssasyytettyjen uhkailua huumerikoksissa varmuudella esiintyy.” (Jansson, 2005, 28.)

Janssonin (2005) ajatuksiin tukeutuen voidaan muotoilla neljäs hypoteesi (jota ei tässä artikkelissa lähemmin tutkita, mutta jonka jatkotutkimus on tärkeää), joka auttaa erottamaan järjestäytyneestä rikollisuudesta aiheutuvan todistajien uhkailun muusta todistajien uhkailusta.

H4 Ilmoittamatta jääneen todistajien uhkailun osuus kaikesta todistajien uhkailusta. Kun todistajien (tai potentiaalisten todistajien) uhkailun syyinä on järjestäytynyt rikollisuus, ei uhkailua (eikä myöskään alkurikosta) todennäköisesti raportoida poliisille lainkaan.⁴⁶ Ilmoittamatta jääneen uhkailun osuus kaikesta uhkailusta on näin ollen ainakin karkea indikaattori järjestäytyneen rikollisuuden toiminnasta. Erityinen arvo tällaisella indikaattorilla on, kun sitä voidaan käyttää osana ajallista vertailututkimusta (aikasarjoihin perustuvan tutkimuksen indikaattorina).

Tulotaso

Empiirinen tutkimuskirjallisuus tukee ajatusta siitä, että uhkailua on keskimääräistä enemmän keskimääräistä köyhemmissä yhteisöissä ja että se kohdistuu keskimääräistä suuremmalla todennäköisyydellä keskimääräistä köyhempiin yhteisöjäseniin. Akerlofin ja Yellenin (1994) selitys oli ytimeltään rationaalinen. Ihmiset punnitsevat oman elämänsä vaihtoehtoja. Mitä parempia ovat mahdollisuudet hyvään toimeentuloon yrittäjänä tai työntekijänä, sitä vähäisempi on rikollisen yrittämisen tai työn suhteellinen arvo. Rikos on kielteinen riski, ehkä merkittäväkin riski, jonka ottamisessa ei tällaisessa tapauksessa ole järkeä. Tilanne on toinen, jos laillisen toimeentulon mahdollisuudet ovat vähäiset. Laittoman yrittämisen ja työn suhteellinen arvo on suuri, jos laillisia tuloja ei ole lainkaan, tai jos ne ovat vähäiset. Järjestäytyneessä rikollisuudessa, etenkin huumausainerikollisuuden tapauksessa, laittoman työn suhteellinen arvo voi olla suuri, myös kadulla toimiville pikkutekijöille, niin että sekä laillisen toimeentulon mahdollisuudet että rikollisuuden riskit kalpenevat niiden rinnalla. Tällöin riski on järkevä ottaa.

Tässä ei toisteta edellä kuvattujen tutkimusten empiirisiä havaintoja, mutta todetaan, että useissa edellä kuvatuissa tutkimuksissa vähäosaisiksi mainitut alueet ja yhteisöt ovat muiden määrittelevien piirteidensä ohella keskimääräistä köyhempiä alueita ja yhteisöjä. Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa rikollisuudesta ja yhteisötason "no grassing" ja "stop snitcing" -ilmiöistä

näyttävät kärsivän kaikkein eniten kaikkein köyhimmät kaupunkilähiöt, etenkin niissä vanhoissa ruostevyökykkeen teollisuuskaupungeissa, jotka ovat kilpailukyvyyn ongelmien vuoksi taantuneet ja vaikeuksissa selvitä perusvelvoitteistaan, hyvänä esimerkkinä Detroit. Italiassa maan köyhien eteläosien kaupungit ovat perinteisesti olleet mafian keskeisiä tukialueita. Suomessa Helsingin metropolialue, vaikka se on keskimääräisesti koko maan vaurain, on todennäköisesti myös koko maan eriytynein, kun tarkastellaan hyvä- ja huono-osaisia lähiöitä. (Akerlof & Yellen, 1994; Maynard, 1994; O'Malley, 2014a; Papp ym., 2019; il Fatto Quotidiano, 2021.)

Suomen osalta empiirinen näyttö on suora, niin että se ei rajoitu vain aluevaikutukseen. Kirjoittajien edellä mainitun oman tutkimuksen perusteella (yhdistetyt poliisibarometriaineistot 2016–2020, logit-analyysi) bruttovuositulomuutuja oli yksi niistä tilastollisesti merkitsevistä taustamuuttujista, jotka selittivät todistajien ja asianomistajien joutumista uhkailun ja painostamisen kohteeksi. Keskimääräistä pienituloisempien tutkimuksiin osallistuneiden henkilöiden todennäköisyys joutua uhkailun ja painostuksen kohteeksi oli suurempi kuin keskimääräistä suurituloisempien henkilöiden vastaava todennäköisyys, muut mallissa mukana olevat tekijät vakioiden. (Taulukko 3.3.)

Arvot ja normit

Kolmannen hypoteesin empiirinen tarkastelu edellyttää käytännössä kansainvälistä korkean koonnostason vertailututkimusta, koska paitsi kansalaisten arvo- ja normirakenteet myös ja etenkin ne politiikkatoimet, joita toteutetaan rikollisuuden kontrollin toimintapolitiikassa, ovat pääasiassa kansallisia, eivät alue- tai yhteisöspesifejä.⁴⁷ Tutkimus on tällöin korkean koonnostason käsitteellisesti karkeaa analyysia, jonka tulokset ovat tavallisesti korrelatiivisia ja sellaisina epävarmoja.

Tapio Lappi-Seppälä (2008) tutki laajassa kansainvälisessä vertailututkimuksessaan rikoskontrollipolitiikkaa eri maissa. Selitettävänä muuttujana oli rikoskontrollipolitiikan punitiivisuus (ankara vs. liberaali kontrollipolitiikka). Tutkimuksen päätelmät ovat epäsuoralla tavalla merkittäviä hypoteesia H3 koskevien päätelmien ja arvioinnin kannalta. Lappi-Seppälän (2008, 342 ja passim) tutkimuksen tulokset viittaavat siihen, että ankara julkinen kontrollipolitiikka ei tuota toivottuja tuloksia, ei ainakaan systemaattisesti eli yli eri

maiden ja eri ajanjaksojen, jos tavoitteena on rikollisuuden vähentäminen. Spesifimmin, Lappi-Seppälän tutkimuksen perusteella suhteellisten vankilukujen (/100 000), rikoksen uhriksi joutumisen ja raportoidun rikollisuuden määrän välillä ei näytä vallitsevan systemaattista riippuvuussuhdetta. Sen sijaan kansalaisten legitimizeettikokemuksen (poliittisen järjestelmän legitimizeetti, oikeusjärjestelmän legitimizeetti) ja rikoskontrollipolitiikan välillä havaittiin vahva systemaattinen riippuvuus kansainvälisen vertailututkimuksen aineistojen perusteella. Ymmärrettävä tulos Lappi-Seppälän (2008, 376-377) tutkimuksesta oli, että koettu legitimizeetti tukee lainkuuliaisuutta ja että rangaistustasot ovat maakohtaisesti matalampia, jos legitimizeetti on vahva.

Jan van Dijk (2007) artikkeli *Mafia Markers: Assessing Organized Crime and Its Impact upon Societies* on Akerlofin-Yellenin mallin arvioinnin kannalta tärkeä, koska van Dijk erotti omassa empiirisessä vertailututkimuksessaan järjestäytyneen rikollisuuden ja suuren volyymin rikollisuuden toisistaan, ja suhteutti järjestäytyneen rikollisuuden maakohtaisen indeksin (Organized Crime Index, rank) vallankäytön laillisuusperiaatteen toteutumista mittaavaan maakohtaiseen indeksiin (The World Bank Rule of Law Index, rank). Riippuvuus tutkitun 113 maan joukossa oli systemaattinen: mitä vahvemmin maa oli sitoutunut vallankäytön laillisuusperiaatteeseen eli oikeusvaltioperiaatteeseen, sitä vähemmän se kärsi järjestäytyneestä rikollisuudesta ($r = .89$, $p < .05$, $N = 113$; van Dijk, 2007, 47). Mielenkiintoinen oli myös tulos, joka mukaan suuren volyymin rikollisuuden ("common crime," kansainvälinen uhritutkimus ICVS, 11 tavanomaista rikosta 1992-2000) ja järjestäytyneen rikollisuuden ("organized crime," Organized Crime Index, rank) maailmankartat olivat van Dijk (2007, 45-46) tutkimuksen perusteella täysin erilaisia. Näiden muuttujien välillä (ICVS-11, OCI) ei havaittu tilastollisesti merkitsevää riippuvuutta, ei itse asiassa riippuvuutta lainkaan ($r = .02$, $p > .05$, $N = 63$).

Yhteydet kolmanteen arvioitavaan hypoteesiin ovat tässä epäsuoria ja korkean koonnostason vuoksi hyvin epävarmoja. Varmaa kuitenkin on, että kolmatta tässä mainituista hypoteeseista ei näiden tutkimusten perusteella voida osoittaa vääräksi.

3.4 Päätelmät ja keskustelu

Yhdysvalloissa ei luovuttu ankariin rangaistuksiin perustuvasta rikoskontrollipolitiikasta yksittäisen, suhteellisen vähän huomiota saaneen tutkimuksen

perusteella. Vankiluvut jatkoivat voimakasta kasvuaan Akerlofin ja Yellenin (1994) tutkimusta seuranneina vuosina (Lappi-Seppälä, 2008, 341). Levottomuudet eivät ole vähentyneet Yhdysvaltain suurkaupungeissa, eivät todennäköisesti myöskään jengirikollisuus ja todistajiin ja asianomistajiin kohdistuva uhkailu ja painostaminen (O'Malley, 2014a; 2014b; 2015a; 2015b). Tyler (2021, viii) toteaa, että Yhdysvallat on ajanut itsensä tässä suhteessa ainakin jonkinasteisiin vaikeuksiin. Lainvalvontaviranomaisten on ollut viime vuosina vaikea saavuttaa legitimiä asemaa sellaisissa yhteisöissä, jotka kärsivät sekä köyhyydestä että jengirikollisuudesta. Yhteiskunta on jakautunut ja osa kansalaisista kokee lain merkityksen ja lainvalvonnan oikeutuksen kyseenalaisiksi.

Akerlof ja Yellen (1994) analysoivat paikallisen rikollisryhmän, yhteisöjäsenten ja lainvalvontaviranomaisten keskinäistä päätöksentekoa peliteoreettisessa mallissa, joka oli erittäin kattava ja systemaattinen. Tuloksena oli aiempaan, suurelta osin kuvailevaan tutkimuskirjallisuuteen verrattuna merkittävästi kokonaisvaltaisempi ja terävämpi analyysi rikollisuuden ja rikoskontrollin avaintekijöistä.⁴⁸

Akerlofin ja Yellenin (1994) analyysin perusteella yhteisöjäsenten asema on keskeinen. Jos yhteisö ei tee yhteistyötä lainvalvontaviranomaisten kanssa, lainvalvontaviranomaisten ja yleisemmin oikeusjärjestelmän mahdollisuudet rikollisuuden ja paikallisen rikollisryhmän kontrolliin ovat rajalliset. Jos sen sijaan yhteisö tekee yhteistyötä lainvalvontaviranomaisten kanssa, rikollisryhmälle voidaan määrätä rangaistuksia ja rikollisuuden määrä saadaan rajatuksi tai – tasapainoalueesta riippuen – kokonaan eliminoiduksi. Analyytisesti ja toimintapoliittisesti tärkeimpiä tekijöitä mallin ytimessä ovat yhtäältä yhteisöjäsenten arvo- ja normirakenne, erityisesti lain ja lainvalvonnan asema ja tila osana tätä rakennetta, sekä se uhkailu ja painostaminen, jonka avulla rikollisryhmä pyrkii vaikuttamaan yhteisöjäsenten päätöksentekoon. Näiden tekijöiden tutkimus ja jatkuva seuranta ja arviointi on perustuslaillisten liberaalien demokratioiden ja oikeusvaltion kannalta ensiarvoisen tärkeätä. Rikollisryhmä voidaan mieltää suvereeniksi, joka paikallisesti haastaa perustuslaillisen, kansallisen suvereenin.

Sininen puolustuslinja on välttämätön. Muiden vaikutusyhteyksien lisäksi Akerlofin ja Yellenin (1994) malli varoittaa liberaaleja demokraattisia yhteiskuntia siitä labiilisuudesta, joka yhteisöä uhkaa, jos rikoskontrollirajoite ei

toteudu. Tasapaino löytyy tässä tapauksessa pisteestä, jossa rikollisuuden määrä kasvaa rajatta, $s \rightarrow \infty$. Kokonaistarkastelussa voidaan toisin sanoen erottaa toisistaan kaksi olennaisesti erilaista tasapainopisteiden joukkoa, joita erottaa toisistaan se, toteutuuko rikoskontrollirajoite vai ei.

Empiirisen tutkimuksen tulokset eivät ole ristiriitaisia Akerlofin-Yellenin mallin malliennusteiden kanssa. Järjestäytynyt rikollisuus ja todistajien uhkailu näyttävät olevan territoriaalisia ja yhteisöspesifejä ilmiöitä, ja ne näyttävät rasisittavan erityisesti keskimääräistä köyhempiä alueita, yhteisöjä ja yhteisöjäseniä. On kuitenkin myös tekijöitä, jotka voivat suojata liberaalia demokrati-aa järjestäytyneen rikollisuuden ja rikollisryhmien kaappausyrityksiltä. Ehkä tärkein näistä on kirjoitettu yhteisöjäsenten omiin sisäistettyihin arvoihin. Liberaalissa demokratiassa julkinen vallankäyttö perustuu lakiin. Se perustuu yhteisön omiin, yhdessä sovittuihin sääntöihin. Siinä määrin kuin näin koetaan olevan, myös lainvalvontaviranomaisten toiminta nähdään tässä kehyksessä. Lait ovat yhteisön omia lakeja, ja poliisi, joka niiden toteutumista turvaa, on yhteisön oma poliisi – ei poliisi, joka suojaa esimerkiksi oligarkkista eliittiä, tai totalitaristisen autokratian pakkovaltaa.

Akerlofin ja Yellenin (1994) tutkimus on, kuten tekstissä todettiin, kontekstispesifi. Se on kirjoitettu Yhdysvaltain todellisuuden ehdoin. On myös muita tekijöitä, jotka rajoittavat Akerlofin-Yellenin mallin yleisyyttä.

On yksittäisiä tutkimuksia, joiden tulokset näyttävät syystä tai toisesta olevan ristiriitaisia Akerlofin-Yellenin mallin malliennusteiden kanssa. Melden ja Rennisonin (2010) tutkimus on tässä suhteessa mielenkiintoinen. Se poikkeaa muiden tässä kuvattujen tutkimusten yleisestä linjasta siinä mielessä, että heidän tutkimuksensa laaja amerikkalainen uhritutkimusaineisto (NCVS, 1992–2005) ei tukenut väitettä, jonka mukaan rikoksen tekijän kuuluminen rikollisjärjestöön vaikuttaisi uhrien tai sivullisten päätöksentekoon tai valintoihin. Tämän suuntaista merkittävää vaikutusta ei havaittu, ei rikoksen aikana eikä sen jälkeen. Tutkimuksen merkitystä kokonaisuuden kannalta on kuitenkin vaikea arvioida aihealuetta vaivaavan kokonaan piiloon jäävän rikollisuuden (H4; Jansson, 2005) sekä aihealueen vähäisten ja osin ristiriitaisten tutkimustulosten vuoksi. Esimerkiksi Davisin ym. (1990) asianomistajiin ja todistajiin kohdistuneiden yksityiskohtaisten haastattelujen perusteella todistajien uhkailulla on käyttäytymisvaikutuksia, vaikka haastatellut itse kertoisivat muuta.

Todistajien uhkailua koskevan tutkimuksen näkökulmasta Akerlofin ja Yellenin (1994) mallikuvauksen yleisyyttä rajoittaa myös se, että se kohdistuu vain osaan uhkailusta. Kirjoittajien edellä mainitun oman tutkimuksen perusteella (yhdistetyt poliisibarometriaineistot 2016–2020, logit-analyysi) sukupuolimuuttuja oli kolmas niistä tilastollisesti merkitsevistä taustamuuttujista – NUTS2 alueen ja bruttovuositulojen rinnalla – jotka selittivät todistajien ja asianomistajien joutumista uhkailun ja painostamisen kohteeksi. Todistajina ja asianomistajina rikosprosessissa toimineista henkilöistä uhkailun ja painostamisen kohteeksi joutuivat oman tutkimuksemme perusteella todennäköisemmin naiset kuin miehet, muut mallissa mukana olevat selittävät tekijät vakioiden. Muut taustamuuttajat, edellä mainittujen kolmen taustamuuttujan lisäksi, eivät olleet uhkailluksi joutumisen tilastollisesti merkitseviä selittäjiä. (Taulukko 3.3.)

Sukupuoli oli siis yksi niistä taustamuuttujista, jotka jäivät logit-malliin uhkailua tilastollisesti merkitsevällä tavalla selittävinä tekijöinä. Syynä on hyvin todennäköisesti se, että osassa uhkailutapauksista alkurikoksena on puolisoon tai entiseen puolisoon kohdistunut väkivalta. Janssonin (2005) havaintojen perusteella noin puolet alkurikoksista oli ainakin vielä 2000-luvun alkupuolella väkivaltarikoksia, pääasiassa pahoinpitelyjä tai törkeitä pahoinpitelyjä. Myös Davis ym. (1990, 19) ja Tarling ym. (2000, 6, 8) ovat havainneet, että todistajien uhkailun tapauksissa kyse on usein väkivaltarikoksista ja että naisten todennäköisyys joutua uhkailun tai painostamisen kohteeksi on suurempi kuin miesten vastaava todennäköisyys.

Siinä määrin kuin näin on, todistajien uhkailulla ei ole yhteyttä Akerlofin ja Yellenin (1994) malliin. Kyse ei ole järjestäytyneen rikollisuuden rikollisryhmittä, eikä uhkailusta tai painostuksesta, johon nämä ryhmät syyllistyisivät. Nämä ilmiötä koskevat havainnot eivät ole sinänsä ristiriitaisia Akerlofin-Yellenin mallin malliennusteiden kanssa, mutta ne osoittavat, että todistajien uhkailun ilmiötä ei voida tyhjentävästi selittää viittaamalla järjestäytyneeseen rikollisuuteen tai jengirikollisuuteen ja vastaavaan uhkailuun. Taustalla on usein henkilö- ja tapauskohtaista todistajien uhkailua tai kulttuurista uhkailua, tai näiden yhdistelmänä rakentuvaa uhkailua, Tarlingin ym. (2000) jaottelun mukaisesti. Janssonin (2005) ja Hadleyn (2006) arvioiden perusteella tällaisen uhkailun prevalenssi (yleisyys) on Suomen tapauksessa merkittävä.

Ilmiöitä, joita hypoteesit H1–H4 kuvaavat, on joka tapauksessa tärkeätä seurata sekä tutkimuksessa että operatiivisessa analyysitoiminnassa. Tilanne edellyttää toimia, jos territoriaalisesti spesifi köyhiin yhteisöihin ja yhteisöjäseniin kohdistuva todistajien uhkailu lisääntyy, etenkin jos kokemus lain ja lainvalvontaviranomaisten legitimitetistä yhteisössä samanaikaisesti heikentyy ja jos yhä suurempi osa todistajien uhkailusta yhteisössä jää ilmoittamatta.

Lähteet

Sisäministeriö, Vuorensyrjä, M. (Poliisiammattikorkeakoulu) & Fagerlund, M. (Poliisiammattikorkeakoulu): Poliisibarometri (2016) [sähköinen tietoineisto]. Versio 1.0 (2018-02-02). Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3205>.

Vuorensyrjä, M. (Poliisiammattikorkeakoulu) & Fagerlund, M. (Poliisiammattikorkeakoulu): Poliisibarometri (2018) [sähköinen tietoineisto]. Versio 1 (2022-03-02). Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3623>.

Vuorensyrjä, M. (Poliisiammattikorkeakoulu) & Rauta, J. (Poliisiammattikorkeakoulu): Poliisibarometri (2020) [sähköinen tietoineisto]. Versio 1 (2022-02-25). Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3624>.

Tutkimuskirjallisuus

Akerlof, G. & Yellen, J.L. (1994). Gang Behavior, Law Enforcement and Community Values. In Aron, H.J., Mann, T.E. and Taylor, T. (eds.), *Values and Public Policy* (pp. 173–209). The Brookings Institution, Washington, D.C.

Akerlof, G.A. (1970). The Market for “Lemons:” Quality Uncertainty and the Market Mechanism. *The Quarterly Journal of Economics*, 84(3), 488-500.

Becker, G.S. (1968). Crime and Punishment: An Economic Approach. *Journal of Political Economy*, 76(2), 169–217.

Blaug, M. (1998). Disturbing Currents in Modern Economics. *Challenge*, 41(3), 11–34.

Bowles, R., Garcia Reyes, M. & Garoupa, N. (2009). Crime Reporting Decisions and the Costs of Crime. *European Journal of Criminal Policy and Research*, 15(4), 365–377.

Browning, J. (2014). Snitches Get Stiches: Witness Intimidation in the Age of Facebook and Twitter. *Pace Law Review*, 35(1), 192–214.

Chen, E.Y. (2009). Victim and Witness Intimidation. In Taylor Greene, H. & Gabbidon, S.L. (eds.), *Encyclopedia of Race and Crime* (pp. 837–839). Sage Publications, Thousand Oaks, CA.

Davis, R.C., Smith, B.E. & Henley, M. (1990). *Victim/Witness Intimidation in the Bronx Courts: How Common Is It, and What Are Its Consequences?* Victim Services Agency, New York. Sijainti: https://popcenter.asu.edu/sites/default/files/problems/witness_intimidation/PDFs/Davis_etal_1990.pdf (18.11.2021).

Dickie, J. (2004/2020). *Cosa Nostra. Sisilian mafian historia*. Gummerus, Ajatus Kirjat, Helsinki.

Dimico, A., Isopi, A. & Olsson, O. (2017). Origins of the Sicilian Mafia: The Market for Lemons. *The Journal of Economic History*, 77(4), 1083–1115.

Dixit, A., Skeath, S. & Reiley, D. (2015). *Games of Strategy*. Fourth Edition. W.W. Norton & Company, New York.

Finn, P. & Healey, K.M. (1996). *Preventing Gang- and Drug-Related Witness Intimidation*. U.S. Department of Justice, Washington, DC.

Fyfe, N.R. & McKay, H. (2000). Desperately Seeking Safety. Witnesses' Experiences of Intimidation, Protection and Relocation. *British Journal of Criminology*, 40(4), 675–691.

Fyfe, N.R. (2005). Space, Time and the Vulnerable Witness: Exploring the Tensions Between Policy and Personal Perspectives on Witness Intimidation. *Population, Space and Place*, 11(6), 513–523.

Gilovich, T., Griffin, D., & Kahneman, D. (eds.) (2002). *Heuristics and Biases. The Psychology of Intuitive Judgement*. Cambridge University Press, Cambridge.

Hadley, J. (2006). *Witness Intimidation and Protection Practices: A Front-Line View from Helsinki, Consideration of Finnish Police Law, and Review of Research in the UK*. Police University College, Espoo.

Hough, M., Jackson, J. & Bradford, B. (2013). Legitimacy, Trust and Compliance: An Empirical Test of Procedural Justice Theory Using the European Social Survey. In Tankebe, J. & Liebling, A. (eds.), *Legitimacy and Criminal Justice: An International Exploration*. Yale University Press, New Haven.

il Fatto Quotidiano, (2021). *United Mafias of Europe: what is lacking to fight crime in EU Interactive Map: the presence of clans in each Member State*. Sijainti: <https://www.ilfattoquotidiano.it/longform/mafia-and-organized-crime-in-europe/map/> (18.11.2021).

Jackson, J., Bradford, B., Hough, M., Kuha, J., Stares, S., Widdop, S., Fitzgerald, R., Yordanova, M. & Galev, T. (2011). Developing European Indicators of Trust in Justice. *European Journal of Criminology*, 8(4), 267–285.

Jackson, J., Kuha, J., Hough, M., Bradford, B., Hohl, K. & Gerber, M. (2013). *Trust and legitimacy across Europe: a FIDUCIA report on comparative public attitudes towards legal authority*. FIDUCIA, LSE, London.

Jansson, T. (2005). *Saatanan vasikka. Todistajien uhkailu Suomessa*. Poliisiammattikorkeakoulu, Espoo.

Kahneman, D. (2011). *Thinking, Fast and Slow*. Penguin, London.

Kahneman, D., Slovic, P., & Tversky, A. (eds.) (1982). *Judgement Under Uncertainty: Heuristics and Biases*. Cambridge University Press, Cambridge.

Lappi-Seppälä, T. (2008). Trust, Welfare, and Political Culture: Explaining Differences in National Penal Policies. *Crime and Justice*, 37(1), 313–387.

Maynard, W. (1994). *Witness Intimidation. Strategies for Prevention*. Home Office, London.

Melde, C. & Rennison, C.M. (2010). Intimidation and Street Gangs: Understanding the Response of Victims and Bystanders to Perceived Gang Violence. *Justice Quarterly*, 27(5), 619–666.

O’Flaherty, B. and Sethi, R. (2010). Witness Intimidation. *The Journal of Legal Studies*, 39(2), 399–432.

O’Malley, M. (2014a). Witness Intimidation in the Digital Age. Part I. *The Prosecutor*, 48(July, August, September), 14–21.

O’Malley, M. (2014b). Witness Intimidation in the Digital Age: The Basics. Part II. *The Prosecutor*, 48(October, November, December), 12–19.

O’Malley, M. (2015a). Witness Intimidation in the Digital Age: Intimidation in Pretrial Proceedings–The Philadelphia Experience. Part III. *The Prosecutor*, 49(January, February, March), 16–23.

O’Malley, M. (2015b). Witness Intimidation in the Digital Age: Discovering Witness Intimidation. Part IV. *The Prosecutor*, 49(April, May, June), 16–23.

Papp, J., Smith, B., Wareham, J. & Wu, Y. (1990). Fear of Retaliation and Citizen Willingness to Cooperate with Police. *Policing and Society*, 29(6), 623–639.

Rifkin, J. (1996). *The End of Work. The Decline of Global Labor Force and the Dawn of the Post-Market Era*. G.P. Putnam’s Sons, New York.

Tarling, R., Dowds, L. and Budd, T. (2000). *Victim and Witness Intimidation: Findings from the British Crime Survey*. Home Office, London.

Timonen, J. (2020). *Asianosaisten ja todistajien uhkailu rikosprosessissa vuosina 2004–2019*. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu.

Tyler, T. (2021). Foreword. In Hough, M., *Good Policing. Trust, Legitimacy and Authority*. (pp. vii–x11). Policy Press, Bristol.

Tyler, T.R. & Huo, Y.J. (2002). *Trust in the Law. Encouraging Public Cooperation with the Police and Courts*. Russell Sage Foundation, New York.

Tyler, T.R. (1990/2006). *Why People Obey the Law*. Princeton University Press, Princeton.

Van Dijk, J. (2007). Mafia Markers: Assessing Organized Crime and Its Impact upon Societies. *Trends in Organized Crime*, 10(4), 39–56.

Vuorensyrjä, M. (2019). A Decentralized Cooperative Solution to the Iterated Pacifist's Dilemma Game: Notes in the Margin of Pinker's Theory of Leviathan. *Constitutional Political Economy*, 30(2), 235–260.

Vuorensyrjä, M. (2022/2023). *Rational Silence – An Analysis of the Game of Witness Intimidation*. Manuscript, in a referee process.

Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language (2004). Gramercy Books, New York.

III Keskitetyn hierarkkisen väkivaltakoneiston suvereniteetti

4. Organisoidun väkivallan nousu. Siniša Maleševićin teoria väkivallan ja yhteiskunnan suhteesta

Olli Sinivaara

4.1 Johdanto

Väkivalta on hankala sana ja käsite. Jo pelkkä sana herättää usein voimakkaita tunteita – tai sitä käytetään tietoisesti nimenomaan tunteiden herättämiseksi. Väkivallan käsite puolestaan on epäselvä, monitulkintainen ja kontekstisidonnainen, joten sen määritelmästä tuskin vallitsee kovin selvää yksimielisyyttä. Vähintäänkin määritelmät vaihtelevat niin paljon siirryttäessä ajasta ja paikasta toiseen, ettei väkivallan historiallista maailmankarttaa katsellessa aina enää tiedä, viittaako käsite lainkaan samoihin ilmiöihin.

Väkivalta kuuluu niihin asioihin, joihin pätee Augustinuksen kuuluisa luonnehdinta ajasta: tiedämme kaikki, mitä se on, mutta kun se pitäisi selittää jollekin, emme enää tiedäkään. Onko sanallinen uhkailu ja huutamalla pakottaminen väkivaltaa? Onko niin sanottu vihapuhe tai nettihäirintä väkivaltaa? Entä nykyaikainen sotilasvoima? Onko myös silloin kyse väkivallasta, kun voima on potentiaa, jota ei käytetä? Onko sotilasvoimalla uhkaaminen väkivaltaa, vai alkaako väkivalta vasta ensimmäisestä sotilaan laukauksesta tai ensimmäisestä ammutusta ohjuksesta? Entä jos ohjus ei osu maaliin, vaan putoaa keskellä merta tai autiomaata aiheuttamatta yhtään tuhoa tai kuolemaa? Onko silti kyse väkivallasta?

Sosiologi Siniša Maleševićin tieteellistä tuotantoa voidaan pitää yrityksenä vastata väkivallan määrittelyn vaikeuteen. Malešević on pyrkinyt rakentamaan teoreettisesti kokonaisvaltaisen vastauksen kysymykseen, onko länsimainen modernisaatio ja yhteiskunnan edistys vähentänyt vai lisännyt väkivaltaa. Tarkemmin sanoen Maleševićin tuotanto tarkastelee kysymystä, miten sosiologisesti modernin (eli teollistuvan, demokratisoituvan, kansallisvaltiollisen) yhteiskunnan nousu on vaikuttanut väkivallan osuuteen

yhteiskunnassa. Maleševićin pääväite on, että yhteiskunnan modernisaatio ei ole vähentänyt, saati poistanut väkivaltaa, vaan tehostanut, laajentanut ja voimistanut sitä siirtämällä sitä koko ajan enemmän organisoidun väkivallan järjestelmiin ja rakenteisiin. Ratkaisevaa tässä on organisoidun väkivallan jatkuva kasvu teknologian, byrokratian ja hallinnon kehityksen myötä. Kuten Malešević kiteyttää sivilisaation kehityksen suhteessa väkivaltaan: ”Vaikka organisoitu väkivalta ja yksittäisten henkilöiden välinen väkivalta ovat usein syvästi toisistaan riippuvaisia, näiden kahden välinen kuilu on leventynyt viimeisen kahdentoistatuhannen vuoden historiallisen kehityksen aikana, ja tämä prosessi on intensivoitunut viimeisen kolmensadan vuoden aikana” (Malešević, 2017, 18).

Maleševićin ajattelun taustaksi on syytä korostaa, että Malešević on tietysti tapaa klassinen sosiologinen moderniteettiteoreetikko. Sosiologisen teorian kontekstissa *moderniteetti* ja *moderni* eivät tarkoita nykyistä tai uusinta, vaan moderni tarkoittaa tiettyä historiallista aikakautta. Moderni aikakausi on vuosisatoja pitkä sivilisaation ja kulttuurin muutosprosessi, joka jatkuu yhä ja jota yhä elämme. Moderni viittaa kokonaisvaltaiseen sivilisaation ja kulttuurin muutokseen, joka tapahtuu noin 1500-luvulta alkaen Euroopassa ja voimistuu 1800-luvulta alkaen (tietysti suurin alueellisin ja paikallisin vaihteluin). Sosiologisen moderniteettiteorian kontekstissa modernin yhteiskunnan tärkeimpiä ominaispiirteitä ovat perinteisen uskonnollisen maailmankuvan heikkeneminen, luonnontieteellistyminen, teollistuminen, teknologisoituminen, markkinataloudellistuminen, demokratisoituminen, kansallisvaltiollistuminen, byrokratisoituminen, tasa-arvoistuminen, kaupungistuminen, yksilöllistymisen ja elintason nousu.

Maleševićin mukaan tällaisen *sosiologisessa merkityksessä modernin* yhteiskunnan suhdetta väkivaltaan luonnehtii sisäinen ristiriita, jota hän kutsuu ontologiseksi dissonanssiksi. Tällä hän tarkoittaa sitä, että ihmisen kyky käyttää väkivaltaa tehostuu ja problematisoituu yhtä aikaa osana samaa historiallista kehitystä. Modernisaatiossa asevoiman ennennäkemätön tehokkuus ja tuhovoima kulkevat käsi kädessä ihmisoikeuksien laajentumisen ja yleisen väkivallan käyttöä koskevan kiellon vahvistumisen kanssa. Malešević ajattelee, että nimenomaan kansallisvaltiollinen ideologia tai maailmankuva on se vahvin voima, joka ratkaisee tämän valistuksen jälkeistä modernia aikaa leimaavan ontologisen dissonanssin. Ratkaisemalla ontologisen dissonanssin kansallisvaltiollinen maailmankuva ja sitä tukeva sosiaalinen

organisaatio mahdollistavat laajamittaisen, organisoidun väkivallan käytön (tosin ehkä nimenomaan organisatorinen kapasiteetti on tärkeämpi mahdollistaja, jota maailmankuva lähinnä tukee). Kansallisvaltiollinen maailmankuva auttaa erottamaan omat ja viholliset ihmiskunnasta, joka valistuksen abstraktien ihanteiden mukaan on universaali ihmiskunta yhtäläisine oikeuksineen. (Malešević, 2010; vrt. Kivimäki, 2006.)

Maleševićin ajattelun taustalla on historiallinen sosiologia ja varsinkin sen suuntaus, jota voidaan kutsua organisatoriseksi materialismiksi. Organisatorinen materialismi on tutkimusperinne, jonka pääasiallisena kiinnostuksen kohteena on ollut nykyaikaisen valtion synty ja kehitys sekä siihen liittyvä sosiaalisen organisaation laajentuminen ja tehostuminen. Organisatorisen materialismin päätutkimuskohteita ovat valtioiden valtarakenteet pitkällä historiallisella aikajänteellä, organisoitu pakottaminen (coercion) sekä vallan ja väkivallan sosiaaliset instituutiot. Tutkimusperinteen tärkeitä edustajia sosiologiassa ovat esimerkiksi Charles Tilly, Michael Mann ja Gianfranco Poggi – sekä tietysti Malešević itse. Suomalaisista sosiologeista erityisesti Risto Alapuro on ammentanut tästä perinteestä, varsinkin tutkimuksessaan *Valtio ja vallankumous Suomessa*, jonka alkuperäisen englanninkielisen version *State and Revolution in Finland* (1988) tekemiseen vaikutti Charles Tillyn ohjaus (Alapuro, 2017).

Organisatorinen materialismi korostaa organisoidun voimankäytön ja väkivallan sekä valtion pakkovallan merkitystä modernin yhteiskunnan keskeisten byrokraattisten instituutioiden (keskus- ja aluehallinto, oikeuslaitos, verolaitos, asevoimat, koululaitos) kehityksessä sekä koko modernisaatiossa. (Tietenkin talouden, teknologian ja teollistumisen voimat ovat myös olennainen osa tätä kokonaisuutta). Tässä perinteessä sota ja sodankäynti nähdään sosiaalisen muutoksen tärkeimpänä katalyyttinä sekä valtionmuodostuksen perusliikuttajana. Siksi organisatorisen materialismin tutkimusperinteessä on kiinnitetty paljon huomiota sodankäyntiin liittyviin valtion pakkokeinoihin, kuten veronkantoon ja sotaväen hankintaan (palkka-armeija/asevelvollisuus), sekä siihen, miten näiden keinojen vahvistuminen ja leviäminen yhteiskunnassa ovat vaikuttaneet ihmisten ajatteluun ja toimintaan. (Malešević, 2010, 70–79.)

Organisatorisen materialismin taustalla vaikuttaa vahvasti sosiologian klassikko Max Weber (1864–1920). Weberiltä on peräisin sosiologisen teorian

kiinnostus valtionmuodostukseen, vallan muotoihin ja byrokraattiseen organisaatiomuotoon. Weberin paljon siteeratun määritelmän mukaan valtio on legitiimin väkivallan monopoli tietyllä alueella. Tämä määritelmä on hyvä pitää mielessä, koska siihen liittyvät valtion pakkovalan ja väkivallan kytkökset, jotka ovat Maleševićin teoriassa jatkuvasti mukana.

Tässä artikkelissa käsittelen Maleševićin kirjaa *The Rise of Organised Brutality. A Historical Sociology of Violence* (2017). Kiinnitän erityistä huomiota Maleševićin argumentteihin väkivallan historiallisesta lisääntymisestä sekä siihen, miten hän kritisoi väkivallan vähentymisen koulukunnan edustajia, kuten Steven Pinkeriä (Pinker, 2011) ja Morrisia (Morris, 2014). Maleševićin kirjan päätehtävä on osoittaa, että historian pitkällä aikajänteellä väkivalta ei ole vähentynyt vaan lisääntynyt. Hänen kirjansa on selvä vastaväite väkivallan vähenemisen koulukunnan edustajille, kuten Steven Pinkerille (Pinker, 2011) ja Morrisille (Morris, 2014). Varsinkin Pinkerin teos *The Better Angels of our Nature: The Decline of Violence in History and Its Causes* (2011) on Maleševićin voimakkaan kritiikin kohteena. Hän käy läpi Pinkerin teoksesta esitettyjä kriittisiä arvioita ja osoittaa, että Pinkerin tilastot ja hänen niihin perustuva järkeilynsä ovat pääosin kestäättömiä (Malešević, 2017, 99–103).

Artikkelini on luonteeltaan teoriaa esittelevä. En suoraan sovelta Maleševićin teoriaa omaan empiiriseen tutkimukseeni, koska olen vasta hahmottelemassa empiiristä analyysia. Kyseinen sovellus on vasta työn alla, eikä siihen liittyviä tutkimustuloksia ole vielä saatavilla. Olen tehnyt kyselylomakkeeseen perustuvaa aineistonkeruuta suomalaisten sitoutumisesta maanpuolustuksen tehtäviin. Aineiston alustavassa jäsentelyssä ja analyysissa olen käyttänyt Maleševićin teoriaa, jota tässä artikkelissa esittelen. Analyysin ja tutkimustulosten esittely jää kuitenkin myöhempään.

Toinen tärkeä huomio artikkelini luonteesta on se, että Maleševićin kirjan *The Rise of Organised Brutality* suhteuttaminen eri alojen oppihistoriaan on varsin vaikea tehtävä. Se johtuu kirjan käsittelemien ilmiöiden laajuudesta ja niitä koskevan tutkimuksen monialaisuudesta. Teos ottaa kantaa niin sodan, vallankumousten, kansanmurhien kuin terrorisminkin tutkimukseen. Vaikka Maleševićin oma tieteenalatausta on sosiologiassa, hän käsittelee näitä ilmiöitä koskevaa historiallista ja yhteiskuntatieteellistä tutkimusta varsin laajasti. Oma taustani artikkelin kirjoittajana on filosofiassa ja sosiologiassa. Sosiologia on jo sinänsä lähestulkoon hallitsemattoman monipuolinen

tieteenala. Sen sisällä kehittyneitä ja sosiologian kattokäsitteen alla harjoitettavia tutkimussuuntauksia ja teoreettisia orientaatioita on valtavasti. Sosiologian sisällä Maleševićin voi yleisluontoisesti todeta edustavan vertailevaa historiallista sosiologiaa (historical comparative sociology). Tämäkin luonnehdinta on paitsi ylimalkainen myös hieman väärä. Malešević on jo pitkään kulkenut omaa polkuaan jossakin yleisen sosiologisen teorian ja empirisen historiallisen sosiologisen välimaastossa. Siksi hänen työnsä sijoittaminen minkään yhden tieteenalan oppihistoriaan on vaikeaa.

4.2 Väkivalta pitkän aikavälin historiallisen tarkastelun kohteena

Pinkeria ja muita väkivallan vähenemisen koulukunnan edustajia vastaan Malešević esittää oman teorian, jonka mukaan organisoitu väkivalta on kumulatiivisesti lisääntynyt viimeisen kahdentoistatuhannen vuoden aikana. Juuri tämä erittäin pitkä aikajänne on hänen teorian ydin.

Malešević tutkii kirjassaan väkivallan alkuperää ja muodonmuutoksia *longue durée* teoreettisen perspektiivin kautta. *Longue durée* tarkoittaa pitkää kestoa. Pitkään aikajänteeseen kohdistuva perspektiivi korostaa hitaasti kehkeytyvien rakenteellisten muutosten merkitystä. *Longue durée* menetelmällisenä käsitteenä liittyy ranskalaisen historiantutkimuksen *Annales*-koulukuntaan. Sitä edustavat tutkijat hylkäsivät niin sanotun tapahtumahistorian, joka keskittyi lyhyen aikavälin tarkasteluihin, joissa pyrittiin rakentamaan kausaalisia selityksiä erityisten ja välittömien tekijöiden avulla. Tätä vastaan *Annales*-koulukunta rakensi lähestymistavan, joka suuntaa huomion vakiintuneisiin ja hitaasti muuttuviin rakenteisiin, laajan mittakaavan prosesseihin. Siinä missä tapahtumahistoria tutkii eliitin edustajien henkilöhistorioita ja tekoja, *longue durée* -historia korostaa rakenteiden ja pitkän aikavälin kollektiivisen toiminnan historiallista rekonstruktiota. Vaikutusvaltaisina *Annales*-koulukunnan edustajia oli historioitsija Fernand Braudel (1902–1985). (Malešević, 2017, 42; vrt. Haapala & Lloyd, 2018.)

Vuosien varrella *longue durée* -lähestymistavasta on kehittynyt omanlaisensa teoreettinen analyysikehys. Erityisesti historiallisen sosiologian edustajat ovat ottaneet omakseen ajatuksen pitkästä aikajänteestä, kun halutaan jäljittää laajamittaisia sosiaalisia muutoksia. Tällainen sosiologinen analyysi on

kehittynyt eri suuntiin. Jotkut tutkijat korostavat Braudelin alkuperäistä sosio-ekonomista ja taloushistoriallista lähestymistapaa. Toiset taas ovat käyttäneet *longue durée* ajatusta kehittäessään kulttuuriin keskittyviä analyysejä kansakuntien muodostumisesta. Kuitenkin vertailevassa historiallisessa sosiologiassa, jota Malešević omalla tavallaan edustaa, pitkän aikavälin perspektiivi on vaikuttanut eniten valtion alkuperän ja kehityksen tutkimukseen. Tämän suunnan tärkeimpiä tutkijoita ovat olleet Michael Mann, Charles Tilly ja Randall Collins. Siinä missä perinteiset näkökannat ottivat valtiot annettuina ja epäproblemaattisina entiteetteinä, vertailevan historiallisen sosiologian edustajat pyrkivät identifioimaan ristiriitaisia pitkän aikavälin historiallisia prosesseja, joita valtiollisuuden muodostumisessa oli mukana. Varsinkin Charles Tillyn tutkimukset ovat korostaneet geopolitiikan ja sotilaallisten konfliktien roolia valtion vallan nousuissa ja laskuissa uuden ajan Euroopan historiassa. Samoin Michael Mann on analysoinut, miten uuden ajan Euroopan jatkuva sodankäynti ja sotilasmenojen alituinen kasvu johti valtion asteittaiseen tunkeutumiseen kansalaisyhteiskuntaan. Taatakseen sotien voittamiseen tarvittavat voimavarat ja henkilöresurssit, eurooppalaisten hallitsijoiden oli pakko tehdä yhteistyötä kansalaisyhteiskuntiansa kanssa ja mukautua vaatimuksiin kansalaisyhteisyyksien laajentamisesta. (Malešević, 2017, 43.)

Maleševićin mukaan vertailevan historiallisen sosiologian perinteessä on kyllä kiinnitetty huomiota sodankäyntiin ja muihin organisoidun väkivallan muotoihin, mutta ne ovat olleet toissijaisia itse pääaiheeseen eli valtionmuodotukseen nähden. Maleševićin oma tavoite on hyödyntää kyseistä tutkimusperinnettä siten, että *longue durée* -analyysi kohdistetaan eksplisiittisesti organisoidun väkivallan tutkimiseen. Tämän tehdäkseen hän kehittää teoreettisen viitekehysten, joka keskittyy organisoidun väkivallan kehitykseen erittäin pitkällä ajanjaksoilla.

Maleševićin teoreettinen viitekehys rakentuu kolmesta pitkän aikavälin historiallisesta prosessista. Hän argumentoi, että organisoidun väkivallan sosiaalinen dynamiikka tavoitetaan parhaiten keskittymällä kolmeen prosessiin, jotka ovat vaikuttaneet sen kehitykseen. Nämä prosessit ovat pakottamisen kumulatiivinen byrokritisatio (the cumulative bureaucratisation of coercion), keskustasta leviävä ideologisaatio (the centrifugal ideologisation) ja mikrosolidaarisuuden sisäänsulkeminen (the envelopment of microsolidarity). Malešević ei väitä, että nämä prosessit kattavat kaikki yhteiskunnallisen muutoksen ulottuvuudet tai kaikki väkivaltaisen toiminnan muodot, joita

historiassa on ollut. Kyse ei siis ole kausaalisesta mallista, joka selittäisi kaikki organisoidun väkivallan ilmenemismuodot ajassa ja paikassa. Tällaisen kaikenkattavan mallin sijaan Maleševićin tavoitteet ovat vaatimattomammat: Hänen tarkoituksensa on tuoda esiin tietty käsitteellinen ja analyttinen apparaatti, jota voidaan käyttää arvioimaan yhteiskunnallisen muutoksen suuntaa suhteessa väkivaltaan pitkillä ajanjaksoilla. Toisin sanoen Maleševićin kirjan tavoitteena on katsoa historiassa ilmeneviä väkivaltaisen toiminnan rakenteita mainittujen kolmen historiallisen prosessin muodostaman prisman läpi. (Malešević, 2017, 43–44.)

Tässä artikkelissa tarkastelen pääosin ensimmäistä prosessia, joka liittyy sosiaalisen organisaation ja väkivallan suhteeseen. Käsittelen lyhyesti myös väkivallan ja ideologian suhdetta. Mikrosolidarisuuden sisäänsulkemisen rajaan tarkasteluni ulkopuolelle.

4.2.1 Sosiaalisen organisaation ja väkivallan suhde

Maleševićin mukaan on niin, että vaikka mainitut kolme historiallista prosessia ovat hyvin riippuvaisia toisistaan ja toisiaan vastavuoroisesti rakentavia, on myös tärkeää huolellisesti erottaa kunkin tärkeimmät ominaispiirteet. Tarkastellaan ensin pakottamisen kumulatiivista byrokratisaatiota, joka liittyy sosiaalisen organisaation ja väkivallan väliseen suhteeseen.

Maleševićin mukaan sosiaaliset organisaatiot ovat konfliktien pääasiallisia agentteja. Tätä on tärkeä korostaa, koska sekä populaarissa julkisessa keskustelussa että akateemisessa maailmassa on vallalla vahva taipumus pitää ryhmiä sosiaalisen toiminnan lähteinä. Tällöin esimerkiksi sunnien ja shiiojen konfliktit Irakissa tai palestiinalaisten ja israelilaisten konfliktit Lähi-idässä esitetään tiettyjen ryhmien välisinä konflikteina. Kuitenkin Max Weberin sosiologisista tutkimuksista alkaen yhteiskuntatieteilijät ovat pyrkineet erottamaan ryhmäidentifikaatiot (sunnit, palestiinalaiset ym.) varsinaisesta mobilisoidusta sosiaalisesta toiminnasta, jota ylläpitävät erityiset sosiaaliset organisaatiot, jotka väittävät edustavansa jotakin tiettyä ryhmää. Etninen tai muu ryhmä ja sitä oletetusti edustava sosiaalinen organisaatio ovat analyttisesti eri asioita. Tämä tulee selväksi, kun tarkastellaan konflikteja tarkemmin.

Ensinnäkin on hyvin harvinaista nähdä ryhmien kaikkien yksilöiden osallistuvan konflikteihin. Jopa totaalisissa sodissa, joissa väestöä mobilisoitiin laajasti mukaan konfliktiin, vain pieni osa väestöstä osallistui itse sotatoimiin. Toisekseen ryhmien yksilöillä on erilaisia kognitiivisia ja emotionaalisia taipumuksia ja he saattavat nähdä samat tilanteet eri tavalla, minkä takia laajamittainen kollektiivinen toiminta on mahdotonta ilman jonkinlaista organisaatiota. Joten jos sosiaalisen toiminnan dynamiikkaa halutaan kunnolla ymmärtää, täytyy keskittyä konkreettisiin sosiaalisiin organisaatioihin, ei epämääräisiin ryhmiin tai yksilöihin. (Malešević, 2017, 45.)

Mitä siis ovat sosiaaliset organisaatiot? Malešević viittaa Jenkisin määritelmään vuodelta 2014. Sen mukaan organisaatio on erityinen instituutio, jossa on aina jäseniä, jotka liittyvät yhteen eksplisiittisten päämäärien tavoittelemiseksi ja nämä päämäärät määrittelevät kyseistä organisaatiota. Määritelmän mukaan organisaatiossa on myös kriteerit siihen kuulumiselle, funktionaalinen työnjako sekä tunnistettava päätöksenteon rakenne. Maleševićin mukaan on tärkeää korostaa, että tietyn sosiaalisen organisaation jäsenten ei välttämättä tarvitse kuulua siihen omasta tahdostaan tai aktiivisesti. Esimerkiksi vankileiri on sosiaalinen organisaatio, jonka jäsenistä suurin osa kuuluu siihen pakotettuna. Vahva pakottava elementti on mukana myös siinä, miten olemme kansallisvaltion jäseniä. Nykyään kaikki synnymme kansallisvaltioiden jäseniksi, jolloin olemme velvoitettuja maksamaan veroja, noudattamaan lakeja, lähettämään lapsemme kouluun ja hankkimaan viranomaisien lupia erilaisiin elämämme toimiin. Niinpä sosiaaliset organisaatiot rakentavat erityisiä ja pitkäaikaisia yksilöiden välisten suhteiden muotoja, joissa jokainen yksilö on osa laajempaa organisatorista verkostoa. (Malešević, 2017, 45–46.)

Kuitenkaan ihmiset eivät ole aina eläneet pitkäkestoisissa sosiaalisissa organisaatioissa. Päinvastoin suuren osan olemassaoloon tällä planeetalla lajimme *Homo sapiens sapiens* on elänyt sosiaalista elämää, joka on ollut epäorganisointua ja epävarmaa. Varhaisten *Homo sapiens sapiens*ien elämään Afrikan savanneilla kuului lihaa syövien petoeläinten uhka, mikä pakotti jatkuvasti liikkumiseen ja joustavuuteen. Tämä puolestaan tuki heikkojen sosiaalisten siteiden kehitystä pienissä laumoissa, jotka rakentuivat äidin ja lapsen tai muutaman lapsen ympärille. Kun ihmiset kehittivät selviytymistekniikoita ja jättivät alkukantaiset savannit taakseen, heillä oli taipumus ryhmittäytyä suuremmiksi mutta silti erittäin muokkautuvaisiksi ja liikkuviksi sosiaalisiksi

yksiköiksi, kuten ruokaa etsiviksi joukkioiksi. Yksinkertaisten metsästäjä-keräilijöiden sosiaalinen elämä ei juurikaan edellyttänyt organisaatiota. Tällaisia nomadisia ryhmittymiä luonnehtivat melko egalitaariset sosiaaliset suhteet, heikko kuri, selkeän työnjaon ja hierarkian puute. Maleševićin mukaan on tärkeää korostaa, että Homo sapiens sapiensit elivät pienissä, paikalleen asettumattomissa ja liikkuvissa muodostelmissa melkein 1,8 miljoonaa vuotta koko olemassaolostaan tällä planeetalla. Vaikka alkeellisia sosiaalisen organisaation muotoja saattoi olla, ne olivat vähäisiä verrattuna institutionaaliin ja hierarkkisiin sosiaalisiin järjestelmiin, joita on ollut olemassa varhaiselta neoliittiselta kaudelta alkaen. (Malešević, 2017, 46.)

Maleševićin mukaan vasta neoliittiselta kaudelta alkaen voidaan alkaa puhua sosiaalisista organisaatioista eli kompleksisista hierarkkisista entiteeteistä, joita määrittelee säädelty työnjako sekä suurta määrää yksilöitä ja voimavaroja koskeva koordinoitu ja kurinalainen sosiaalinen toiminta. Sosiaalisilla organisaatioilla on myös taipumus tuottaa jaettuja kulttuurisia käytäntöjä sekä pitkäkestoisia menetelmiä tiedontuotannon ja kommunikation siirtämiseen ja hyödykkeiden kuljetukseen. Tällaiset entiteetit kehittyivät hyvin myöhään ihmislajin historiassa, noin kaksitoistatuhatta vuotta sitten, mutta kun ne olivat syntyneet, ne löivät läpi sosiaalisen elämän vallitsevana muotona. Tämä ei ollut selkeä ja suoraviivainen evolutiivinen prosessi, vaan siihen kuului monia taantumakausia ja organisaatioiden romahduksia. Kuitenkin kompleksisesta sosiaalisesta organisaatiosta sinänsä tuli jotakin, josta ihmislaji ei enää voinut kääntyä takaisin. (Malešević, 2017, 47.)

Maleševićin mukaan sosiaalisten organisaatioiden organisatorinen kapasiteetti ja valta ovat luonteeltaan kumulatiivisesti laajentuvia. Siitä asti, kun organisatorinen valta sai alkunsa noin kaksitoistatuhatta vuotta sitten, se on jatkuvasti kumulatiivisesti lisääntynyt. Organisatorisella vallalla on ollut monia muotoja, kuten patrimonialinen, gerontokratinen ja byrokraattinen. Kuitenkin nimenomaan byrokraattinen sosiaalinen organisaatio on ollut käännteentekevä historiallisessa kehityksessä. Byrokratian synty vaikutti ratkaisevasti menestyneimpien sosiaalisten organisaatioiden ilmaantumiseen. Historia on osoittanut, että byrokraattinen organisaatio on tehokkain ja käytännöllisin sosiaalinen mekanismi pitää yllä järjestystä ja hallita kompleksisia sosiaalisia muodostelmia. Byrokratian ominaispiirteitä ovat tiedon hyväksikäyttö, meritokraattinen työnjako, toimintaa ohjaavat selkeät säännöt ja persoonaton hierarkia. Vaikka byrokraatia yhdistetään usein moderneihin yhteiskuntiin, sitä

ilmeni jo muinaisten sivilisaatioiden toiminnassa. Niiden voima ja vaikutusvalta suhteessa ympäristön metsästäjä-keräilijöihin johtui juuri byrokraattisen organisaation kyvystä kukistaa muut sosiaaliset muodot. Niinpä ei olekaan sattumaa, että ensimmäisten byrokraattisten sosiaalisten organisaatioiden nousu tapahtui samaan aikaan kuin sodankäynnin instituutio ja muut organoidun väkivallan muodot ilmaantuivat. (Malešević, 2017, 48.)

Malešević väittää, että tämän historiallisen kehityksen ymmärtämiseksi byrokraatioita pitää tutkia tarkastelemalla niitä pakkovallan (coercive power) prisman läpi. Se, mikä erottaa tehokkaat sosiaaliset organisaatiot vähemmän organisoiduista edeltäjistään, on kuri ja kurinalaisuus. Tässä yhteydessä, kuten teoriassaan usein, Malešević viittaa sosiologian klassikkoon Max Weberiin, joka tunnetusti tutki byrokraattista rationaalisuutta modernisaation keskeisenä ominaisuutena. Malešević toteaa Weberin painottaneen, että kuri on byrokraattisen rationaalisuuden ratkaiseva rakennusaine. Kuitenkaan kuri ja kurinalaisuus eivät ole ihmiselle mitenkään luonnollisia asioita, vaan ne vaativat voimakasta sosiaalista painetta. Byrokraattiset organisaatiot perustuvat kurinalaisen toiminnan vakinaistamiseen ja vakiinnuttamiseen. Tämä edellyttää pakkoa ja pakottamista sekä niitä tukevaa ideologiaa. Kuriin ja kurinalaisuuteen kuuluu totteleminen ja ulkoisen kontrollin hyväksyminen, mihin sisältyy pakolla uhkaaminen (coercive threat). Jotta sosiaaliset organisaatiot voivat olla tehokkaita, niillä pitää olla selkeä komentoketju, pitkälle kehittynyt työnjako sekä tiukka sääntöjen ja ohjeiden noudattaminen. Vaikka suurin osa sosiaalisista organisaatioista käyttää tehokkaita legitimaatiostrategioita valitsevan järjestyksen perustelemiseksi, loppujen lopuksi sääntöjen noudattamista kannattelee pakko: viimesijainen este sääntöjen rikkomiselle on rikkomisesta aiheutuva pakkovaltaan perustuva rangaistus, joka voi olla mitä vain sakkojen ja kuoleman välillä. Pääasia tässä on, että koko byrokraattisen hallinnan muodon menestys perustuu sen tehokkaaseen pakottamisen kykyyn (effective coercive capacity). (Malešević, 2017, 49.)

Sen lisäksi, että byrokraattisilla sosiaalisilla organisaatioilla on sisäänrakennettu pakkoluonne, ne yleensä pyrkivät hankkimaan aina lisää organisatorista valtaa ja usein myös onnistuvat siinä. Prosessissa jotkut sosiaaliset organisaatiot joutuvat vahvempien kilpailijoiden saaliiksi, kun taas toiset romahtavat laajentuessaan liikaa voimavaroihinsa nähden. Kuitenkin pakottava (coercive) organisatorinen kapasiteetti sellaisenaan on jatkanut kasvuaan saatuaan alkunsa kaksitoistatuhatta vuotta sitten. Tätä kuvaa hyvin se, miten

valtavasti nykyaikaisilla valtioilla on byrokraattista hallintoa. Malešević antaa esimerkin: Usein Rooman imperiumia pidetään kaikkivoipaisen organisatorisen koneen huipentumana, mutta kuitenkin sen infrastruktuuriset kyvyt olivat heikot ja vähäiset verrattuna mihin tahansa pieneen eurooppalaiseen nykyvaltioon. Kun Rooman imperiumi suurimmillaan hallitsi 3 miljoonan neliökilometrin aluetta ja 70:tä miljoonaa ihmistä, sen koko siviilihallinto koostui vain kolmesta- tai neljästä sadasta virkamiehestä. Vertailukohtana pienellä Montenegrolla oli vuonna 2009 yli 50 000 valtion työntekijää noin 600 000 asukkaan väestössä.

Koska organisatorinen kapasiteetti riippuu teknologiasta, tieteestä, lukutaidon laajuudesta, kommunikaatio- ja informaatioverkostoista sekä muista tekijöistä, mikään esimoderni yhteiskunta ei voinut pitää hallussaan sellaista organisatorista mahtia, joka luonnehtii nykyaikaisia byrokratioita. On siis olemassa objektiivisia, strukturaalisia syitä siihen, että organisatorinen valta lisääntyy läpi historian, ja varsinkin siihen, että lisääntyminen voimistui dramaattisesti modernina aikakautena. Samasta rakenteellisesta syystä kyseinen prosessi on ollut (tähän saakka) kumulatiivinen. Juuri tällaista *longue durée* -ilmiötä Malešević kutsuu pakottamisen kumulatiiviseksi byrokraatisoitumiseksi. (Malešević, 2017, 49.)

Pakottamisen kumulatiivisella byrokraatisoitumisella on läheinen ja olennainen yhteys väkivaltaan ja väkivallan historiallisen muutoksen selittämiseen. Koska pakottava valta on sosiaalisten organisaatioiden selkäranka, sosiaaliset organisaatiot ovat väkivallan tärkein toteuttaja ja aikaansaaja (main vehicle). Malešević kritisoi populaareja ja myös yhteiskuntatieteissä vahvoja hobbesilaisia näkemyksiä, joiden mukaan ihmiset ovat sisäsyntyisesti väkivaltaisia olentoja. Tällöin usein ajatellaan, että alkukantainen taipumuksemme väkivaltaan on vaihteellisesti kesytetty ja taltutettu voimakkaiden instituutioiden, kuten valtion tai kapitalismin, toimesta. Ajatus on, että kun sellaiset instituutiot vahvistuvat, ne tukahduttavat konfliktit ja siirtävät väkivallan pois ihmisten jokapäiväisestä kanssakäymisestä. Tällaisia näkemyksiä vastaan Malešević argumentoi, että ihmiset eivät ole luontojaan taipuvaisia sen enempää väkivaltaan kuin rauhaan: meillä ei ole selviä biologisia taisteluvälineitä (torahampaat, kynnet, sarvet tms.), mutta emme liioin ole luonnollisesti taipuvaisia elämään erittäin laajoissa yhteenliittymissä. Niinpä itse asiassa kompleksisten sosiaalisten organisaatioiden kehittyminen on se, mikä on antanut sysäyksen väkivaltaisten tekojen lisääntymiselle.

Joten vallitsevien hobbesilaisten ja pinkerilaisten näkemysten vastaisesti ei ole niin, että sosiaaliset organisaatiot tukahduttavat oletettuja geneettisiä aggressioita. Päinvastoin sosiaaliset organisaatiot mahdollistavat konfliktit ja vahvistavat väkivallan laajentumista ihmisten elämässä. Organisatorinen valta on osoittautunut ratkaisevaksi tekijäksi, jotta suuria määriä yksilöitä saadaan mobilisoitua. Ilman kestäviä sosiaalisia organisaatioita ei olisi sotia, valankumouksia, kansanmurhia tai terrorismia. Byrokraattiset entiteetit varmistavat, että yksilöt maksavat veroja, ovat käytettävissä taistelijoina, tuottavat aseita ja tukevat väkivallan käyttöä organisatoristen päämäärien saavuttamiseksi. Organisaatioiden pakottava mahti on ollut historiallisesti käänteentekevä tekijä populaarin hyväksynnän saavuttamiseksi. (Malešević, 2017, 51.)

Kuitenkin Malešević korostaa, että organisaatiot eivät ole yli-inhimillisiä entiteettejä, joilla on oma tahtonsa. Hänen tarkoituksensa ei ole reifikoida organisatorista valtaa. Kuten muidenkin keskeisten sosiologisten käsitteiden tapauksessa, kyse on yksinkertaistetusta mallista tai metaforasta, jonka tarkoitus on tuoda analyttistä järjestystä aina sotkuiseen historialliseen todellisuuteen. Konstruktivistisen ajattelun mukaisesti kielen kategoriat, joita käytämme sosiaalisten suhteiden kuvaamiseen ja selittämiseen, ovat väistämättä tilapäisiä, koska ne eivät koskaan voi täysin heijastaa kompleksisia, ristiriitaisia ja dynaamisia sosiaalisia todellisuuksia. Kuitenkin relativismin välttämiseksi on välttämätöntä käyttää käsitteitä historiallisten trendien identifioimiseksi ja ymmärtämiseksi. Tätä taustaa vasten Malešević pitää sosiaalisia organisaatioita väkivaltaisten sosiaalisten suhteiden tärkeimpänä tapahtumapaikkana (locus) läpi historian. Lisäksi hänen kirjansa argumentoi, että organisatorisen kapasiteetin nousun ja rauhan välillä voidaan havaita käänteinen verranto: kun byrokraattiset organisaatiot vahvistuvat ja työntyvät syvemmälle sosiaaliseen elämään, niillä on taipumus kehittää vahvempia pakkokeinoja (coercive capabilities) ja suurempi todennäköisyys saada aikaan väkivaltaa. Historia todistaa byrokraattisten organisaatorakenteiden dramaattista ja jatkuvaa kasvua samoin kuin niiden pakottamisen vallan jatkuvaa kasvua. Lisäksi aina 1900-luvun puoliväliin saakka on ollut niin, että laajentunut organisatorinen kapasiteetti on tasaisesti tarkoittanut intensiivistä väkivaltaista toimintaa, joka on johtanut aina suurempaan määrään ihmisuhreja ja tuhoa. Vaikka 1900-luvun alkupuoliskolla tehdyt järjestyttävät väkivallan ylilyönnit eivät ole toistuneet viime vuosikymmeninä, pakottamisen vallan ja organisatorisen vallan jatkuva kasvu antaa aihetta ajatella, että sellaisen mahdollisuus on yhä vahvasti läsnä. (Malešević, 2017, 51.)

4.2.2 Ideologisaation ja väkivallan suhde

Tarkastellaan seuraavaksi keskustasta leviävää ideologisaatiota prosessina, joka sosiaalisen organisaation ohella on merkittävästi vaikuttanut väkivallan historialliseen kehitykseen pitkällä aikavälillä. Maleševićin mukaan keskustasta leviävä ideologisaatio on modernin eli Ranskan ja Yhdysvaltojen valtakumousten jälkeisen yhteiskunnan keskeinen piirre, joka selittää monien instituutioiden kehitystä ja menestystä. Ideologisaatio on pakottamisen byrokraatisaatiota täydentävä voima, joka osittain kompensoi byrokraatisaation negatiivisia seurauksia ihmisten kokemus- ja elämämaailmalle. Modernin yhteiskunnan byrokraattisten organisaatioiden jatkuvaan laajentumiseen yhdistetään usein ajatus kylmästä rationaalisuudesta, jonka mukaan ihmiset ovat vain koneen osia. Max Weberin klassinen metafora modernin yhteiskunnan byrokraattisesta ”rautahäkistä” ilmaisee juuri tätä. Samaa ilmaisee Michael Mannin ajatus sosiaalisesta häkistä. Maleševićin mielestä tämä ajatus on monella tapaa oikea ja osuva. Instrumentaalisen rationaalisuuden periaatteiden varaan rakentuvat organisaatiot tuottavat vahvaa yhdenmukaisuutta, kasvottomuutta ja abstraktia samuutta. Kun modernin maailman organisaatiot (armeijat, oikeuslaitokset, suuryritykset) pyrkivät toteuttamaan byrokraattisen rationaalisuuden periaatteita mahdollisimman tiukasti ja tehokkaasti, ne väistämättä alkavat muistuttaa toisiaan. Byrokratia pyrkii rationalisoimaan sosiaaliset suhteet. Siten se heikentää voimakkaiden henkilökohtaisten siteiden, sukulaisuussiteiden ja jopa perhesuhteiden merkitystä sosiaalisessa toiminnassa ja sosiaalisissa organisaatioissa.

Kuitenkaan ihmiset eivät ole robotteja, vaan moniulotteisia olentoja, joiden toimintaa motivoivat voimakkaat tunnesiteet. Siksi ihmiset yleensä eivät pidä byrokraattisten organisaatioiden tuottamasta samuudesta. Kukaan ei pidä työskentelystä täysin kasvottomassa ja harmaassa virastoympäristössä, jossa ei ole mitään persoonallista tai inhimillistä. Siksi hyvinkin säädellyt organisatoriset ympäristöt, kuten armeijan kasarmit tai virastojen toimistot, täytyvät pienistä yksilöllisyyden merkeistä (juliste kaapissa, lasten kuvat työpöydällä jne.). (Malešević, 2017, 53.)

Koska ihmiset toimiakseen tarvitsevat tunnesiteitä ja tunnepohjaista motivaatiota, myös laajat sosiaaliset organisaatiot tarvitsevat niitä toimiakseen. Vaikka pakko ja taloudellinen vastikkeellisuus ovat tärkeitä tekijöitä vahvojen sosiaalisten organisaatioiden toiminnassa, ne eivät pidemmän päälle riitä.

Melkein kaikki kestävät byrokraatit tarvitsevat jotakin erityistä sosiaalista liimaa, joka pitää niitä kasassa ja motivoi niiden jäseniä. Keskustasta leviävä ideologisaatio liittyy juuri tähän. Se liittyy henkiseen ja maailmankuvalliseen liimaan, joka pitää byrokraattisia organisaatioita toiminnassa.

Kuten johdannossa todettiin, Malešević on tietyllä tapaa klassinen moderniteetti-teoreetikko. Tämän mukaisesti hän väittää, että moderniteetti muuttaa myös ideologisaation luonnetta ja funktiota. Hänen mielestään nimenomaan modernin ajan yhteiskunnat tarvitsevat voimakasta ja laajalle leviävää ideologisaatiota. Modernin murros lisää ideologisaation tarvetta, kun ihmisten koulutustaso ja lukutaito kehittyvät eikä heidän maailmankuvansa enää tule itsestäänselvästi perinteestä tai uskonnollisilta auktoriteeteiltä. Tätä on syytä korostaa Maleševićin kokonaisteorian ymmärtämiseksi. Hänen mukaansa modernisaatioon liittyvä koulutuksen laajentuminen ja massalukutaito eivät suinkaan vähennä keskustasta leviävän ideologisaation tarvetta, vaan oikeastaan ne vasta synnyttävät sen. Esimerkiksi keskiaikaisen yhteiskunnan alimmat kerrokset, laaja maanviljelijäväestö ja kaupunkien köyhät, eivät olleet ideologisoituja kansalaisia, koska he eivät edes ymmärtäneet tai osanneet kieltä, jota kirkko ja eliitti puhuivat. Keskiajan katolinen kirkko ei tuottanut ja ylläpitänyt ideologiaa, jonka yhteiskunnan alakerrokset olisivat jotenkin omaksuneet tai sisäistäneet. Yhteiskunnan keskeinen vallan instituutio ja hierarkia ei tarvinnut kansankielistä ideologiaa eikä oikeutusta, jonka kansa olisi ymmärtänyt. Yleisemminkin esimoderneissa yhteiskunnissa massojen ajatuksilla tai maailmankuvalla ei juurikaan ollut merkitystä hallitsijoille ja aristokraateille. Sen sijaan modernissa yhteiskunnassa vallan toiminta ja legitimaatio edellyttävät jonkinasteista massojen hyväksyntää. Kun ihmiset osaavat lukea ja tietävät maailmasta enemmän, myös valtaa pitää perustella ja oikeuttaa ideologioilla, joita ihmiset ymmärtävät ja kannattavat. Tämän takia keskustasta leviävä ideologisaatio on erityisesti modernin aikakauden ilmiö. (Malešević, 2010; 2013; 2017.)

Laajentuva ideologisaatio puolestaan liittyy suoraan organisoidun väkivallan historialliseen kehitykseen. Esimoderneissa yhteiskunnissa väkivalta tarvitsi paljon vähemmän ideologista oikeutusta. Esimerkiksi sodankäynti oli hallitsijan ja aristokraattien asia, ja heidän asemansa taas oli peräisin jumalallisesta oikeutuksesta. Pääosin talonpojista muodostuneen väestön enemmistö oli poliittisen yhteisön ja sotilaallisten asioiden ulkopuolella. Koska heitä perinteisesti pidettiin vähempiarvoisina, alhaisona, poliittisten päätösten

oikeuttamiselle ei juurikaan ollut organisatorista tarvetta. Niinpä esimoder- nit jumalallisen oikeuden periaatteet tai muut uskonnolliset opit olivat pikem- minkin protoideologioita kuin täysipainoisia ideologisia doktriineja. Sen sijaan moderniteetti tuo mukanaan paljon syvemmän ideologisen penetraation. Kun ihmisyyden, tasa-arvon ja vapauden ideaalit nousevat keskeisiksi ja korvaa- vat yliluonnolliset auktoriteetit organisatorisen legitimitietin tärkeimpänä läh- teenä, ideologisesta vallasta tulee paljon merkityksellisempää. Ideologinen penetraatio edellyttää seuraavia modernisaatioon liittyviä asioita: lukutaidon kasvua; halpojen painotuotteiden, kuten sanomalehtien ja kirjojen, massa- tuotantoa; julkisen sfäärin kehitystä; kansallisvaltion asevelvollisuutta; kau- pungistumista; massoihin ulottuvaa laajaa koulutusjärjestelmää. Nämä kaik- ki edesauttavat tavallisten kansalaisten politisoimista. (Malešević, 2017, 53.)

Ranskan ja Yhdysvaltojen vallankumouksista alkaen populaarit ideologiset opit ovat lisääntyneet ja levinneet, koska oikeanlaista yhteiskunnallista jär- jestystä koskevat kysymykset eivät enää ole vain eliitin etuoikeus. Tässä his- toriallisesti muuttuneessa tilanteessa pakottamisen kumulatiiviseen byrokra- tisaatioon säännönmukaisesti liittyy ilmiö, jota Malešević kutsuu keskustasta leviäväksi ideologisaatioksi. Myös se on historiallinen ilmiö. Se on organi- satorisen kehityksen tuottama laaja-alainen prosessi, jota luonnehtii erityis- ten ideologisten opinkappaleiden jatkuvasti lisääntyvä vaikutus väestöjen jo- kapäiväisessä elämässä. Vaikka ideologiset doktriinit ovat yleensä eliittien muotoilemia ja levittämiä, modernina aikakautena niistä asteittain kehittyi massailmiö. Moderniteetti saa aikaan ideologista jakautumista, kun erilaiset sosiaaliset organisaatiot joutuvat kilpailemaan tulevien kannattajiensa ”sie- luista”. Niihin kuuluvat muun muassa poliittiset puolueet, sosiaaliset liikkeet, kansalaisyhteiskunnan verkostot, kansallisvaltiot ja yritykset, joiden kaikkien pitää tarjota erityisiä normatiivisia näkemyksiä paremmasta tulevaisuudes- ta. Ideologisaation kilpailullinen luonne osoittaa, miksi kyse on keskustas- ta leviävästä prosessista. Vaikka ideologisaatio jatkuvasti projisoi ideologi- sen yhtenäisyyden ja yhteiskunnallisen harmonian kuvastoa, se väistämättä vahvistaa sekä organisatorista että ideologista polarisaatiota, koska se toimii erittäin vahvasti keskenään kilpailevien sosiaalisten organisaatioiden maa- ilmassa. Niinpä koskaan ei ole tarjolla yhtä liberalismia, sosialismia tai kon- servatismia, vaan erilaisten sosiaalisten organisaatioiden johtavat ideologit muotoilevat moninaisia versioita ideologisista doktriineista tavoitteenaan va- kuuttaa yleisö siitä, että heidän versionsa on parempi kuin muiden ja että

vain heidän organisaationsa kykenee tavoiteltujen ideologisten päämäärien saavuttamiseen.

Tästä syystä ideologisaatio on keskustasta leviävä prosessi kahdessa merkityksessä. Ensinnäkin se kehittyy ja leviää tietyn sosiaalisen organisaation keskuksesta käsin. Erityinen ideologinen diskurssi säteilee tiettyjen sosiaalisten organisaatioiden huipulta kohti muita väestökerrostumia. Toisekseen kyse on erittäin kilpailullisesta prosessista, joka pakottaa sosiaaliset organisaatiot kampailemaan oman ideologisen doktriininsa levittämiseksi laajemmalle väestöön ja samalla kilpailijoiden oppien delegitimoiduksi. (Malešević, 2017, 55.)

Maleševićin mukaan ideologiset projektit ovat moderniteetin kulmakivi, mistä todistaa monien modernien ismien nousu ja tuho. Hän mainitsee fasismin, natsismin, stalinismin, maolaisuuden, anarkismin ja klassisen liberalismiin. Kuitenkin hänen mielestään väkivallan kontekstissa ideologisaatio on erityisen tärkeää. Koska väkivaltaisista tekoista yleisesti pidetään määritelmällisesti lain ja moraalin vastaisina, ne vaativat paljon enemmän oikeutusta kuin muut sosiaalisen toiminnan muodot. Ei tietenkään ole sattumaa, että kaikki tärkeimmät uskonnolliset perinteet tuomitsevat väkivallan ja että monet niistä pitivät toisen ihmisen tappamista kuolemansyntyinä. Niinpä kaikkien sosiaalisten organisaatioiden täytyy tarjota uskottavia oikeuttamisen mekanismeja, jotta pakkovaltaista toimintaa voidaan toteuttaa. Tämä pätee vielä enemmän organisaatioihin, jotka ovat erikoistuneet väkivallan käyttöön, kuten asevoimiin, poliisiin, puolisotilaallisiin joukkoihin, yksityisiin turvallisuusyrityksiin. (Malešević, 2017, 55.)

Edelleen tässäkin yhteydessä Malešević korostaa, että esimoderneissa sosiaalisissa järjestelmissä oikeutusta ei tarvittu yhtä paljon kuin nykyään. Kun kaikkia ihmisiä ei pidetty lähtökohtaisesti moraalisesti samanarvoisina, väkivallan käyttö usein sallittiin ja hyväksyttiin, jos se noudatti vallitsevaa sosiaalista rakennetta. Esimerkiksi keskiajan Euroopassa aristokratialla oli oikeus kiduttaa ja tappaa talonpoikia, koska nämä eivät olleet sen mittapuulla ihmisiä. Samoin uskonnolliset opit usein oikeuttivat väkivallan käytön muiden uskontojen edustajia tai pakanoita kohtaan. Kaikki kolme suurta monoteististä uskontoa ovat sisältäneet teologisia argumentteja väkivallan oikeuttamiseksi uskonnollisin perustein.

Maleševićin mukaan tällaiset esimodernit oikeuttamisen muodot eivät olleet varsinaisia ideologioita, vaan protoideoologioita. Hänen mukaansa valistuksen jälkeisessä ympäristössä protoideologiset oikeuttamisen muodot ovat menettäneet suurimman osan vaikutuksestaan. Malešević siis väittää varsinaisen ideologisen oikeuttamisen olevan vasta moderniteetin ilmiö. Tämän taustalla on se, että Ranskan ja Yhdysvaltojen vallankumousten tärkeimpiä, ellei tärkein perintö on ollut ajatus kaikkien ihmisten moraalisen tasa-arvoisuudesta. Koska ajatuksesta on tullut niin keskeinen, myös ideologisaatio on nousut uudelle tasolle.

Itse ymmärrän Maleševićin ajattelevan, että modernisaatio lisää väkivallan ideologisen oikeuttamisen tarvetta. Paradoksaalista kyllä, kun kosmisesti tai uskonnollisesti perusteltu sosiaalinen ja moraalinen hierarkia ei enää päde, oikeuttavaa ideologiaa tarvitaan entistä enemmän. Ilmeisesti väitteen taustalla on myös se, että väkivaltaa käyttävät organisaatiot itsessään ovat entiseen tapaan hierarkkisia. Modernin ajan armeijat saattavat olla jopa hierarkkisempia, kun komentosuhteet ovat formalisoituja ja byrokratisoituja. Täytyy muistaa, että Maleševićin kokonaisteoriassa ideologisaatio liittyy aina pakottamisen byrokratisaatioon. Pakottamisen byrokratia ei luonteensa mukaisesti voi olla tasa-arvoista tai ei-hierarkkista, vaan se kehittyy ja voimistuu samaan aikaan maailmassa, jonka moraalinen universumi korostaa tasa-arvoa. Tämän ristiriidan ratkaisemiseksi – tai ehkä pikemminkin sen peittämiseksi, koska ratkaista sitä ei voi – tarvitaan ideologista oikeutusta ja ideologisaatiota. Ideologian tehtävä on saada tietyn sosiaalisen järjestelmän ihmiset kokemaan ja tuntemaan, että heidän oman järjestelmänsä pakottamisen organisaatio ei ole ristiriidassa vapauden ja tasa-arvon ideaalien kanssa, vaan suorastaan niiden puolella. Hierarkkinen ja pakkoon perustuva organisoitu väkivalta on saatava näyttämään tasa-arvon ja vapauden toimeenpanolta. Tämän takia moderniteetissa tarvitaan aiempaa enemmän ideologisaatiota ja ideologista oikeutusta. Väkivalta on saatava yhteensopivaksi valistuksen ideaalien kanssa.

Malešević toteaa, että valistuksen oppeihin kuuluu kaikkien ihmisten yhtäläisen moraalisen arvon tunnustaminen ja väkivallan käsitteellistäminen menneisyyden barbaarikseksi jäänteeksi. Siksi väkivaltaa ei voida käyttää nojautumalla esimoderneihin normatiivisiin kriteereihin. Sen sijaan modernissa maailmassa väkivaltaa hyödynnetään ja sen käyttöä oikeutetaan yleensä ve-toamalla paremman tai oikeudenmukaisemman maailman aikaansaamiseksi.

Koska ei ole olemassa universaalisti hyväksytyjä kriteerejä sille, mistä ideaalinen sosiaalinen järjestys muodostuu, moderniteetti voimistaa erilaisten ideologisten oppien leviämistä. Vaikka ne tarjoavat hyvin erilaisia ja usein keskenään poissulkevia näkemyksiä paremmasta tulevaisuudesta, niiden ohjelmat ovat usein hyvin samanlaisia opillisessa ja organisatorisessa kiihkossään. (Malešević, 2017, 56.)

4.3 Organisoidun väkivallan nousu ja nousu

Artikkelini kannalta Maleševićin kirjan tärkein luku on nimeltään ”The Rise and Rise of Organised Violence”. Siinä hän esittää kritiikkinsä Pinkeria ja muita väkivallan vähenemisen koulukunnan edustajia kohtaan. Luvussa Malešević lähtee toteamuksesta, että monet ajattelijat Kantista Leibniziin ja Millista Spenceriin ovat tuoneet esiin argumentin, jonka mukaan moderniteetti ja väkivalta ovat kääntäen verrannollisia. Klassisille valistusajattelijoille, kuten de Saint-Pierrelle, Kantille ja Leibnizille, pysyvän rauhan idea liittyi järjen kehitykseen ja edistykseen, jotka molemmat nähtiin modernin maailman keskeisinä elementteinä. Millin ja Spencerin kaltaisille liberaaleille väkivalta ei ollut muuta kuin itsepintaisen menneisyyden jäännös, joka katoaisi lähitulevaisuudessa. Maleševićin mukaan nämä ideat olivat hyvin suosittuja omana aikanaan ja ovat osin edelleen. Silti niillä ei ollut empiiristä vahvistusta. Vasta viime vuosikymmeninä tällaisille argumenteille on yritetty rakentaa empiirinen perusta. Joukko vaikutusvaltaisia tutkijoita on tuonut esiin ja pyrkinyt perustelemaan teesiä ja näkökantaa, että kaikki väkivallan muodot ovat vähenemässä. Teesin mukaan erityisesti organisoitu väkivalta on ollut tasaisessa laskussa viime vuosisatojen ajan. Tässä yhteydessä Malešević viittaa paitsi Pinkeriin (2011), myös Morrisiin (2014) sekä Horganin ja Goldsteinin aiempiin tutkimuksiin.

Maleševićin koko kirjan päätarkoitus on haastaa väkivallan vähenemistä koskeva teesi. Voidakseen argumentoida sitä vastaan hänen on käytävä läpi, millaista empiiristä dataa organisoidusta väkivallasta ylipäätään on olemassa ja katsottava, miten sitä voidaan arvioida. Niinpä kirjan kyseinen luku käy läpi organisoitua väkivaltaa koskevaa historiallista dataa ja pyrkii identifioimaan sen yleisiä kehityskulkuja. Luku pyrkii osoittamaan, että väitteelle organisoidun väkivallan pitkän aikavälin vähenemisestä ei ole evidenssiä. Sen sijaan Maleševićin argumenttien mukaan organisoitu väkivalta

on syvästi kytköksissä organisatorisiin ja ideologisiin rakenteisiin, ja kun ne jatkavat kasvuaan, samoin kasvaa potentiaali laajamittaiselle väkivallalle. (Malešević, 2017, 99.)

Malešević aloittaa kysymällä, miten mitata organisoitua väkivaltaa läpi historian. Väkivalta on lipsuva käsite. Koska tutkijoiden keskuudessa ei vallitse konsensusta siitä, millaiset toiminnan tavat ovat väkivaltaisista tekoista, myöskään väkivallan määrän mittaamisesta ei vallitse yksimielisyyttä. Jotkut tutkijat käyttävät kapeaa väkivallan määritelmää, joka yhdistää väkivallan intentionaalisuuteen ja materiaalisuuteen. He mittaavat väkivaltaa käyttäen yleensä parametreina taistelukuolemia, murhatilastoja, raiskausten määriä, viharikoksiin liittyviä murhia, lynkkauksia, dokumentoituja lasten hyväksikäyttölanteita tai muita vastaavia. Sitä vastoin toiset tutkijat ymmärtävät väkivallan laajasti, jolloin siihen liittyy väkivaltaisista seurauksista aiheuttavista rakenteellisista olosuhteista. He käyttävät erilaisia mittareita, kuten eri ryhmien välistä taloudellista epätasa-arvoa, elinajanodotteiden eroja ja psykologisen hyväksikäytön dokumentoituja tapauksia. Malešević huomioi, että erilaiset lähestymistavat tuottavat keskenään ristiriitaisia tuloksia väkivallan historiallisesta vähentämisestä tai lisääntymisestä. Niinpä ne, jotka analysoivat vain väkivallan uhreina kuolleita ihmisiä, näkevät maailman kokonaisuutena olevan vähemmän väkivaltainen. Sen sijaan ne, jotka empiirisesti analysoivat rakenteellisen väkivallan muotoja, näkevät rakenteellisen ja symbolisen väkivallan jatkuvaa kasvua eri puolilla maailmaa. (Malešević, 2017, 100.)

Maleševićin mukaan esiteltyjen lähestymistapojen pääongelma ei ole niinkään data, jota kerätään ja tulkitaan, vaan se, voivatko niihin perustuvat tilastot kunnolla tavoittaa väkivallan pitkän aikavälin dynamiikkaa. Siksi Malešević argumentoikin, että jos halutaan saada parempi käsitys väkivallan muutoksesta ajassa ja tilassa, on olennaista siirtyä pois sekä liian kapeista että liian laajoista väkivallan määritelmistä. Tämä tarkoittaa, että väkivaltaa ei voida redusoida intentionaalisesti ja fyysisesti aiheutettuihin yksilöiden vammoihin ja kuolonuhrien määriin, mutta myös sitä, että väkivalta ei ole pelkkä epätasa-arvon synonyymi. Niinpä näiden molempien käsitteellisten ja metodologisten mallien kiertämiseksi on välttämätöntä kiinnittää analyttistä huomiota väkivallan erilaisiin ilmenemismuotoihin. Kun tutkimuskohteena on organisoitu väkivalta, kuten Maleševićillä, on erityisesti syytä yrittää saada esiin paitsi väkivallaisen toiminnan fyysiset muodot, myös pakkovaltaisesti (coercively)

aiheutetut käyttäytymismuutokset ja muut ei-ruumiilliset ja ei-intentionaaliset väkivallan muodot. (Malešević, 2017, 101.)

Ennen kuin Malešević alkaa käydä läpi organisoidun väkivallan kehitystä esihistoriasta nykyaikaan, hän pohtii sitä koskevan datan keruun ja tulkinnan haasteita sekä esittää joitakin metodologisia huomautuksia. Suurin vaikeus koskee väkivallan historiallisen analyysin laajuutta ja sovellusaluetta. Iso osa olemassa olevasta datasta on kerätty ja kehystetty valmiiksi tiettyjen organisatoristen kategorioiden mukaan. Kategorioita ovat muun muassa kansallisvaltiot, imperiumit, kaupunkivaltiot ja uskonnolliset instituutiot. Vaikka ei kiinnitettäisi huomiota tällaisen datan luotettavuuden ongelmaan, vielä suurempi ongelma on se, että tuontyyppisen datan keruun strategia ei voi oikeellisesti tavoittaa organisoitua väkivaltaa koskevaa informaatiota.

Ensinnäkin suurin osa organisaatioista kerää vain tietoa, joka on hyödyllistä ja relevanttia niiden omalle toiminnalle. Niinpä esimerkiksi imperiumit eivät lainkaan koonneet tietoa kolonialististen toimiensa aiheuttamista kuolonuhreista. Toisekseen vasta melko hiljattain organisaatiot ovat alkaneet kerätä dataa sotien, vallankumousten ja kapinoiden todistettavista kuolonuhreista eikä sellaiseen tiedonkeruuseen pitkään edes ollut välineitä. Siksi suuri osa esimodernia ja varhaismodernia aikaa koskevasta informaatiostamme on hyvin problemaattista, koska sitä kehystävät metodologisen nationalismin käytännöt, jotka tulkitsevat menneisyyttä nykyisyyden nationalististen kategorioiden läpi. Valtaosa organisoitua väkivaltaa koskevista tietokannoista perustuu yksittäisistä kansallisvaltioista kerättyyn informaatioon. Niinpä useimmiten, kun tehdään globaalien tason analyysia, se tarkoittaa käytännössä vain (organisatorisesti muotoutuneiden) yksittäisten osien summaa. (Malešević, 2017, 102.)

Nämä huomautukset mielessään Malešević pyrkii määrittelemään, mikä väkivallan analyysin yksikön tulisi olla. Juuri tässä kohtaa hänen kritiikkinsä Steven Pinkeriä kohtaan tulee selvästi esiin. Hän esittää neljä näkökohtaa perusteluksi, miksi Pinkerin tapa käsitellä väkivallan historiallista kehitystä on vääristynyt ja harhaanjohtava. Nähdäkseni Malešević on sitä mieltä, että Pinkerin käyttämä väkivallan analyysin yksikkö on toimimaton tai vääristelevä. Maleševićin mielestä jotkut tutkijat, kuten Pinker tai White, ottavat koko maailman analyttiseksi yksiköksi arvioidakseen organisoidun väkivallan historiallista suuntaa, mikä juuri on ongelmallista.

Ensinnäkin Pinker vähättelee absoluuttisia lukuja ja suosii kuolonuhrien määrien suhteellista laskentaa. Se tarkoittaa, että väkivallan kohteiksi joutuneiden uhrien määriä lasketaan suhteessa maailman kokonaisväestöön. Tällä laskentatavalla 700-luvun An Lushan -kapina on maailmanhistorian väkivaltaisain tapahtuma, kun taas esimerkiksi toinen maailmansota asettuu jonnekin asteikon puoliväliin. Maleševićin mukaan tällainen analyysi on hyvin karkeaa. Se ei erottele aikajänteitä, jolloin eri konflikteissa tai vastaavissa tilanteissa aiheutui kuolonuhreja. On valtava ero puhua satoja vuosia kestäneen orjakaupan tai jonkin muutaman kuukauden kestäneen sodan tai taistelun uhreista, sillä luvut ovat hyvin yhteismitattomia. Jos tarkastellaan 1900-luvun sotien tiettyjä kuukausia, kuolonuhrien määrät ovat suurempia kuin koskaan aiemmin historiassa. (Malešević, 2017, 103.)

Toisekseen kuolonuhrien kokonaismäärän ja maailman populaation kokonaismäärän yksinkertainen vertailu historian hetkessä x ei erottele paikkoja, kaupunkeja, alueita ja maanosia, joissa väkivaltaisuuksia on koettu. Jotta voi järkevästi argumentoida väkivallan vähentyneen tai lisääntyneen, sitä pitää tarkastella tietyissä paikoissa tai alueilla, joiden välillä on jokin suhde. Se, että toisaalla väestö lisääntyi nopeasti, ei kerro mitään sodan realiteeteista jossakin toisaalla. Mitä tekemistä Brasilian tai Intian väestönkasvulla vuosina 1939–1945 on Stalingradin tai Verdunin massateurastusten kanssa, Malešević kysyy. Hän viittaa muihinkin Pinkeriä kritisoineisiin tutkijoihin, kuten Hermaniin ja Petersoniin ja heidän vuoden 2014 tutkimukseensa, sekä toteaa, että Pinkerin syvästi harhaanjohtavassa laskentatavassa sotiin liittymättömät väestönkasvut tasapainottavat sotien kuolonuhreja muualla. (Malešević, 2017, 103.)

Kolmanneksi on vaikeaa, ellei mahdotonta, selvästi erottaa yksittäisiä väkivaltaisia tapahtumia, koska ne usein liittyvät toisiinsa ja moniin muihin prosesseihin. Esimerkiksi Atlantin orjakauppa ei ollut erillinen yksittäinen tapahtuma, vaan pitkän aikavälin historiallinen prosessi, joka liittyi moniin muihin prosesseihin, joihin puolestaan liittyi erilaisia väkivallan ilmenemismuotoja. Vastaavasti 1900-luvun alkupuoliskon massatappamiset, kuten kaksi maailmansotaa, sisällissodat ja Venäjän sekä Kiinan nälänhädät ovat kaikki tiukasti toisiinsa. Ne tapahtuivat suhteellisen lyhyessä ajassa ja siksi johtivat selvästi suurimpaan kuolonuhrien määrään mitä historiassa on nähty. (Malešević, 2017, 104.)

Neljänneksi Malešević muistuttaa, että organisoituun väkivaltaan kuuluu myös ei-kehollisia ja ei-intentionaalisia vammoja sekä pakottamalla aikaan saatuja käyttäytymisen muutoksia. Siksi on välttämätöntä kiinnittää huomiota myös dataan, joka voi tavoittaa tämän tyyppisiä väkivaltatapauksia. Tämä tarkoittaa esimerkiksi organisaatioiden passiivisuutta väkivallan estämisessä, itsemurhalukuja sekä muutoksia poliisi- ja asevoimien koossa. (Malešević, 2017, 104.)

Maleševićin mukaan nämä metodologiset huomiot ja ongelmat on syytä pitää mielessä, kun arvioidaan organisoidun väkivallan suuntaa viimeisen kahden toistatuhannen vuoden aikana.

Käytyään läpi organisoidun väkivallan ilmenemismuotoja ja niitä koskevaa dataa eri aikakausilta Malešević toteaa, ettei ”pinkeriläinen” väite organisoidun väkivallan jatkuvasta vähenemisestä pidä paikkaansa. Päinvastoin hän argumentoi, että kun ihmisyhteisöjen ja yhteiskuntien organisatorinen ja ideologinen kapasiteetti on tasaisesti kasvanut viimeisen kahden toistatuhannen vuoden ajan, samoin on kasvanut organisoitu väkivalta. (Malešević, 2017, 141.)

Tästä Maleševićin toistuvasta perusväitteestä tullaan myös hänen teoriansa keskeiseen ongelmaan, jota käsittelem artikkelini seuraavassa osassa.

4.4 Lopuksi

Artikkelissani olen esitellyt ja käsitellyt Maleševićin teoksen *The Rise of Organised Brutality. A Historical Sociology of Violence* (2017) sisältöä ja argumentteja. Artikkelini lopuksi esitän muutamia kriittisiä huomioita hänen ajattelustaan.

Maleševićin kokonaisnäkemys organisoidun väkivallan historiallisesta kehityksestä on monella tapaa vakuuttava. Hän käy läpi laajoja tutkimuskeskusteluja, argumentoi taitavasti muita teorioita vastaan ja kokoaa onnistuneesti yhteen historiallisen sosiologian eri lankoja. Kuitenkin Maleševićin teorian suurin ongelma näyttää olevan se, että hän ei riittävästi erota *kykyä* organisoituun väkivaltaan varsinaisesta aktuaalisesta väkivallasta eli väkivallan *toimeenpanosta* tai *toteutuksesta*. Päinvastoin hän näyttää sekoittavan toisiinsa

kyvyn tai potentian sekä toimeenpanon tai aktualisoinnin. Vaikka kyky voi tuottaa turvallisuutta ja väkivallattomuutta, kuten vahvojen valtioiden asevoimien ylläpitäessä kansainvälistä voimatasapainoa ja rauhaa, Malešević puhuu pelkästä kyvystäkin organisoituna väkivaltana. Tällöin valtioiden asevoimien jatkuva kasvu tai aseteknologian tehostuminen ovat merkkejä organisoidun väkivallan lisääntymisestä, vaikka nuo asevoimat eivät aktiivisesti soittisi. Osittain tämä vaikuttaa olevan tahallista retorista asioiden sekoittamista. Kriittisen teorian hengessä Malešević puhuu turvallisuudesta organisoituneena väkivaltana ja edistyksestä tuhoamisen kyvyn lisääntymisenä. Tällainen puhe sisältää kriittistä potentiaalia ja avaa silmiä yhteiskunnan rakenteille, jotka kenties ovat arkiajattelulle näkymättömiä. Kuitenkin siinä on myös ongelmansa.

Maleševićin sokea piste on nähdäkseni se, miten 1900-luvun jälkipuoliskolla asevoimien lisääntynyt kyky tuhoamiseen tuotti turvallisuutta ja rauhaa – ainakin pohjoisella pallonpuoliskolla. Taustalla on ydinaseiden keksiminen ja siitä seurannut uudenlainen historiallinen tilanne, jossa asevoimien tärkeimmäksi tehtäväksi tuli välttää niiden aktiivinen käyttäminen laajamittaisessa sodassa. Pelote- ja pidäkevaikutuksesta tuli organisoidun väkivallan päätehtävä. Potentia korostui aktuaalisen käytön kustannuksella. Kuten strategiantutkija Petteri Kajanmaa asian muotoilee: ”Tästä johtuen myöhemmille ydinaseteorioille on ollut luonteenomaista, että kun strategian katsottiin aikaisemmin väkivallan käytön taidoksi, sitä on ydinaseiden aikakautena alettu pitää yhä enemmän väkivallan käytöllä uhkaamisen taitona. Lawrence Freedmanin mukaan ydinasevoiman tutkiminen ja ydinstrategia ovat näiden aseiden käyttämättömyyden tutkimusta.” (Kajanmaa 2021, 68.)

Tätä olennaista eroa Maleševićin väite organisoidun väkivallan jatkuvasta kasvusta ei tavoita. On ehkä totta, kuten Malešević väittää, että valtioiden kyky ja keinot organisoituu väkivaltaan ovat jatkuvasti kasvaneet ja tehostuneet. Siitä ei kuitenkaan vielä seuraa niiden käytön jatkuva lisääntyminen. Ydinaseiden aikakausi ja ydinasestrategia viittaavat päinvastaiseen suuntaan: ihmiskunta on saavuttanut niin suuren kyvyn organisoituu väkivaltaan ja tuhoamiseen, että sen käytöstä on onnistuneesti pidättäydytty. Tämä näyttäisi viittaavaan aitoon edistykseen siinä, miten ihmiskunta hallitsee omaa väkivaltaansa – olkoonkin edistyksen hintana laajamittaisen tuhoutumisen jatkuva uhka ja pelko.

Varhaisemmassa teoksessaan *Sociology of War and Violence* (2010) Malešević esittää eräänlaisen organisoidun väkivallan sosiologisen tutkimuksen ohjelman. Hän kirjoittaa:

”Joten kun valtavirtasosiologit tutkivat sukupuolta, sosiaalista kerrostuneisuutta, nationalismia ja solidaarisuutta viittaamatta lainkaan organisoituun pakottamiseen (coercion) tai sodankäyntiin, tällaiset analyysit paitsi jäävät reduktionistisiksi ja epätäydellisiksi myös todennäköisesti tuottavat virheellisiä selityksiä sosiaaliselle todellisuudelle. Kuten tässä kirjassa toistuvasti on argumentoitu, organisoitua pakottamista ja sosiaalisuutta ei kumpaakaan voida kunnollisesti selittää ilman niiden vuorovaikutuksen huolellista tutkimista. Aivan kuten sodankäynti ja väkivalta ovat ennen kaikkea sosiologisia ilmiöitä, joita ei voida asianmukaisesti lähestyä ilman sosiologisia työkaluja, siten myös inhimillinen subjektiivisuus on jotain, jota ei voida koskaan kunnolla ymmärtää tarttumatta yhteen sen tärkeimmistä historiallisista rakennusaineista: tämä rakennusaine on organisoitu väkivalta. Vaikka näiden kahden väliset kytkökset eivät aina ole helposti havaittavissa, meidän työmmme sosiologeina on löytää nämä yhteydet ja selittää miksi ne ovat tärkeitä. Se seikka, että jokin ei ole ilmeistä, pitäisi olla lisäisyys sitä koskevan analyysimme tärkeydelle, koska sosiologia on ensisijaisesti ei-ilmeisen tutkimista. Kuten Collins (1992: 118) asian ilmaisee: 'Paras sosiologia on kuin kätketty aarrearkku. Suuri osa ihmisistä ei tunne paljon sosiologiaa kaikkein ilmeisimpiä asioita pidemmälle... Ei-ilmeinen sosiologia poimii aarrearkusta oivalluksia, joiden avulla voimme nähdä toimintamme piilevät ehdot ja jotka antavat meille mahdollisuuden korjata kursiamme pelkän sokean ajatelmisen sijaan'. Nimenomaan tämä ei-ilmeisyys tekee pakottamisen byrokratisoitumisesta ja keskustasta leviävästä (centrifugal) ideologisaatiosta niin näkymätöntä mutta niin läpikotaista.” (Malešević, 2010, 335, suom. O.S.)

Edelliseen liittyen sosiologiseksi tutkimushaasteeksi jää jonkin sellaisen tutkiminen, joka on osa ihmisten ajattelua ja olemista mutta josta ei useinkaan haluta puhua – ei ainakaan suoraan tai asioiden oikeilla nimillä. Se jokin on oman yhteiskunnan organisoitu väkivalta sekä siihen osallistuminen ja sen kannattaminen tai hyväksyminen. Nähdäkseni tämän selvittämiseksi pitäisi tutkia laajojen kansankerrostumien suhdetta kansallisvaltion organisoituun väkivaltaan. Tähän tehtävään Maleševićin ajattelu antaa hyviä teoreettisia

ja käsitteellisiä työkaluja. Kuitenkin hänen väitteensä jäävät usein niin yleiseksi ja laajoiksi, että yhteiskunnan *kyky organisoitua väkivaltaan ja aktuaalinen organisoitu väkivalta* eivät riittävän selvästi erotu toisistaan. Se onkin Maleševićin ajattelun selvä heikkous, johon hänen teoriansa jatkokehittämisessä tulisi kiinnittää huomiota.

Maleševićin ajattelun toinen ongelma on nähdäkseni organisoidun väkivallan ylikorostaminen yhteiskuntien historiallisessa kehityksessä ja instituutioiden toiminnassa. Selitys ongelmaan löytyy ehkä yksinkertaisesti Maleševićin tutkimusfokuksesta. Hän tarkastelee nimenomaan organisoidun väkivallan pitkän aikavälin kehitystä ja muutosta. Tällöin kuitenkin syntyy eräänlainen näköharha, jossa väkivaltaa on koko ajan kaikkialla. Valittu tutkimusaihe muuntautuu eräänlaiseksi kaiken teoriaksi tai kaikkea yhdistäväksi meta-aiheeksi. Kun tutkimuksen fokus poimii todellisuuden kokonaisuudesta väkivaltaan liittyviä ilmiöitä ja rakenteita, todellisuus itsessään alkaa näyttää liiaksi väkivallan läpäisemältä. Jos sivilisaation kehityksen tuottamat keskeiset sosiaaliset organisaatiot määrittellään niiden sisältämän organisoidun väkivallan ja pakottamisen mukaan, tällöin sivilisaation historia on väkivallan ja pakottamisen historiaa. Näin ei kuitenkaan selvästikään yksinomaan ole. Ihmisten toimintaan kautta vuosisatojen ja vuosituhansien on luultavasti kuulunut vähintään yhtä paljon yhteistyötä ja väkivallatonta kanssakäymistä kuin jatkuvaa pakottamista ja väkivallan käyttöä. Vaikka Maleševićin pyrkimys on välttää teoreettisten käsitteidensä reifikointia (niiden muuttamista todellisuudessa toimiviksi pseudo-olioiksi), nähdäkseni hänen tyyliinsä ja argumentaatiotapansa johtavat usein juuri siihen. Kun historiaa tutkitaan ja analysoidaan organisoidun väkivallan silmälasit päässä, väkivallan rooli ihmiskunnan historiassa ylikorostuu.

Maleševićin käsitteistö ei taivu peruserotteluun sodan ja rauhan välillä. Päinvastoin aktuaalinen organisoitu väkivalta, kuten sota tai kansanmurha, ja potentiaalinen organisoitu väkivalta, kuten valtion armeija ja poliisi, sekoittuvat. Jos todellinen historiallinen maailma olisi Maleševićin teorian mukainen, 1900-luvun Euroopan historiasta kaiketi suuri osa olisi ollut aktuaalista organisoitua väkivaltaa eli sotaa. Kuitenkin se tosiasia, että 1900-luvun Euroopan suursodat kestivät yhteensä noin kymmenen vuotta, kertoo paljon valtioiden ja yhteiskuntien taipumuksesta hakeutua rauhaan. Jopa massiivisten suursotien vuosisadalla sotiminen oli sittenkin poikkeus eikä jatkuva asiointi. Tätä

olennaista tosiasiaa Maleševićin ajattelu ei kunnolla onnistu ottamaan huomioon.

Kuten Ukrainan sodan viimeisin vaihe vuoden 2022 aikana on osoittanut, sodan ja rauhan ero on valtava. Se on usein yhtä kuin aktuaalisen ja potentiaalisen väkivallan ero. Vasta kun Venäjä aloitti organisoidun väkivallan aktuaalisen käytön Ukrainan kaupunkeja, alueita ja väestöä kohtaan, maailma muuttui. Pelkkä potentia ja uhkailu eivät sitä koskaan tehneet. Tätä olennaista asiaa Maleševićin teoria jotenkin vähättelee, ja siinä piilee sen suurin heikkous. Teoriaa pitääkin nähdäkseni tarkentaa ja rikastaa toisaalta poliittisen historian, toisaalta strategiantutkimuksen avulla. Tällöin saadaan paremmin eroteltua, milloin historiassa ihmiset ovat päättäneet käyttää organisoitua väkivaltaa ja milloin taas he ovat päättäneet olla sitä käyttämättä. Usein näitä päätöksiä on tehty sotilasstrategisin perustein ja näkemyksin, tosin valitettavan usein myös niiden vastaisesti tai niistä piittaamatta. Historiallisia tilanteita ja päätöksiä tutkimalla päästään lähemmäs sitä, miten organisoidun väkivallan rakenteet ovat osa toimijoiden – yksilöiden ja organisaatioiden – historiallista todellisuutta. Kuitenkaan organisoitua väkivaltaa ei ole ilman ihmisiä, jotka sitä käyttävät. Rakenteet tarvitsevat toimijoita tullakseen todeksi, ihmisten tekemäksi sosiaalisiksi ja historiallisiksi todellisuudeksi.

Tutkimuskirjallisuus

Alapuro, R. (2017). *Valtio ja vallankumous Suomessa*. Vastapaino, Tampere.

Haapala, P. & Lloyd, C. (2018). Johdanto: Rakennehistoria ja historian rakenteet. Teoksessa Haapala, P. (toim.), *Suomen rakennehistoria* (ss. 6–30). Vastapaino, Tampere.

Kajanmaa, P. (2021). *Sotilasstrategia. Yksinkertainen, vaikea sota*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki.

Kivimäki, V. (2006). Sotilaan työ, siviilin taakka. ”Vihollisen tuhoamisen” dynamiikasta, kokemuksesta ja muistosta. Teoksessa Kinnunen, T. & Kivimäki, V. (toim.), *Ihminen sodassa* (ss. 191–208). Minerva, Jyväskylä.

Malešević, S. (2010). *The Sociology of War and Violence*. Cambridge University Press, Cambridge.

Malešević, S. (2013). *Nation-States and Nationalisms: Organisation, Ideology, Solidarity*. Polity Press, Cambridge.

Malešević, S. (2017). *The Rise of Organised Brutality. A Historical Sociology of Violence*. Cambridge University Press, Cambridge.

Morris, I. (2014). *War! What Is It Good For? The Role of Conflict in Civilisation, From Primates to Robots*. Farrar, Straus and Giroux, New York.

Pinker, S. (2011). *The Better Angels of Our Nature: The Decline of Violence in History and Its Causes*. Allan Lane, New York.

Loppuviitteet

Ensiluokkaista nykytutkimusta

1

- <classicus> "1. sotaväkeä koskeva; (...) 2. laivastoon kuuluva (...)."
- <classis> "1. luokka, osasto, vars. kansanluokka (...) 2. (vanh.) sotajoukko (...) 3. laivasto-osasto, laivasto."
(Streng, 1933/1975, 118.)
- <class> "(F. –L.) F. *classe*, a rank –L. (...) a class, assembly, fleet."
(Skeat, 1884/1993, 83.)
- <classic> "1. of the first or highest class or rank: *a classic piece of work*. 2. serving as a standard, model, or guide: *the classic method of teaching arithmetic*. (...) 6. basic; fundamental: *the classic positions of ballet*. 7. of enduring interest, quality, or style: *a classic design*; classic clothes. 8. of literary or historical renown: *the classic haunts of famous writers*. (...) 10. definitive: *the classic reference work of ornithology*. 11. an author or a literary production of the first rank (...) 14. a work that is honored as definitive in its field: *His handbook on mushrooms is a classic* [*< L classicus belonging to the first or highest class, equiv. to class(is) CLASS + -icus IC*]” (Webster’s, 1989, 273.)
- <klassinen> "1. muinaisen Kreikan tai Rooman kulttuuriin kuuluva (...) 2. vakiintuneen aseman saavuttanut, ajaton, mestarillinen, arvoltaan kestävä *Klassinen teos* 3. perinnäinen *Klassiset piirteet. Klassinen esimerkki.*"
- <klassikko> "1. tunnustettu kirjailija, taiteilija tai tutkija, jonka teosten arvo säilyy 2. vakiintuneen aseman saavuttanut teos 3. klassisten kielten ja niiden kirjallisuuden tutkija” (Nurmi, Rekiaro & Rekiaro, 1992, 250.)

² Falsifikaatioteoriassa argumentaation lähtökohtana oli *yleistämisen ongelma* (t. ts. *induktion ongelma*): empiirisissä tieteissä teoriaa yleisenä väitelauseena ei voida koskaan lopullisesti todistaa oikeaksi (*verifioida*) viittaamalla sen kanssa yhtäpitäviin yksittäisiin havaintoihin, vaikka näitä havaintoja olisi kuinka paljon, koska tiedetään, että yksikin teoriasta poikkeava uusi havainto, tai tapaus, riittää osoittamaan teorian vääräksi. Mikä tässä tapauksessa määrittelee tiedettä, jos siis katsotaan, että ei ole mahdollista päätyä yksittäisten empiiristen havaintojen perusteella yleiseen lakiin? Popper päätyi ajatukseen, jonka mukaan teoria, jotta se olisi luonteeltaan tieteellinen, on muotoiltava siten, että se on mahdollista osoittaa empiirisen tutkimuksen testissä vääräksi (*falsifioida*). (Popper, 1935.)

Luku 1

³ Ks. <https://cordis.europa.eu/project/id/217311>

⁴ Vrt. Beetham, 2011, 1414; Jackson ym., 2011a, 271.

⁵ Lineaarisessa mallissa selitettävän ja selittävän muuttujan oletetaan olevan lineaarisessa eli suoraviivaisessa riippuvuussuhteessa toisiinsa.

⁶ Tilastollinen eli ”stokastinen” malli eroaa ”deterministisestä” mallista sillä tavoin, että siinä on mukana virhetermi ja sen malliennusteissa on hajontaa. Deterministisessä mallissa ei ole virhetermiä eikä sen malliennusteissa ole hajontaa lainkaan.

⁷ 1 = Rikkaita kohdellaan huonommin, 2 = Köyhiä kohdellaan huonommin, 3 = Rikkaita ja köyhiä kohdellaan samalla tavalla.

⁸ 1 = Ihmisiä, jotka ovat eri etnistä alkuperää kuin useimmat suomalaiset, kohdellaan huonommin, 2 = Ihmisiä, jotka ovat samaa etnistä alkuperää kuin useimmat suomalaiset, kohdellaan huonommin, 3 = Kaikkia kohdellaan samalla tavalla etnisestä alkuperästä riippumatta.

⁹ ”(...) it conforms to established rules (...)” (Beetham, 1991, 16).

¹⁰ ”(...) the rules can be justified by reference to beliefs shared by both dominant and subordinate (...)” (Beetham, 1991, 16).

¹¹ ”(...) there is evidence of consent by the subordinate to the particular power relation (...)” (Beetham, 1991, 16).

¹² Hough ym. (2013, 258) muun muassa kirjoittavat, ”We confine our attention (...) to the associations between public trust in police effectiveness, procedural fairness, and distributive fairness, on the one hand, and the three components of legitimacy – felt obligation, moral alignment and perceived legality – on the other.”

¹³ Weighted Least Square Mean and Variance adjusted.

¹⁴ Root Mean Square Error of Approximation.

¹⁵ Tucker–Lewis Index (= NNFI, Nonnormed Fit Index).

¹⁶ Taustalla on liberaalin demokratian mannermainen kritiikki, joka seuraa Joseph Schumpeterin ajattelua ja jossa lähtökohtana on tämä sama teorian asettamus. Schumpeterin teoriassa luovutaan sekä kansansuvereniteetin ajatuksesta että ajatuksesta, jonka mukaan kansalaiset olisivat poliittisina toimijoina aidosti kykeneviä rationaalsiin, tai edes perusteltuihin valintoihin (Held, 1996, 157-198).

¹⁷ Euro-Justis -hankkeessa katsottiin välttämättömäksi täydentää Tylerin legitimititeettianalyysia, joka rajoittuu legitimititeetin velvollisuuskomponenttiin

(Hough ym., 2013, 248, 255), mutta tutkimuskirjallisuudessa on havaittu yleisemminkin, että tuomioistuinten ja poliisin legitimititeettianalyysia ei voida perustellusti erottaa koko oikeusjärjestelmän ja laajemmin koko poliittisen järjestelmän legitimititeettianalyysista (Beetham, 1991; Kääriäinen, 2018; Hough, 2021). Hough (2021, 23) esimerkiksi kysyy, voiko poliisi saavuttaa legitimiin julkisen toimijan aseman järjestelmässä, jonka poliittinen legitimitetti on puutteellinen tai joka on suorastaan totalitaristinen, niin että se avoimesti sortaa ja vainoaa omia kansalaisiaan. Vastaus on todennäköisesti ei. Kääriäinen (2018, 296) toteaa, että psykologinen, esimerkiksi kansalaisten poliisikontakteihin ja vastaaviin kokemuksiin rajoittuva konkreettinen tutkimus ei ole legitimititeettianalyysin lähestymistapana riittävä, kun siis halutaan analysoida ja ymmärtää legitimitettiin ilmiötä, sen syitä ja perusteita. Kääriäinen itse tutkii vallankäytön laillisuusperiaatteen noudattamista Suomessa ja toteaa, että se hyvin todennäköisesti omalta osaltaan vaikuttaa kansalaisten kokemukseen ja arvioihin oikeusjärjestelmän instituutioiden legitimitetistä. Sama pätee Kääriäisen mukaan kattavan pohjoismaisen hyvinvointipolitiikan luomaan yhteiskunnalliseen koheesioon. Myös se luo näihin yhteiskuntiin vahvaa yhteisyyden kokemusta ja tukee julkisen vallankäytön ja oikeusjärjestelmän instituutioiden legitimitettiä.

¹⁸ Held, 1996, 82-118, Rooseveltin projektia lukuun ottamatta, joka on yleis-tietoa.

¹⁹ Locke, 1690/1924/1991, II.#141, s. 189; II.#149, s. 192-193; II.#158, ss. 197-198; II.#222, ss. 228-229; II.#240, s. 241; II.#243, s. 241-242.

²⁰ Locke, 1690/1924/1991, II.#-3#4, s. 118; II.#54, s. 142; II.#94, ss. 163-164; II.#134-#135, ss. 183-185; II.#212, s. 225.

²¹ Locke, 1690/1924/1991, II.#22, s. 127; II.#50, s. 140-141; II.#94, ss. 163-164; II.#95, s. 164; II.#112, s. 174; II.#119-#122, ss. 177-179; II.#171, ss. 204-205; II.#173, s. 206; II.#175, ss. 206-207.

²² Locke (1690/1924/1991) ajattelee, että näin on myös ilman yhteisen valtiosopimuksen tuomaa suojaa, siis ilman lakien, lainvalvonnan ja oikeusjärjestelmän tuomaa suojaa – ihmiset ovat lähtökohtaisesti samassa asemassa, vapaita, keskenään samanarvoisia, mutta samalla myös turvattomia. (Locke, 1690/1924/1991, II.#4, s. 118; II.#54, s. 142; II.#94, ss. 163-164.)

²³ Locke, 1690/1924/1991, II.#131, ss. 181-182; II.#223-#228, ss. 230-233.

²⁴ Locke, 1690/1924/1991, II.#95-#96, ss. 164-165

²⁵ Locke, 1690/1924/1991, II.#153, s. 194; II.#159, s. 199.

²⁶ Montesquieun ajatusten seurauksena tuomiovalta on sittemmin erotettu kolmanneksi julkisen vallan valtakeskittymäksi, lainsäädäntövallan ja toimeenpanovallan lisäksi. Locke ei tätä eroa tehnyt, mutta se on kokonaisu-

den kannalta olennaisen tärkeä: lain tulkintavalta ei ole lainsäätäjän eikä toimeenpanevan hallinnon käsissä, vaan riippumattomilla tuomioistuimilla.

²⁷ Locke, 1690/1924/1991, II.#136, s. 185-186; II.#137–#138, ss. 186-188; II.#143, s. 190.

²⁸ “The king binds himself, by a double oath, to the observation of the fundamental laws of his kingdom—tacitly, as by being a king, and so bound to protect, as well as the people as the laws of his kingdom ; and expressly by his oath at his coronation ; so as every just king, in a settled kingdom, is bound to observe that paction made to his people, by his laws, in framing his government agreeable thereunto, according to that paction which God made with Noah after the deluge: ‘Hereafter, seed-time, and harvest, and cold, and heat, and summer, and winter, and day, and night, shall not cease while the earth remaineth.’ And therefore a king, governing in a settled kingdom, leaves to be a king, and degenerates into a tyrant, as soon as he leaves off to rule according to his laws. (...) Therefore, all kings that are not tyrants, or perjured, will be glad to bound themselves within the limits of their laws, and they that persuade them the contrary are vipers, pests, both against them and the commonwealth.” (Locke, 1690/1924/1991, II.#200, ss. 218-219.)

²⁹ “Wherever law ends, tyranny begins, if the law be transgressed to another’s harm; and whosoever in authority exceeds the power given him by the law, and makes use of the force he has under his command to compass that upon the subject which the law allows not, ceases in that to be a magistrate (...) And why this should not hold in the highest, as well as in the most inferior magistrate, I would be gladly informed.” (Locke, 1690/1924/1991, II.#202, ss. 219-220.)

³⁰ “For when men, by entering into society and civil government, have excluded force, and introduced laws for the preservation of property, peace, and unity among themselves, those who set up force again in opposition to the laws, do *rebellare*—that is, bring back again the state of war, and are properly rebels, which they who are in power, by the pretence they have to authority, the temptation of force they have in their hands, and the flattery of those about them being likeliest to do, the properest way to prevent the evil is to show them the danger and injustice of it who are under the greatest temptation to run into it.” (Locke, 1690/1924/1991, II.#226, ss. 231-232.)

³¹ Locke, 1690/1924/1991, II.#97–#99, ss. 165-166; ks. myös II.#230, s. 234.

³² Julkisen hyödykkeen (public good) teknisestä määritelmästä ks. Samuelson (1954) tai Cornes ja Sandler (1986).

³³ Tästä on eräitä poikkeuksia, jolloin viimekätinen päätöksentekovalta on kansalla, kansansuvereniteetin mukaisesti. Locke, 1690/1924/1991, II.#222, ss. 228-229.

³⁴ *Nash-tasapainoratkaisu* on strategisen päätöksenteon teoriassa yleinen tasapainokäsite. Se tarkoittaa sellaista ratkaisua, josta yhdenkään yksittäisen osapuolen ei kannata omin toimin irtautua, kun se on saavutettu – kun se on esimerkiksi iteroidussa pelissä vakiintunut (Nash-tasapainon käsitteestä ks. lähemmin esim. Dixit, Skeath & Reiley, 2015, 94–98).

³⁵ Konstitutiivisten ja substantiaalisten hyötyjen välillä on luonnollisesti vaihtosuhte (trade-off). Tärkeää on kuitenkin huomata, että jokainen kansalainen punnitsee tätä vaihtosuhdetta omasta puolestaan, ja tekee siitä oman päätöksensä.

³⁶ Ks. myös Locke, 1690/1924/1991, II.#87–#89, s. 158-160; II.#97–#99, ss. 165-166; II.#123–#126, ss. 179-180; II.#131, ss. 181-182; II.#137, ss. 186-187; II.#163–#165, ss. 200-202.

³⁷ Locke, 1690/1924/1991, II.#17, s. 125; II.#22–#23, ss. 127-128, II.#171, 204-205.

³⁸ Max Weber kuoli vuonna 1920 ennen kuin ehti viimeistellä *Wirtschaft und Gesellschaft* -teostaan. Postuumisti julkaistuista editioista (1922, 1925, 1947, 1956) vasta neljännessä (ed. Johannes Winckelmann) teoksen rakenne sai alun perin tarkoitetun muotonsa. Rothin ja Wittichin englanninkielinen editio perustuu tähän neljanteen, vuonna 1956 julkaistuun saksankieliseen laitokseen. (Ks. Weber, 1922/1956/1978, LXVI.)

Luku 3

³⁹ Artikkelin hylättiin vertaisarvioinnissa kolmeen kertaan ja sen julkaisuprosessissa kului yhteensä neljä vuotta (Blaug, 1998, 26).

⁴⁰ ”Opportunity cost.” Toiseksi parhaasta (paras valitsematta jäänyt) toimintavaihtoehdosta saatu hyöty mielletään parhaan (valittu) toimintavaihtoehdon kustannukseksi, taloustieteessä ”vaihtoehtoiskustannukseksi.”

⁴¹ Samansuuntaista, mutta merkittävästi rajatumpaa tutkimusta aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa ovat tehneet lähinnä vain Bowles ym. (2009) sekä O’Flaherty & Sethi (2010).

⁴² Artikkelissa esitetään neljä yhtälöä (1–4), jotka vastaavat Akerlofin ja Yellenin (1994) mallin yhtälöitä. Näiden yhtälöiden suoraan lainaamiseen on saatu Akerlofin ja Yellenin artikkelin alkuperäiseltä kustantajalta (Brookings Institution Press, Rights Manager and Editorial Associate, 22.9.2021) lupa.

⁴³ Mallin muut osatekijät (*ceteris*) pysyvät vakioina, tai ennallaan (*paribus*), vain tutkittava muuttuja kasvaa.

⁴⁴ Yhteys havaittiin vain yhdellä tutkimuksen kolmesta eri alueesta. Tämä alue oli Pappin ym. (2019) tutkimuksessa keskimääräisesti huono-osainen,

verrattuna muihin alueisiin (medium-disadvantage neighborhood), kuitenkin niin, että sitä luonnehti erityisesti afrikkalaisamerikkalaisen väestön suuri suhteellinen osuus. Aluemuuttujan määrittelyyn sisältyi Pappin ym. tutkimuksessa myös muiden muuttujien omavaikutuksia, koska alueet määriteltiin demografisten ja taloudellisten taustamuuttujien avulla (tulotaso, työttömyys, entinen tausta jne. asuinalueen ihmisillä), joten aluemuuttujan kerrostuneisuuden vuoksi sen omavaikutuksesta ei voida tässä tehdä päätelmiä.

⁴⁵ Lisätietoa aineistosta, menetelmistä, malliratkaisuista ja mallin estimoinnista artikkelin ensin mainitulta kirjoittajalta.

⁴⁶ Vuorensyrjä (2022/2023).

⁴⁷ Ks. kuitenkin keskustelua yhteispystyvyyden käsitteestä ja mittavälineistä tämän kirjan luvussa 2.

⁴⁸ Vuorensyrjä (2019), ks. myös tämän kirjan luku 1.

Siniset klassikot on tutkimussarja, jossa analysoidaan poliisi- ja kriminologian alan moderneja klassikkotutkimuksia. Kohteeksi valitut tutkimukset ovat olleet tutkimusalan tai jonkin sen osa-alueen kehityksen kannalta ratkaisevan tärkeitä. Ne ovat alansa klassikoita, mutta ne ovat myös nykytutkimusta siinä mielessä, että ne ovat osa tieteenalan nykyistä tietopohjaa.

Sinisten nyt julkaistavassa toisessa volyymissa tutkitaan klassikkotutkimusten avulla oikeusjärjestelmän legitimitietin perustaa, erityisesti tuomioistuinten ja poliisin legitimitettä; kaupunkien eriytymistä hyvä- ja huono-osaisiin alueisiin ja vastaavasti rikollisuuden ja väkivallan alueellista kasautumista; todistajien ja asianomistajien uhkailua ja painostamista rikosprosessissa, erityisesti sellaista uhkailua, jonka takana on järjestäytynyt rikollisuus, sekä valtion synkkää puolta, sen luonnetta organisoidun väkivallan instituutiona.

Sinisten ajatuksena on antaa tilaa vapaalle tutkijalähtöiselle teoriakeskustelulle ja teoreettiselle ideoinnille. Tutkijayhteisö ja alan opiskelijat voivat käyttää tutkimussarjaa kokonaisuutena, oman alansa teoriatietoisuuden rakentamiseen. Artikkeleita voi käyttää myös kokonaisuudesta erillisinä yksittäisinä teksteinä. Erityisen hyödyllistä on käyttää artikkeleita alkuperäisten klassikkotutkimusten rinnalla, klassikkoteksteihin kohdistuvan oman tulkinnan tukena.

